

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ - 2007:
СТРАТЕГІЧНІ ОЦІНКИ, ПРОГНОЗИ ТА ПРІОРИТЕТИ**

щорічник

під реакцією професора Г.М. Перепелиці

Київ – 2008 р.

Видано за підтримки Генеральної дирекції і обслуговування іноземних представництв
Київської міської Ради

Оцінки, викладені в матеріалах, належать її авторам і віддзеркалюють виключно авторську думку на події міжнародного життя і зовнішню політику України.

Щорічник Інституту зовнішньої політики не представляє офіційної позиції Міністерства закордонних справ України, хоча і написаний на базі наданих ним інформаційних матеріалів.

Зовнішня політика України-2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети /За ред.. Г.М. Перепелиці. – К.:

Мета щорічника – дати комплексний аналіз зовнішньої політики України, ключових тенденцій, властивих їй протягом минулого року та викласти прогнозні сценарії їх розвитку, а також окреслити пріоритетні напрямки реалізації зовнішньополітичного курсу країни. Книжка покликана стимулювати політикум та науковий загал України до дискусії і наукового пошуку шляхів вирішення зовнішньополітичних проблем та вдосконалення зовнішньополітичної діяльності країни.

Щорічник розрахований на широке коло вітчизняних та зарубіжних фахівців, науковців, вітчизняного дипломатичного корпусу, посольств України за кордоном та іноземних представництв в Україні, а також читачів які цікавляться зовнішньою політикою та міжнародними відносинами.

ЗМІСТ

ВСТУП

ПЕРЕДМОВА

РОЗДІЛ I. ВНУТРІШНІЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

§ 1. Україна в глобальному світі.

Б.І. Гуменюк

§ 2. Тенденції зовнішньої політики України у 2007 році

О.В.Потєхін, І.Я. Тодоров

РОЗДІЛ II. БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

§ 1. Україна і нові виклики у сфері безпеки.

Г.М. Перепелиця

§ 2. Неінтенсифікований діалог з НАТО: що далі?

О.А. Палій

§ 3. Україна в режимі контролю над озброєннями.

В.Є. Белашов

§ 4. Місце і роль України в глобальних та регіональних міжнародних організаціях.

Л.Д. Чекаленко

РОЗДІЛ III. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС УКРАЇНИ

§ 1. Стан та перспективи політичного діалогу Україна-ЄС

А.І. Веселовський

§ 2. Стан економічних відносин Україна - ЄС у 2007 році.

В. М. Мовчан

РОЗДІЛ IV. ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

§ 1. Економічні інтереси та пріоритети в зовнішній політиці України.

І.В.Бураковський

§2. Україна в міжнародному економічному співробітництві.

С.В.Корсунський

РОЗДІЛ V. УКРАЇНА В ДВОСТОРОННІХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

§ 1. Українсько-російські відносини: поміж стратегічним партнерством та стратегічною залежністю.

Г.М. Перепелиця

§ 2. Україна в системі двосторонніх відносин із провідними європейськими країнами.

В.А. Манжоло

§ 3. Відносини України з США та Канадою.

§ 4. Відносини України з країнами Близького Сходу, Азії, Африки, Латинської Америки та Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Післямова

Додатки: Міжнародні документи підписані Україною у 2006 році

1. Перелік міжнародних багатосторонніх документів, підписаних Україною у 2007 р.

2. Перелік міжнародних двосторонніх документів, підписаних Україною у 2007 р.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Щорічник „Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” започаткований Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України, призначається, насамперед, для вітчизняного дипломатичного корпусу, посольств України за кордоном та іноземних представництв в Україні, а також міжнародних організацій та аналітичних центрів.

Видання Щорічника „Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” – вже стає традиційним. Воно привертає до себе велику увагу як вітчизняних фахівців, дипломатів, політиків, тих хто цікавиться сьогоденням і перспективою розвитку зовнішньої політики України, так і широкої міжнародної спільноти. Проте нинішнє видання особливе тим, що воно містить глибокий аналіз усіх тих непересічних міжнародних подій та складних внутрішніх процесів в країні, які відбувались протягом 2007 року. Рік цей позначився масштабними викликами перед країною і вкрай складними завданнями, які постали перед українською дипломатією. Головні з цих завдань полягають у забезпеченні сприятливих зовнішніх умов для збереження незалежності, зміцнення суверенітету країни, ствердження демократії і правової держави.

Вистояти перед викликами сьогодення, стати лідером в просуванні демократичних цінностей у регіоні, подолати наявні внутрішні і зовнішні перешкоди на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції – є головним і найбільш відповідальним напрямком діяльності українського дипломатичного корпусу. Складність таких завдань потребує відкритої дискусії, критичного переосмислення та виважених оцінок зовнішньої політики України. Щорічник „Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” як раз і покликаний втілювати означену функцію. Він поєднує в собі науково-аналітичну частину, викладену у висновках та оцінках провідних експертів-міжнародників, та інформативні матеріали надані Міністерством закордонних справ України.

З повагою,

Ректор Дипломатичної академії України
при МЗС України,
Надзвичайний і Повноважний Посол України
доктор історичних наук, професор,

Б.І. Гуменюк

ПЕРЕДМОВА

Видання щорічника „Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” є непересічною подією в суспільному, політичному, освітньому і науковому житті України, оскільки воно вміщує в собі результати комплексного аналізу зовнішньої політики країни провідними фахівцями-міжнародниками.

Унікальність цього видання полягає в тому, що в ньому представлений неупереджений аналіз міжнародних подій, зовнішньополітичних рішень, успіхів і проблем в реалізації зовнішньополітичного курсу країни за річний період.

Видання цінне тим, що воно дає можливість оцінити ефективність реалізації зовнішньополітичних інтересів України на міжнародній арені, провести їх ідентифікацію в різних регіонах світу. В ньому висвітлюються виклики та тенденції, що проявились в міжнародному середовищі та зовнішній політиці України за річний період. В роботі викладена комплексна оцінка місця та ролі України в регіональних та глобальних системах безпеки та її діяльність в міжнародних організаціях.

Аналізуються підсумки стратегічних напрямків реалізації зовнішньої політики України, і дається розгорнута характеристика стану українсько-російських відносин та тенденцій їх розвитку, представлені шляхи вирішення проблем та досягнення цілей європейської та євроатлантичної інтеграції України. В книзі викладений всебічний аналіз економічних та безпекових аспектів реалізації зовнішньополітичного курсу України.

Належна увага в щорічнику приділяється характеристиці та оцінкам двостороннього співробітництва України з іншими країнами. Зокрема, у відповідному розділі представлена інформація про стан реалізації таких ключових напрямків двосторонніх відносин, як поглиблення співробітництва з провідними країнами Європейського Союзу, США та Канадою, Росією та країнами-регіональними лідерами Азії, Африки, Латиноамериканського та Азіатсько-Тихоокеанського регіонів.

Таким чином, щорічник являє собою своєрідний довідник визначальних зовнішньополітичних подій, що відбулися протягом року, в якому викладений комплексний аналіз ключових аспектів зовнішньої політики України.

Започаткування цього видання свідчить про прагнення України до прозорості та передбачуваної зовнішньої політики, яка б відповідала демократичним стандартам.

Генеральна дирекція Київської міської Ради з обслуговування іноземних представництв підтримує видання, пов'язані з висвітленням міжнародних справ, інформуванням українського суспільства і міжнародної спільноти про зовнішню політику України, формуванням та популяризацією позитивного міжнародного іміджу України.

Щорічника „Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” по праву належить до серії таких видань.

З повагою,

Генеральний директор
Генеральної дирекції Київської міської Ради
з обслуговування іноземних
представництв
П.О. Кривонос

РОЗДІЛ І

ВНУТРІШНІЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

§1. УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

*Б.І. Гуменюк, доктор історичних наук,
професор, ректор Дипломатичної академії
України при МЗС України*

Визначальною тенденцією розвитку сучасного світу стала його глобалізація. 2007 рік став черговим етапом розвитку цієї ключової тенденції. Глобалізація – це процес, який проникає у всі континенти та сфери суспільного життя: економічну, політичну, безпеку, гуманітарну. Вплив глобальних процесів відчувається в кожній країні. Цей вплив є надзвичайно суперечливим і неоднозначним.

З одного боку глобалізацію можна вважати рушійною силою прогресу, оскільки вона дає кожній країні можливість долучитися до інформаційних технологій обміну товарами, послугами, інформацією, капіталами. Глобалізація це перш за все зростання знань та інтелектуального капіталу, передового менеджменту і розповсюдження їх у світі. Країна, що долучилась до прогресу глобалізації має велетенські шанси скористатись його плодами та перевагами для власного зростання і розвитку. Проте, з іншого боку, глобалізація несе значні загрози для національного укладу суспільного життя, традицій, світогляду та інших суспільних цінностей. Глобалізація посилює конкурентну боротьбу, в результаті якої країни втрачають не тільки зовнішні, але і власні ринки. Так глобалізація збільшує прірву між передовими заможними країнами і периферійною зоною.

Чи може Україна скористатись перевагами глобалізації і одночасно уникнути загроз, що є супутніми цього процесу? Чи може вона завдяки цим перевагам увійти до групи заможних країн, чи так і залишиться за межами економічного і соціального прогресу? Відповідь на ці питання потребує аналізу участі України в глобальних економічних, політичних та світових гуманітарних процесах, а також міжнародних зусиллях по протидії глобальним загрозам міжнародної безпеки.

Україна в глобальному економічному просторі

Інтеграція країни в глобальні економічні процеси характеризується, насамперед, ступенем взаємозв'язку її національної економіки в світову економіку. До показників, які характеризують ступінь такої інтегрованості належать:

- співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП;
- прямі іноземні інвестиції, що надходять в країну та з країни;

- потік платежів в країну та з країни, що пов'язані з переданням передових технологій.

Важливими чинниками інтеграції країни в світову економіку є також: динаміка розвитку національної економіки, ступінь її вміння адаптуватись до умов міжнародного господарського життя.

Протягом останніх десяти років в Україні сформовано основний каркас ринкових відносин та ринкових інститутів, які підкріплені відповідною законодавчою базою. Нині економіка України є у своїй основі відкритою. «Маємо стабільну конвертовану національну валюту, а також законодавство, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, яка останнім часом дедалі більше наближається до стандартів і вимог світової організації торгівлі»¹.

Проте, Україна як суверенна держава, поки що дуже незначною мірою впливає на міжнародний розподіл праці й інтеграційні процеси, які відбуваються у світовій економіці, залишаючись тривалий час осторонь головних світо господарчих процесів².

Одним з важливих показників та передумов участі в таких світо господарчих процесах, є членство в світовій організації торгівлі (СОТ), набуття якого вважалося головним зовнішньополітичним пріоритетом України у 2007 році. Яких зусиль доклала Україна в досягненні членства в СОТ.

Україна намагається набути членства в СОТ ще з 1993 р. У 2005-2006 рр. Верховна Рада прийняла 38 законів, необхідних для приєднання до організації. Останній пакет документів було прийнято у травні 2007 р. Попередньо Україна завершила переговори зі всіма членами Робочої групи СОТ крім Киргизії, підписав 49 протоколів про взаємний доступ на ринки товарів і послуг. 15 листопада 2007 р. остання країна на шляху до СОТ – Киргизія – підписала з Україною двосторонній протокол про взаємний доступ на ринки товарів і послуг, тобто протокол про вступ до СОТ. Свою позицію щодо затримки прийняття згаданого документа (з 2005 р.) киргизька сторона пояснювала економічним боргом України, що дорівнював 27 млн. 320 дол. й 44 цента. При цьому погашення боргу було поставлене у пряму залежність від підписання киргизькою стороною протоколу про СОТ. Україна погодилася виплатити борг, який склався у 1992-1994 рр. у вигляді гуманітарної допомоги на 138 млн. грн., а також відмінено антидемпінгові мита на киргизькі електролампочки³. Після вступу до СОТ Україна гарантувала Киргизії рівень

¹ Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції», /Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць. - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004 – с.37

² С.І. Соколенко . Глобалізація і економіка України.-К.:Логос, 1999 – с.81

³ Азаров и Яценюк в Кыргызстане попытаются решить все вопросы по ВТО // NEWSru.ua // Экономика // 12 ноября 2007 г. Уже в декабре Украину примут в ВТО? for-ua.com.; Украина подписала последний договор о вступлении в ВТО //URL: <http://lenta.ru/news/2007/11/14/ukg/>.

тарифів, зафіксований в українсько-киргизькому договорі про вільну торгівлю 1995 р. Отже, останні перешкоди до членства в СОТ були подолані: Киргизія підтвердила підписання протоколу з Україною, заявивши, що у двох країн немає фінансових претензій одне до одного. Водночас і після цього процедура затвердження протоколу може затягнутися на певний час.

Серед нових перепон може виникнути необхідність укладення двостороннього протоколу з В'єтнамом. Це пов'язано з тим, що за останній рік на рівні робочої групи СОТ у Женеві до України висунули нові вимоги – узгодити з низкою країн свої внутрішні тарифи на залізничне перевезення і домовитися про правила контролю за обігом харчових продуктів, що містять генетично-модифіковані організми. Країни ЄС вимагають ввести жорсткий контроль трансгенних продуктів, а більшість країн-виробників такої продукції, серед яких і США, наполягають на максимальній лібералізації в торгівлі трансгенами ⁴.

Але незважаючи на те, що Україна завершила підписання усіх двосторонніх протоколів з доступу до ринків товарів і послуг, 2007 рік так і не став для неї роком набуття членства в СОТ. Стратегічними інтересами України в процесі входження в міжнародну систему праці мають бути: розширення ринків для експорту української продукції, а також залучення інвестицій та передових технологій для запровадження структурно-іноваційної моделі розвитку соціально-орієнтованої вітчизняної економіки.

Участь України у вирішенні глобальних проблем світової політики в рамках ООН

Роль України в світовій політиці у 2007 році найбільш рельєфно проявилась через її діяльність в ООН. Саме ця міжнародна організація дає можливість Україні долучитися до вирішення глобальних проблем світової політики. Серед таких проблем в 2007 році були:

- зміна клімату та погіршення стану глобальної екологічної безпеки;

⁴ Ефективною формою побудови сучасних схем протистояння новим загрозам може стати започаткований Київський безпековий форум, в рамках якого у листопаді 2007 р. було проведено Міжнародну конференцію з питань: „Врегулювання „заморожених” конфліктів в контексті безпеки та стабільності Чорноморського регіону”, у якій взяли участь понад 250 учасників, серед яких офіційні представники держав Чорноморського регіону, ЄС та США, а також 30 міжнародних експертів з 22 країн. В основу КБФ покладено ідею міжнародного інтелектуального спілкування з питань європейської безпеки. Перебравши на себе організаційну функцію, Україна тим самим підтвердила свою роль як регіонального лідера і донора глобальної і європейської безпеки. – <http://lenta.ru/news/2007/10/20/foundout/>; Н.Білоусова. Чернетка, що має стати стратегією //День. –2007. – 11 груд.

- нерозповсюдження ядерної зброї та протидія проявам ядерного тероризму;
- гуманітарні катастрофи та питання захисту дітей у збройних конфліктах.

Протягом 2007 року Україна брала активну участь у вирішенні цих глобальних проблем, чим підтвердила свою відданість цілям міжнародного розвитку, визначеним у «Декларації тисячоліття» ООН.

В рамках діяльності України в ООН важливою подією 2007 року стала участь української делегації, очолюваної Міністром закордонних справ А.П.Яценюком, у зустрічі високого рівня з питань зміни клімату та загальнополітичній дискусії 62-ї сесії Генеральної Асамблеї (ГА)ООН (22-26 вересня). У виступі під час пленарної дискусії зустрічі на тему «Інноваційний розвиток світу зі сприятливим кліматом – роль технологій та їх поширення» А.П.Яценюк окреслив внесок України у міжнародні зусилля, спрямовані на подолання зміни клімату. Привернув увагу до проблем подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, наголосив на необхідності посилення ефективності програм ООН та врахування національних програм розвитку при плануванні міжнародних природоохоронних заходів, а також на міжнародних аспектах питання будівництва нового саркофагу на ЧАЕС. Перший заступник Міністра закордонних справ В.Д.Хандогій звернувся до Генеральної асамблеї ООН з пропозицією підтримати новий проект резолюції „Зміцнення міжнародного співробітництва та координації зусиль у справі вивчення, пом'якшення та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи ”, що знайшло схвалення у відповідній резолюції Генеральної Асамблеї.

Країни-члени ООН проголосили десятиліття 2006-2016 рр. „Декадою відродження та сталого розвитку постраждалих регіонів ”. ООН уповноважена розробити, у співпраці з причетними організаціями, План дій ООН у цій сфері на період до 2016 р. Генасамблея ООН також визнала необхідність продовження надання міжнародної допомоги Україні з метою подолання наслідків катастрофи, у т.ч. завершення будівництва об'єкту „Укриття”, а також вивчення медичних аспектів трагедії.

Глава українського зовнішньополітичного відомства у своєму виступі під час загальнополітичній дискусії 62-ї сесії ГА ООН підкреслив, що Україна з її потенціалом космічної держави готова долучити свої інтелектуальні ресурси до спільних наукових пошуків у розумінні глобальних процесів і можливостей мінімізації їх негативного впливу на зміну клімату. А.П.Яценюк запропонував створити ефективний механізм для формування екологічної відповідальності та солідарності для побудови всеосяжної системи міжнародної екологічної безпеки

У рамках участі в роботі сесії Міністр депонував Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму, засвідчивши готовність України співпрацювати з міжнародним співтовариством у розробці та здійсненні ефективних практичних заходів для упередження цієї загрози, а також її відданість своїм зобов'язанням у галузі нерозповсюдження ядерної зброї. Також було депоновано Стокгольмську конвенцію про стійки органічні забруднювачі (СОЗ). Участь в ній дозволить залучити зовнішні ресурси для реалізації заходів, спрямованих на ліквідацію небезпечних хімічних речовин та відходів із групи СОЗ, для скорочення їх викидів у навколишнє середовище шляхом модернізації вітчизняної промисловості та сталого ведення сільського господарства, санації забруднених СОЗ територій, що, в свою чергу, має суттєво покращити екологічну ситуацію в Україні.

У рамках участі України в роботі 62-ї сесії ГА ООН (30 вересня – 4 жовтня 2007 року) перший заступник Міністра закордонних справ В.Д.Хандогій виступив у загальнополітичних дебатах сесії та взяв участь у міністерській зустрічі з питання захисту дітей у збройних конфліктах, міністерській зустрічі „Партнерство щодо демократичного управління” та щорічному координаційному засіданні Спільноти Демократій на рівні міністрів закордонних справ. Під час загальнополітичних дебатів сесії В.Д.Хандогій відзначив необхідність подальших спільних зусиль з метою забезпечення ефективного реагування ООН на весь спектр викликів у сферах безпеки, розвитку та дотримання прав людини. Він також наголосив на важливості реформування ООН та Ради Безпеки, звернувши увагу на необхідність врегулювання „заморожених” конфліктів на просторі ГУАМ.

Країнами-членами ГУАМ було розповсюджено в рамках п.16 порядку денного 62-ї сесії ГА ООН проект спільної резолюції „Конфлікти, що затяглися, на просторі ГУАМ та їх наслідки для міжнародного миру, безпеки та розвитку”.

У жовтні 2007 року Україна приєдналася до «Групи друзів» міжнародної ініціативи «Альянс цивілізацій» під егідою Генсекретаря ООН. Україну було обрано від Східноєвропейської групи держав до Комісії ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя на період 2007-2009 років.

2007 р. позначився позитивною динамікою розвитку відносин між Україною та організаціями системи ООН. Програма розвитку ООН, Фонд ООН у галузі народонаселення, Дитячий фонд ООН надавали нашій країні фінансову та технічну допомогу в рамках відповідних програм співпраці на 2006-2010 рр. Завдяки вжитим зусиллям, у 2007 р. істотно розширилася тематика програмної діяльності ООН:

започатковано низку нових проектів, у т.ч. щодо підтримки системи державної служби, сприяння торгівлі та інвестиціям у Чорноморському басейні, розвитку місцевих громад тощо.

Збільшено обсяги фінансування проектної діяльності ООН в Україні. Якщо у 2006 році видатки на програми та проекти ООН в нашій країні складали близько 33 млн. дол. США, то до кінця 2007 року в рамках офіційної допомоги ООН з метою розвитку в Україну надійшло понад 40 млн. дол. США.

Одним з пріоритетних напрямків участі України в світовій політиці було і залишається *формування позитивного міжнародного іміджу країни та проведення активної гуманітарної політики, спрямованої на ствердження демократичних цінностей.*

Формування позитивного міжнародного іміджу країни та проведення активної гуманітарної політики

Ключовими завданнями по реалізації цього напрямку зовнішньої політики України у 2007 році були визначені: широке міжнародне визнання трагедії Голодомору 1932-1933 рр. та захист прав людини як базовий принцип демократії..

Основні зусилля, спрямовані на широке міжнародне визнання трагедії Голодомору 1932-1933 рр. Міністерство закордонних справ України докладало, насамперед, в рамках міжнародних організацій. М Відповідні положення виголошувалися з трибуни ООН у виступах Глави делегації України на 62-й сесії ГА ООН, Постійного представника України при ООН, першого заступника Міністра закордонних справ України, який підтвердив рішучість України домагатися визнання ООН Голодомору 1932-33 років актом геноцид українського народу. Серед заходів, які мали значний міжнародний резонанс, було проведення в штаб-квартирі ООН тематичної виставки та спеціальної конференції за участю першого заступника Міністра закордонних справ України. Поширено як офіційний документ ООН відповідне Звернення Президента України.

Успішною виявилась робота українських дипломатів по вирішенню цього складного політичного завдання в рамках діяльності такої впливової міжнародної організації як ЮНЕСКО. У ході 34-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (16.10.-03.11.2008р.) було одноголосно ухвалено резолюцію **„Вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-33 років”**.

В солідарності з Україною виступили 45 країн-членів Організації. Ще 50 країн надали свою усну підтримку.

У резолюції зазначається, що Голодомор, який був спричинений жорсткими діями та політикою тоталітарного сталінського режиму, має стати попередженням сучасним та майбутнім поколінням з метою дотримання демократичних цінностей, прав людини та законності. Генеральна конференція вшанувала пам'ять загиблих та висловила співчуття жертвам Голодомору 1932-33 років в Україні. Найвищий керівний орган ЮНЕСКО також привітав ініціативу України щодо організації заходів до 75-х роковин Голодомору 1932-33 років в Україні та запросив країни-члени розглянути питання своєї участі у пам'ятних заходах.

Крім цього, Генеральна конференція закликала країни-члени розглянути питання щодо сприяння зміцненню пам'яті про Голодомор шляхом включення цієї інформації в освітні та науково-дослідницькі програми з метою засвоєння майбутніми поколіннями уроків цієї трагічної сторінки історії.

Резолюція ЮНЕСКО є першою резолюцією про Голодомор в Україні, ухваленою в рамках міжнародних організацій універсального характеру. В ній вперше зафіксовано термін „Голодомор”.

Враховуючи сферу діяльності ЮНЕСКО як спеціального органу, який опікується питаннями науки, культури, освіти та інформації, прийняття резолюції є дієвим механізмом ефективного поширення серед світової спільноти інформації про Голодомор 1932-33 років в Україні. Це дає поле для здійснення конкретних кроків з поширення інформації про Голодомор на світовому рівні, а також підготовки сприятливої міжнародної думки у контексті проведення подальшої роботи із визнання факту Голодомору в Україні 1932-33 рр. геноцидом українського народу. Водночас слід зауважити, що делегацією України не ставилося за мету щоб ЮНЕСКО визнала Голодомор – Геноцидом, як про те писалося у багатьох ЗМІ. ЮНЕСКО не є політичною чи міжнародно-правовою організацією і не в її компетенції робити такі висновки. Про те, протягом 2007-го року актом геноциду українського народу Голодомор визнано: Конгресом Республіки Перу, Сенатом Національного Конгресу Республіки Парагвай, Національним Конгресом Республіки Еквадор, Палатою депутатів Парламенту Чеської Республіки, Законодавчою Асамблеєю штату Парана (Бразилія), Міською радою аргентинського м. Беріссо (провінція Буенос-Айрес). Відповідні резолюції у зв'язку з 75-ю річницею Голодомору в Україні 1932-1933рр. прийнято міською радою м. Есплугес де Ллобрегат (міста-супутника Барселони, автономна область Каталонія, Іспанія), Палатою депутатів аргентинської провінції Чако.

До переліку затверджених Генконференцією ювілейних дат, до святкування яких приєднуватиметься ЮНЕСКО у 2008-2009, увійшли такі запропоновані Україною дати:

- 200-річчя з дня народження письменника М.Гоголя (2009 рік);
- 100-річчя з дня народження фізика Л.Ландау (2008 рік);
- 100-річчя з дня народження художниці М.Примаченко (2009 рік).

У рамках роботи Генконференції пройшли вибори до міжурядових органів ЮНЕСКО. Україна була обрана до Міжнародної ради Програми «Людина та Біосфера» (МАВ) та Міжурядового комітету з фізичного виховання та спорту (CIGEPS).

В рамках ОБСЄ 30 листопада 2007 р. на 15-му засіданні Ради Міністрів ОБСЄ у Мадриді було також схвалено та оприлюднено спільну заяву “Про 75-ту річницю Голодомору 1932-1933 років в Україні”. Співавторами документа виступили такі впливові держави-учасниці Організації, як Канада, Чехія, Франція, Німеччина, Угорщина, Польща, Іспанія, Велика Британія, США та інші впливові учасники Організації.

Значний внесок зроблений Україною протягом 2007 року в міжнародну правозахисну діяльність. У рамках правозахисної діяльності органів ООН Україна звітувалась про виконання державою засадничих документів у цій галузі:

- на 39-й сесії Комітету з економічних, соціальних та культурних прав – захистила 5-ту доповідь про виконання Міжнародного Пакту з економічних, соціальних та культурних прав;
- на 38-й сесії Комітету ООН проти тортур – захистила 5-ту доповідь про виконання Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання;
- на 45-й сесії Комітету з прав дитини – захистила доповідь про виконання Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії.

Виконано попередньо взяті добровільні зобов’язання, у тому числі шляхом активної участі у заснуванні механізму Універсального періодичного огляду, а також розповсюдження відкритого запрошення всім спеціальним процедурам РПЛ відвідати Україну. Протягом 2007 року цим запрошенням скористалися: спецповідач з питань шкідливого впливу незаконних перевезень та захоронення токсичних і небезпечних продуктів та відходів на реалізацію прав людини О.Ібеану (22-30 січня 2007 р.), а також спецповідач з питань захисту та поширення права на свободу думки та її вираження А.Лігабо (14-19 травня 2007 р.)⁵.

⁵ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Постійним національним пріоритетом зовнішньої політики та сферою особливої уваги дипломатичних та консульських установ України на міжнародній арені є захист громадян України за кордоном та прав української діаспори.

Захист громадян України за кордоном та прав української діаспори.

Забезпечення реалізації державної політики співпраці із закордонними українцями, спрямованої на сприяння забезпеченню їх прав у державах постійного чи тимчасового проживання, створення необхідних умов для збереження, розвитку і вираження етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності українських національних меншин, задоволення їх національно-культурних та інших потреб, використання потенціалу закордонних українців в інтересах України, а також утвердження позитивного міжнародного іміджу нашої держави, було одним із важливих завдань МЗС України у 2007 році. Зокрема, на виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року Міністерство здійснювало координацію реалізації відповідних заходів центральними і місцевими органами виконавчої влади, а також українськими громадськими організаціям, що працюють із закордонними українцями. З цією метою МЗС проводило міжвідомчі координаційні наради, надавало сприяння у виконанні відповідних бюджетних програм Міністерству освіти і науки (МОН), Держкомтелерадіо.

Разом з тим, відсутність у бюджетних призначеннях для МЗС на 2007 р. бюджетної програми 1401150 „Заходи щодо встановлення зв'язків з українцями, які проживають за межами України”, розпорядником коштів якої воно було в 2006 р., негативно позначилася на виконанні згаданої Державної програми у звітний період. Так, зокрема, не забезпечувалося фінансова підтримка діяльності закордонних українських громадських організацій шляхом оплати договорів, укладених цими організаціями з українськими дипустановами у відповідних країнах про виконання конкретних заходів. З метою виправлення ситуації щодо подальшої реалізації Держпрограми, а також на численні прохання закордонних українських громад Міністерство вживає заходи для поновлення і закріплення за ним з 2008 р. відповідної бюджетної програми. Незважаючи на гостру політичну кризу в країні, у 2007 році МЗС України докладало певних зусиль щодо вдосконалення нормативно-правової бази у сфері співпраці із закордонними українцями. З цією метою було ініційовано й розроблено проект Закону України „Про співпрацю із закордонними українцями”, На виконання Указу Президента України підготовлено проект урядового розпорядження „Про розвиток зв'язків з українцями, які

проживають за межами України, зі збереження, захисту та популяризації культурних надбань українства у світовому цивілізаційному просторі” із затвердженням Плану першочергових заходів на 2008 - 2009 рр. Крім того, розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України про створення оновленої Міжвідомчої координаційної ради із забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями, яку мав очолити Міністр закордонних справ України. Ведеться робота над проектом постанови Кабінету Міністрів України „Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України № 1024 від 10 серпня 2004 року „ Про утворення Національної комісії з питань закордонних українців”.

На протязі 2007 року МЗС України докладало конкретних зусиль для полегшення контактів закордонних українців з історичною батьківщиною. Управління з питань закордонного українства забезпечило роботу Національної комісії з питань закордонних українців при Кабінеті Міністрів України. На кінець 2007 року Комісія провела сім засідань, розглянула та задовольнила понад 1700 звернень щодо надання статусу закордонного українця, який дає право на отримання безкоштовної багаторазової візи на в'їзд до України терміном на п'ять років. Незважаючи на труднощі з виготовленням бланків відповідних посвідчень, викликаних перерозподілом серед центральних органів виконавчої влади відповідних бюджетних програм у 2007 р., усіх заявників вдалося забезпечити цими документами. У поточному році оформлено 831 посвідчення закордонного українця.

Протягом 2007 року помітно активізувалася діяльність Українсько-Угорської міжурядової комісії з питань забезпечення прав національних меншин (у липні 2007р. в м. Будапешт проведено її XIII засідання), Двосторонньої Українсько-Словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (у вересні ц.р. у м. Київ відбулося її VII засідання). У рамках Змішаної українсько-румунської міжурядової комісії з питань забезпечення прав та свобод осіб, що належать до національних меншин у травні-червні 2007р. проведено другий етап спільного українсько-румунського моніторингу становища української меншини в Румунії (в повіті Марамуреш) та румунської - в Україні (у Закарпатській області) за участі міжнародних експертів ОБСЄ та РЄ. Готується проведення у II кварталі 2008 р. третього заключного етапу моніторингу⁶.

Наразі опрацьовується питання створення подібних двосторонніх комісій з Білоруссю, Молдовою та іншими країнами. Так, у стадії завершення перебуває підготовка до укладання міждержавної Угоди між Україною та Республікою Молдова

⁶ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин. В проекті Угоди передбачається створення Змішаної міжурядової Українсько-Молдовської комісії з питань забезпечення прав національних меншин.

У 2007 році МЗС України активно залучалось разом з іншими міністерствами, громадськими організаціями до реалізації спільних проектів з надання допомоги закордонним українцям. Так, зовнішньополітичне відомство надало всебічну допомогу новоутвореному навчальному закладу МОН України - *Міжнародної української школи* (МУШ). Мета цієї школи - забезпечити освітні права українських дітей, які разом з батьками перебувають за межами України, надати їм за допомогою новітніх електронних засобів дистанційного навчання можливість здобути належну освіту, а згодом - і відповідний державний документ. МЗС через закордонні дипустанови детально поінформувало українські громади за кордоном про діяльність МУШ, взяло участь в організації та проведенні спеціального семінару за участю 27 викладачів українських недільних шкіл з 11 країн.

З 30 листопада по 1 грудня 2007р. в Києві відбувся І-й Економічний форум українців світу, проведення якого було організовано Українською Всесвітньою Координаційною Радою (УВКР) та Міжнародною громадською організацією українців „Четверта хвиля” за підтримки МЗС України. У цьому громадському заході взяли участь близько 200 учасників та гостей Форуму, в т.ч. 37 закордонних українців з 12 країн світу, зокрема з Швейцарії, Канади, РФ, Молдови, Іспанії, Італії та інших країн. За підсумками Форуму прийнято рішення проводити такі заходи щорічно та створити при УВКР постійно діючий Координаційний комітет Економічного форуму українців світу.

МЗС провело значну пошукову роботу щодо збору, систематизації та опрацювання матеріалів для майбутнього музею „*Українці в світі*”. Станом на грудень 2007р. отримано й опрацьовано матеріали, надіслані дипустановами України з 39 країн світу. Зовнішньополітичне відомство України забезпечило дипломатичний супровід процедури відзначення закордонних українців державними, урядовими та відомчими нагородами й відзнаками. Протягом 2007 року до відзначення представлено понад 80 закордонних українців. Станом на 15 грудня 2007р. нагороджено 43 особи⁷.

Захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб України за кордоном належить до одного з пріоритетних завдань зовнішньополітичної діяльності країни на міжнародній арені.

⁷ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Протягом 2007 року МЗС України було вжито низку конкретних заходів для покращення опрацювання звернень громадян, надання нашим співвітчизникам кваліфікованої правової допомоги та захисту. Так, в Міністерстві продовжувала працювати Громадська приймальня, де протягом року надавалися практичні безоплатні консультації з консульсько-правових питань як під час щоденного особистого прийому, так і в телефонному режимі, поштою та засобами електронного зв'язку. В системі МЗС на базі Департаменту консульської служби продовжував діяти Центр допомоги громадянам України за кордоном, функціонували його відділення при закордонних дипломатичних установах України та представництвах МЗС в регіонах України.

З 1 червня 2007 року розпочав роботу контакт-центр при МЗС України, до компетенції якого віднесено виконання завдань, пов'язаних з розглядом у терміновому порядку звернень громадян України та її юридичних осіб щодо захисту їх прав та інтересів, попередження торгівлі людьми, надання відповідних роз'яснень та довідкової інформації тощо.

Адекватними кроками МЗС України, спрямованими на захист прав українських трудових мігрантів, стало розширення в 2007 році консульської присутності України в державах Європи, зокрема започаткування діяльності 2-х консульських установ України: генерального консульства в Неаполі (Італія) та консульства в Марселі (Франція). Окрім цього, до захисту прав та інтересів наших співвітчизників за кордоном активно долучаються нештатні консульські установи України. У 2007 році було започатковано роботу 5-ти почесних консульств України за кордоном: в Аргентині, Польщі, Туреччині, Філіппінах та Чілі.

Протягом 2007 року МЗС України налагодило вчасне та кваліфіковане реагування консульських установ у випадках затримання або арешту громадян України за кордоном, проводилася активна та послідовна робота щодо поновлення порушених прав наших співвітчизників. За участі консульських посадових осіб звільнено і повернуто в Україну 80 українських моряків, звільнено 9 морських суден України, надано сприяння 262 українським громадянам у поверненні недоотриманої заробітної плати на загальну суму 1145571 дол. США⁸.

Відповідно до норм чинного законодавства здійснювався нагляд за дотриманням прав 17535 усиновлених іноземцями українських дітей.

Аналіз стану захисту прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб України та шляхи вдосконалення цього важливого напрямку консульської роботи були

⁸ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

предметом обговорення у 2007 році під час проведення 25 раундів двосторонніх та багатосторонніх консультацій з консульсько-правових питань.

Як одна з вагомих складових по попередженню та запобіганню виникненню складних та форс-мажорних ситуацій з громадянами України під час їх перебування за кордоном, продовжувалася діяльність із здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед громадян, спрямованої на підвищення рівня знань про міграційне та трудове законодавство іноземних держав, дій у типових проблемних ситуаціях тощо. З цією метою МЗС України та низка закордонних дипустанов України підготували та забезпечили виготовлення друкованих інформаційних матеріалів з консульської проблематики для громадян України.

У 2007 році Консульська служба забезпечувала у повному обсязі виконання функцій, передбачених Консульським статутом України. Так, закордонні дипломатичні установи України вчинили понад 430 тис. консульських дій, консульський збір за вчинення яких перевищив 22 млн. доларів США⁹.

Крім того, забезпечувалась координація дій закордонних дипломатичних установ України, представництв МЗС на території України та, у необхідних випадках, українських міністерств та відомств, органів державної влади на місцях, зокрема, у зв'язку з такими подіями: загостренням ситуації в Гвінейській Республіці, Ісламській Республіці Іран та можливою евакуацією громадян України; евакуацією з Палестини 100 громадян України; репатріацією на Батьківщину останків померлих та загиблих за кордоном громадян України; відкликанням українських риболовецьких суден, що у грудні 2006 р. – січні 2007 р. незаконно перебували у межах виключної (морської) економічної зони Грузії; недопущенням незаконного перебування турецьких риболовецьких суден у межах виключної (морської) економічної зони України тощо.

Одним із важливих шляхів захисту прав та законних інтересів українських громадян, зайнятих трудовою діяльністю за межами держави, є зміцнення відповідної міжнародної договірно-правової бази протягом. Протягом 2007 року в цьому напрямку було опрацьовано низку проектів двосторонніх та багатосторонніх угод в сфері працевлаштування та соціального захисту. Зокрема, з метою узгодження проектів двосторонніх договорів спільно з Міністерством праці та соціальної політики України проведено чергові раунди переговорів з Іспанією, Італією, Лівією, Німеччиною, Польщею та Румунією.

⁹ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Продовжується опрацювання таких проектів: українсько-ізраїльської угоди у сфері соціального забезпечення щодо переказу пенсій, українсько-грузинської угоди про взаємне працевлаштування і соціальний захист, українсько-естонської, українсько-португальської, українсько-турецької, українсько-угорської угод з питань соціального захисту, а також триває робота над внесенням змін до українсько-чеського Протоколу про внесення змін до договору про соціальне забезпечення, українсько-іспанської та українсько-словацької угод про соціальне забезпечення, українсько-лівійської угоди про співпрацю у сфері праці та працевлаштування, українсько-польської угоди про взаємне працевлаштування працівників.

У рамках роботи, спрямованої на забезпечення реалізації прав громадян України на свободу пересування шляхом спрощення режиму поїздок громадян до інших держав, особливу вагу має діяльність МЗС України у сфері розширення відповідної договірно-правової бази з візової та реадмісійної проблематики. З цією метою, 16 березня 2007 року підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Данія про спрощення оформлення віз. Принципово важливим кроком на цьому напрямку роботи стало укладення 18 червня 2007 року Угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз. Тривалою була робота над укладенням Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегія про спрощення оформлення віз. 7 листопада 2007 року в Осло парафовано текст цієї Угоди. Проекти відповідних Угод про спрощення оформлення віз також передано на розгляд британської, ірландської та ісландської сторін.

У зв'язку з приєднанням нових країн до Шенгенської зони виникла необхідність модифікації чинних двосторонніх угод про режим взаємних поїздок громадян з Литвою, Латвією, Польщею, Словаччиною та Угорщиною. 30 листопада 2007 року підписано Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про умови поїздок громадян від 30.07.2003, яким встановлюється широкий спектр пільг для наших громадян.

З метою виконання домовленостей, досягнутих із підписанням Угоди Україна-ЄС про спрощення оформлення віз, розпочато переговорний процес з країнами-сусідами, членами Співтовариства, щодо укладення двосторонніх угод про місцевий прикордонний рух. 18 вересня 2007 року в Ужгороді підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про правила місцевого прикордонного руху, якою встановлюється спрощений порядок перетину українсько-угорського кордону для

мешканців 50-кілометрових прикордонних зон – за наявності у них спеціального дозволу, виданого консульськими установами держав Сторін.

Проведено два раунди українсько-словацьких переговорів із зазначеної проблематики. За результатами другого раунду узгоджено та парафовано текст Угоди, а також розпочато підготовку до її підписання. У листопаді 2007 року підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Парагвай про скасування віз. Аналогічний проект українсько-аргентинської Угоди про безвізові поїздки громадян опрацьовано на міжвідомчому рівні та передано на розгляд аргентинської сторони.

Висновок:

Протягом 2007 року Україна доклала значних зовнішньополітичних зусиль щоб закріпити за собою гідне місце в світовій політиці. Найбільш просунутими напрямками цієї діяльності виявились: збільшення обсягів технічної допомоги Україні по лінії проектів ООН, зокрема щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та захисту довкілля; широке міжнародне визнання трагедії Голодомору 1932-1933 рр.; активна участь у міжнародній миротворчій діяльності та врегулювання заморожених конфліктів; поліпшення зв'язків з українською діаспорою та посилення уваги до захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб України за кордоном.

Проте, внутрішньополітична криза, розбалансованість діяльності основних гілок державної влади та інші внутрішні та зовнішні чинники не дали змоги Україні у 2007 році значною мірою покращити її міжнародний імідж та реалізувати повною мірою її національні інтереси на міжнародній арені.

§2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У 2007 РОЦІ

*О.В. Потєхін, доктор історичних наук,
І.Я. Тодоров, доктор політичних наук,*

Протягом 2007 року Україна співпрацювала на багатосторонній та двосторонній основі практично з усіма державами світу. Українська дипломатія приймала дієву участь у вирішенні важливих питань міжнародного порядку денного. Проте, під впливом внутрішньополітичної кризи в країні, зовнішньополітична діяльність держави носила суперечливий характер. З початку року загострилось протистояння між Кабінетом Міністрів на чолі з Віктором Януковичем, який спирався на підтримку більшості у парламенті, та Президентом України Віктором Ющенком. Тенденція до “двох зовнішніх політик”, виразником яких і постали зазначені суб’єкти українського політикуму, переросла у фазу неоголошеної війни між ними. Боротьба за вплив на зовнішньополітичну сферу, яка чітко означилась із моменту звільнення з посади міністра закордонних справ Бориса Тарасюка і продовжувалася у вигляді жорсткої позиції більшості Верховної Ради України стосовно неприйняття кандидатури Володимира Огризка, запропонованої на цю посаду Президентом України.

Протиріччя, яке призвело до гострої внутрішньополітичної кризи, було закладене в конституційній реформі, згідно з якою суттєво посилюється роль глави уряду, якому підпорядковані міністри, але при цьому керівництво зовнішньополітичною діяльністю залишається у повноваженнях Президента. Зокрема Президент визначає цілі та завдання зовнішньої політики України. Так, у Стратегія національної безпеки України, яка була затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року, поставлено завдання *формування навколо України безпечного міжнародного середовища*, зміцнення систем колективної безпеки на європейському та трансатлантичному просторах, розвитку взаємин та кооперації у глобальному й регіональному вимірах; захисту та підтримки українських громадян та їхніх інтересів за кордоном¹⁰.

На початку літа 2007 року внутрішньополітична криза сягнула своєї кульмінаційної стадії, шляхом розв’язання якої стало рішення щодо проведення позачергових парламентських виборів. Загострення політичної кризи в Україні було викликане намірами антикризової коаліції у нелегітимний спосіб створити конституційну

¹⁰ Про Стратегію національної безпеки України. Указ Президента України № 105/2007 від 12 лютого 2007 року. Офіційне інтернет-представництво Президента України. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

більшість. Так виникла реальна загроза заміни демократії в Україні авторитарним режимом. Протистояння між парламентською більшістю та урядом, з одного боку, і опозицією та Президентом України, з іншого, що розвивалося по висхідній протягом перших трьох місяців 2007 року, переросло у фазу активних дій. Президент України Віктор Ющенко своїм Указом від 2 квітня 2007 року припинив повноваження Верховної Ради України. Політична криза в Україні активізувала увагу світової, в першу чергу європейської, спільноти до внутрішньополітичної ситуації в Україні.

Перебіг розв'язання політичної кризи вирішальною мірою вплинув на перерозподіл владних повноважень між основними гілками державної влади в Україні. Так якщо на початку кризи основна влада в державі перебувала в руках уряду В. Януковича і парламентської більшості, то в результаті завершення політичної кризи основні владні повноваження перейшли до Президента України, як переможця в цьому політичному конфлікті. Відповідно до нового перерозподілу владних повноважень змінився і баланс впливу цих гілок державної влади на зовнішню політику. Так, на початку кризи, в березні 2007 року майже 91,5% опитаних експертів вважали, що уряд В. Януковича спричиняє найбільший вплив на зовнішню політику України (див. табл. 1). Другу сходинку в рейтингу впливовості на зовнішню політику займали фінансово-промислові групи східних регіонів України, інтереси яких перш за все захищав уряд В. Януковича. Їм віддавали перевагу 51% опитаних експертів. Відповідно і вплив Верховної Ради України був досить значним (40,4%).

Президент України займав тільки третю сходинку в рейтингу впливовості на зовнішню політику (46,8%), незважаючи на те, що керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави належить до його конституційних повноважень. Відповідно і вплив профільного зовнішньополітичного відомства, підпорядкованого безпосередньо Президенту України, на зовнішню політику залишався незначним (14,9%).

Із завершенням політичної кризи ситуація щодо впливовості внутрішніх акторів на зовнішню політику України докорінно змінилася. Рейтинг впливовості Президента України В. Ющенка на зовнішню політику України, як переможця у політичній кризі, перемістився з третьої на першу сходинку. Він зріс з 46,8% у березні до 88,2% у грудні 2007 року. Відповідно зросла роль Міністерства закордонних справ України в прийнятті зовнішньополітичних рішень з 8,5% у березні до 44,4% у жовтні 2007 року. Значно посилилась впливовість вузького неформального кола осіб, що оточують Віктора Ющенка на прийняття зовнішньополітичних рішень. Так, якщо в березні 2007 року ця цифра складала 8,5%, то в грудні 2007 року вона становила 33,3%. Натомість, вплив

керівництва Кабінету Міністрів України і Верховної Ради України на зовнішню політику різко впав, відповідно з 91,5% у березні до 52,9% у грудні 2007 року і з 31,3% у березні до 7,8% у грудні 2007 року¹¹.

Різка зміна впливовості внутрішньополітичних гравців на зовнішню політику позначилась на коливаннях зовнішньополітичного курсу країни. До завершення політичної кризи згідно програм фракцій «антикризової» коаліції основний пріоритет віддався відносинам України з Російською Федерацією, тоді як на західному векторі спостерігалась стагнація відносин. З переходом влади в країні до демократичних сил активізувався західний вектор зовнішньої політики України., що, зокрема, відбилось на поживленні процесу європейської та євроатлантичної інтеграції, а також посилені уваги до балто-чорноморського вектору.

Табл. 1

Які інститути та групи еліт всередині України мають сьогодні найбільший вплив на зовнішню політику України? (сума відсотків більше 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів):					
	Грудень 2006	Березень 2007	Червень 2007	Вересень 2007	Грудень 2007
Президент України та його секретаріат	29,4%	46,8%	83,3%	85,2%	88,2%
Керівництво Кабінету Міністрів	70,5%	91,5%	80,9%	74%	52,9%
Фінансово-промислові групи	49%	51%	38,1%	35,2%	35,3%
Міністерство Закордонних Справ	41,1%	14,9%	35,7%	44,4%	25,5%
Верховна Рада України	31,3%	40,4%	14,3%	0	7,8%
Вузьке неформальне коло осіб навколо Президента	27,4%	8,5%	14,3%	20,4%	33,3%
Рада національної безпеки та оборони	3,9%	0	7,1%	9,2%	5,9%
Незалежні аналітики, експерти, журналісти	0	4,2%	0	0	3,9%

¹¹ Наведені тут і нижче в таблицях дані отримані в результаті опитувань експертів, проведених Центром миру, конверсії та зовнішньої політики України (О.Потехін, Н.Пархоменко) за стандартною методикою серед чотирьох груп осіб, причетних до аналізу, планування, експертизи зовнішньої та безпекової політики України та прийняття політичних рішень (працівники органів державної влади й державних аналітичних

Регіональні лідери	7,8%	4,2%	0	1,8%	3,9%
--------------------	------	------	---	------	------

Європейська та євроатлантична інтеграція. Процес приєднання до СОТ

У рік, коли вітчизняна дипломатична служба відсвяткувала своє 90-річчя, варто згадати, що перший керівник українського зовнішньополітичного відомства Олександр Шульгін ще в 1930 році сказав, що «Україна, коли стане вільною, мусить увійти до складу європейського союзу, оскільки він буде існувати». 2007 рік попри всі протиріччя, відзначився певним зближенням України з Європейським Союзом. Навесні почалися переговори щодо підготовки нової посиленої угоди замість Угоди про партнерство та співробітництво (УПС). Проте, ці переговори були практично призупинені через українську політичну кризу. Показово, що під час цієї кризи політичні опоненти шукали підтримки власних аргументів не в Москві, а в Брюсселі та Страсбурзі. Вільні й чесні позачергові парламентські вибори підтвердили відданість нашої держави політичним пріоритетам Плану дій Україна-ЄС. Їх результати вказали на незворотність вибору українського народу на користь демократичних та європейських цінностей, зміцнення демократичних інститутів у контексті входження до об'єднаної Європейської сім'ї.

Європейський напрям зберігав свою актуальність і в умовах кризи. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. були затверджені заходи щодо виконання у 2007 році Плану дій Україна – ЄС, який був важливим підґрунтям нашого співробітництва з цією міжнародною інституцією. Запровадження даного документу об'єктивно відповідало стратегічній меті нашої країни - інтеграції до європейських економічних та соціальних структур, сприяло наближенню українського законодавства до європейських норм і стандартів. У перелік цих заходів включено пункти стосовно посилення співробітництва України з європейськими країнами в подоланні спільних загроз у сфері безпеки, включаючи боротьбу з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового знищення, недопущення нелегального експорту зброї, запобігання конфліктам та врегулювання кризових ситуацій. Україна продовжувала брати участь у поліцейських місіях ЄС в Боснії і Герцеговині та у Республіці Македонія.

14 вересня 2007 р. відбувся XI Саміт Україна - ЄС в Києві. Українська сторона була задоволена констатуванням наших ключових пріоритетів у рамках підготовки нової угоди. Питання співпраці, закладені в цьому документі, були в центрі уваги учасників саміту. Йшлося про безпекову політику (в тому числі ядерну безпеку), екологію, економічне співробітництво тощо. Учасники форуму також обмінялися інформацією щодо внутрішньої ситуації в країнах ЄС та Україні. Від імені української держави та

нації Президент В.Ющенко подякував за ставлення ЄС до нашої країни в період політичної кризи. "Ми відчували ту глибоку, послідовну, демократичну і відкриту позицію, яку зайняв Євросоюз і країни ЄС до демократичного способу подолання парламентської кризи в Україні".

Інтеграція до Європи передбачала конкретні дії – такі як лібералізація візового режиму, створення зони вільної торгівлі тощо. У рамках Восьмої наради керівників закордонних дипломатичних представництв України відбулося засідання тематичної секції під назвою “Європейський вимір: переговорний процес Україна-ЄС щодо Нового базового договору та створення зони вільної торгівлі”. Особливу увагу учасники зустрічі приділили питанням посилення організаційного та інституційного забезпечення євроінтеграційного курсу України; координуючої ролі МЗС та налагодженню ефективного механізму взаємодії центральних органів виконавчої влади з посольствами України у державах-членах ЄС в рамках роботи над новою посиленою угодою; наповненню положень про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС з урахуванням інтересів товаровиробників України; імплементації Угоди Україна-ЄС про спрощення візового режиму; розширення доступу української продукції на ринки ЄС; ефективного використання допомоги ЄС, яка надається Україні в рамках Європейської політики сусідства та партнерства, тощо.

Заступник Міністра закордонних справ Костянтин Єлісєєв 14 грудня 2007 року прийняв Трійку Послів Європейського Союзу – Посла Португалії як країни, що головує в ЄС, Словенії, яка головуватиме наступною, і Представника Єврокомісії в Україні. Єлісєєв привітав представників ЄС з підписанням Договору про реформу ЄС, яке відбулося під час засідання Європейської Ради 13 грудня 2007 року. Ця подія була спільним надбанням усіх без винятку європейських країн. Вона знаменувала собою становлення нового етапу розвитку розширеного ЄС, який буде функціонувати в умовах кращої інституційної спроможності, ефективності та життєздатності. Як зазначалося українською стороною, принципово важливим було те, що Договір про реформу усуне перешкоди на шляху подальшого розширення Євросоюзу, двері якого мають залишатися відчиненими для країн, що відповідають визначеним критеріям членства.

Успішне завершення переговорного процесу з країнами-членами СОТ наприкінці року та прийняття низки законопроектів створили реальні передумови для вступу України до Світової організації торгівлі на початку 2008 року. Після набуття членства в СОТ відкрилася перспектива створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Нагальна потреба членства України в цих міжнародних інституціях знайшла своє

закономірне підтвердження і в опитуваннях українських експертів. Традиційно абсолютна більшість українських експертів погоджувалася із потребою вступу України до Європейського Союзу і ще більша частина підтримувала вступ до СОТ (див. Табл.2-4.).

Табл. 2

Чи відповідає національним інтересам України вступ до Європейського Союзу?					
	Грудень 2006	Березень 2007	Червень 2007	Вересень 2007	Грудень 2007
Так	66,8	78,7	88,1	75,9	76,5
Скоріше так, ніж ні	27,4	17	7,1	16,7	19,6
Скоріше ні, ніж так	3,9	4,2	0	3,7	3,9
ні	0	0	4,8	1,8	0
важко сказати	1,9	2,1	0	1,8	0

Табл.3

Чи відповідає національним інтересам України вступ до Світової організації торгівлі?					
	Грудень 2006	Березень 2007	Червень 2007	Вересень 2007	Грудень 2007
Так	78,4	91,5	90,5	79,6	80,4
Скоріше так, ніж ні	17,6	6,4	4,8	12,9	11,8
Скоріше ні, ніж так	3,95	0	4,8	5,5	3,9
ні	0	2,1	0	1,8	3,9

Показовими були зміни в оцінці експертами перешкод на шляху України до європейської інтеграції.

Табл. 4

Що в Україні сьогодні головним чином перешкоджає її інтеграції до Європи (сума відсотків більше 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів)					
	Грудень 2006	Березень 2007	Червень 2007	Вересень 2007	Грудень 2007
1 спадщина радянської системи мислення та суспільної організації	25,5	14,9	38,1	37	35,3
2 нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети	62,7	80,9	54,8	74	60,8
3 корупція та організована злочинність	31,3	34	23,8	16,7	29,4
4 вплив лівих політичних сил	3,9	0	4,8	5,5	0
5 професійна нездатність дипломатичної служби	3,9	2,1	0	0	0
6 вплив “російського чинника”	54,9	34	40,5	38,9	41,2
7 повільні економічні реформи	39,2	29,8	40,5	42,6	33,3
8 слабкість інститутів громадянського суспільства	11,7	4,2	19	7,4	21,6
9 порушення прав людини	1,9	2,1	0	1,8	0
10 небажання на практиці правлячої еліти інтегруватися	29,4	44,7	21,4	18,5	25,5

11 байдужість до України керівних структур ЄС, які гальмують цей процес	19,6	36,2	35,7	40,7	35,3
12 ніщо не перешкоджає	0	0	0	0	3,9

Відносини України з Північноатлантичним альянсом.

Серед завдань Інтенсифікованого діалогу з НАТО, у 2007 році Україна найбільш успішно впоралася з реформуванням сектору безпеки на демократичних засадах. Проте, через політичні перипетії, Кабінет Міністрів України затвердив Цільовий план на 2007 рік в межах Плану дій Україна – НАТО лише на початку червня 2007 року. Водночас в стосунках з НАТО Україна виступала скоріше пасивним „кандидатом” і практично не намагалася стати активним учасником міжнародних дискусій, що стосуються реформування євроатлантичного співтовариства. Протягом року, особливо напередодні позачергових парламентських виборів, зовнішньополітична проблематика ставала об'єктом політичних маніпуляцій та використовувалася для роздмухування протистояння Сходу та Заходу країни.

Коментуючи попередження Президента Російської Федерації Володимира Путіна про те, що Росія може навести свої ракети "на нові цілі в Європі" у відповідь на розміщення елементів системи ПРО США в Польщі та Чехії, глава української держави підкреслив, що подібні висловлювання тільки посилили бажання його країни якомога швидше набути членства в НАТО та заховатися під "безпековою парасолькою" Альянсу. В.Ющенко зауважив, що "наша доктрина оборони й безпеки формально визначена законом і ключовий аспект цієї доктрини – забезпечити вступ України до ЄС і НАТО"¹².

У відносинах України з НАТО 2007 рік був особливий тим, що саме на нього припала 10-та річниця з підписання «Хартії про особливе партнерство» між Україною та НАТО». МЗС України передало до штаб-квартири НАТО в Брюсселі спільного листа Президента України В.Ющенка та Прем'єр-міністра України В.Януковича від 27 березня із запрошенням Генеральному секретарю Альянсу Я.Схеффєру та Північноатлантичній Раді (ПАР) НАТО відвідати Україну 8-10 липня 2007 року з нагоди цієї події. Проте, політична ситуація в Україні не дозволила це зробити. З метою відзначення в Україні 10-річчя Хартії Прем'єр-міністр України Віктор Янукович своїм розпорядженням від 22 травня 2007 р. № 16120 затвердив відповідний міжвідомчий план заходів. В його рамках передбачалося, зокрема, провести урочисте засідання Громадської ради при Міністерстві

¹² Mackinnon M. Putin 'not kidding' on missile threat, Yushchenko warns. In: The Globe and Mail Print Edition 12/06/07.

закордонних справ України, до участі в якому були запрошені політики, видатні діячі, експерти і представники громадських організацій, в тому числі ті, хто був особисто причетний до започаткування відносин нашої країни з Альянсом та укладення Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО. Заплановано було також здійснити цілу низку інформаційних заходів національного масштабу. В перелік цих заходів були включені пункти стосовно організації засідань за "круглим столом", громадських слухань, семінарів, брифінгів, телевізійних дебатів, дискусій з актуальних питань євроатлантичної інтеграції України в регіонах держави.

9 липня 2007 року у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі відбулося спеціальне засідання Комісії Україна-НАТО на рівні послів, присвячене 10-й річниці підписання «Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО». Виступаючи перед членами Північноатлантичної Ради – послами держав-членів НАТО, Глава Місії України при НАТО (МУН) К.Морозов відзначив важливість особливого партнерства України з НАТО, підтвердивши незмінність євроатлантичного курсу України, спрямованого на досягнення її стратегічної мети – повноправного членства в Альянсі. У цьому контексті, Глава МУН запевнив союзників у продовженні процесу реформування країни, а також інтенсифікації взаємовигідної співпраці з НАТО, спрямованої на забезпечення миру та стабільності в регіоні. На переконання Посла України, безпрецедентним також є військово-технічне співробітництво України з НАТО. В Україні з 2005 року здійснюється реалізація найбільшого в історії НАТО проекту Трестового фонду НАТО/ПЗМ з утилізації застарілих озброєнь і боєприпасів. За результатами засідання було прийнято Спільну заяву, в якій зазначається, що на засіданні в Брюсселі 9 липня 2007 року Посли Комісії Україна-НАТО відзначили 10-ту річницю «Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного Договору», яка була підписана 9 липня 1997 року у Мадриді.

Протягом 10 років, що минули, особливе партнерство Україна-НАТО в рамках Хартії зміцнило безпеку на євроатлантичному просторі. Трестові фонди НАТО/ПЗМ з утилізації застарілих озброєння та стрілецької зброї, переносних зенітно-ракетних комплексів, а також з перепідготовки та цивільної адаптації колишнього військового персоналу сприяли реальному зміцненню національної безпеки України. Активна участь України у миротворчих операціях та місіях НАТО стали помітним внеском у забезпечення міжнародного миру та стабільності. Навесні 2007 року виповнилося 10 років і Центру інформації і документації НАТО в Києві. Він був відкритий в Києві 7 травня 1997 року і став своєрідним підтвердженням важливості налагодження співпраці

НАТО з Україною. Україна була першою країною на пострадянському просторі, де було засноване подібне представництво Альянсу.

Протягом року Україна відчувала дієву підтримку з боку провідних країн Альянсу. Так зокрема, президент Сполучених Штатів Америки Дж.Буш підписав Акт про консолідацію свободи через НАТО. Даним документом підтверджувалася відповідність Албанії, Грузії, Македонії, України та Хорватії вимогам американського закону про членство в НАТО від 1994 року та право зазначених країн на отримання від США фінансової допомоги з метою підтримки їхньої інтеграції до Альянсу. Зовнішньополітичне відомство України висловило вдячність американській стороні за підтримку євроатлантичного курсу нашої держави, відзначивши виваженість такого кроку, який віддає належне ролі особливого партнерства Україна-НАТО, а також свідчить про високу оцінку внеску України у забезпечення регіональної безпеки. Офіційний Київ підкреслював, що, виходячи з національних інтересів та на основі чинного законодавства, Україна налаштована на активне продовження Інтенсифікованого діалогу з НАТО, виконання у повному обсязі завдань щорічного Цільового плану в рамках Плану дій Україна-НАТО, імплементацію далекосяжних реформ у безпековому та оборонному секторах, перебудову військово-промислового комплексу, а також здійснення ефективної інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення.

Президент України Віктор Ющенко 4 травня 2007 року підписав Указ, яким було затверджено Положення про національних координаторів співробітництва України з НАТО та внесено відповідні зміни до указів "Про Національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору" та "Про Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО". Мова в цьому Положенні йшла про спеціально уповноважених осіб, діяльність яких спрямована на реалізацію державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції. Встановлювалося, що національні координатори співробітництва України з НАТО мають бути членами Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО і беруть участь у її засіданнях особисто. Від так, вони не можуть передавати свої повноваження іншим особам. Національні координатори здійснювали керівництво та забезпечували діяльність міжвідомчих робочих груп у визначених сферах, затверджували їх персональний склад, проводили засідання зазначених груп в міру потреби, але не рідше одного разу на місяць, звітували про результати своєї роботи. На національних координаторів також покладалося сприяння виконанню центральними органами виконавчої влади, державними органами завдань у відповідних сферах співробітництва України з НАТО, в

тому числі щодо підготовки України до вступу в НАТО в рамках Інтенсифікованого діалогу України з Альянсом¹³.

Кабінет Міністрів України 26 квітня 2007 року ухвалив розпорядження, яким затвердив план заходів щодо виконання у 2007 році Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки. Головними цілями цього програмного документу були: підвищення рівня інформованості громадян України про євроатлантичний курс, трансформацію Організації Північноатлантичного договору та переваги членства в ній; поліпшення обізнаності молоді щодо євроатлантичної інтеграції нашої країни; залучення громадян, громадських і політичних діячів України, представників НАТО та держав-членів Альянсу до обговорення актуальних питань, напрямів, організаційних форм співпраці з НАТО; забезпечення підтримки державної політики євроатлантичної інтеграції громадянами України. Цей план включав понад 70 пунктів, які охоплювали широкий спектр організаційних аспектів з висвітлення євроатлантичних процесів, забезпечення електронних і друкованих засобів масової інформації матеріалами щодо стану, оцінки та перспектив здійснення політики у цій сфері, а також про діяльність нашої держави в рамках співробітництва з НАТО. Зокрема, значну увагу було акцентовано на необхідності підготовки, видання та розповсюдження на регіональному рівні відповідної інформації¹⁴.

Слід зазначити, що співпраця України з НАТО була найбільш скоординованим напрямком вітчизняної контрибуції міжнародної і регіональної безпеки. Зокрема, у рамках антитерористичної операції НАТО в Середземному морі „Активні зусилля” на базі штабу ВМС України у м. Севастополь було створено первинний національний Контактний пункт цієї операції. Україна стала другою, після Російської Федерації, країною – не членом НАТО, яка приєдналася до операції “Активні зусилля”. Основними формами участі ЗС України в цій операції були взаємний обмін інформацією у рамках операції через Контактний пункт на базі штабу Військово-Морських Сил ЗС України; направлення українського офіцера зв’язку до штабу операції (м. Неаполь, Італія); залучення військового персоналу ЗС України до участі в огляді підозрілих суден;

¹³ Питання національних координаторів співробітництва України з НАТО. Указ Президента України № 380/2007 від 4 травня 2007 року. Офіційне інтернет-представництво Президента України. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.

¹⁴ Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2007 році Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. N 230-р/ Режим доступу: <http://www.km.gov.ua>.

направлення кораблів та підрозділів ВМС ЗС України до складу сил, визначених для участі в операції “Активні зусилля”. 25 травня 2007 року український корвет „Тернопіль” приступив до виконання завдань в рамках участі в антитерористичній операції Альянсу в Середземному морі „Активні зусилля”. Восени до операції приєднався другий корвет ВМС України „Луцьк”.

Отже, навіть в умовах політичного протистояння Президентом та Урядом в Україні, євроатлантичний напрям зовнішньої політики, як це не парадоксально, знаходив реальне наповнення в конкретних діях влади. В цьому контексті доречно зауважити, що українське експертне середовище продовжувало вважати підготовку до членства в НАТО основним пріоритетом співробітництва з Альянсом (див. Табл.5.). Тільки незначна кількість експертів висловила прихильність до позаблокового та нейтрального статусу України.

Табл. 5.

Які напрямки співробітництва з НАТО є пріоритетними для України сьогодні? (%) (сума відсотків більше 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів)					
	Грудень 2006	Березень 2007	Червень 2007	Вересень 2007	Грудень 2007
таких немає, співробітництво з НАТО взагалі не потрібне	0	0	0	1,8	1,9
створення передумов для вступу України до НАТО в перспективі	23,5	23,4	14,3	14,8	17,6
створення передумов для вступу України до НАТО найближчим часом	47,1	61,7	76,2	61,1	62,7
спільна розробка концептуальних засад військової політики	11,7	12,7	9,5	16,7	13,7
пряма допомога у здійсненні військової реформи	33,3	29,8	38,1	40,7	39,2
допомога у створенні системи демократичного цивільного контролю за силовими структурами	29,4	27,6	40,5	24,1	21,6
Надання додаткових гарантій безпеки Україні	37,2	48,9	59,5	51,8	43,1
узгодження військово-технічної політики, підтримка ВПК	35,3	21,2	19	14,8	21,6
Торгівля зброєю, спецтехнікою, послугами військово-технічного призначення	13,7	8,5	11,9	14,8	11,8
підготовка кадрів	13,7	21,2	16,7	16,7	23,5
спільні навчання	17,6	19,1	26,2	14,8	17,6
Участь у миротворчих операціях	13,7	21,2	0	3,7	9,8

Регіональна політика

Активна регіональна політика України розглядалася як передумова успішної реалізації стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Активним було співробітництво України з ОБСЄ. Посилилася взаємодія із Бюро з демократичних інституцій і прав людини та іншими інститутами Організації на гуманітарному напрямку. Вітчизняною дипломатичною службою протягом 2007 року було забезпечено активну участь в семінарах і нарадах ОБСЄ з питань „людського” виміру, заходах з боротьби проти антисемітизму та інших форм нетерпимості. Україна плідно співпрацювала з інститутами ОБСЄ з питань підготовки до проведення парламентських виборів і надання сприяння в розгортанні й діяльності Місії ОБСЄ зі спостереження за виборами в Україні. Вдруге в історії України вибори народних депутатів визнані міжнародними експертами такими, що, в принципі, відповідають зобов'язанням, взятим Україною в рамках ОБСЄ, Ради Європи та інших міжнародних організацій.

Україна розвивала співпрацю з ОБСЄ також і в економічному та екологічному вимірах. Тривала робота над проектом ОБСЄ з ліквідації існуючих в Україні запасів екологічно небезпечного рідкого ракетного палива типу „меланж”. Україна продовжувала активно співпрацювати з ОБСЄ у політико-військовому вимірі, зокрема, в рамках Форуму ОБСЄ з питань співробітництва у галузі безпеки, Консультативного комітету Договору про відкрите небо, Спільної консультативної групи Договору про звичайні збройні сили в Європі. Рішучі дії спрямовані на завершення трансформації пострадянської політичної та економічної спадщини, конструктивна роль України в регіоні сприяли визнанню за нашою державою європейської ідентичності.

Основними напрямками регіональної політики в 2007 році стали: активна участь у врегулюванні „заморожених конфліктів”, передусім у Придністровському врегулюванні; підтримка та просування регіональних об'єднань, ініціатив, в основі яких лежать європейські стандарти й цінності, передусім Організації за демократію і економічний розвиток – ГУАМ; участь України в міжнародних регіональних об'єднаннях (ЦЄІ, ОЧЕС, Вишеградська четвірка, Веймарський трикутник тощо) в рамках диверсифікації міжнародних контактів та співпраці з інтеграції регіону до ЄС.

Серед головних регіональних пріоритетів у 2007 році для України були: реалізація масштабних транспортних проектів та зміцнення безпеки в регіоні, створення Чорноморської зони вільної торгівлі, розвиток міжнаціонального діалогу. Про це заявив Президент України Віктор Ющенко у своєму виступі 25 червня 2007 року на пленарному засіданні 15-го саміту Організації Чорноморського економічного співробітництва, що

відбувся в Стамбулі. Україна наголошувала на необхідності "постійного контролю" над низкою таких актуальних питань, як запобігання тероризму, боротьба з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків і зброї. Однією з найбільш гострих проблем європейської безпеки залишається остаточне врегулювання «заморожених» конфліктів. В цьому контексті варто згадати Перший Київський безпековий форум «Врегулювання «заморожених» конфліктів в контексті безпеки та стабільності в Чорноморському регіоні», який відбувся в середині листопада 2007 року. Форум був організований Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України разом з Фондом "Відкрий Україну" та в партнерстві з кількома неурядовими організаціями. Форум пройшов під егідою Міністерства закордонних справ України та за сприяння Фонду Віктора Пінчука, Центру документації на інформації НАТО та Фонду ім. Ф. Еберта. Метою Форуму був аналіз дієвості існуючих механізмів врегулювання «заморожених» конфліктів в Чорноморському регіоні та пошук перспективних стратегій вирішення цієї важливої міжнародної проблеми.

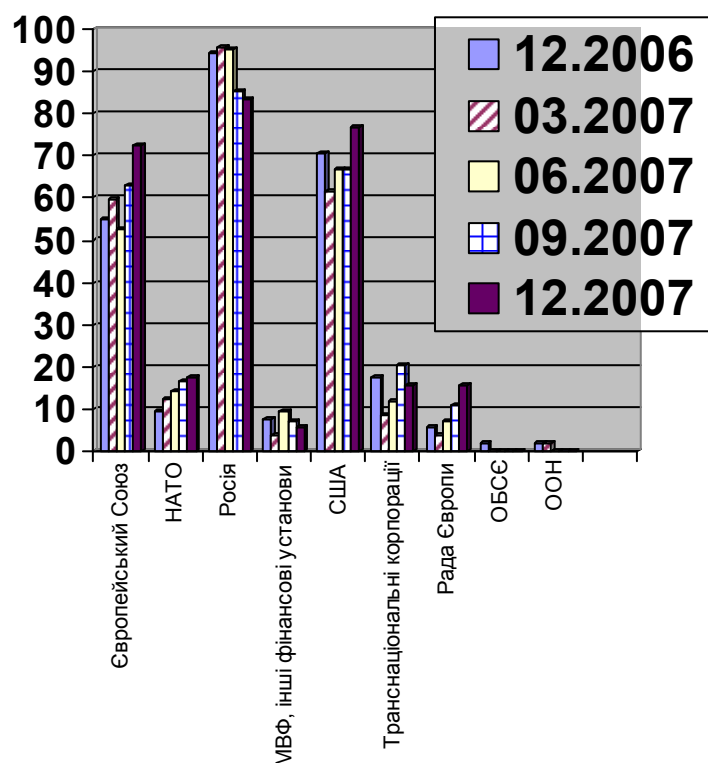
Україна продовжила докладати зусилля в контексті Придністровського врегулювання, передбаченого планом, проголошеним Президентом В.Ющенком згідно з формулою „до врегулювання через демократію”. План Ющенка залишався єдиним рамковим документом, який підтримували всі задіяні учасники. Ще з кінця 2005 року почала діяти Місія Європейських комісій з надання допомоги Україні і Республіці Молдова в питаннях кордону. Ці дії отримали позитивну оцінку з боку світової спільноти та дозволили поставити на системну основу боротьбу з контрабандою.

Певна увага з боку України була приділена питанням зміцнення Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ. У 2007 році однією з тем саміту ГУАМ, який відбувся 18-19 червня в Баку (Азербайджан) стало питання формування миротворчого контингенту ГУАМ для участі у миротворчих операціях в зонах "заморожених конфліктів". За підсумками саміту ГУАМ була підписана декларація, в якій, серед іншого, висловлено переконання, що взаємодія країн-членів сприятиме винайденню справедливих рішень щодо врегулювання конфліктів та реінтеграції конфліктних територій у політичну, правову і соціально-економічну системи держав.

Двосторонні відносини

В системі двосторонніх відносин, найбільший вплив на процес прийняття рішень в Україні у 2007 році, на думку експертів, здійснювала Російська Федерація. На другому місці за впливовістю знаходилися США на третьому, з невеликим відривом, перебував Європейський Союз. Інші міжнародні організації, згідно з результатами опитувань,

здійснювали незначний вплив на політику української держави.

Експерти вказували на те, що *пріоритетними зовнішньополітичними партнерами України* стабільно залишається четвірка лідерів – ЄС, США, НАТО та Росія. Причому порівняно з грудневим опитуванням 2006 року, у 2007 році дещо скоротився розрив між Європейським Союзом та Сполученими Штатами Америки. Серед пріоритетних для України зовнішньополітичних партнерів істотно зросла роль Північноатлантичного Альянсу, що відсунуло Росію з другої позиції на четверту. Інші країни, організації та інституції традиційно мають значно менший рівень підтримки експертів.

Україна докладала цілеспрямованих зусиль для оптимізації взаємовідносин на східному напрямі, передусім – у контактах зі стратегічним партнером **Російською Федерацією**. Ці зусилля спрямовувалися на розбудову взаємовигідних, конструктивних та прозорих взаємин. Відносини з Росією Україна намагалася будувати з позиції послідовного відстоювання власних національних інтересів, звіряючи їх з головним зовнішньополітичним пріоритетом – інтеграцією до європейських і євроатлантичних структур.

В серпні МЗС Росії й України нарешті домовилися повністю скасувати «чорні списки» персон «нон-грата», яким заборонено в'їзд з однієї країни в іншу. Незважаючи на непрості стосунки між Україною та РФ, у двосторонніх відносинах вдалося досягти деяких позитивних результатів: завершена делімітація і почалася демаркація суходільної

ділянки українсько-російського державного кордону, знайдено компромісне рішення у сфері газового співробітництва.

7 червня 2007 року в Москві відбулося друге засідання Підкомітету з міжнародного співробітництва Українсько-російської міждержавної комісії під головуванням Міністра закордонних справ України Арсенія Яценюка та Міністра закордонних справ РФ Сергія Лаврова. Сторони детально обговорили низку питань двосторонніх відносин, зокрема тих, що стосуються візово-консульської сфери, прикордонного співробітництва, розмежування морських кордонів в Азовському морі та Керченській протоці, залагодження регіональних конфліктів, в тому числі придністровського, співпраці в міжнародних організаціях і взаємодії у боротьбі з новими викликами. Серед іншого, співрозмовники дійшли рішення влаштувати дискусію на тему: "Чим загрожує Росії вступ України до НАТО?". Нам не потрібна напруженість на своїх східних кордонах, але безпосередні загрози, які Росія здатна відчувати від приєднання України до Альянсу, варто оцінити чітко, пункт за пунктом, – сказав глава українського зовнішньополітичного відомства. Він також висловив думку, що спірні питання щодо Чорноморського флоту Росії та його перебування в Україні можна буде врегулювати протягом року чи двох за наявної динаміки цього врегулювання.

Президент Російської Федерації Володимир Путін наприкінці року звинуватив українську сторону в нагнітанні культурних розбіжностей з Росією. Про це він заявив у своєму посланні главі української держави Віктору Ющенку. Путін, зокрема, підкреслив, що взаємодія Росії і України в гуманітарній області є дуже важливою складовою стратегічного партнерства двох країн. «Стан справ у цій сфері – наочний показник загальної динаміки двосторонніх відносин», - вважав президент РФ.

Українська влада враховувала, що напруга в україно-російських стосунках здатна зіпсувати позитивний формат співпраці України з НАТО та Євросоюзом.

Задеклароване Україною та **США** „партнерство за демократію”, метою якого є просування на міжнародній арені принципів свободи, демократії та загальнолюдських цінностей, слугує запорукою подальшої інтеграції України у світові економічну й цивілізаційну системи та конкретизує перспективи її членства в ЄС та НАТО. На початку травня 2007 року Міністр закордонних справ України Арсеній Яценюк здійснив візит до Сполучених Штатів Америки, порядок денний якого передбачав низку важливих заходів. Зокрема, відбулася зустріч з Державним секретарем США Кондолізою Райс та обговорення з нею цілої низки питань як двосторонніх відносин, так і проблем глобальної політики. У ході зустрічі відбувся обмін думками щодо шляхів зміцнення стратегічного партнерства між Україною та США в нових умовах, сприяння з боку США

інтеграції України до європейських та євроатлантичних інституцій, реалізації проектів стосовно подальшої демократизації українського суспільства та розвитку економічного співробітництва.

Іншими пріоритетними для України країнами в системі двосторонніх відносин у 2007 році були **Польща** та **Грузія**. Цю тенденцію підтверджують дані опитування експертів (див. Табл.6).. Відповідаючи на питання про найбільш успішний розвиток відносин України із зовнішньополітичними гравцями, експерти черговий раз віддають пальму першості **Польщі** – більше половини опитаних визначили західного сусіда України найуспішнішим партнером. Це пов'язано не лише зі стійкою позицією Польщі як лобіста українських інтересів у ЄС та НАТО, але і з наявністю спільних польсько-українських проектів, здійснення яких сприятиме зростанню ролі та авторитету обох держав (не в останню чергу – спільна заявка на проведення Євро-2012, яка була задоволена 18 квітня 2007 року у Кардіффі).

Табл. 6.

Назвіть три-чотири учасника міжнародних відносин (країни, союзи держав, міжнародні організації тощо), з якими відносини України розвивалися останнім часом найбільш успішно (%)					
	грудень 2006	березень 2007	червень 2007	вересень 2007	грудень 2007
1. Польща	54,9	59,6	64,3	62,9	68,6
2. Грузія	31,3	53,2	47,6	64,8	72,5
3. США	33,3	42,5	28,6	62,9	74,5
4. НАТО	> 1	> 1	26,2	27,5	43,1
5. ЄС	37,2	21,2	38,1	44,4	47
6. Литва	5,9	17	11,9	> 1	1,9
7. Туреччина	> 1	> 1	9,5	> 1	> 1
8. РФ	17,6	12,7	0	7,4	3,9
9. Молдова	1,9	8,5	4,8	5,5	5,5
10. Грузія	> 1	> 1	> 1	42,6	13,7
11. СОТ	13,7	8,5	4,8	11,1	23,5
12. Словаччина	25,5	10,6	4,8	7,4	5,9
13. Угорщина	> 1	> 1	> 1	1,8	9,8
14. ГУАМ	17,6	4,2	11,9	16,7	9,8
15. СНД	> 1	> 1	4,8	> 1	> 1
16. Білорусь	7,8	4,2	4,8	> 1	> 1
17. Рада Європи	> 1	2,1	4,8	> 1	> 1
18. Таких немає	11,7	12,7	> 1	9,2	7,8

Польща, як і більшість країн Центрально-Східної, Північної Європи та Балтії, сприяла нашій державі в реалізації спільних заходів з імплементації Плану дій Україна-

ЄС, надавала підтримку в ході переговорного процесу з ЄС про укладення нової угоди на заміну УПС, відстоювала необхідність збереження асиметричного візового режиму поїздок громадян після приєднання країн регіону до Шенгенської угоди, передавала досвід у сфері адаптації законодавства до вимог ЄС.

В реалізації двосторонніх відносин із країнами світу, зокрема, з усіма своїми сусідами Україна на практиці демонструвала свою готовність до взаємовигідної партнерської співпраці. Не обмежуючись співпрацею з географічно близькими партнерами, вітчизняна дипломатія сприяла подальшому розвитку відносин з державами Азійсько-Тихоокеанського регіону, Близького Сходу та Африки для реалізації вагомого потенціалу торговельно-економічного, науково-технічного та гуманітарної співробітництва.

Висновки

Зовнішньополітична діяльність країни у 2007 році спрямовувалася на зміцнення статусу України як держави, яка втілює ініціативну, зважену й результативну зовнішню політику. Конструктивністю, відповідальністю й передбачливістю відзначалася розбудова Україною дружніх відносин з державами світу та її співпраця в рамках міжнародних організацій.

Україна як носій демократичних ідей виступила рушійною силою в утвердженні й поширенні європейських цінностей в Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні. Європейському покликанню України відповідають її дії, спрямовані на набуття членства в ЄС та НАТО. Про певне оновлення зовнішньої політики України свідчило те, що дії влади стали більш прогнозованими, орієнтованими на національні інтереси України та відкритими. Проте експерти вказують на збереження непрозорого характеру ухвалення державних рішень в цій сфері. Серед основних ризиків для української зовнішньої політики у 2007 році залишались:

- перебільшені очікування на швидке вирішення накопичених зовнішньополітичних проблем;

- низький економічний коефіцієнт корисної дії існуючої зовнішньополітичної моделі;

- брак ефективного дипломатичного менеджменту;

- брак чіткої координації дій зовнішньополітичного відомства та інших суб'єктів зовнішніх зносин;

- недостатньо адекватна реакція на нові виклики та можливості для України, що виникають у зв'язку із змінами геополітичної та гео економічної мапи світу.

Залишалася невирішеною проблема досягнення взаємоузгодженості зовнішньої та внутрішньої політики держави. Не вдалося досягти суспільного розуміння того, що політика європейської та євроатлантичної інтеграції є політикою не стільки зовнішньою, скільки внутрішньою. Ефективність зовнішньої політики не в останню чергу залежить від чіткої кадрової політики, особливо на стратегічно важливих напрямках.

Проведення позачергових парламентських виборів, що відповідали всім демократичним вимогам, формування у Верховній Раді України коаліції демократичних сил і обрання нового уряду вселяє надію на подальший розвиток держави, неухильне просування шляхом європейської та євроатлантичної інтеграції. Відзначення десятої річниці Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО сприяло активізації діалогу влади із суспільством з різноманітних аспектів національної безпеки. Перенесення акцентів проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи стосовно співробітництва України з Альянсом на регіональний рівень започаткувало відкритий неупереджений обмін думками пересічних громадян, неурядових організацій і місцевих владних структур щодо здійснення нашою державою амбітних євроінтеграційних планів.

Підсумовуючи, треба зазначити, що зовнішньополітичний курс України протягом 2007 року залишався незмінним і незворотнім. Активний діалог влади й суспільства щодо зовнішньополітичних питань був складовою демократичних перетворень в Україні.

Відстежується тенденція початку деяких якісних змін, що відбуваються у сприйнятті нашої держави міжнародною спільнотою і сприяють подальшому її зміцненню як рівноправного суб'єкта міжнародних відносин. Пріоритетними завданнями зовнішньої політики у 2007 році залишалися: всебічний захист прав та інтересів українського громадянина за кордоном, послідовна реалізація європейських та євроатлантичних прагнень нашої держави, дієвий політико-дипломатичний супровід зовнішньоекономічних інтересів держави.

Зовнішньополітичні досягнення 2007 року, у поєднанні з посиленою співпрацею України з ЄС та НАТО, по суті є довгоочікуваним запрошенням нашої держави в якості рівноправного партнера в цивілізаційний світ демократії та ринкової економіки. Скористатися ним – наш історичний шанс, завдання та велика відповідальність.

РОЗДІЛ II

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

§І. УКРАЇНА І НОВІ ВИКЛИКИ БЕЗПЕКИ.

*Г.М. Перепелиця, доктор політичних наук,
професор, директор Інституту зовнішньої політики
Дипломатичної академії України при МЗС України*

Чи став світ безпечнішим у 2007 році? Для України, як і для багатьох країн світу це питання залишається вельми актуальним. Оскільки чим більше країна відкривається світу та інтегрується в міжнародну спільноту, тим більшою мірою вона піддається вразливості від загроз та викликів які надходять з цього міжнародного середовища. Якщо проаналізувати загрози, які були найбільш актуальними для світу у 2007 році на *глобальному рівні*, то до них необхідно віднести: *глобальне потепління клімату, енергетична залежність, тероризм.*

Глобальні загрози

За міжнародними соціологічними дослідженнями 87 % європейців вважають, що найбільшою загрозою для світу у 2007 році було потепління клімату, потім енергетична залежність (78%) і тільки на третьому місці міжнародний тероризм (66%). Американці теж віддають третє місце тероризму серед найбільших загроз людству (74%). Таким чином, тероризм у 2007 році відсунувся з першого місця на третє і перестав вважатися загрозою № 1 для світу. Проте американці на перше місце поставили енергетичну залежність (88%), а на друге падіння економічного розвитку (80%)¹⁵. Очевидно, що така зміна конфігурації актуальності глобальних загроз у 2007 році, була зумовлена трьома ключовими глобальними тенденціями в сфері міжнародної безпеки.

Перша тенденція полягає у збільшенні техногенного навантаження на природне середовище в результаті зростання виробничої діяльності та економічного розвитку людства. Викиди вуглецю в атмосферу приводять до утворення парникового ефекту та озонових дір, що обертається зміною клімату на планеті. Це проявляється в підвищенні атмосферної температури, різкому збільшенні повеней, буревіїв, тайфунів, пожеж та інших стихійних лих.

Друга тенденція. Зростання темпів економічного розвитку та виробничої діяльності, особливо виникнення таких нових економічних гігантів, як Китай та Індія призводить до збільшення потреб в енергетичних ресурсах, а від так енергетичної залежності, що можна вважати другою за значимістю глобальною тенденцією. 2007 рік був особливо показовим у цьому сенсі. Адже саме в кінці цього року ціна за барель нафти наблизилась до позначки 100 доларів США.

¹⁵ Transatlantic Trends: key findings 2007.- P 3-4./A project of the Marshall Fund of the United States and Compagnia di San Paolo/www.transatlantictrends.org

Таким чином поєднання цих трьох взаємопов'язаних чинників: потепління клімату, економічного розвитку та енергетичної залежності, створює досить небезпечну перспективу для людства.

Третя глобальна тенденція, на відміну від перших двох, лежить в політичній площині. Вона полягає в подальшій геополітичній переструктуризації системи міжнародних відносин від однополярності до багатополярної асиметрії в глобальному світоустрої. Ця тенденція породжує цілий спектр викликів міжнародній безпеці на регіональному рівні. До війни в Іраку та Афганістані, а також нестабільності на Близькому Сході та ядерної тематики Іраку додалися проблеми зростання регіональних центрів сили, таких як Китай, Росія, ЄС. Розвиток цих потуг супроводжується збільшенням їх геополітичних амбіцій, що призводить до загострення регіональних протиріч у відносинах між ними. Поява цих регіональних центрів сили одночасно є викликом глобальному домінуванню США та збереженню ними однополярної системи світоустрою. Як наслідок, ця глобальна тенденція супроводжується ***погіршенням клімату міжнародної безпеки.***

Ознакою такого погіршення у 2007 році стало продовження розвитку глибоких розбіжностей між США та ЄС, що підриває єдність та життєспроможність двох основних складових європейської безпеки НАТО та ЄС. Ці розбіжності стосуються, насамперед, політичних, безпекових та екологічних питань. Головною серед екологічних проблем залишається неприєднання США щодо Кіотського протоколу та різне бачення Сполученими Штатами і Європейським Союзом перспектив та шляхів подолання потепління клімату на планеті.

Глибокі розбіжності між США і ЄС залишаються з багатьох найбільш гострих проблем регіональної безпеки. У 2007 році тільки 38% європейців підтримували американське лідерство у світі, 58 % вважали його небажаним¹⁶ Про проблеми у відносинах між НАТО та ЄС був змушений заявити Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер. 29 січня 2007 року під час Берлінської конференції з питань європейської політики та оборони. НАТО та ЄС не в змозі спільно розв'язувати спільні кризові ситуації, так як їх відносини все ще є „проблематичними” та існує значна відстань між ними. „Деякі свідомо хочуть тримати НАТО та ЄС на відстані один від іншого. Для цієї школи мислення тісні відносини між НАТО та ЄС означають занадто великий вплив з боку США” – підкреслив він¹⁷.

¹⁶ Transatlantic Trends: key findings 2007.- P.6. / A project of the Marshall Fund of the United States and Compagnia di San Paolo/www.transatlantictrends.org

¹⁷ NATO and the EU: Time for a New Chapter Keynote speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer. / <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070129b.html>

Саміт США – Європейський Союз, що проходив з 30 квітня по 1 травня 2007 року у Вашингтоні, тільки підтвердив наявність цих розбіжностей. Невипадково учасники саміту зосередили свою увагу, насамперед, на питаннях економічної співпраці, оминаючи безпекові та політичні питання взаємовідносин.

Наявність зазначених протиріч між США та ЄС, НАТО та ЄС призводить до послаблення євроатлантичних зв'язків, що складає серйозний виклик як загальноєвропейській безпеці в цілому, так і національній безпеці України зокрема. Поглиблення протиріч між НАТО та ЄС закриває для України перспективу приєднання до Європейського Союзу через членство в НАТО. Послаблення трансатлантичних зв'язків призводитиме до втрати Північноатлантичним альянсом спроможності забезпечувати самий високий рівень безпеки і оборони Європи. Це буде означати руйнацію і європейської безпеки, оскільки саме НАТО залишається її основною опорою. В такій ситуації Україна не зможе розраховувати на надійні гарантії своєї національної безпеки за рахунок дієвих міжнародних механізмів. Така ситуація робить Україну більш вразливою у її відносинах з Росією, оскільки Європейський Союз на відміну від НАТО, розглядає і буде розглядати проблеми національної безпеки України, через призму російських геополітичних інтересів, зважаючи на російську чутливість в Україні, „яка грала центральну роль в російській історії, культурній ідентичності, і все ще тісно пов'язана з російською економікою”¹⁸.

Послаблення трансатлантичних зв'язків складає виклик майбутньому Євросоюзу, оскільки робить його більш вразливим перед зовнішніми глобальними і регіональними загрозами та більш піддатливим впливу таких регіональних гравців як Росія і в перспективі – Китай.

Не випадково, що саме Росія побачила в послабленні євроатлантичних зв'язків шанс для посилення свого геополітичного впливу на Європейський Союз, що стало другою складовою *погіршення міжнародного середовища безпеки навколо України у 2007 році*.

Звісно, що посилення впливу на Європу є результатом реалізації прагнень Росії відновити себе в якості одного з світових центрів сили. Реалізація таких прагнень на європейському континенті, як показали події 2007 року, здійснювались Росією двома шляхами. З одного боку, Росія, скориставшись наявністю протиріч між США та ЄС, намагалась розколоти Європейський Союз з середини, здійснюючи безпосередній тиск на сусідні з нею країни – нові члени ЄС, такі як країни Балтії та Польща. **Важливою складовою цього європейського напрямку російської геополітики є відтворення вісі**

¹⁸ Британські аналітики дали прогноз перспектив України в Євросоюзі / Deutsche Welle. – 9.01.2008. 9:47

Москва – Берлін – Париж, що безумовно приведе до загострення протиріч всередині Євросоюзу та загострення відносин між ЄС і США . З іншого боку, Росія спробувала використати енергетичну залежність країн ЄС від російських енергоносіїв як інструмент геополітичного впливу на Європейський Союз. Такі дії Росії призвели до різкого загострення її відносин з ЄС, проявом яких стало продовження торгівельних війн з Польщею та події навколо перенесення пам'ятника загиблим радянським воїнам в Таллінні. Щодо цих подій, то Росія своїми діями відносно Естонії дала чітко зрозуміти, що вона має достатньо важелів впливу на внутрішню ситуацію в сусідніх з нею країнах, навіть, якщо при цьому вони є членами ЄС.

Найбільш різкою і адекватною на такі дії Росії виявилась реакція Північноатлантичного альянсу. Генеральний секретар НАТО Схеффер висунув вимогу про негайне розблокування Росією естонського посольства в Москві і надання гарантії безпеки естонським дипломатам. Генсек НАТО висловив стурбованість кібератаками на інтернет-сайті естонських державних установ. Президент Естонії Томас Фендрік Ільвес стверджував, що атаки на Естонію здійснювалися із комп'ютерів, які належать російським урядовим відомствам¹⁹.

Позиція ЄС в естонському питанні була більш м'якою. Єврокомісія обмежилась зверненням до Росії виконувати зобов'язання Віденської конвенції про дипломатичні відносини в повному обсязі. Таким чином інцидент з перенесенням пам'ятника радянським воїнам в Естонії показав неготовність Європейського Союзу гарантувати безпеку своїм членам і жорстко захищати від втручання Росії у їх внутрішні справи.

Проте, геополітичний присмак російських енергоносіїв справив значно більше враження на країни Європейського Союзу ніж втручання Росії у внутрішні справи її сусідів. Невипадково, що енергетична залежність стала сприйматися європейцями, як одна з найбільших загроз у 2007 році. У відповідь на цю загрозу Європейський Союз відповів своєю новою енергетичною стратегією, яка спирається на принципи диверсифікації видів енергії, постачальників та маршрутів постачання енергоресурсів, пріоритетного розвитку відновлювальних джерел енергії та економії енергоресурсів. В цьому сенсі ЄС планує 20% спожитої енергії покривати за рахунок джерел відновлювального походження.

Іншим важливим кроком в реалізації енергетичної стратегії ЄС стало створення спільного енергетичного ринку та його лібералізація. Мета таких заходів – гарантувати усім постачальникам рівний доступ до розподільчих мереж. Це буде сприяти посиленню

¹⁹ Генсек НАТО висловив підтримку Естонії. // Поступ – 2007 - 4 травня. / <http://postup.brama.com/usual.php?what=56718>

конкуренції на внутрішньому ринку, що дозволить тримати ціни на енергоресурси на мінімально можливому рівні.

В рамках стратегії ЄС, Румунія, Сербія, Хорватія, Словенія та Італія в квітні 2007 року підписали угоду про будівництво трубопроводу від Чорноморського порту Констанца до Трієста в Італії. Вся довжина складає 1400 км, вартість будівництва 3,5 млрд. дол. Передбачається, що до 2012 року по нафтопроводу буде прокачуватись 90 млн. т. нафти на рік²⁰. Це перша спроба налагодити постачання каспійської нафти в Західну Європу, оминаючи Росію.

Таким чином, намагання Росії відновити своє домінування в Європі значно загостило відносини між Росією та Європейським Союзом і зруйнувало клімат довіри між двома сторонами. В результаті Росія почала сприйматися європейцями, не як основа стабільності і демократії на пострадянському просторі, а як джерело загроз міжнародній безпеці. Основними викликами, які надходять з Росії, на думку європейців та американців, є постачання російських озброєнь на Близький Схід. Так вважають 79 % американців і 65 % європейців. На другому місці серед реальних загроз – слабкість демократії, посилення авторитаризму в Росії. В цьому переконані 75 % опитаних американців та 67 % європейців. І на третьому місці серед найбільш актуальних у 2007 році загроз є поведінка Росії відносно її сусідів. Так вважає 69% американців і 56% європейців²¹.

Спостерігаючи за процесами загострення відносин між ЄС та Росією і послабленням трансатлантичних зв'язків, США намагаються посилити свою присутність в Європі, перш за все за рахунок військової компоненти. Свідченням цього стало припинення скорочення американських військ в Німеччині, ратифікація угоди про розміщення 3 тисяч американських військ на румунських військових базах та рішення про розміщення елементів американської системи ПРО в Чехії та Польщі, що було прийнято Росією, як виклик її національним інтересам в Європі.

Намір США розмістити елементи своєї ПРО в Європі дестабілізувало воєнно-політичну обстановку в Європі і виявило реальні протиріччя геополітичних інтересів США, Росії та ЄС. Ці наміри США призвели до відкритого водорозділу всередині ЄС. Такі країни як Австрія та Люксембург висловились проти, тоді як Данія, Німеччина та Великобританія підтримали такі плани. Противники розміщення елементів

²⁰ ЄС буде отримувати каспійську нафту в обхід Росії. // Korespondent - 2007 -4 квітня. / http://www.ea-ua.info/news.php?news_show_type=1&news_id=7189

²¹ Transatlantic Trends: key findings 2007.- P.10 -11. / A project of the Marshall Fund of the United States and Compagnia di San Paolo/www.transatlantictrends.org

американської ПРО в Європі мотивували свою позицію побоюваннями Євросоюзу спровокувати нове напруження у відносинах з Росією.

Кінець-кінцем консенсус був досягнутий на пропозиції Хов'єра Солани провести відповідні консультації з Росією та спільні дебати щодо планів США встановити елементи системи ПРО в Чехії та Польщі. В цьому сенсі Євросоюз розраховував на проведення широкої дискусії з Росією на рівні НАТО, вважаючи що Москву треба інформувати з даного питання використовуючи механізм Ради НАТО – Росія. Проте така пропозиція ЄС виявилась непродуктивною. Візит начальника Генерального штабу Збройних Сил РФ до штаб-квартири НАТО на початку травня 2007 року не приніс бажаних результатів. Росія виявилась непохитною. Звичайно, що розміщення елементів ПРО оборонного призначення не складають воєнної загрози для Росії, оскільки вони спрямовані проти балістичних ракет, які можуть бути запуснені з Близького та Середнього Сходу. Проте це суперечить геополітичним інтересам Росії, пов'язаним з відновленням її домінування в Європі. Тому на такі плани американської адміністрації Росія відповіла справжнім демаршем, погрожуючи зруйнувати ці елементи ПРО у разі, якщо вони будуть розміщені у Польщі та Чехії і призупинити свою участь у Договорі про звичайні збройні сили в Європі.

Переведення останнього наміру Росією в практичну площину, який вона здійснила 13 грудня 2007 року, завдало значного удару регіональній безпеці. Таким рішенням Росія підриває фундамент, на якому базувалась постбіполярна система європейської безпеки. Питання звичайно полягає не в дотриманні стелі важких озброєнь встановлених Договором. І без Договору Росія скорочуватиме свої важкі озброєння. Основна небезпека полягає в тому, що таким рішенням Росія виходить з режиму відкритості у військовій сфері і руйнує клімат воєнної довіри, що саме по собі стає дестабілізуючим чинником для європейської безпеки. Теза про те, що Росія змушена це зробити у відповідь на не приєднання до цього Договору країн НАТО не витримує критики, оскільки при підписанні цього адаптованого Договору в Стамбулі в листопаді 1999 року Росія взяла на себе зобов'язання вивести свої війська з Грузії та Молдови, які вона не виконала в повному обсязі до цього часу.

Щоб зробити крок в зворотному напрямку від конфронтації до стабільного миру необхідно спершу Росії виконати взяті нею зобов'язання щодо виведення військ з Молдови, потім країнам НАТО ратифікувати адаптований Договір і далі Росія має поновити свою участь у зазначеному Договорі.

Протягом 2007 року залишалась досить гострою проблема *врегулювання заморожених конфліктів*. Особливо ця проблема регіональної безпеки активізувалась на

тлі проведення референдумів у Придністров'ї, Абхазії, Південній Осетії про незалежність цих територій та приєднання до Росії, а також підтримки в лютому 2007 року Радою Міністрів ЄС плану М.Аттїсаарі, який передбачає надання незалежності Косово.

Яким чином Україна робила свій внесок в міжнародні зусилля по нейтралізації глобальних загроз у 2007 році?

Підтримка міжнародного миру та безпеки шляхом подальшої участі у міжнародній миротворчій діяльності, багатосторонніх заходах з протидії розповсюдженню зброї масового ураження, тероризму, транснаціональній організованій злочинності, торгівлі людьми, незаконному обігу наркотиків та іншим глобальним викликам міжнародній безпеці була одним з пріоритетних напрямів зовнішньополітичного курсу нашої держави у 2007 році.

Участь українських миротворчих контингентів (УМК) та українського миротворчого персоналу (УМП) в міжнародних миротворчих операціях під проводом НАТО є важливою складовою миротворчої діяльності України та реалізації її євроатлантичного курсу.

Україна є єдиною країною-партнером Альянсу, яка бере участь у всіх миротворчих операціях під проводом НАТО: КФОР в Косово, „Активні зусилля” у Середземному морі, Міжнародних силах сприяння безпеці в Афганістані, Тренувальній місії в Іраку. На прохання Альянсу Україна надавала авіатранспортну підтримку миротворчій операції Африканського Союзу в Дарфурі (Судан).

Протягом 2007 року український миротворчий контингент (УМК) у складі КФОР складався з 1 окремого спеціального батальйону та національного елемента забезпечення (185 військовослужбовців). Національний контингент України виконує завдання як частина польсько-української оперативної військової групи „ПолУкр” у складі багатонаціональної тактичної групи “Схід” під проводом США та дислокується у таборах “Бондстїл” (м.Урошевац) та “Бреза” (населений пункт Брезовіца)²².

Основні завдання української частини „ПолУкр”, зокрема, включають патрулювання в зоні відповідальності; несення служби на блокпостах та спостережних постах; супроводження перевезень місцевого населення і гуманітарних вантажів; охорону об’єктів, зокрема шкіл та церков; недопущення незаконного обігу зброї, вибухових речовин та наркотиків. Крім того, особовий склад залучається для виконання позапланових завдань (супроводження автомобільних колон, надання медичної допомоги місцевому населенню, забезпечення розподілення гуманітарної допомоги тощо).

²² Інформація представлена за матеріалами МЗС України

2-3 липня 2007 року відбувся робочий візит Міністра закордонних справ України до Сербії і, зокрема, до Косово. З огляду на те, що українська сторона бере активну участь у зусиллях міжнародної спільноти щодо мирного розв'язання Косовської проблеми, візит мав на меті, серед іншого, ознайомлення з умовами перебування та роботи громадян України в Косово, сучасною ситуацією та її динамікою, позицією сторін щодо можливих шляхів врегулювання статусу краю.

Україна підтримує проведення операції Міжнародних сил сприяння безпеці НАТО в Афганістані (МССБ). Практичне співробітництво в цій галузі тривалий час обмежувалося наданням повітряного простору України для прольоту літаків країн-контрибуторів МССБ та забезпеченням послуг з авіаційного перевезення (на комерційній основі) їх особового складу і вантажів. Станом на початок вересня 2007 року, було надано повітряний коридор для близько 9 тис. перельотів над територією України літаків держав-членів НАТО до Афганістану.

Підписання Указу Президента України №47/2007 від 26 січня 2007 року “Про направлення миротворчого персоналу України для участі в операції міжнародних сил сприяння безпеці”, яким передбачається направлення до Афганістану до 10 осіб УМП, надало нового імпульсу співпраці в цій сфері. З 11 травня 2007 року у складі литовської групи з реконструкції афганської провінції Гор, що діє в рамках МССБ, виконує завдання військовий медик-анестезіолог Збройних Сил України, а з 7 листопада 2007 року – додатково 1 військовий хірург. З 23 жовтня 2007 року у штабі МССБ виконує завдання 1 штабний офіцер Збройних Сил України з питань цивільно-військових відносин²³.

14 липня 2007 року відбувся робочий візит Міністра закордонних справ України до Афганістану. Особлива увага під час візиту була приділена питанням залучення України до відновлення економіки та інфраструктури Афганістану, співробітництва у сфері енергетики та військово-технічного співробітництва між нашими державами.

Україна - єдина країна-партнер, представлена в Багатонаціональних миротворчих силах та Тренувальній місії НАТО в Іраку (NTM-I). УМП до Республіки Ірак було направлено 20 грудня 2005 року. На цей час в Іраку виконують завдання 33 військовослужбовця Збройних Сил України (офіцерів – 25, прапорщиків - 8), в т.ч. 2 військовослужбовця – в NTM-I. Завдання Тренувальної місії полягають у наданні допомоги силам безпеки Іраку в підготовці офіцерського корпусу, який має володіти навичками сучасного військового управління, а також у впровадженні демократичного контролю над збройним силам²⁴.

²³ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

²⁴ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

У контексті внеску України у боротьбу з міжнародним тероризмом продовжується активна участь нашої держави в міжнародній антитерористичній операції “Активні зусилля” (ОАЗ), формалізована 21.04.2005р. шляхом обміну листами між керівництвом НАТО та Урядом України. Зазначена військово-морська операція НАТО “Активні зусилля” полягає у патрулюванні кораблями країн НАТО Середземного моря з метою контролю вантажних перевезень морем для виявлення і попередження терористичної діяльності, а також ескортування суден держав-членів Альянсу через Гібралтарську протоку за їх проханням. Для цього сформоване спеціальне угруповання Альянсу силами ВМС у Середземномор’ї і ВМС у Атлантиці, яке на ротаційній системі оновлюється кожні три місяці. Крім того, в рамках операції відбувається обмін інформацією між країнами-учасницями, надання один одному портівих та аеродромних послуг у рамках операції тощо.

Протягом травня-липня 2007 р. корвет ВМС Збройних Сил України “Тернопіль” взяв безпосередню участь в операції „Активні зусилля” під оперативним командуванням штабу морського компоненту Об’єднаного командування сил НАТО (м. Неаполь). З 10 листопада по 15 грудня 2007 р. 2007 р. ще один корабель українського флоту – корвет „Луцьк” був залучений до цієї операції²⁵.

До інших загроз, викликаних процесом глобалізації, необхідно віднести *поширення нелегальної міграції та інформаційних впливів*. Для України, як транзитної країни, нелегальна міграція була і залишається традиційною загрозою. 2007 рік не змінив цієї загрозливої для України тенденції зростання нелегальних мігрантів. За 2007 рік Україна виявила і затримала на своїй території понад 20 тисяч нелегальних мігрантів та біженців. Переважна більшість з них вихідці з країн СНД²⁶. Ситуація значно ускладнилась після того, як Росія з 1 квітня 2007 року заборонила іноземцям, що мешкала на російських територіях торгівлю на ринках. За даними Світового банку Україна вже посідає 4 місце у світі за кількістю мігрантів²⁷.

Це наближає Україну до тієї критичної межі, коли збільшення мігрантів буде суттєво впливати на демографічну ситуацію в країні, ментальність та духовні цінності українців. Гострота проблеми обумовлюється відсутністю необхідних ресурсів та адекватних заходів з боку України по нейтралізації цієї загрози. На реалізацію цих заходів необхідно витратити близько 40 млн. гривень щорічно. У 2007 році Україна на

²⁵ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

²⁶ Проблеми утримання нелегальних мігрантів в Україні: - проект “Вдосконалення механізмів міграційної політики України”. – К., МЦПД, 2004, - С.20.

²⁷ Перед Україною можуть постати нові проблеми, пов’язані з міграцією / Deutsche Welle. – 2.04.2007.
<http://uaei.org/?ln=en&m=13&id=1160>

протидію нелегальній міграції з держбюджету виділила тільки 3 млн. гривень. Законодавство України в цій сфері залишається вкрай недосконалим.

Іншою загрозою, але вже гуманітарного характеру, є *посилення інформаційного впливу на Україну*, яке у 2007 році мало тенденцію до зростання.

Безконтрольна та ненормована присутність в українському інформаційному просторі закордонних, передусім російських ЗМІ, створила потужний канал впливу на свідомість українських громадян. „Стає дедалі очевидним - він є інструментом просування на території України інтересів сусідньої держави, використовується для забезпечення її ідеологічної та політичної присутності в нашій країні”²⁸. Потужність такого інформаційного впливу Росії на суспільну свідомість українських громадян була настільки значною, що це стало однією з причин руйнації суспільних цінностей українського суспільства. В реальності існування такої загрози переконані 75% опитаних українських експертів²⁹. Втрата соціальних цінностей посідає другу сходинку в шкалі найбільш актуальних загроз національній безпеці України у 2007 році. Під загрозою опинились не тільки моральні норми суспільної поведінки, але й такі соціально-значимі риси як патріотизм, повага до національно-культурних традицій і цінностей, віра в краще майбутнє своєї країни. Це призводить до втрати критеріїв національної ідентичності, зневаги до історичної пам’яті народу і руйнації духовних підвалин української нації.

Загрози регіонального рівня

Незважаючи на важливість боротьби з глобальними загрозами для України, як регіональною, державною основною метою її зовнішньої політики було і залишається **формування навколо України безпечного міжнародного середовища**. Відтак зміцнення регіональної безпеки та нейтралізація загроз регіонального рівня є головними стратегічними пріоритетами зовнішньої політики України в сфері безпеки. Крім того, глобальні загрози зазвичай трансформуються і преломляються, насамперед, в загрозах регіональних. Спектр регіональних загроз національній безпеці України, актуальних протягом 2007 року, можна виявити за допомогою декількох методологічних підходів. Якщо прослідкувати їх прояв у хронологічному порядку, то перший квартал 2007 року позначився значним погіршенням клімату міжнародної безпеки та загостренням проблеми нелегальної міграції. Саме в цей період набуло неабиякої гостроти питання з розміщення елементів системи американської ПРО в Європі, виник конфлікт між

²⁸ Експертна доповідь „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2006 році” (проект). – К.: ПП „Інтертехнологія”, 2007. – С. 49

²⁹ Очіма експертів: зовнішня політика України у другому кварталі 2007 року. // Зовнішні справи. – 2007. – Вересень. – С. 13

Мінськом та Москвою щодо транспортування нафти в Європу. Радою Міністрів Євросоюзу схвалена ідея надання незалежності Косово, поглибилися розбіжності між НАТО та ЄС.

У другому кварталі 2007 року тенденція на погіршення стану безпеки міжнародного середовища навколо України збереглась. В цей період загострились відносини між ЄС та Росією. Цьому сприяли події з перенесенням пам'ятника радянським воїнам в Естонії, торгівельна війна Росії з Польщею, різкі заяви президента Росії В. Путіна на адресу США та Європи, поглиблення протиріч між НАТО та Росією, а також відсутність ознак зближення позицій між США та ЄС, готовність ЄС блокувати вступ Росії до СОТ, та безрезультативність Самарського саміту Росія – ЄС. У внутрішньому вимірі до зовнішніх загроз додалась системна політична криза в країні, яка практично унеможливила ефективну реалізацію національних інтересів України в зовнішньополітичній сфері.

В третьому кварталі Україна зіткнулась з техногенною аварією на Львівській залізниці, в результаті якої зійшло з рейок 15 цистерн, в кожній з яких знаходилося по 50 тонн жовтого фосфору. 6 цистерн загорілись, фосфор вилився на поверхню. Третій квартал означився також масштабними пожежами лісів в Херсонській області та Ялтинському заповіднику. У вересні місяці Росія заявила про намір вийти у 2008 році з Угоди про використання станцій попередження про ракетний напад, розміщених в Мукачеві та Севастополі.

В сфері воєнної безпеки позначилась загроза зниження ефективності силових структур до рівня, що не забезпечує надійний захист країни від існуючих та потенційних загроз. Насамперед це стосується недофінансування Збройних Сил України з одночасним глибоким скороченням чисельності особового складу і кількості озброєнь та переходу на контрактну основу. При замовленні 12 млрд. грн., Міністерство оборони у 2007 році отримало з державного бюджету тільки 7,6 млрд. гривень.

Четвертий квартал розпочався з актуалізації загроз в енергетичній сфері, поновлення газового тиску з боку Росії в період парламентських виборів в Україні. Газова суперечка між Києвом та Москвою ще більше загострили для Євросоюзу проблему забезпечення своєї енергетичної безпеки. У воєнно-політичній сфері загострення відносин між США і Росією, насамперед, щодо намірів розмістити американські елементи ПРО в Європі набуло нового розвитку, що в кінці-кінців призвело до припинення Росією своєї участі в Договорі про звичайні збройні сили в Європі.

Четвертий квартал ознаменувався також актуалізацією загроз екологічній безпеці України, що були спричинені виливами великої кількості нафти та сірки з російських

суден, які затонули в Керченській протоці 11 листопада 2007 року під час сильного шторму.

Інший методологічний підхід полягає в застосуванні методу експертних оцінок щодо наявності в міжнародному середовищі загроз національній безпеці України. На відміну від хронологічного підходу він дає комплексне уявлення про увесь спектр наявних протягом 2007 року викликів національній безпеці України.

Згідно цього підходу найбільш актуальними зовнішніми загрозами для національної безпеки України були: погіршення міжнародного іміджу України; руйнація суспільних цінностей; ускладнення доступу України до енергоресурсів; перетворення України в буферну зону; втягування країни в конфронтацію міжнародних суб'єктів. Першу позицію в шкалі наявності загроз на переконання 95 % опитаних експертів займає погіршення міжнародного іміджу України. Другу – (75%) руйнація суспільних цінностей під впливом інформаційної експансії. Третьою – (68%) значне ускладнення доступу до джерел енергоресурсів. Четверту – (55%) перетворення України в буферну зону³⁰.

Протягом року відбувалась певна динаміка в зміні позицій зазначених загроз. Так якщо погіршення міжнародного іміджу України та руйнація суспільних цінностей стабільно займали першу і другу позиції протягом року, то перетворення України в буферну зону змістилось з четвертої на третю позицію.

Така динаміка свідчить про посилення дії негативних наслідків від перебування України в буферній зоні на стан її національної безпеки. Буферна зона вказує на місце країни в міжнародному середовищі, а також на ту роль, яку вона відіграє в системі міжнародних відносин. Від так буферна зона створює кумулятивний ефект впливу зовнішніх загроз на стан національної безпеки країни, яка опиняється в такій ситуації.

2007 рік в цьому контексті означився подальшим зануренням України в буферну зону і збільшенням загрозливих тенденцій, спричинених перебуванням країни в такому положенні. Однією з таких тенденцій було посилення внутрішньополітичної нестабільності та загострення внутрішньополітичних протиріч між президентською гілкою влади, з одного боку, та урядом і парламентом - з іншого. Розвиток цих протиріч вилився в затяжну політичну кризу в країні. Криза спричинила розпуск Верховної Ради України. Конституційний Суд в силу власних непослідовних рішень та бездітності частково втратив свою легітимність. Виникла безпосередня загроза захоплення політичними партіями силових структур та правоохоронних органів і втягування їх в політичне протистояння. Дострокові парламентські вибори, які відбулись 30 вересня

³⁰ Очима експертів: зовнішня політика України у другому кварталі 2007 року. // Зовнішні справи. – 2007. – Вересень. – С. 13

2007 року, дозволили вивести країну з політичної кризи. Проте гострота протистояння між політичними силами протягом усього 2007 року залишалась досить високою. В ситуації гострого політичного протистояння, при відсутності єдиного бачення майбутнього української держави і її зовнішньої політики, кожен з політичних таборів намагався використати вплив зовнішніх геополітичних гравців для посилення власних позицій в безкомпромісній гострій політичній боротьбі за владу в країні. Різна геополітична орієнтація ворогуючих політичних таборів тільки посилювала регіональні розбіжності між південно-східною та західною і центральною частинами України.

Вважається, що буферна зона послаблює зовнішні впливи, актуалізує політику ізоляціонізму, а від так об'єктивно сприяє згуртуванню нації. Однак український досвід перебування в буферній зоні свідчить про зворотній процес. В українському випадку, буферна зона посилює розмежування між людьми і регіонами всередині країни. Насамперед, це стосується процесу національної ідентифікації. Примітно, що відбувається поглиблення розбіжностей переважно за геополітичними історико-ментальними критеріями. Так, якщо у 2003 році для населення України головним критерієм їхньої самоідентифікації було громадянство. Згідно з цим критерієм 41,1% жителів України вважали себе перш за все громадянами України, 13,1% громадянами колишнього СРСР, 0,5% - громадянами Європи, а 3,8% - громадянами світу, то у 2007 році критерії ідентифікації дещо змінились. Головним став критерій національної і історико-ментальної само- ідентифікації. Згідно з цими критеріями 41,6% населення України вважають себе українцями, 19,5% - росіянами, 11,7% - радянськими людьми, 12,8% - громадянами світу (замість 3,8% у 2003 році), 6,8% - європейцями³¹. Хоча при цьому етнічні українці складають 77,8% загальної кількості населення країни, тоді як росіяни тільки 17%. В той же час українську мову вважають рідною 67,5% населення України, а російську мову визначили як рідну 24,6%.

Очевидно за цими цифрами криється *тенденція до трансформації української та радянської ментальності в російську культурну традицію*. Ця тенденція пояснює, чому тих хто вважає себе росіянами в Україні більше ніж етнічних росіян, що насправді живуть в цій країні. Фактично мова йде про кристалізацію в Україні, що перебуває у буферній зоні, досить специфічної ментальної спільноти, яку складають, з одного боку - українці, що виростили на ідеях російської культури, але в силу своєї етнічної ментальності не стали росіянами, а з іншого – русифіковане населення, яке ніколи не асоціювало себе з Україною, хоча є її громадянами. Для цієї спільноти Україна як історична і ментальна даність відкидається повністю, як і сама можливість проукраїнських та проєвропейських

³¹ Кем вы себя считаете прежде всего? // Аргументы и факты в Украине. – 2007. - №34. – С.6

політичних та культурних зрушень. Проблема ускладнюється тим, що ця спільнота мешкає переважно у східних та південно-східних регіонах України. А це в свою чергу є сприятливим підґрунтям для домінування російського чинника в цих регіонах.

При наявності такого історико-металевого і геополітичного водо- розділу, потрапивши в буферну зону, Україна опиняється перед загрозою бути розділеною на дві частини і втратити свою територіальну цілісність та державний суверенітет. Як показує історичний досвід, країна, яка попадала в „буферну зону”, рано чи пізно втрачала свій суверенітет. В одному випадку, вона розподілялась між двома конкуруючими геополітичними силами. В іншому – повністю поглинається однією із них, в залежності від співвідношення сил між ними. Україна в таку ситуацію вже попадала, коли була розділена між Польщею та Росією в середині XVII століття. На жаль події 2007 року не відвернули нас від такої вірогідної перспективи. Спираючись на такий різний геополітичний і історико-ментальний соціальний базис, два головні конкуруючі політичні табори в Україні намагаються проводити різновекторну (протилежну за напрямками) зовнішню політику.

Це призводить до того, що Україна втягується в конфронтацію, що відбувається між головними геополітичними гравцями, коли одна частина країни населення та політикуму виступає на боці одного гравця, а інша на боці іншого. Так було з позицією України щодо розміщення елементів американської системи ПРО в Польщі та Чехії. Верховна Рада та Прем'єр-міністр України Віктор Янукович зважали на російську позицію і сприйняли цей намір, як загрозу безпеці країни³². В той же час, Президент України Віктор Ющенко визнав за Чехією, Польщею та США їх суверенне право на забезпечення власної безпеки і оборони.

Протягом 2007 року уряд В.Януковича та „антикризова коаліція” у Верховній Раді неодноразово намагалася змінити євроатлантичний та європейський інтеграційний курс України на проросійський. Однією з таких спроб була спроба прийняти проект Закону України „Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України”, поданий Кабінетом Міністрів України, в якому було знято положення про набуття членства України в НАТО та ЄС. Натомість в якості мети була задекларована повномасштабна участь в ЄП. Такі проросійські орієнтації уряду Віктора Януковича та більшості у Верховній Раді призвели до втрати Україною темпів європейської та євроатлантичної інтеграції.

Внутрішньополітична криза в Україні сприймалась Європейським Союзом одночасно як чинник, який дуже негативно впливає на подальший розвиток партнерських

³²Янукович занепокоєний планами США щодо ПРО.// www.far.ua.com. – 23.04.2007.

стосунків між обома сторонами, робить їх непевними і непередбачуваними, і як загроза внутрішньому демократичному розвитку України, що звичайно не відповідає європейським цінностям. Саме ці дві ключові константи інтересів ЄС і визначили його позицію відносно внутрішньополітичної кризи в Україні, а також бачення шляхів вирішення цієї внутрішньої української проблеми. В економічному плані вона стримувала прихід в Україну стратегічних західних інвесторів, робить неможливим розробку та реалізацію довгострокових економічних програм та проектів, особливо в галузі високих технологій та структурної перебудови економіки. В політичному плані вона підживляла довіру до України, позбавляла країну євроінтеграційної перспективи, робила її рух на цьому напрямку непевним, невизначеним і неконсолідованим.

Внутрішньополітична криза значно послаблювала позиції України в переговорах з розробки та прийняття такого стратегічного документу у відносинах між Україною та ЄС як нова посилена Угода про партнерство. Відсутність скоординованої та сконсолідованої позиції вищих державних органів України значно ускладнювала процес переговорів щодо узгодження змісту цього документу. В умовах, що склалися, українська сторона мала мало шансів на ухвалення власної концепції Угоди. Переговори щодо нової посиленої Угоди про партнерство між Україною та ЄС наражалися на незламні перешкоди. Головною серед них є різне концептуальне бачення змісту та філософії зазначеного документу. Українській стороні ця філософія відносин України з ЄС вбачається у формулі „Політична асоціація + економічна інтеграція”. Євросоюз вбачає майбутній розвиток відносин з Україною тільки в рамках „політики сусідства”, що зовсім не гарантує перспективи її членства ні тепер ні в майбутньому.

В безпековій сфері Євросоюз схильний сприймати Україну радше як джерело небезпеки, ніж як форпост стабільності. Особливо велике занепокоєння в ЄС викликає проблема нелегальної міграції та торгівлі людьми в Україні. Це свідчить про те, що Євросоюз найбільш чутливо відноситься до тих міжнародних загроз, які безпосередньо зачіпають інтереси власної національної безпеки країн Євросоюзу.

Інтенсивний діалог з НАТО виявився не завершеним. Цільовий план Україна-НАТО на 2007 рік було затверджено тільки у червні 2007 року. Невизначеність Києва щодо подальших його євроатлантичних перспектив визивало в штаб-квартирі НАТО все більше занепокоєння та недовіру до України. Фактично русоцентрична модель зовнішньої політики, яку намагався втілити у 2007 році уряд В. Януковича, передбачала відмову не тільки від євроатлантичної інтеграції, але й від регіонального лідерства, від участі України в ГУАМ та інших „економічних і політичних угрупованнях Середньої Азії та Закавказзя, метою яких є конкуренція з Росією”. Така політика призвела до

значного послаблення позицій України в Чорноморському регіоні, а також втрати позитивного міжнародного іміджу країни.

Втрата привабливого міжнародного іміджу України стала одним з головних викликів для країни у 2007 році в зовнішньополітичній сфері.

В політичному сенсі погіршення міжнародного іміджу України проявилось в сприйнятті України як „сірої зони” з невизначеною перспективою, непередбаченою поведінкою і нестабільною внутрішньою ситуацією. Таке сприйняття поглиблювало недовіру до України з боку її ключових партнерів. Конфлікт між Урядом та Президентом з приводу владних повноважень дезорієнтував зарубіжні країни в ідентифікації офіційної позиції України та офіційних осіб, які мають представляти її на міжнародній арені

В соціальному сенсі сприйняття України як „буферної зони” призводить до негативних міграційних ефектів, коли власні громадяни побоюючись нестабільності та невизначеної перспективи покидають країну. З іншого боку, посилюється потік нелегальних мігрантів, які розглядають цю буферну зону, як певний притулок, котрий дає можливість проникнення в Європу. Спостерігається тенденція перетворення України з транзитної на країну привабливу для біженців, змушених рятуватися від переслідувань, а також вихідців із азіатських і африканських країн, що потерпають від бідності, голоду, безробіття, боротьби владних кланів. Збільшується загальна кількість правопорушень, пов'язаних з незаконним переміщенням мігрантів через державний кордон, особливо на російській та білоруській ділянці кордону.

В економічному та техногенному сенсі Україна, перебуваючи в буферній зоні не вважається економічно перспективною та надійною країною. Її партнери, як на Сході, так і на Заході, прокладаючи транспортні комунікації, намагаються оминати цю „буферну зону”. Росія намагається збудувати нові газогони та нафтопроводи північним та південним шляхами (Північний та Південний потік) по дну Балтійського та Чорного морів, оминаючи територію України.

В той же час Євросоюз підтримує побудову газогону з Ірану через Туреччину до Європи повз Україну та нафтогін, який має доставити каспійську нафту до Європи через Румунію і буде альтернативою нафтогону Одеса-Броди.

Перебування України в буферній зоні не сприяє притоку іноземних капіталів в транспортну інфраструктуру України. В результаті за останні роки країна втратила близько 60% свого транзитного потенціалу.

Отже 2007 рік позначився для України цілим спектром викликів та загроз.

На *глобальному рівні* до них належали:

- посилення енергетичної залежності та ускладнення доступу до світових джерел енергоресурсів;
- потепління клімату, яке опосередковано спричинило разом з локальними об'єктивними та суб'єктивними умовами стихійні лиха у вигляді повеней на заході та масштабних пожеж на півдні країни;
- погіршення клімату міжнародної безпеки, спричиненого загостренням геополітичних протиріч між США та новими центрами сили, таким як ЄС, Росія, Китай і трансформацією системи міжнародних відносин від однополярності в бік багатополлярної асиметрії;
- нелегальна міграція.

На *регіональному рівні* до таких загроз і викликів національній безпеці належали:

- перетворення України в „буферну зону”, що призвело до втрати нею статусу середньої європейської держави і появи цілого комплексу далекосяжних негативних наслідків для суверенітету країни;
- втрата привабливого міжнародного іміджу та позицій України на міжнародній арені;
- втрата темпів європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- втягування України в регіональну конфронтацію між провідними геополітичними гравцями;
- втрата Україною значної частки транзитного потенціалу та провідного місця в міжнародній транспортній системі;
- посилення інформаційного впливу сусідніх держав, передусім Росії, з метою забезпечення своєї ідеологічної та політичної присутності в Україні;
- пошкодження екологічної системи північно-східної акваторії Чорного моря, внаслідок загибелі російських суден з нафтою та сіркою 11 листопада 2007 року.

На *національному рівні* до таких загроз і викликів належали:

- політична криза в країні, що ускладнила реалізацію зовнішньополітичних інтересів країни і обумовила розбалансованість, непередбачуваність та малорезультативність її зовнішньої політики;
- руйнація системи суспільних цінностей та поглиблення водо- розділу між західною і східною Україною на підґрунті різної геополітичної та історико-ментальної соціальної бази.

*

*

*

Переважна більшість цих загроз і викликів для національної безпеки країни з'явилась у 2006 році. Проте 2007 рік став роком поглиблення цих кризових явищ та актуалізації загроз, оскільки не було застосовано адекватних заходів щодо їх нейтралізації. Немає підстав вважати, що всі ці виклики будуть подолані у 2008 році. Проте 2008 рік надає певні можливості для створення передумов щодо зменшення їх загрозливого впливу на стан національної безпеки країни. Це в свою чергу потребує збільшення уваги до безпекового компоненту зовнішньої політики України.

§ 2. НЕІНТЕНСИФІКОВАНИЙ ДІАЛОГ З НАТО: ЩО ДАЛІ?

*О.А. Палій, кандидат політичних наук,
провідний співробітник Інституту зовнішньої політики
Дипломатичної академії України при МЗС України*

Україна підписала програму Інтенсифікованого діалогу з НАТО у квітні 2005 року. Інтенсифікований діалог являє собою механізм для діалогу з НАТО в питаннях, пов'язаних з набуттям членства в цій організації. При цьому НАТО не бере на себе зобов'язань щодо прийому України в члени Альянсу.

Механізм Інтенсифікованого діалогу спрямовується на те, щоб пояснити країні, яка зацікавлена у набутті членства, але ще не бере участі в реалізації Плану дій щодо членства в НАТО, практичний зміст наслідків процесу розширення НАТО та свого можливого членства в Альянсі. Також він дає інформацію країнам НАТО, щодо того, який внесок потенційний новий член може зробити в спільну безпеку Альянсу. Країна-партнер готує так званий Початковий документ для обговорення, у якому дає відповіді на запитання, яким чином потенційний новий член збираються робити свій внесок в колективну безпеку НАТО. Ці запитання майже повністю відображені у відповідних п'яти частинах Плану дій щодо набуття членства в НАТО, прийнятого на Вашингтонському саміті НАТО 1999 року.

План дій щодо членства в НАТО, який прагне отримати Україна, і Інтенсифікований діалог щодо членства, який Україна вже отримала, є значною мірою подібними механізмами. Головна відмінність між механізмом Інтенсифікованого діалогу та Плану дій щодо членства в НАТО полягає в розумінні сторонами дистанції, яка залишилася до вступу в Північноатлантичний альянс. Хоча виконання Плану дій щодо членства теж не дає 100% гарантії вступу до НАТО після його виконання країною-претендентом, все ж сторони розуміють, що це останній етап, „фінішна пряма” перед вступом до НАТО, яка, проте, може тривати і більше 8 років, і 2-3 роки.

Завдяки започаткуванню Інтенсифікованого діалогу, НАТО вже формально, а не лише вербально, надіслав сигнал про те, що країни – члени Альянсу підтримують прагнення України інтегруватися до Альянсу, тобто „тримають двері відкритими”, і готові надати практичну допомогу в підготовці приєднання України до НАТО.

Діалог Україна-НАТО в 2007 році: від замерзання навесні до нових шансів

На початку 2007 року розвиток відносин України з НАТО з перспективою реальної інтеграції до Альянсу був фактично заморожений. У січні 2007 року під тиском „антикризової коаліції” у складі Партії регіонів, Соціалістичної і Комуністичної партії та Уряду змушений був подати у відставку міністр закордонних справ України Борис Тарасюк.

Попри те, що Президент України, відповідно до зміненої Конституції, залишався керівником зовнішньої політики, пропонує парламентові кандидатуру міністра закордонних справ та укладає міжнародні угоди, фактичне керівництво зовнішньою політикою України, виявилося розбалансованим. Адже, для здійснення цілісного зовнішньополітичного курсу необхідне не лише номінальне право укладення договорів, але й наявність фактичної матеріальної, фінансової та організаційної бази для їхньої реалізації. Така база після створення „антикризової коаліції” виявилася в Уряді.

Серед поступок, на які Уряд Януковича пішов Росії в обмін на політичну підтримку, називалися відмова Уряду Януковича від вступу України до НАТО, передчасне проведення референдуму щодо наміру країни набути членства в Альянсі до проведення роз’яснювальної інформаційної кампанії (очевидно, невступ України до НАТО розглядається Москвою як ключовий пріоритет своєї політики щодо України), синхронізація часу вступу України і Росії до Світової організації торгівлі, продовження перебування російського Чорноморського флоту на території України після закінчення визначеного відповідною Угодою терміну його перебування в 2017 році, відставка міністра оборони Анатолія Грищенка і міністра закордонних справ Бориса Тарасюка як провідників євроатлантичного курсу України. Сам президент Росії В. Путін в цей час в інтерв’ю російським телеканалам заявив, що Росія веде переговори з представниками Уряду України щодо продовження перебування російського флоту в Україні після 2017 року. Сам прем’єр-міністр Віктор Янукович публічно підтвердив можливість продовження перебування Чорноморського флоту Росії на території України після 2017 року.

На противагу фактичній діяльності в напрямі Росії, спрямованій на досягнення з конкретних політичних результатів, у відносинах із Заходом Кабінет Міністрів Віктора Януковича обмежувався символічною та іміджевою активністю. Уряд Януковича фактично виступив проти євроатлантичної інтеграції України та виявив готовність з низки важливих питань поступатися національними інтересами України, зокрема інтересами у сфері національної безпеки, на користь співпраці з Росією. Таким чином, на

початку 2007 року спостерігалось продовження руйнації цілісності зовнішньої політики України „антикризовою коаліцією” та В. Януковичем. Така тенденція відкрила перед Росією можливість реалізації в Україні власних інтересів з використанням механізмів співпраці урядовців двох країн, в обхід Президента України та міністерства закордонних справ України.

10 лютого 2007 року Президент України Віктор Ющенко зустрівся в Мюнхені з Генеральним секретарем НАТО Япом де Хооп Схеффером під час Міжнародної конференції з питань безпеки. Обидва лідери наголосили на необхідності продовжувати практичну співпрацю між НАТО і Україною попри невизначеність внутрішньополітичної ситуації в Україні. Президент наголосив на важливості 12-річного проекту Цільового фонду програми НАТО «Партнерство заради миру» з допомоги Україні в утилізації надлишкових запасів боєприпасів, легкої і стрілецької зброї та переносних зенітно-ракетних комплексів. Він також відзначив активну підготовку України до участі в морській антитерористичній операції НАТО в Середземномор’ї „Ектив ендевор”.

Звернувши увагу на те, що інтеграція в євроатлантичну організацію залишається стратегічною метою України, Президент Ющенко визнав необхідність досягнення згоди між провідними українськими політичними партіями щодо майбутніх темпів розвитку відносин України з НАТО. Таким чином, було фактично визнано неможливість продовжувати курс безпосередньо на вступ України до НАТО без згоди тодішнього уряду.

21 березня 2007 року Верховна Рада після двох негативних голосувань за кандидатуру Володимира Огризка на посаду міністра закордонних справ дала згоду на призначення Арсенія Яценюка на цю посаду, який розглядався як компромісна кандидатура між Президентом і „антикризовою коаліцією”. 26 березня 2007 року новопризначений міністр закордонних справ України Арсеній Яценюк відвідав штаб-квартиру НАТО, де зустрівся з Генеральним секретарем НАТО Япом де Хооп Схеффером. На зустрічі йшла мова в тому числі про наявність серйозної опозиції курсу України на НАТО та необхідність відповідної просвітницької роботи. Невдовзі після свого призначення міністр Арсеній Яценюк заявив, що Закон про основи національної безпеки, в якому зазначена мета – вступ до НАТО – „треба виконувати”, але сам вступ „не на часі”.

27 квітня 2007 року, в розпал протистояння в Україні між Президентом та демократичною опозицією з Урядом „антикризової коаліції”, міністр закордонних справ Арсеній Яценюк взяв участь у засіданні Комісії Україна-НАТО, що відбулось в Осло

(Норвегія), де запевнив у незмінності курсу на євроатлантичну інтеграцію. Зі свого боку, Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер зауважив, що «двері НАТО залишаються відчиненими для навіть більш тісного співробітництва, але визначати майбутні відносини країни з НАТО мають виключно народ України і його обрані керівники».

10 травня 2007 року відбулася зустріч начальників генеральних штабів країн НАТО і України за участі начальника Генерального штабу ЗС України Сергія Кириченка. 14 червня 2007 року відбулася зустріч міністрів оборони НАТО і України, на якій Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер привітав досягнуту в Україні 27 травня 2007 року згоду щодо дати позачергових виборів. Готувалося оприлюднення Цільового плану Україна-НАТО на 2007 рік. 9 липня 2007 року відбулось засідання Комісії Україна – НАТО, присвячене 10-й річниці підписання Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО. Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер на цьому засіданні знову зазначив: "Наші двері, як я неодноразово говорив, залишаються відкритими. Але рішення про майбутнє нашого особливого партнерства великою мірою знаходиться в руках українського народу і обраних ним керівників". 18 липня 2007 року Президент України Віктор Ющенко підписав Цільовий план Україна – НАТО на 2007 рік, після затвердження Комісією Україна-НАТО та Кабінетом міністрів України.

7 грудня 2007 року Брюсселі відбулася зустріч міністрів закордонних справ комісії Україна-НАТО у рамках засідання Комісії Україна-НАТО 2007 року за участі виконуючого обов'язки міністра закордонних справ України Володимира Хандогія. Міністри країн НАТО привітали проведення вільних та чесних парламентських виборів до Верховної Ради у вересні 2007 року та формування урядової коаліції. Представник України наголосив на незмінності євроатлантичного курсу України та підтвердив заяву Президента України Віктора Ющенко про бажання України приєднатись до Плану дій щодо членства. У свою чергу, Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер наголосив на тому, що запрошення України до ПДЧ залежатиме від прогресу у реалізації ключових реформ. Міністри Альянсу підтвердили, що двері НАТО залишаються відкритими для європейських демократій, які мають бажання та здатні взяти на себе відповідальність щодо членства.

Було також відзначено прогрес, досягнутий протягом 2007 року у реформуванні секторів безпеки та оборони України, зокрема у рамках Спільної робочої групи Україна-НАТО з воєнної реформи (СРГ ВР). Водночас, на зустрічі міністрів закордонних справ комісії Україна-НАТО 7 грудня 2007 року Україна отримала важливий сигнал: у спільній заяві міністрів було зафіксоване рішення провести засідання Комісії Україна-

НАТО на найвищому рівні у квітні 2008 року в Бухаресті. Це означало отримання реального шансу приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО уже в квітні 2008 року.

Водночас, Україна протягом 2007 року залишалася єдиною країною-партнером, яка бере участь в усіх місіях та операціях НАТО: у військово-морській операції щодо протидії тероризму на Середземномор'ї, у миротворчій місії в Косові, Міжнародних силах сприяння безпеці в Афганістані та у Навчальній місії в Іраку. Підтримка Україною операції „Активні зусилля” має демонструвати солідарність України з Альянсом у сфері боротьби з тероризмом. 13-14 березня 2007 року у Києві відбулись консультації з питань боротьби з тероризмом на рівні експертів НАТО і України, організовані під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань оборонної реформи на підтримку поточного Національного огляду сектора безпеки України. 22 травня 2007 року у Києві відбулось шосте засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічної співпраці, присвячене питанням озброєнь, у тому числі утилізації та участі України в групах під егідою Ради національних керівників НАТО у галузі озброєнь. На засіданні було, зокрема відзначено, що лише одна Швеція з усіх країн-партнерів НАТО є активнішою за Україну в науково-дослідній діяльності НАТО.

11-20 вересня 2007 року, після надання Верховною Радою на початку червня 2007 р. дозволів на проведення навчань НАТО в Україні, у Севастополі відбулися командно-штабні навчання „Кооператив марлин 2007” за участі 45 представників країн-членів і партнерів НАТО, де відпрацьовувалося тактичне планування операцій з реагування на кризи. 24-25 жовтня 2007 року в Бухаресті на п'ятому засіданні Робочої групи Україна-НАТО з цивільного і демократичного контролю за сектором розвідки, Україна презентувала „Білу книгу”, в якій окреслені плани реформування служб розвідки і безпеки. 12 грудня 2007 року Спільна робоча група Україна-НАТО з оборонної реформи (СРГОР) провела засідання у штаб-квартирі НАТО, де було розглянуто стан проведення аналітичного огляду в секторі національної безпеки, стан справ у реформуванні сектору розвідки та перспективи реформування військ Міністерства внутрішніх справ і Державної прикордонної служби.

Таким чином, протягом 2007 року Україна у відносинах з НАТО пройшла шлях **від фактичного замороження** перспективи цих відносин, внаслідок спроб перебрати „антикризовою коаліцією” контролю над зовнішньою політикою та руйнування цілісності зовнішньої політики на початку 2007 р., **до нового шансу** у відносинах з НАТО, отриманого в результаті запрошення України 7 грудня 2007 р. до участі в

засіданні Комісії Україна-НАТО на найвищому рівні у квітні 2008 року, під час саміту Альянсу в Бухаресті.

Досягнення і втрачені можливості у відносинах Україна-НАТО за 2007 рік

Протягом 2007 року механізми Інтенсифікованого діалогу вповні використовувалися для діалогу між Україною і НАТО. Однак такому діалогу бракувало розуміння сторонами ясної перспективи відносин, яка критично залежала від характеру стрімких політичних змін в країні.

Окрім Інтенсифікованого діалогу з НАТО, Україна виконує План дій Україна-НАТО, ухвалений ще 22 листопада 2002 року. План дій Україна-НАТО встановлює спільні принципи та цілі у політичній, економічній, інформаційній, безпековій, оборонній сферах тощо, виконання яких конкретизується через щорічні Цільові плани, які визначають перелік конкретних односторонніх українських та спільних заходів. Цільовий план Україна-НАТО на 2007 рік містив 278 заходів, із них протягом року більшість було формально виконано або частково виконано. Політична криза, яка тривала в Україні фактично протягом усього 2007 року, вкрай негативно впливала на планування перспективи відносин України з НАТО.

Головні досягнення України у відносинах з НАТО у 2007 році можна звести до таких здобутків:

- демократичний характер розв'язання політичної кризи в Україні, проведення дострокових парламентських виборів у відповідності до демократичних стандартів, які поділяються ОБСЄ, Радою Європи та країнами НАТО;
- збереження діалогу України з НАТО на достатньо високому рівні, попри видиму відсутність на початку 2007 року перспектив його переходу на новий щабель;
- збереження можливості для відновлення діалогу з НАТО щодо питань практичної євроатлантичної інтеграції України з перспективою членства в НАТО;
- продовження виконання чинних документів співробітництва з НАТО;
- ухвалення Цільового плану Україна-НАТО на 2007 рік;
- розуміння необхідності початку масштабної кампанії інформування населення України щодо членства в НАТО.

Проте, дуже багато шансів у відносинах з НАТО було втрачено за цей час. Серед втрачених шансів:

- втрата часу - відсутність реальних кроків протягом 2007 року щодо приєднання України до Плану дій з набуття членства в НАТО, що посилює ризики для національної безпеки України, її зовнішню вразливість та відсунуло перспективу отримання надійних гарантій безпеки;
- втрата довіри - у перебіг політичної кризи було неодноразово поставлено під сумнів дієздатність органів державної влади, дискредитовано судову та правоохоронну систему України, підважено здатність органів державної влади України ухвалювати та добиватися виконання своїх рішень, дискредитовано політичний клас України у питанні адекватного розуміння національних інтересів, здатності їх захищати та виконувати взяті на себе зобов'язання;
- втрата можливостей – у 2007 році не було профінансовано на належному рівні сектор безпеки, насамперед Збройні Сили, що критично обмежило перспективи його реформування.

Водночас, істотна перспектив України у відносинах з НАТО відкрилася завдяки мирному розв'язанню політичної кризи 2007 року, завдяки проведеним достроковим виборам, які відповідали нормам демократії, а також завдяки перемозі на цих виборах політичних сил, які в своїх програмних документах, зокрема в коаліційній угоді, задекларували мету приєднання до НАТО.

Членство в НАТО в угоді правлячої коаліції

На виборах 2004 і 2007 років виборці віддали повноваження здійснювати зовнішню політику чинному Президенту і демократичній коаліції у Верховній Раді. У коаліційній угоді між БЮТ і НУ-НС, які взяли більшість голосів на виборах (понад 50% місць у Верховній Раді), було чітко записано про підтримку приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО.

В коаліційній угоді про створення демократичної коаліції між БЮТ і НУ-НС зазначено, що у сфері здійснення зовнішньої політики ці політичні сили підтримують:

1. Дотримання зовнішньополітичного курсу, визначеного «Основними напрямками зовнішньої політики України» та Законом України «Про основи національної безпеки».
2. Досягнення повноправного членства в Європейському Союзі.
3. Взаємовигідна співпраця з НАТО. Набуття повноправного членства в НАТО.

Ухвалення рішення про вступ України в НАТО за наслідками всеукраїнського

референдуму.

4. Збереження та зміцнення рівноправних і добросусідських відносин з Російською Федерацією та іншими сусідніми країнами”.

Також учасники коаліції зобов’язалися забезпечити: ”ратифікацію підписаних Кабінетом Міністрів України міжнародних угод, меморандумів та інших міжнародних договірно-правових документів та нормативних актів і законів України, необхідних для приєднання України до Плану дій щодо набуття членства (ПДЧ) в НАТО та неухильного виконання цього Плану.

Невелика чисельна перевага правлячої коаліції над опозицією, ймовірно, стимулюватиме Уряд до ретельного виконання положень коаліційної угоди, в тому числі щодо співпраці України з НАТО. Водночас, з метою упередити критику політичних опонентів, коаліція пішла на включення до коаліційної угоди положення про обов’язковість референдуму перед ухваленням рішення про вступ до НАТО. Це в перспективі може суттєво обмежити дієздатність України в темпах інтеграції до НАТО.

Чи можлива зміна позиції Партії регіонів у питанні вступу України до НАТО ?

Основною опозиційною політичною силою в Україні є Партія регіонів. Зміна її ставлення до проблеми НАТО здатна була б дуже істотно сприяти пришвидшенню інтеграції України до Альянсу. Без досягнення політичного компромісу з цією політичною силою в питанні вступу до НАТО просування по цьому шляху є значно складнішим, ніж було б за наявності такого компромісу.

Водночас, на користь зміни позиції Партії регіонів у питанні НАТО працюють низка чинників. Головний з них полягає в тому, що економічно найвпливовіші діячі Партії регіонів є, через масштаби їхнього капіталу, політично й економічно незалежні від Москви, на відміну від членів Партії регіонів дрібнішого калібру. Проте, з іншого боку, втративши владу, Парітя регіонів намагається зберегти вплив на своїх виборців, гальванізуючи свої традиційні ідеологеми. В цьому контексті Партія регіонів розглядає питання НАТО як зручний засіб для мобілізації виборців за умов браку соціально-економічних аргументів. Відтак, *найближчим часом переважна частина Партії регіонів не буде готова відмовитися від „антинатовської” позиції*. Зміна позиції щодо НАТО Партії регіонів можлива в результаті поступових істотних позитивних змін у масовій свідомості населення України з даного питання. Також можлива модифікація позиції частини Партії регіонів щодо НАТО, у випадку її трансформації в кілька політичних проектів.

Просвітницька кампанія щодо НАТО: реальність чи чергова жертва політичної кон'юнктури?

НАТО стимулює розвиток демократії в Україні, однак за умов демократичного суспільного вибору щодо приєднання до Альянсу, рішення українського суспільства може виявитися не на користь інтеграції.

Політика тотальної русифікації України, яка проводилась Росією понад 300 років, фактично знівельовала українську ідентичність, в результаті чого, значній частині населення України виявилось занадто складно і незвично розглядати Україну як унікальну і самодостатню країну. В Україні існує чисельний прошарок людей, які не мають вираженої національної ідентичності і керуються у своєму ставленні до НАТО насамперед звичкою, культурною чи мовною дистанцією, бажанням досягти певного рівня добробуту або ситуативним впливом.

З початку 1990-х років у громадській думці України стала досить популярною ідея інтеграції України з Європою. Як відзначають соціологи, це зумовлено насамперед привабливою якістю життя в країнах Європи. Переоцінювати цей вибір не варто. Своїм масовим "європейським вибором" українське суспільство усього лише демонструє симпатію до європейського способу і рівня життя, європейської культури та до окремих європейських країн. Водночас, така палітра малозначущих для населення мотивацій не може створити стійку більшість в Україні. Така більшість може бути сформована лише в разі усвідомлення населенням суті українських інтересів у цьому процесі. У сприйнятті НАТО важливу роль відіграють російські засоби масової інформації, вплив яких на українське суспільство зберігся й після здобуття Україною незалежності. Крім того, в Україні існує скоординована політика, спрямована проти НАТО, не в останню чергу продиктована конкретними економічними зв'язками з російським капіталом.

Поширення антинатівських настроїв у суспільстві залежить також від ситуативних чинників. Події навколо о. Тузла в 2003 році, військова кампанія НАТО в Косові, операція США і Великої Британії в Іраку серйозно вплинули на ставлення до НАТО українського суспільства.

Назагал, ставлення населення України до НАТО характеризується такими рисами:

- наявні значні можливості для стороннього впливу з боку Росії чи інших центрів впливу на геополітичний вибір населення;
- значна частина населення України байдуже ставиться до НАТО, її думка з цієї проблематики надзвичайно залежна від ситуативних змін у політиці та дій ЗМІ;

- збережено значний вплив російських ЗМІ на пріоритети населення України в даному питанні;
- в Україні поширено існування взаємовиключних геополітичних орієнтацій (тобто можливість існування суперечливих ідей одночасно в світогляді одних і тих же громадян);
- населення за принципом ставлення до НАТО розділене на три групи: дві групи консервативні у своїх протилежних геополітичних орієнтаціях, і третя байдуже ставиться до даної проблеми; більша частина населення не є жорстким прихильником якоїсь однієї орієнтації;
- населення відчуває брак доступної і об'єктивної інформації про НАТО;
- найбільш позитивно до НАТО ставляться ті, хто більше про нього знає.

Водночас, у 2007 році досить очевидно проявилася тенденція до зменшення негативного ставлення до вступу України в НАТО. Збільшилась кількість його прихильників. Так, згідно з опитуванням, проведеним Фондом „Демократичні ініціативи” у грудні 2007 року, вступ до НАТО на референдумі підтримали би 32% громадян, 52% проголосували би проти. Слід відзначити, що за соціологічними даними в Польщі у 1991 році за вступ до НАТО висловлювалися менше 25% населення, в 1992 – 35%, у 1993 р. – 57%, у 1995 – 73%. В Угорщині вдалося збільшити кількість прихильників членства в НАТО з 40 до 80%;

В Україні за рік частка тих, хто підтримує вступ до НАТО, зросла більше, ніж на 10% в порівнянні з 2006 роком. Необхідно розуміти, що *така ситуація відбувається за умов, коли реальна масштабна інформаційна кампанія щодо роз'яснення потреб України в євроатлантичній інтеграції ще, по суті, не починалася*. Досі влада демонструвала явну нездатність організувати ефективну кампанію.

За даними опитувань, найбільшими прихильниками вступу України до НАТО є молоді віком до 30 років, найбільше противників вступу до НАТО серед людей старшого покоління. У майбутньому така структура уподобань може зумовити зміну геополітичних орієнтацій населення.

Вплив „російського чинника” на перспективу відносин України з НАТО

Реакція Росії на розширення НАТО розглядається як один з основних негативних наслідків вступу України до НАТО. Основною причиною протидії розширенню НАТО з боку Росії є бажання Москви позбавити Північноатлантичний альянс провідної ролі в забезпеченні загальноєвропейської безпеки.

Протягом останніх років Росія демонструє наміри відновити свої позиції в регіоні Центральної і Східної Європи, насамперед у державах СНД, а також отримати матеріальні дивіденди від свого домінування в цих регіонах через механізми економічної експансії та вирішення на свою користь прикордонних питань. Основні зусилля російської держави сконцентровані на відновленні її політичної і військової могутності. Водночас, зміщення акцентів зовнішньої політики США на антитерористичну боротьбу в Азії і на Близькому Сході сприяло певному відновленню позицій Росії в регіоні.

Чимало експертів розраховували на серйозний спротив Росії розширенню НАТО, оскільки воно створило серйозний бар'єр відновленню домінування Росії. Однак, реальність виявилась іншою. Коли стало очевидно, що хвилі розширення НАТО є невідворотними, відбулася певна корекція в позиції Росії з цього питання. Саме після того, як стало очевидно, що питання про вступ країн Балтії до НАТО вирішене, Москва припинила свою тактику політичного тиску і почала виявляти більшу зацікавленість у покращенні відносин з цими країнами. За наслідками раундів розширення НАТО 1999 і 2004 рр. керівництво Росії змирилося з цим розширенням, сподіваючись, що в майбутньому ця організація перетвориться на переважно політичну, а не військово-політичну структуру. Відтак можливості впливу Росії на неї розширяться.

На противагу популярним твердженням середини 1990-х, у результаті розширення НАТО не утворилося нових зон впливу в Європі. Перспектива розширення НАТО запобігла кільком досить небезпечним рецидивам протистояння у Європі. Так, перспектива залучення до НАТО запобігла небезпечній ескалації конфліктних ситуацій між країнами Балтії і Росією, а також, між Росією і Польщею, коли в 2001 р. Росія погрожувала розмістити ядерну зброю в Калінінградській області.

Не виправдалися прогнози щодо того, що Росія нібито зможе застосувати якісь серйозні санкції проти нових членів НАТО. Пік тиску на деякі країни-кандидатів на членство до НАТО припав на весну 1998 р. Цей тиск стосувався насамперед найбільш вразливої з для такого тиску країни Балтії як Латвія. Ця країна має чисельну російську меншину та залежить від російських вантажопотоків. Після ухвалення рішення про розширення НАТО тиск на держави Балтії та інші країни, що оголосили про намір вступити до НАТО, суттєво зменшився.

Так само не виправдалися й прогнози про військовий тиск на нових членів чи на НАТО в цілому, зокрема прогнози про те, що Росія зможе розташувати ядерну зброю в Калінінградській області або на території своїх союзників, зокрема в Білорусі. Цей крок не відбувся через недоцільність для Росії воєнної ескалації з огляду на серйозні ядерні можливості НАТО.

Розширення НАТО на Схід може ініціювати процес раціонального самообмеження Росією своїх геополітичних інтересів, оскільки конфлікт із НАТО був би згубним для Росії, а тиск на Росію з боку Китаю та ісламського світу змушуватиме її шукати нових союзників. Водночас, Росія може обрати для себе союз із Китаєм проти США і Європи. Однак, такий розвиток подій у віддаленій історичній перспективі може створити для Росії великі внутрішні і міжнародні проблеми.

В підсумку, реакція Росії на приєднання до НАТО нових країн може бути гострою лише обмежений час, як це й мало місце в реальності. Водночас, розширення НАТО послабило можливості геополітичного тиску з боку Росії на країни колишнього СРСР і зміцнило їх незалежність.

Приєднання країн Центральної і Східної Європи до євроатлантичних структур зміцнило ідею, згідно з якою ці країни мають право самостійно обирати пріоритети своєї політики у галузі безпеки, чим було підтверджена суверенність цих держав. У 1996-1997 рр. у Росії виникла концепція, згідно з якою в Європі існує так звана «червона лінія», за котру НАТО не повинно розширюватися. Ця «червона лінія» була окреслена по периметру кордонів колишнього СРСР, включно із зовнішніми кордонами колишніх Прибалтійських республік СРСР. Однак розширення НАТО на країни Балтії, а також зміцнення присутності США в Грузії і Центральній Азії, зруйнувало цю політичну конструкцію. Таким чином було суттєво зменшено конфліктний потенціал регіону, що міг бути реалізований у разі, якби НАТО визнало особливі права Росії на нього. Таким чином, розширення НАТО вже саме по собі сприяє зміцненню безпеки та суверенітету України.

Водночас, Україні необхідні раціональні, добросусідські відносини з Росією. Українське керівництво намагається їх досягнути не завдяки відмові від стратегічних інтересів національної безпеки пов'язаних з членством в НАТО, а завдяки запевненню Москви, що членство України в Альянсі не становитиме загрози безпеці Росії і не означатиме розташування на території України натівської військової інфраструктури. Вочевидь, це найбільш раціональна лінія поведінки з боку України. Хоча її ефективність обмежена з огляду на об'єктивні обставини, зокрема на те, що насправді Москва боїться не стільки збільшення військових можливостей НАТО в результаті приєднання України до Альянсу, скільки втратити Україну в якості зони свого впливу.

**Чи можлива зміна позиції НАТО та його членів щодо інтеграції
України?**

До 1996 року США та Захід в цілому сприймали військово-політичну співпрацю з Україною насамперед у контексті її ядерного роззброєння. Однак згодом там усвідомили ті можливості, які надає європейській безпеці незалежна Україна. У США й у Європі після здобуття Україною незалежності поступово зростало розуміння важливості незалежної України для безпеки держав цього регіону.

Інтерес до України пояснюється тим, що Україна є ключовою геополітичною ланкою регіону, яка забезпечує доступ до Балкан, Кавказу, Центрально-Східної Європи. Поступово на Заході поширилася точка зору, вербалізована Збігневом Бжезинським, що без України Росія не в змозі відновити імперський статус і, таким чином, загрожувати Заходу.

Нині в Сполучених Штатах у середовищі політичної еліти сформувалася достатньо однастайна позиція щодо підтримки незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України, а також її демократичного розвитку. Для інтересів національної безпеки України важливим є те, що США готові будувати свої відносини з Україною автономно від інших держав і таким чином, стверджуючи зовнішньополітичну самостійність України. Важливою віхою в цьому контексті стало ухвалення Конгресом США (Палатою представників і Сенатом) *Акту про консолідацію свободи через НАТО* (26 березня 2007 року.), в якому йдеться про підтримку Сполученими Штатами Америки стратегічного курсу України на євроатлантичну інтеграцію, закріпленого у чинному законодавстві України. В документі відзначається прогрес, досягнутий в рамках Інтенсифікованого діалогу Україна–НАТО, і підкреслюється, що американська сторона „цінує внесок України у нашу спільну безпеку включно з операціями під проводом НАТО та зусилля зміцнити регіональну співпрацю”. Водночас відкритість НАТО для нових членів обумовлюється необхідністю здійснення демократичних, оборонних та економічних реформ, прагненням та здатністю відповідати вимогам членства в НАТО, а також чітко висловленим наміром просуватися цим шляхом. Заявлене американським Конгресом жодним чином не обмежує суверенне право України самостійно приймати рішення щодо кінцевої мети співробітництва з НАТО.

Водночас, країни ЄС не завжди здатні провадити таку політику відносно України, оскільки залежать від російських енергоносіїв та не мають достатньої мотиваційної та силової підтримки для її здійснення. Слід зазначити, що у Європі після Другої світової війни значною мірою відбулася атрофія геополітичного мислення урядів європейських держав. Це сталося під впливом "тепличного" геополітичного клімату, створеного завдяки існуванню НАТО й залученню США до проблем безпеки в Європі в часи "холодної війни". Всі європейські країни НАТО витрачають на оборону близько

половини оборонного бюджету США. Збройні сили європейських країн мають обмежені можливості надавати військову допомогу за умов віддалених театрів воєнних дій. Армії більшості європейських країн мають загалом невисокий рівень мобільності.

Попри всю критику, європейські союзники НАТО не готові до ліквідації цієї організації та позбавлення гарантій, які надає НАТО. Навіть під час найбільших криз євроатлантичного партнерства досі жодна із сторін на офіційному рівні не заявляла про намір вийти з НАТО. До складу НАТО входять економічно найбільш розвинуті країни. Ця організація «окреслює» зону панування демократичних цінностей та ринкової економіки, а поширення цих цінностей Сполучені Штати визначають як одну з головних своїх цілей. У НАТО є розуміння, що та організація, яка не хоче розширюватися, саме з того моменту починає хилитися до занепаду. Демонстрована готовність союзників по НАТО забезпечити виконання своїх зобов'язань та зміцнювати Альянс дає можливість стверджувати, що зміна позицій країн НАТО щодо інтеграції України навряд чи матиме місце у найближчому майбутньому. Офіційна позиція НАТО залишається наступною: "Наші двері для України залишаються відкритими. Але рішення про майбутнє членство знаходиться в руках українського народу і обраних ним керівників".

Трансформація цієї відкритої для членства України позиції НАТО можлива лише у випадку різкої зміни ситуації стратегічної стабільності, що саме-по собі є досить малоімовірним.

Прогноз розвитку відносин України з НАТО

Україна має суттєві шанси найближчим часом отримати запрошення приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО. Якщо це трапиться, формально дорогу до членства в НАТО для України буде відкрито.

Але пройти цю дорогу мусить сама Україна. В питанні інтеграції України до НАТО надзвичайно багато залежить від політичної еліти України та рівня її відповідальності за безпеку країни. Якщо серйозне ставлення до інтересів національної безпеки з боку правлячої політичної еліти буде продемонстроване, **Україна послідовно просуватиметься до членства в НАТО, паралельно вирішуючи питання суспільної підтримки вступу до НАТО, проведення інформаційної компанії з роз'яснення національних інтересів України у відносинах з НАТО та через вирішення питання щодо доцільності референдуму щодо вступу до НАТО.** Вкрай велике значення має стабільність і передбачуваність розвитку національної економіки та політичної ситуації в Україні. За таких умов через три-п'ять років настане час, коли члени НАТО дозріють до того, щоб сказати „так” членству України.

Членство в НАТО дасть Україні час зміцнитися і набратися сил у відносно «теплих», сприятливому геополітичному середовищі, інтереси якого близькі, а по багатьох параметрах й ідентичні національним інтересам України. Якщо політична еліта не зможе забезпечити реалізацію національних інтересів України у питанні інтеграції до НАТО, невступ України до НАТО сприятиме маргіналізації України та витісненню її на периферію міжнародної політики, а також поглибить залежність від зовнішніх впливів

§ 3. УКРАЇНА В РЕЖИМІ КОНТРОЛЮ НАД ОЗБРОЄННЯМИ

*В. Є. Бєлашов, надзвичайний повноважний посол,
директор департаменту контролю над озброєннями
та військово-технічного співробітництва МЗС України*

Україна, як й інші держави, приділяє особливу увагу питанням безпеки – як власної, так і міжнародної в цілому. Протягом 2007 року Україна активно залучалася до багатосторонніх зусиль, спрямованих на зміцнення загальносвітової безпеки та стабільності, удосконалювала систему експортного контролю, виконувала зобов'язання учасника міжнародних режимів контролю.

Україна та нерозповсюдження зброї масового знищення

Так, у 2007 році Україна, зокрема, приєдналася до “Ініціативи з безпеки у галузі нерозповсюдження”, Глобальної ініціативи по боротьбі з актами ядерного тероризму, ефективно використовувала свою участь в програмі Групи восьми “Глобальне партнерство проти нерозповсюдження зброї масового ураження та відповідних матеріалів”, суттєво розвинула свою співпрацю з ЄС у галузі ядерного, хімічного і біологічного роззброєння та нерозповсюдження.

З усіх держав – колишніх республік СРСР Україна наразі є єдиною учасницею всіх п'яти існуючих режимів експортного контролю (Вассенаарська домовленість, Режим контролю за ракетними технологіями, Австралійська група, Група ядерних постачальників, Комітет Цангера), що є красномовним підтвердженням визнання міжнародним співтовариством високого рівня національної системи експортного контролю та ролі нашої держави в галузі контролю за міжнародними передачами озброєнь і товарів подвійного призначення.

Хоча, в цілому, на міжнародній арені в галузі контролю над озброєннями, роззброєння та вжиття заходів зміцнення довіри і безпеки протягом 2007 року і були досягнуті певні позитивні зрушення, в той же час відбулися і досить загрозливі події. Мова йде, перш за все, про призупинення виконання Російською Федерацією Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ), офіційне підтвердження російською стороною можливості застосування нею ядерної зброї першою, у тому числі проти неядерних країн, попередження Росії про можливий вихід з Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності, а також загострення американсько-російських

відносин через наміри США розмістити на території Польщі та Чехії елементи американської системи протиракетної оборони.

Попри це, у центрі уваги міжнародного співтовариства і надалі залишаються проблеми можливого розповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї, а також засобів її доставки, незаконної торгівлі ядерними, хімічними, біологічними та ракетними технологіями. У цьому зв'язку Україна в ході численних заходів доводила до відома наших партнерів принципову позицію нашої держави щодо важливості збереження ролі **Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ)** як принципово важливої основи глобального режиму ядерного нерозповсюдження, зокрема щодо незастосування ядерними державами ядерної зброї проти неядерних держав, підтримання мораторію на проведення ядерних випробувань тощо.

30 квітня-11 травня 2007 року у Відні відбулась Перша сесія Підготовчого комітету (ПК) Конференції. Під час цього заходу його учасники обговорили низку традиційних для таких засідань питань: універсалізацію ДНЯЗ (залучення до участі в Договорі якомога більшої кількості країн світу); перспективи набуття чинності Договором про всеосяжну заборону ядерних випробувань; укладання багатосторонньої недискримінаційної угоди про надійне постачання ядерного палива країнам, що відмовились від створення власного ядерного паливного циклу; розробку договору про заборону виробництва матеріалів, що розщеплюються, для ядерної зброї; створення зон, вільних від ядерної зброї. Аналіз результатів цієї сесії ПК Оглядової конференції 2010 року з дії ДНЯЗ свідчить:

- що одним з найважливіших пріоритетів залишається завдання універсалізації Договору;
- дедалі серйозніше занепокоєння викликає реальна можливість того, що терористичні угруповання отримають доступ до зброї масового знищення та засобів її доставки;
- незмінно важливою залишається роль МАГАТЕ як фундаментальної основи режиму ядерного нерозповсюдження і зміцнення механізмів виявлення незадекларованих ядерних матеріалів та відповідної недозволеної діяльності;
- надто повільною, а, фактично, відсутньою, є практична реалізація 13-ти кроків ядерного роззброєння, сформульованих на Оглядовій конференції 2000 року з дії ДНЯЗ;
- досі не вдається досягнути єдиного бачення ядерними і неядерними державами проблеми застосування ядерної зброї першими, скорочення арсеналів стратегічної ядерної зброї, її модернізації, а також створення універсального, беззастережного та

юридично зобов'язуючого інструменту з надання негативних гарантій для неядерних країн;

- неспроможність досягнення істотного прогресу у запровадженні додаткових режимів зон, вільних від ядерної зброї.

Окремою і дуже серйозною проблемою залишається відсутність єдиного підходу міжнародного співтовариства до ядерних програм Ірану та КНДР.

Як зазначається в спеціальній доповіді МЗС України про ситуацію в світі та діяльність України в сфері нерозповсюдження, контролю над озброєннями, роззброєння та заходів зміцнення довіри і безпеки у 2007 році, “українська сторона протягом 2007 року продовжувала наголошувати на необхідності збереження режиму ДНЯЗ, дотримання положень Договору Іраном, повернення Північної Кореї до режиму ядерного нерозповсюдження, зміцнення режиму гарантій МАГАТЕ. Україна наголошувала на основоположному значенні ДНЯЗ для підтримання міжнародного миру та безпеки, привертала увагу до необхідності адаптації Договору до сучасної ситуації та підвищення його ефективності, зокрема шляхом вироблення механізмів реагування на випадки недотримання цього режиму, посилення міжнародного співробітництва з метою запобігання обставинам, які можуть призвести до виходу з Договору. Окремо підкреслювалась необхідність вироблення дійових рекомендацій щодо гарантій безпеки неядерним державам”.

Одним з важливих для України підсумків роботи Першої сесії Підготовчого Комітету, безумовно, було одностайне обрання Постійного представника України при міжнародних організаціях у Відні Володимира Єльченка Головою Другої сесії ПК Оглядової конференції 2010 року з дії ДНЯЗ, що відбудеться 28 квітня – 9 травня 2008 року у Женеві. Це стало ще одним підтвердженням визнання міжнародною спільнотою ролі України у сфері ядерного роззброєння та нерозповсюдження.

Україна приєдналася до ініціативи Групи восьми **Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї масового знищення та відповідних матеріалів (ГП)** як отримувач допомоги у 2004 році. Метою цієї Ініціативи є розвиток дво- та багатостороннього співробітництва у галузі нерозповсюдження ЗМЗ, роззброєння, ядерної безпеки, боротьби з тероризмом у рамках конкретних проектів, пріоритетними напрямками яких є питання мінімізації запасів небезпечних біологічних патогенів та токсинів, утилізація матеріалів, що розщеплюються, працевлаштування науковців, які займалися розробкою зброї тощо. Протягом 2007 року Міністерство закордонних справ України, а також Міністерство палива та енергетики України, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків

Чорнобильської катастрофи, Державний комітет з ядерного регулювання України, Державна прикордонна служба України вживали активних заходів для практичного використання цього ефективного механізму міжнародного співробітництва України з провідними державами світу.

Наразі в Україні здійснюється 18 проектів у різних сферах забезпечення збереження та безпеки радіоактивних джерел і джерел іонізуючого випромінювання, розвитку державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки, запобігання незаконному розповсюдженню ядерних та інших небезпечних матеріалів, допомоги у будівництві нових сховищ радіоактивних відходів, упровадження уніфікованих міжнародних стандартів місць зберігання біологічних патогенних агентів, підвищення можливостей Держприкордонслужби України, боротьби з корупцією тощо.

Упродовж 2007 року Україна активізувала свою участь в **Ініціативі з безпеки у галузі нерозповсюдження**, започаткованій 31 травня 2003 року у Кракові Президентом США Дж.Бушем в ході його візиту до Польщі як елемент превентивної боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення. Так, у рамках реалізації цієї Ініціативи українські експерти взяли участь у міжнародних навчаннях “Тихоокеанський щит-07”, які проходили в Японії 13-15 жовтня, та провели 29-31 жовтня 2007 року в Одесі міжнародні навчання “Східний щит-07”. Загальна мета цих навчань полягала в пошуку, перехопленні, виявленні та перевірці судна з підозрілим вантажем, знешкодженні та ліквідації нелегально транспортованих матеріалів, пов’язаних зі зброєю масового знищення.

У ході триденних навчань “Східний щит-07” учасники відпрацювали комплекс заходів з перехоплення підозрілих вантажів під час їх перевезення морським, повітряним, залізничним та автомобільним транспортом за умов можливого використання терористами зброї масового знищення або її компонентів; удосконалення системи обміну інформацією між правоохоронними органами України, Польщі, Румунії, Болгарії, Грузії та Молдови. Спостерігачами на цьому заході були представники 26 країн.

Проведений захід сприяв покращенню регіональної взаємодії, удосконаленню організаційних заходів, що здійснюються в Україні у зв’язку з приєднанням до Ініціативи, отриманню міжнародного досвіду, набутого в її рамках, а також дав змогу досягти узгодженості в питаннях обміну інформацією між компетентними службами країн-членів ГУАМ.

На початку 2007 року Україна приєдналася до проголошеної Президентами РФ та США 15 липня 2006 року **Глобальної ініціативи по боротьбі з актами ядерного тероризму (ГІБЯТ)**. Ініціатива спрямована на запобігання незаконному розповсюдженню

ядерних і радіоактивних матеріалів, їх використанню з терористичною метою та протидію ядерному тероризму.

11-12 червня 2007 року делегація України взяла участь у Третій зустрічі держав-учасниць ГІБЯТ. У ході зустрічі Україною було наголошено на її готовності реалізовувати принципи ГІБЯТ, розвивати співробітництво в контексті започаткованого Плану дій. Наразі учасницями Ініціативи є 64 держави, статус спостерігачів мають МАГАТЕ та ЄС.

Значна увага приділялася забезпеченню належного виконання Україною зобов'язань за **Конвенцією про заборону хімічної зброї (КХЗ)**. Функції Національного органу України з виконання КХЗ та його секретаріату покладені на Міністерство закордонних справ. З метою належної реалізації нашою державою її зобов'язань за Конвенцією, Указом Президента України затверджена і здійснюється Програма виконання Конвенції на 1999-2008 роки. Протягом 2007 року забезпечено реалізацію необхідних заходів з прийняття та супроводження чотирьох інспекцій Технічного секретаріату ОЗХЗ на підприємствах хімічної промисловості України.

Метою цих міжнародних інспекцій була перевірка стану виконання українськими підприємствами хімічної промисловості зобов'язань нашої держави за КХЗ. Результати інспекцій повністю підтвердили відповідність задекларованої українськими підприємствами хімічної промисловості діяльності вимогам Конвенції. У 2007 році Національний орган України з виконання КХЗ своєчасно передав Технічному секретаріату ОЗХЗ щорічні національні декларації України про діяльність хімічної промисловості у 2006 році та стосовно національної програми захисту від хімічної зброї.

Українським фахівцям у результаті напружених переговорів вдалося заручитися підтримкою держав-членів ОЗХЗ при розробці Технічним Секретаріатом нової методології вибору виробничих об'єктів хімічної промисловості для їх перевірки та розподілу таких інспекцій між державами-учасницями КХЗ. Ця методологія дасть, зокрема, можливість зменшити інспекційне навантаження на об'єкти хімічної промисловості в нашій країні.

На цьому ж напрямі 19 – 20 березня 2007 року в Києві був проведений Міжнародний семінар-практикум з питань співробітництва та координації взаємодії між місцевими рятувальними службами і міжнародними організаціями під час ліквідації надзвичайних ситуацій, пов'язаних з можливим застосуванням хімічної зброї, який став третім міжнародним заходом у рамках співробітництва з ОЗХЗ після багатонаціональних навчань “Спільна допомога – 2005” (Львівська обл., жовтень 2005 року), IX щорічного Міжнародного практикуму з питань надання допомоги та захисту (Київ, жовтень 2006

року). Цей семінар був присвячений відзначенню на національному рівні 10-ої річниці з набуття чинності Конвенцією про заборону хімічної зброї (29 квітня 2007 року). Основна мета семінару полягала у підвищенні теоретичної підготовки та розвитку практичних навичок українських фахівців щодо реагування на ситуації, які потенційно можуть виникнути внаслідок застосування хімічної зброї або аварій на підприємствах, які виробляють токсичні хімікати.

На виконання міжнародних зобов'язань України згідно з **Конвенцією про заборону бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї (КБТЗ)** своєчасно була підготовлена та передана Секретаріатові ООН щорічна декларація України стосовно виконання заходів зміцнення довіри в цій галузі. У ході заходів у рамках виконання КБТЗ представники України внесли конкретні пропозиції, зокрема щодо розробки кодексів з біоетики та їх суворого дотримання науковцями, створення Національних комітетів з біоетики. Українською стороною було також внесено пропозицію щодо заснування в Україні регіонального Центру контролю за інфекційними хворобами, яка наразі вивчається державами-сторонами КБТЗ.

У 2007 році активізувалася робота в рамках **двостороннього співробітництва із США у галузі зменшення біологічної загрози** на основі Угоди стосовно співробітництва у галузі запобігання розповсюдженню технологій, патогенів та знань, які можуть бути використані при розробці біологічної зброї, укладеної 29 серпня 2005 року між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством оборони США. Під час переговорів з американською стороною наголошувалося на необхідності прискорення виконання конкретних проектів, перш за все тих, що стосуються удосконалення систем фізичного та біологічного захисту відповідних українських установ епідеміологічного профілю. Внаслідок активної позиції і наполегливих зусиль Міністерств охорони здоров'я і закордонних справ України наприкінці січня 2008 року на Центральній епідеміологічній станції введено в дію дві нові лабораторії – з особливо небезпечних інфекцій та з вірусних інфекцій та СНІД, оснащені американською стороною найсучаснішим обладнанням. Міністерство охорони здоров'я України витратило на це 3 млн. 885 тис. грн. (близько 785 тис. дол. США), американська сторона – 840 тис. дол. США (близько 4 млн. 207 тис. грн.). Наразі зазначені міністерства опрацьовують з американською стороною питання удосконалення систем фізичного захисту та безпеки Кримської протичумної станції та Хмельницької обласної санітарно-епідеміологічної станції.

Упродовж 2007 року велику увагу було приділено питанням забезпечення зовнішньополітичної складової функціонування національної системи **експортного контролю**. Україна як учасник усіх існуючих міжнародних режимів експортного контролю прагнула забезпечувати суворе дотримання зобов'язань за всіма режимами при повній повазі до інтересів українських виробників.

Так, у рамках участі України у **Режимі контролю за ракетними технологіями** українські експерти відстоювали інтереси нашої держави при обговоренні питань критеріїв контролю за міжнародними передачами відповідної продукції, зміцнення контролю за розповсюдженням ракетних технологій, зміцнення національних систем експортного контролю, удосконалення існуючих механізмів з метою своєчасного реагування на технологічний розвиток та нові виклики у сфері безпеки.

У центрі уваги діяльності **Групи ядерних постачальників (ГЯП)**, метою якої є забезпечення контролю за експортом/імпортом ядерних матеріалів, обладнання та технологій, протягом 2007 року було питання американсько-індійської міжурядової Угоди про співробітництво у сфері мирного використання ядерної енергії та її значення для міжнародної системи ядерного нерозповсюдження.

Україна визнає право всіх держав на розвиток мирної ядерної енергії і підтримує розширення міжнародного багатостороннього і двостороннього співробітництва у цій сфері. Водночас, Україна надає великого значення укладанню Угоди про гарантії між Індією та МАГАТЕ і як країна-учасниця ГЯП буде діяти у відповідності з її Керівними принципами.

Відповідно до своїх зобов'язань у рамках **Комітету Цангера**, створеного групою держав з метою гармонізації технічного тлумачення їхніх зобов'язань, визначених у пункті 2 статті III Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), Україна надавала інформацію щодо передач до країн, які не мають ядерної зброї і не є учасниками ДНЯЗ, вихідного або спеціального матеріалу, що розщеплюється, та ядерного обладнання, зазначеного в Контрольному списку Комітету Цангера.

У рамках участі у міжнародному режимі контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів подвійного використання, так званої **Вассенаарської домовленості (ВД)**, в процесі огляду його діяльності, який отримав назву “Оцінка 2007”, української стороною були підготовлені та розповсюджені документи: “Інформація щодо механізму здійснення контролю в Україні за міжнародними повітряними перевезеннями товарів військового призначення та подвійного використання” та “Інформація щодо механізму

здійснення в Україні контролю за посередницькою (брокерською) діяльністю, пов'язаною з торгівлею озброєнням та військовою технікою”.

Протягом 2007 року держави-члени ВД прийняли низку важливих документів, зокрема доповнення до Елементів експортного контролю за переносними зенітно-ракетними комплексами 2003 року, які мають зміцнити контроль за експортом та зберіганням ПЗРК; поправки до Контрольного списку щодо інфрачервоних сенсорів та інших товарів і технологій подвійного використання, які можуть використовуватись при створенні звичайних озброєнь; Меморандуму про взаєморозуміння стосовно контролю за кінцевим використанням товарів подвійного використання тощо.

Було затверджено та прийнято рішення оприлюднити (ВД працює у закритому режимі і її рішення й документи, як правило, доводяться до відома лише урядів країн-членів) документ „Найкраща практика запобігання дестабілізуючим передачам легких озброєнь і стрілецької зброї повітряним транспортом”, в якому були враховані зауваження, внесені Україною. Було також позитивно відзначено існуючу практику низки держав-учасниць Режиму стосовно публікації щорічних доповідей щодо експорту звичайних озброєнь. До речі, Україна з 2007 року теж започаткувала оприлюднення такої інформації (зокрема в журналі “Вісник експортного контролю”).

У квітні 2005 року Україна приєдналася до **Австралійської групи (АГ)** – міжнародного режиму експортного контролю, який передбачає контроль за експортом матеріалів, обладнання та технологій подвійного призначення, котрі можуть бути використані для створення хімічної та біологічної зброї. У 2007 році українські фахівці вперше взяли участь у роботі різних органів цієї організації і зосередили свої зусилля, насамперед, на захисті національних інтересів у сфері експортного контролю, розвитку двосторонніх контактів з представниками інших держав-учасниць АГ. Відбувся продуктивний та взаємовигідний обмін досвідом з питань діяльності національних систем експортного контролю, державного ліцензування передач “чутливих товарів”, імплементації конвенцій про заборону хімічної зброї та біологічної і токсинної зброї тощо. Отримана нашими фахівцями інформація використовується для зміцнення національного режиму експортного контролю та його адаптації до вимог АГ і Європейського Союзу.

Ця робота вже дає певні результати – у розповсюдженому під час Пленарного засідання АГ оглядовому документі щодо процесу імплементації державами-учасницями змін, які були внесені до контрольних списків цього органу в період з червня 2002 року, Україна була визначена у переліку держав (разом з Японією та Кореєю), які повністю застосували згадані зміни до національного режиму експортного контролю.

Крім того, протягом року вживались значні зусилля з приведення вітчизняної нормативно-правової бази у галузі експортного контролю у відповідність до європейських стандартів шляхом поглиблення діалогу з ЄС щодо вироблення спільної політики у галузі експортного контролю. 18 – 21 вересня, 28 – 29 листопада та 18 – 19 грудня 2007 року в Одесі та Києві в рамках Пілотного проекту Україна–ЄС були проведені три міжнародні семінари в рамках ВД на тему “Розширення співробітництва ЄС з третіми країнами щодо експортного контролю за товарами подвійного використання”. За результатами їх роботи був підготовлений українською мовою “Список товарів подвійного використання, що можуть бути використані у створенні ядерної, ракетної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї, а також звичайних видів озброєнь, військової чи спеціальної техніки, складений на основі Списку товарів і технологій подвійного використання Європейського Союзу згідно з Додатком 1 до Регламенту ЄС №1334/2000”, розроблений за підтримки ЄС.

У 2007 році істотно змінилися підходи України до своєї участі в роботі женевської **Конференції з роззброєння (КР)**, адже КР є єдиним у мережі міжнародних організацій багатостороннім органом проведення конкретних переговорів з питань роззброєння та контролю над озброєннями. Українська делегація брала активну участь у засіданнях КР, наголошуючи на необхідності відновлення змістовної роботи Конференції. Наприкінці 2007 Президент України прийняв рішення заснувати окреме представництво України при КР і призначив Постійного представника України при цій організації.

Серйозну роботу започатковано за результатами засідання 61-ої сесії ГА ООН, коли 6 грудня 2006 року Україна, разом з іншими 152 державами, підтримала резолюцію Генасамблеї ООН 61/89 “На шляху до договору про торгівлю зброєю: заснування спільних міжнародних стандартів щодо імпорту, експорту та передачі звичайних озброєнь”, таким чином залучившись до участі в розробці Угоди про торгівлю звичайними озброєннями.

Протягом 2007 року, відповідно до п. 1 цієї резолюції на звернення Генсекретаря ООН та країн-співавторів зазначеного документа, країни-члени ООН висловлювали свою думку щодо можливості укладення такої угоди, сфери її застосування та параметрів. Наразі своє бачення щодо Угоди вже висловили близько 100 держав.

Сформовано міжнародну групу державних експертів, які протягом 2008 року опрацьовуватимуть увесь спектр питань, пов’язаних з Угодою про торгівлю звичайними озброєннями, кінцевою метою якої має стати створення спільних міжнародних юридично-зобов’язуючих, всеохоплюючих і транспарентних норм у сфері імпорту, експорту та передач звичайних озброєнь. До складу групи входить і представник МЗС

України. Зрозуміло, що нашим головним завданням у ході цієї роботи є забезпечення максимального врахування національних інтересів України в майбутній Угоді про торгівлю звичайними озброєннями.

Протягом 2007 року на території України за відповідними положеннями Віденського Документа-99 були проведені чотири інспекції за участю інспекторів з Франції, Бельгії, США, ФРН. Чотири перевірки провели і українські інспектори: в Румунії, Болгарії, Польщі та ФРН.

Внесок України в роззброєння та зміцнення режиму контролю над озброєнням

Одним з найбільш помітних заходів у 2007 році у цій сфері стала участь України в роботі **Форуму ОБСЄ із співробітництва у галузі безпеки (ФСБ)**. У 2007 році робота цієї міжнародної інституції значно активізувалася. Так, ФСБ почав приділяти більше уваги пошуку шляхів і вжиттю конкретних заходів з вирішення проблеми утилізації (знищення) запасів надлишкових боєприпасів та вибухівки в державах-членах ОБСЄ, вдосконаленню процедур інспекційної діяльності за Віденським документом 1999 року тощо. ФСБ прийняв рішення щодо підвищення громадської обізнаності стосовно положень Кодексу поведінки з військово-політичних аспектів та щодо приведення обмінної інформації ОБСЄ про передачі звичайних озброєнь у відповідність до вимог оновленого Реєстру ООН звичайних озброєнь. У своїй роботі в рамках ФСБ українська делегація, перш за все, керувалася проголошеним керівництвом нашої держави курсом на інтеграцію України в європейські та євроатлантичні структури.

Понад п'ять років МЗС і Міністерство оборони докладають значних зусиль для залучення міжнародної фінансової і технічної допомоги Україні на **утилізацію непридатних озброєнь і надлишкових боєприпасів**, які становлять економічну, екологічну та безпекову загрозу для населення нашої держави. На цьому напрямі є як беззаперечні досягнення, так і певні проблеми.

До цілком вдалих проектів можна віднести успішне завершення спільного з ОБСЄ проекту з *ліквідації наслідків вибухів на складах 275-ї артбази у с. Новобогданівка* (бюджет проекту становив 240 тис. євро) та започаткування нового проекту під егідою ЄС щодо надання експертно-консультаційної допомоги проведенню відповідних робіт згідно з міжнародними стандартами у галузі розмінування і оцінки ризиків проведення відповідних робіт (з бюджетом 80 тис. євро).

3 жовтня 2007 року у Відні під час пленарного засідання Форуму ОБСЄ зі співробітництва у галузі безпеки (ФСБ) була проведена презентація стану реалізації

проекту з ліквідації надзвичайної ситуації у с. Новобогданівка. У ході презентації українські представники запропонували продовжити співробітництво з ОБСЄ у сфері розмінування територій міст Севастополь і Керч, акваторій Чорного та Азовського морів і ділянок поблизу с. Фурси Білоцерківського району Київської області. 17 жовтня 2007 року під час чергового засідання ФСБ делегація України зробила офіційний запит до ОБСЄ щодо продовження співробітництва у згаданій сфері.

Досить успішно просувається виконання робіт із залученням допомоги США на *утилізацію твердого ракетного палива та корпусів двигунів міжконтинентальних балістичних ракет РС-22*. Американська сторона в 2007 році після активної наполегливої роботи української сторони провела додатковий внутрішній аналіз, який має стати основою для надання в рамках Програми спільного зменшення загрози (СЗЗ) допомоги Україні у ліквідації розміщених на її території ракет РС-22 і твердого ракетного палива (ТРП) та корпусів відповідних твердопаливних ракетних двигунів (ТРД).

Відповідно до заяви представників Апарату Міністра оборони США, Сполучені Штати Америки залишаються прихильниками виконання цього завдання екологічно відповідальним та технічно й фінансово доцільним способом, що якнайкраще відповідає обопільним інтересам США та України, а також основним вимогам щодо виконання Програми СЗЗ. Міноборони США готове надати Україні допомогу в ліквідації порожніх корпусів ТРД відповідно до процедур Договору про СНО. Активна робота на цьому напрямі триває.

Більш складною виявилась реалізація деяких інших проектів. Так, відповідно до вимог “Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення” (Оттавська конвенція), Україна має знищити до 1 червня 2010 року майже 6 млн. *протипіхотних мін* типу ПФМ, що знаходяться на зберіганні у Збройних Силах України. На жаль, не вдалося скористуватися можливістю залучення на ліквідацію цих мін допомоги з боку ЄС. Причиною тому стали неузгодженість дій деяких українських відомств і органів влади, у тому числі й місцевих, та певне нерозуміння з боку ЄС ситуації, що склалася на той момент в Україні. Наразі МЗС України вживає необхідних заходів з метою залучення іноземної допомоги на придбання для українських підприємств, які займаються знищенням протипіхотних мін, заборонених Оттавською конвенцією, необхідного обладнання для прискорення цього процесу.

Протягом 2007 року в Україні тривало виконання проекту НАТО “Партнерство заради миру” (ПЗМ) з *утилізації легких озброєнь, стрілецької зброї та переносних*

зенітних ракетних комплексів (ЛОСЗ і ПЗРК), згідно з першим етапом якого в Україні має бути знищено 15 тис. тонн боєприпасів, 400 тис. одиниць ЛОСЗ та 1 тис. одиниць ПЗРК.

У рамках виконання цього етапу робіт, відповідно до укладеної 23 січня 2006 року Імплементативної угоди між Міноборони та Агентством НАТО з матеріально-технічного забезпечення і обслуговування, було виділено близько 8 млн. євро. 20 вересня 2006 року було завершено ліквідацію 1 тис. одиниць ПЗРК на базі Державного науково-дослідного інституту хімічних продуктів (м. Шостка), а 16 січня 2007 року на базі військової частини А4182 (Кам'янець-Подільський) відбулося урочисте започаткування утилізації ЛОСЗ. Проте початок робіт зі знищення надлишкових і непридатних для використання боєприпасів затримується, що загрожує подовженням передбачених на їх виконання термінів.

Одним із нагальних завдань, що стоять перед Україною, є необхідність **утилізації рідкого ракетного палива “меланж”**. Після розпаду Радянського Союзу на території України залишилося близько 16 800 тонн цього компоненту рідкого ракетного палива, який терміново потребує утилізації через поганий технічний стан його зберігання. Деякі ємності (цистерни) з цим ракетним паливом були виготовлені ще на початку 60-х років ХХ століття і припустимі терміни їхньої експлуатації давно перевищені.

Україна звернулася до ОБСЄ з проханням надати відповідну допомогу на зазначені цілі. Проте до кінця 2007 року уряд не зміг узгодити текст Меморандуму про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та ОБСЄ щодо проекту ОБСЄ – Україна стосовно утилізації запасів меланжу. Відтак, реальне знищення меланжу можна буде розпочати лише після підписання зазначеного Меморандуму. Ця робота помітно активізувалася тільки новим урядом під керівництвом Ю. Тимошенко на початку січня 2008 року. Тож є всі підстави розраховувати на підписання цього Меморандуму вже найближчим часом і оголошення незабаром міжнародного тендеру на визначення підприємства-підрядника, складання бюджету проекту, пошук донорів та укладення конкретного контракту між ОБСЄ (Офіс координатора проектів ОБСЄ в Україні) та підрядником на здійснення робіт з утилізації “меланжу” в Україні.

У рамках забезпечення виконання Україною **Договору про відкрите небо (ДВН)** зусилля МЗС і Міноборони України спрямовувались на підготовку відповідної нормативної бази для подальшого виконання Договору та вирішення поточних питань його імплементативності. Протягом 2007 року українська сторона здійснила 13 спостережних польотів: один над територією Німеччини та по два – над територіями Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини, Туреччини та Угорщини, а також прийняла 13 інспекційних

польотів за участю інспекторів від США та Канади, Іспанії та Чехії, Туреччини та Італії, Швеції та Латвії, ФРН та Франції, Великобританії та Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, Болгарії. При цьому всі наші спостережні польоти були здійснені із застосуванням українських спеціально обладнаних літаків Ан-30 окремої ескадрильї “Блакитна стежа”. Ці літаки використовувалися також болгарськими, румунськими та турецькими іноземними місіями спостереження як над територією України, так і над територією інших держав. В Україні розпочато будівництво двох більш сучасних літаків Ан-74, які будуть спеціально обладнані відповідно до вимог другого етапу виконання ДВН.

На тлі очевидних успіхів та складних, але перспективних зрушень не можуть не викликати тривогу серйозні виклики національній безпеці, що з’явилися у 2007 році. Як відомо, протягом майже всього року Російська Федерація погрожувала призупинити виконання нею **Договору про звичайні збройні сили (ДЗЗСЄ)**, а з 12 грудня 2007 року реалізувала цей свій намір.

Незважаючи на активні спроби вирішити цю проблему, позиції держав-учасниць не зазнали істотних змін. Продовжували зберігатися протиріччя з цього питання між Росією, яку повністю підтримувала Білорусь й, певною мірою, Вірменія та Казахстан, з одного боку, та рештою держав-сторін ДЗЗСЄ (в цілому, сторонами ДЗЗСЄ є 30 держав-учасниць, з яких 23 – країни-члени НАТО) - з іншого боку.

На думку РФ, діючий Договір про ЗЗСЄ втратив свою життєздатність, оскільки він укладався за часів існування блокового протистояння між Організацією Варшавського Договору (ОВД) та НАТО. Цей Договір встановлював обмеження і баланс озброєнь двох груп держав, одна з яких (ОВД) на цей час не існує, а друга (НАТО) істотно збільшилась за складом її учасників і, відповідно, регіоном, який охоплюється цією групою країн.

Саме для вирішення цих проблем, існування яких ніхто і не ставить під сумнів, у 1999 році була розроблена, а з часом і підписана Угода про адаптацію ДЗЗСЄ (УА ДЗЗСЄ), якою передбачається перехід від блокового принципу функціонування режиму ДЗЗСЄ до окремих обмежень для кожної сторони Договору. Одночасно держави-члени ОБСЄ приймають низку документів, в яких, зокрема, міститься ряд зобов’язань, у тому числі зобов’язання Росії вивести всі свої війська з території Молдови та Грузії та передати свої військові бази в Грузії грузинському урядові.

Практично відразу після підписання УА ДЗЗСЄ Росія, Білорусь, Казахстан і Україна ратифікували цю Угоду. Причому Росія, Білорусь і Казахстан передали ратифікаційні документи депозитарію – урядові Нідерландів. Позиція країн-членів НАТО, що є

сторонами ДЗЗСЄ, яку підтримують Україна, Молдова і Грузія, полягає в тому, що УА ДЗЗСЄ може набути чинності лише після повного виконання Росією всіх Стамбульських зобов'язань. До того часу Договір про ЗЗСЄ залишається важливим чинником європейської безпеки і має виконуватися всіма державами-учасниками.

На думку ж Росії, початку процесу ратифікації і набуттю Угодою про адаптацію ДЗЗСЄ нічого не заважає, оскільки вона вважає, що вже виконала свої Стамбульські зобов'язання, незважаючи на факт присутності російських військовослужбовців на території Молдови та затягування передачі російської бази у Грузії під юрисдикцію грузинській стороні. Цілком зрозуміло, інших держав-членів ДЗЗСЄ це не влаштовує.

Україна вважає, що реалізація Договору є важливим чинником зміцнення довіри та безпеки на європейському континенті. Вона дала змогу подолати негативні наслідки військового протистояння, що існувало за часів “холодної війни”. Тому Україна виступає за збереження режиму ДЗЗСЄ в широкому розумінні цієї системи забезпечення стабільності та безпеки в Європі. При цьому українська сторона розуміє, що ДЗЗСЄ 1990 року вже не відповідає сучасній ситуації в Європі, тому підтримка Україною основоположних положень ДЗЗСЄ не виключає можливості подальшого обговорення проблемних для держав-учасниць Договору питань.

Враховуючи це, Україна вже визнала необхідність удосконалення режиму ДЗЗСЄ, ратифікувавши 20 вересня 2000 року Угоду про адаптацію ДЗЗСЄ. Разом з тим, не передавши депозитарію свого документа про ратифікацію Угоди про адаптацію ДЗЗСЄ, Україна чітко визначила свою позицію, що ця Угода має набути чинності лише після взаємоприйнятного врегулювання існуючих довкола ДЗЗСЄ проблем. Українська сторона вважає за необхідне, незважаючи на призупинення Росією виконання Договору про ЗЗСЄ, продовжити пошук шляхів врегулювання існуючих проблем з метою збереження цього режиму, у тому числі шляхом проведення предметних консультацій з країнами-учасниками Договору, і бере активну участь у цьому процесі.

Основні зусилля української сторони стосовно збереження режиму ДЗЗСЄ у 2007 році були зосереджені на забезпеченні виконання зобов'язань України за Договором та пошуку шляхів врегулювання проблемних питань, які виникли внаслідок рішення Російської Федерації призупинити свою участь у Договорі. Слід очікувати продовження активного обговорення цієї проблеми у 2008 році на різних рівнях і на різних міжнародних форумах. Проте стверджувати з будь-яким ступенем впевненості, що буде знайдене її рішення, прийнятне для всіх сторін ДЗЗСЄ, наразі, мабуть, ніхто не візьметься.

Іншим негативним фактором розвитку ситуації в галузі контролю над озброєннями та підтримання міжнародної безпеки у 2007 році, хоча і з меншими для нашої держави безпосередніми наслідками, стала **проблема розташування на території Польщі та Чехії елементів американської системи протиракетної оборони**. Як відомо, в рамках системи ПРО США передбачається розгортання у 2010 – 2011 роках радіолокаційної станції в Чехії та десяти ракет-перехоплювачів у Польщі. Американська сторона пояснює свої наміри розмістити у Східній Європі компоненти системи ПРО тим, що це дасть США та європейським країнам змогу забезпечити можливість ефективного відбиття вірогідної ракетної атаки з боку Ірану або терористичних неурядових груп на Близькому Сході. При цьому, зрозуміло, зазначається, що балістичні ракети потенційно можуть бути ефективними носіями ядерної, біологічної та хімічної зброї.

Початок переговорів про розміщення в Чехії і Польщі американської системи ПРО був у край негативно сприйнятий російською стороною. Проте навіть деякі фахівці РФ вважають, що розміщення радіолокаційної станції в Чехії та розгортання десяти протиракет у Польщі не становитимуть жодної загрози для російського стратегічного потенціалу стримування. Щоб завдати шкоди цьому потенціалові, необхідні сотні і тисячі протиракет.

Зі свого боку, українська сторона у загальнополітичному плані оцінила намір США як можливий додатковий елемент боротьби проти проявів тероризму. У принциповому плані, на думку української сторони, в питанні розміщення елементів системи американської протиракетної оборони на території Чеської Республіки та Республіки Польща слід виходити з поваги до волевиявлення країн, яких безпосередньо стосуються ці заходи. Позиція України полягає в тому, щоб такі заходи стали реальним внеском у посилення захисту від потенційних загроз миру, сприяли зменшенню небезпеки застосування ракетно-ядерної зброї у будь-яких цілях, підвищенню військово-політичної стабільності в цілому. При цьому, зазначені плани викликають серйозне занепокоєння в Україні у зв'язку з потенційними негативними наслідками для політичних та військово-політичних інтересів нашої держави внаслідок небажаного загострення відносин між США і Росією, які є стратегічними партнерами України.

Участь України в міжнародному військовому співробітництві

Протягом 2007 року Україна приділяє велику увагу міжнародному співробітництву, особливо **у військово-морській галузі на Чорному морі**. Про це свідчить успішне виконання ініційованого Україною ще у 1993 році **Документу про заходи зміцнення довіри та безпеки у військово-морській галузі на Чорному морі** (ДЗЗДБ на Чорному морі), який набув чинності 2002 року. Учасниками його, окрім України, є Болгарія, Грузія, РФ, Румунія і Туреччина. Цим Документом визначені певні модальності та заходи зі співробітництва у військово-морській галузі: обмін військово-морською інформацією; запрошення на військово-морські бази та щорічні військово-морські навчання; проведення відповідних консультацій. Відповідно до ротаційного принципу, головування у згаданій групі причорноморських держав-сторін ДЗЗДБ на Чорному морі у 2008 році переходить до України.

Міноборони, зокрема Військово-Морські Сили України, за дипломатичною підтримкою МЗС забезпечували участь нашої держави у діяльності **Чорноморської групи військово-морського співробітництва** (БЛЕКСІФОР). У центрі уваги країн-учасниць цієї структури був пошук шляхів адаптації з'єднання БЛЕКСІФОР до нових завдань, насамперед – забезпечення боротьби на Чорному морі з контрабандними морськими перевезеннями, потенційним розповсюдженням зброї масового знищення та відповідних засобів і матеріалів.

Крім того, у березні 2004 року з метою здійснення моніторингу надводної обстановки, збору інформації щодо підозрілих суден, їх вантажів та маршрутів руху, Туреччина започаткувала операцію **“Чорноморська гармонія”**, до участі в якій були запрошені й інші причорноморські держави. Проведення цієї операції у тісній взаємодії з діяльністю військово-морського з'єднання БЛЕКСІФОР має сприяти розвитку співробітництва у галузі безпеки на Чорному морі.

17 січня 2007 року в Анкарі між оборонними відомствами Туреччини та України був підписаний “Протокол між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних сил Турецької республіки про співробітництво з питань обміну інформацією в рамках операції “Чорноморська гармонія”, який набув чинності 25 квітня 2007 року. Наразі визначаються конкретні модальності участі українських ВМС у цій операції.

Своє місце серед згаданих заходів у рамках міжнародного співробітництва на Чорному морі займає і регіональна група, що працює в рамках висунутої Румунією **Чорноморської ініціативи з безпеки кордонів**. Її метою є протидія загрози розповсюдження ЗМЗ та тероризму шляхом посилення контролю на морських кордонах держав-учасниць за перевезеннями вантажів, узгодження процедур такого контролю, заснування механізмів обміну відповідною інформацією і досвідом.

Важливого значення Україна надає діяльності в рамках виконання Віденського документа-99 (ВД-99) шляхом розробки й виконання разом з сусідніми державами додаткових двосторонніх заходів **регіонального співробітництва у сфері зміцнення довіри та безпеки у прикордонних зонах**. На це спрямовані розроблені на основі ВД-99 окремі угоди, укладені Україною з Угорщиною, Словаччиною, Білоруссю та Польщею. Метою таких угод є, зокрема, обмеження масштабів військової діяльності в районах, прилеглих до кордонів сусідніх держав; більш широкий обмін інформацією стосовно такої діяльності, налагодження контактів на рівні військових підрозділів, що дислокуються поблизу кордонів тощо. Протягом 2007 року тривала активна імплементація згаданих угод.

На жаль, російська сторона не вважає доцільним укладання угоди про додаткові ЗЗДБ з Україною. Підготувати таку угоду з Молдовою Україні не видається можливим через неврегульованість придністровської проблеми, що на даному етапі блокує розвиток регіональних ЗЗДБ з цими країнами.

Україна активно розвиває також і **міжнародне багатостороннє та двостороннє військове співробітництво**. Так, протягом 2007 року Україною було укладено або узгоджено понад 12 угод, меморандумів про взаєморозуміння або інших домовленостей з міністерствами оборони США, Франції, Великої Британії, Туреччини, Італії, Білорусі, Росії, Молдови та інших країн з різних питань військового співробітництва. До низки таких питань належали: обмін досвідом з конкретних військових прикладних дисциплін, зокрема оборонного планування; реформування збройних сил; топографія, картографія, геоінформаційні системи, дистанційне зондування землі та обмін географічною інформацією; медична допомога військовослужбовцям; безпека польотів державних повітряних суден; пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей тощо.

У 2007 році на території України були проведені двостороннє українсько-російське навчання чергових сил з протиповітряної оборони Повітряних Сил Збройних Сил України та Військово-Повітряних Сил Російської Федерації, українсько-бельгійське тактичне навчання, багатонаціональні військові навчання “Комбайнд Ефорт – 2007”, “Репід Трайдент – 2007” та “Сі Бриз – 2007”. 21 – 23 жовтня 2007 року в Києві уперше в рамках участі України у військово-політичній діяльності країн Південно-Східної Європи було проведено чергове засідання Ради міністрів оборони країн Південно-Східної Європи, в ході якого Україна підтвердила свій намір приєднатися до Угоди про Багатонаціональні миротворчі сили країн Південно-Східної Європи.

Таким чином, у 2007 році у сфері нерозповсюдження, контролю над озброєннями та роззброєння сталися досить різнопланові події. З одного боку, відбулись певні позитивні зрушення в плані деякого поживлення міжнародної співпраці, насамперед у галузі протидії сучасним викликам і загрозам можливого розповсюдження ЗМЗ, засобів її доставки, особливо у прив'язці до загроз та, на жаль, реальних актів міжнародного тероризму. Вже сама кількість міжнародних, глобальних ініціатив у цій сфері свідчить про визнання міжнародною спільнотою важливості цієї проблеми.

Разом з тим, минулий рік позначився й досить загрозливим для євроатлантичного простору розвитком ситуації в галузі безпеки, контролю над озброєннями та стратегічної стабільності. Насамперед йдеться про призупинення Росією виконання ДЗЗСЄ і реальну загрозу повного руйнування внаслідок цього режиму контролю за звичайними силами в Європі. Адже, зрозуміло, що подальше загострення відносин Росії зі США і НАТО, зокрема через різні підходи до ролі й важливості режиму ДЗЗСЄ, матиме негативні наслідки і для України, і для системи безпеки та стабільності на Європейському континенті в цілому.

Крім того, наша держава занепокоєна загрозою, що нависла над Договором про РСМД, і денонсацією Росією Угоди з Україною про засоби систем попередження про ракетний напад і контролю космічного простору. Все це відбувається на тлі неодноразових заяв російських керівників щодо можливості, за певних обставин, превентивного застосування Росією ядерної зброї. Таким чином, уперше за останні роки реально постала загроза істотного погіршення міжнародної ситуації на величезному просторі Північної Америки, Європи та Північної Азії. Адже загострення політико-військових та військово-політичних проблем практично завжди негативно позначається на інших сферах міжнародного життя.

Наша держава не раз підтверджувала готовність дотримуватися і виконувати свої міжнародні зобов'язання у сфері безпеки. У цьому контексті Україна спрямовує свою діяльність на забезпечення реалізації державної політики у галузі нерозповсюдження, контролю над озброєннями і роззброєння, реалізації заходів зміцнення довіри і безпеки, експортного контролю та міжнародного військового і військово-технічного співробітництва з іноземними країнами відповідно до міжнародних угод. При цьому піклуючись про міжнародну стабільність та безпеку, Україна керується насамперед власними національними інтересами.

§4. МІСЦЕ І РОЛЬ УКРАЇНИ В РЕГІОНАЛЬНИХ І ГЛОБАЛЬНИХ СИСТЕМАХ БЕЗПЕКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

*Л.Д. Чекаленко, доктор політичних наук,
професор кафедри європейської та євроатлантичної політики
Дипломатичної академії України при МЗС України*

Після завершення холодної війни, яка гарантувала певний баланс сил і інтересів, ми зіткнулися з різким поглибленням нестабільності і непевності світового порядку. На наших очах руйнуються, здавалося б, усталені впливові схеми двосторонньої взаємозалежності і союзи держав, зазнає нищівних ударів система суверенного захисту від зовнішнього втручання, зростає прірва можливостей розпорядників міжнародного буття та іншими - не такими могутніми суб'єктами міжнародного права.

Світова гармонія не піддається впровадженню силовими методами, а хаос, що супроводжується новими зіткненнями, людськими жертвами, – зростає. До світового п'єдесталу рвуться новоявлені силові центри, а більшість населення планети Земля піклується про хліб насущний.

Сильні світу цього з метою виправдовування власної далеко не демократичної поведінки, порушень засад міжнародного права складають нові теорії про утворення демократичного світу, кооперативну безпеку, гуманітарне втручання тощо³³. А частіше зневажають суверенітет „неслухняних” країн і без теоретичного обґрунтування. Водночас не зважаючи на глибокі зміни всієї системи міжнародного буття, основними елементами міжнародних відносин і сьогодні залишаються суверенні держави, які намагаються здійснювати на своїй території всю повноту законодавчої, судової та виконавчої влади.

В умовах зростаючого протистояння нових центрів сили, Україні все важче долати перепони на шляху реалізації власних зовнішньополітичних устремлінь, забезпечувати свої національні інтереси, пристосовуватися до оновленої системи міжнародних відносин. Процес цей ускладнюється й тим, що найближчі європейські сусіди значно випередили нас і дивляться на Україну з євроінтеграційного та євроатлантичного поворотів сучасної Європи.

Попри зовнішні і внутрішні складнощі, зовнішньополітичні імперативи нашої держави не зазнали суттєвих змін: вони й надалі спираються на загальновизнані норми і

³³ <http://www.5ka.ru/53/12039//>; <http://www.auditorium.ru/books/>.

принципи міжнародного права, серед яких - визнання загальнолюдських цінностей, активної міжнародної співпраці є визначальним. Вони передбачають на взаємній основі суверенну рівність і повагу суверенітету; територіальну цілісність і непорушність кордонів; невтручання у внутрішні справи; дотримання і виконання міжнародних договорів і зобов'язань; врегулювання міжнародних спорів і конфліктів виключно мирними, політичними засобами. Для оптимального використання зазначених зовнішньополітичних імперативів Україна потребує стабільної конфігурації політичних сил навколо національних безпекових інтересів держави. Утім вже кілька років українське суспільство перебуває у перманентному стані політичної нестабільності.

Що вдалося досягти Українській державі за досить короткий проміжок часу? Яким чином вона використовує регіональний і глобальний механізм безпеки? Які зовнішні виклики окреслилися перед Україною? Не зупиняючись на ретельному перерахуванні новітніх і застарілих проблем, нагадаємо, що знаменних, відчутних кроків у зовнішньополітичній площині поза поступовим просуванням до членства в СОТ, протягом року не відбулося. І проблема такого явища, як нам вбачається, полягала не тільки в політиці наших стратегічних партнерів щодо України, які віддали перевагу тимчасовій прагматичності перед стратегічним розрахунком (зрозуміло, у зв'язку з глибокою залежністю від російських енергоносіїв). Важливі питання щодо реалізації українських ініціатив у міжнародній сфері скоріш за все гальмувалися позицією деяких вітчизняних можновладців, які й досі не визначилися із стратегією і тактикою зовнішньополітичного буття держави. Проблеми криються і у відсутності теоретичного обґрунтування українського вибору, тобто у відсутності зовнішньополітичної концепції розвитку держави. Певним чином ця прогалина частково компенсується положеннями деяких державних документів, як, наприклад, статтями Закону України „Про основи національної безпеки України”³⁴.

Проголошений у свій час європейський вибір України³⁵, що нашою є, на низку конфронтаційних перешкод внутрішнього і зовнішнього характеру, вимагає прийняття відповідної концепції і закону, який має виконуватися. Відсутність зовнішньополітичної концепції гальмує не тільки активність держави у захисті національних інтересів, але й заважає розробці стратегії, визначенню чітких критеріїв місця і ролі України в оновленій парадигмі міжнародних відносин. Відсутність виваженої зовнішньополітичної стратегії має негативні далекосяжні наслідки: призводить до перетворення держави на постійного реципієнта чужорідних ідей і концепцій, які періодично реалізуються в Україні, але – не

³⁴ Закон України „Про основи національної безпеки України”// <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/7932.htm>.

³⁵ У Раді національної безпеки і оборони України // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2. – С.3.

в національних інтересах держави. Врешті решт, як вбачається, наявність стратегії припинить спекуляції навколо європейського або євразійського векторів зовнішньої політики України.

Практика міжнародного буття диктує необхідність відмови від стратегії рівновіддаленості–рівнонаближеності до основних центрів сили на чітко євроатлантичне спрямування (в іншому вимірі ми перебували в радянських рамках). У таких умовах вибудовуватимемо систему безпекових механізмів не за рахунок інших держав, а разом з іншими державами – творитиме безпеку для всіх. Із загостренням загроз (територіальних, економічних, енергетичних та багатьох інших) необхідно розробляти механізми захисту глобального, регіонального і субрегіонального рівня, відповідно змінювати зовнішньополітичну концепцію. Висновок полягає в тому, що *в умовах сучасних загроз Україні не можна залишатися позаблоковим чи нейтральним*. Йдеться про загрози територіального зазіхання; виклики унітарності, цілісності держави; руйнування людських цінностей (через наркоманію, пияцтво, суїцид, розповсюдження небезпечних хвороб, корупцію, нелегальну торгівлю зброєю); зростання неконтрольованої міграції; злочинність; незадовільний екологічний стан тощо. Не можна бути нейтральним і стосовно енергетичних та економічних загроз, інформаційного впливу, знищення національних пріоритетів. Як убезпечити свою державу від зовнішніх загроз?

У свій час Україна отримала ядерні гарантії безпеки від провідних ядерних країн, у зв'язку з чим згадується досить не простий шлях просування України до *без'ядерного статусу*. При цьому механізм задіяння заяв ядерних держав у випадку агресії проти України третьої сторони, а також у випадку зіткнення ядерних держав-гарантів й досі не розроблений. Певним чином, саме така ситуація надає змогу Російській Федерації час від часу погрожувати Україні й зазіхати на її територіальну цілісність. Тільки багатостороння угода між усіма ядерними державами і Україною, які б взяли на себе зобов'язання не застосовувати проти неї сили ні в якому вигляді, а в разі небезпеки боронити її, – могла б бути серйозним гарантом безпеки Української держави.

Таким чином, згадані положення щодо гарантій безпеки Українській державі потребують подальшого опрацювання і затвердження на найвищому рівні, оскільки, як показала практика, ці гарантії вразливі своєю неясністю щодо рівня ескалації конфлікту, після якого держава, що надала гарантії, зможе втрутитися у конфлікт.

Україна в глобальних та європейських структурах безпеки

У ситуації вакууму безпеки Україна змушена спиратися на апробовані безпекові механізми, які закладено в схемах взаємодії ООН, ОБСЄ, РЄ, ЄС та НАТО. У зв'язку із зазначеним Україна висловила стурбованість прийняттям російським парламентом закону „Про призупинення Російською Федерацією дії Договору про звичайні збройні сили в Європі”, а також призупиненням дії зазначеного договору президентом РФ 13 липня 2007 р.³⁶. Практична реалізація цього рішення розпочалася 12 грудня 2007 р., що одразу ж позначилося на посиленні російської військової присутності в морських водах і в повітряному просторі (т.зв. демонстрація сили).

Україна як одна з чотирьох держав, що ратифікували Угоду про адаптацію договору, вважає такий крок загрозою подальшому існуванню одного з центральних правових механізмів європейської безпеки, а також таким, що може стати поштовхом до поновлення атмосфери недовіри на континенті. Київ збентежений також і тим, що призупинення дії договору і вихід Росії з нього може стати причиною збільшення кількості звичайних збройних сил безпосередньо на кордонах нашої держави.

За відсутності іншого, дієвішого механізму захисту наша держава надає важливого значення питанню зміцнення **ООН** як центру багатосторонніх зусиль у подоланні складних та комплексних викликів нового тисячоліття. Україна виходить з необхідності забезпечення реалізації Декларації тисячоліття ООН (2000 р.), питанню реформування Ради Безпеки. Україна виступає за розширення членського складу РБ ООН, підтримуючи збільшення кількості як постійних, так і непостійних членів. Неодмінною передумовою підтримки нашою державою будь-якого варіанту реформування Ради Безпеки є забезпечення адекватного рівня присутності в ній країн Східноєвропейської регіональної групи. Позиція України базується також на розумінні того, що інститут права вето не відповідає сучасним міжнародним реаліям і також вимагає реформування.

Діяльність України в **ОБСЄ** покликана забезпечувати рівноправну участь у вирішенні актуальних проблем міжнародної безпеки і співпраці на просторі відповідальності організації, а також реалізувати національні інтереси країни: забезпечити територіальну цілісність та недоторканність кордонів, стабільність міжнародного становища, розвиток як демократичної, правової держави, розбудову

³⁶ Зазначений Договір про звичайні збройні сили в Європі, підписаний незадовго до ліквідації СРСР, набув чинності 9 листопада 1992 р., встановлював рівновагу сил учасників тодішньої Організації Варшавського Договору і НАТО і обмежував можливості розміщення звичайних озброєнь вздовж лінії дотику. Для забезпечення нормального функціонування Договору 19 листопада 1999 р. у Стамбулі було підписано Угоду про адаптацію Договору про звичайні збройні сили в Європі. Однак адаптований Договір не набув чинності за причини нератифікації всіма країнами-підписантами (його підписали лише Україна, Білорусь, Казахстан і Росія). Інші держави не розпочинали процедуру ратифікації, вимагаючи від Росії виконати „Стамбульські” зобов'язання по скороченню військової присутності в Грузії і Молдові.

національної економіки на ринкових засадах. Серед важливих напрямів роботи в ОБСЄ:

- 1/ *врегулювання* конфлікту у Придністров'ї. Україна продовжувала активну взаємодію з коспонсорами врегулювання з метою відновлення переговорів у форматі «5+2» та подальшої реалізації українського Плану придністровського врегулювання, розробленого на основі ініціативи Президента України В.А.Ющенка „До врегулювання через демократію”.
- 2/ *Реформування* організації з метою підвищення ефективності її роботи. У цьому контексті Україна виступає, зокрема, за збалансування трьох вимірів діяльності ОБСЄ, удосконалення роботи польових операцій та миротворчої діяльності, зміцнення аналітичного потенціалу Організації, забезпечення дотримання принципу географічної рівності у кадровій політиці.
- 3/ *Розвиток міжнародного діалогу з енергетичної безпеки.*
- 4/ *Залучення міжнародної допомоги* та обмін досвідом з метою облаштування кримських татар, представників інших депортованих народів; реалізації двосторонньої ініціативи щодо моніторингу забезпечення прав української та румунської національних меншин, відповідно, в Румунії та Україні, який здійснюється спільними зусиллями представників обох країн за участю експертів Верховного Комісара ОБСЄ у справах національних меншин. Результати цієї роботи підтвердили, що українська сторона виконує свої зобов'язання щодо забезпечення прав етнічних румун в нашій державі.
- 5/ *Організація спостереження за виборами* в Україні та інших державах-учасниках ОБСЄ.
- 6/ *Забезпечення свободи слова.*
- 7/ *Боротьба з торгівлею людьми*, а також
- 8/ *з проявами національної нетерпимості.*

Продовжувалася взаємодія України в рамках діяльності окремих інститутів ОБСЄ, зокрема Бюро з демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) у гуманітарному вимірі. Українська сторона протягом 2007 року забезпечувала активну участь в семінарах і нарадах ОБСЄ, в т.ч., з питань „людського” виміру (Варшава, 24 вересня – 5 жовтня) заходів з питань протидії антисемітизму та іншим формам нетерпимості (Бухарест, 7-8 червня; Кордоба, 9-10 жовтня).

На найближчу перспективу Координатором проектів ОБСЄ в Україні планується реалізація низки проектів. Серед них: *демократизація та ефективне управління*, який спрямований на розвиток громадянського суспільства; зміцнення виборчого процесу в Україні (створення реєстру виборців, розробка Виборчого кодексу України); покращення законодавчої та інституційної бази функціонування ЗМІ; підвищення обізнаності з гендерних проблем; покращення політики в сфері державної інформації. Другий важливий проект *«Верховенство права та права людини»* націлений на боротьбу з торгівлею людьми та насиллям у сім'ї; розвиток толерантності і боротьбу з антисемітизмом; а також вдосконалення системи усиновлення; розвиток

адміністративного права та судочинства; вдосконалення захисту прав людини та верховенства права у законодавчій та судовій практиці; запровадження механізму із здійснення нагляду за місцями утримання арештованих осіб. Проект *«Економіка, довкілля та військова сфера»*: покликаний сприяти органам державної влади у покращенні умов для здійснення підприємницької діяльності в регіонах України, у залученні прямих іноземних інвестицій; надавати допомогу у ліквідації ризиків від небезпечної для довкілля військової та промислової спадщини (очищення території військової бази у Новобогданівці, утилізація рідкого ракетного палива „меланж”) та у соціальній адаптації колишніх військовослужбовців.

Вперше в історії нашої держави в Києві було проведено сесію Парламентської асамблеї ОБСЄ (5-9 липня 2007 року), що сприяло утвердженню міжнародного авторитету держави і вочевидь підтвердило відданість принципам міжнародного буття. Тривала робота з експертами Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин (ВКНМ), які в травні 2007 р. брали участь у проведенні спільного моніторингу щодо забезпечення прав українців, які проживають в Румунії, та румун в Україні.

Україна розвиває співробітництво в рамках ОБСЄ в економічному та екологічному вимірі. Українські делегації брали активну участь у 15-му Економічному форумі (Прага, 21-23 травня 2007 року), присвяченому питанням зuboжіння ґрунтів і збереження водних ресурсів, а також інших заходах, що організовувалися за ініціативою Іспанського головування в рамках другого виміру діяльності Організації. Серед інших конкретних проектів ОБСЄ в Україні – перепідготовка і працевлаштування офіцерів, у зв’язку з скороченням особового складу Збройних Сил України. Відповідний меморандум підписаний ОБСЄ і Урядом України ще 1999 р., почав реалізовуватися тільки у 2007 р. З цією метою в Києві працює Ресурсний і кар’єрний центр для звільнених у запас військовослужбовців. Для прикладу, це відкрило додаткову можливість для киян-військовослужбовців навчатися основам системного адміністрування локальної комп’ютерної сітки на базі Національного авіаційного університету ³⁷. Такі ж курси з’являться у Житомирі, Білій Церкві і Херсоні.

Як повноправний учасник *Ради Європи* Україна практично виконала узяті на себе зобов’язання щодо реформування чинного законодавства на основі норм та стандартів РЄ. Залишається (1) привести у відповідність до норм Ради Європи низку положень вітчизняного законодавства щодо діяльності Прокуратури, процедури ухвалення законів, приведення судової системи у відповідність з європейськими нормами згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії; (2) ухвалити новий Кримінально-процесуальний

³⁷ <http://ua.for-ua.com/ukraine/2007/10/01/143357.html>; Газета 2000. – 2007. – 30 март.

кодекс. Станом на січень 2008 р. Україна підписала і ратифікувала 62 правових інструменти Ради Європи, у т.ч. і в рамках Європейському суду з прав людини (ЄСПЛ) РЄ, якому як і раніше відведена ключова роль у забезпеченні чіткого та дієвого контролю за реалізацією державами-членами взятих на себе зобов'язань щодо захисту прав та основних свобод людини. ЄСПЛ є єдиним у світі міжнародним судом, до якого особа може звертатися зі скаргою на державу щодо недотримання власних прав.

Серед важливих юридично-зобов'язуючих документів, конвенцій та угод Ради Європи – також Європейська соціальна хартія (переглянута), Європейська конвенція з громадянства, Європейська конвенція про права дитини, Конвенція про боротьбу з тероризмом. Україна працює з РЄ за Планом дій Ради Європи та Європейської Комісії „Сприяння демократичним процесам в Україні й Південному Кавказі” над такими питаннями, як реформування існуючого, розробка та імплементація нового законодавства у відповідності зі стандартами Ради Європи у галузі прав людини та верховенства права – Серед інших проектів, в яких бере участь Україна: „Покращення незалежності судочинства” (забезпечення свободи функціонування ЗМІ; розбудова демократичного суспільства), „Підтримка належного врядування: проект проти корупції”, „Проект проти відмивання грошей та фінансування тероризму MOLI-UA2”, „Міжнародне співробітництво у галузі боротьби з кримінальною злочинністю”. У цілому за Планом дій реалізуються 15 проектів (на суму близько 18,5 млн. євро), 23% з яких фінансуються РЄ, решта – Європейською Комісією. У 2007 році було підбито підсумки реалізації Плану дій зі співробітництва Ради Європи з Україною на 2005-2007 рр. і розроблено проект нового Плану дій на період 2008-2011 рр.

До пріоритетних напрямів роботи України з РЄ у 2007 році віднесено підтримку підготовки парламентських виборів. Венеціанська комісія підготувала висновки щодо проектів законів про вибори народних депутатів України та про державну реєстрацію виборців. Відповідно моніторингу, РЄ в цілому надала позитивну оцінку проведенню в Україні позачерговим парламентським виборам, що відбулись 30 вересня 2007 року. Водночас міжнародні спостерігачі висловили стурбованість прийнятими напередодні поправками до закону про вибори, в результаті яких значна кількість подорожуючих українських громадян не змогли реалізувати своє конституційне право. Критиці було піддано і приховану політичну рекламу та агітацію представників центральних і місцевих органів влади, які не належали до числа кандидатів³⁸. У питанні щодо моніторингу виборів деякі міжнародні спостерігачі ЄС і ОБСЄ висловили своє незадоволення

³⁸ <http://oglyadach.com/news/2007/10/1/172573.htm>; <http://www.korespondent.net/main/84901>; http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/

наявністю в українських бюлетенях графі „проти всіх”. 2,73% українських виборців на цих виборах поставили плюс в графі „проти всіх”. Для порівняння: на виборах 2006 року цей показник становив 1,77%. Виборці України вважають, що їхнє право – прийти на вибори і голосувати проти всіх для висловлення недовіри до політичних сил, які рвуться в парламент ³⁹.

За результатами роботи в Раді Європи та Україні оприлюднено кілька доповідей: про стан дотримання країною зобов’язань у сфері забезпечення прав людини, а також Оціночний звіт України стосовно Групи країн РЄ проти корупції (GRECO), в якому розглядаються питання про стан корупції та загальну політику боротьби з нею. Серед опублікованих - Звіт Європейського комітету проти тортур, який було складено за підсумками візиту його інспекційної групи до України.

Серед *субрегіональних структур* привертає увагу діяльність України в **Центральноевропейській ініціативі**, яка відбувається на трьох рівнях: глав урядів країн-учасниць, міністрів закордонних справ, а також національних координаторів. Для реалізації власних проектів ЦЄІ спирається на підтримку парламентарів та бізнесових кіл країн-членів через такі структури, як Парламентський вимір ЦЄІ та Ініціатива Центральноєвропейських торгівельних палат. Українські фахівці беруть участь у діяльності Робочих груп ЦЄІ, зокрема, з питань транскордонного співробітництва, транспорту, енергетики. Важливі рішення щодо нових завдань організації, пов’язаних з розширенням ЄС, були ухвалені главами урядів держав-учасниць ЦЄІ 26-27 листопада 2007 року (м. Софія, Болгарія). В рамках формату „Україна+В-4” (Україна-Вишеградська група) найбільш активно розвивається військово-політична співпраця. Йдеться про домовленості щодо створення спільного військового підрозділу країн В-4 під загальним командуванням ЄС.

Україна в чорноморських організаціях та субрегіональних ініціативах з питань безпеки

Учасники **Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ** вбачають своїм основним завданням створення євразійського транскавказького транспортного коридору. Вироблення спільних рішень покладено на Раду ГУАМ, що відбувається на кількох рівнях: глав держав, міністрів закордонних справ, національних координаторів, постійних представників. Допоміжною структурою Ради є розташований у Києві

³⁹ Народний Оглядач. – 2007. – 18 жовт.; www.bbc.com/ 2007/ 21/10.

Секретаріат ГУАМ, який акредитовано в Міністерстві закордонних справ України 21 травня 2007 року.

Діяльність ГУАМ охоплює, практично, всі напрями міжнародного співробітництва, у т.ч. за Рамковою програмою ГУАМ-США реалізуються проекти Віртуального центру ГУАМ з боротьби з тероризмом, організованою злочинністю, поширенням наркотиків та іншими небезпечними видами злочинів. До Віртуального центру інтегровано Міждержавну інформаційно-аналітичну систему ГУАМ (ВЦ/МІАС), та Проект ГУАМ зі сприяння торгівлі та транспортуванню (ПСТТ).

Статут ГУАМ, який було прийнято на Київському саміті цієї організації 23 травня 2006 року, ратифікували тільки Грузія та Азербайджан. Відповідні законопроекти розглядаються парламентами Молдови та України.

18 червня 2007 року Україна завершила своє головування в цій організації. Бакинський саміт ГУАМ, який проходив 8-19 червня 2007 року, затвердив стратегію подальшого розвитку галузевого співробітництва, спрямованого на розвиток соціально-економічного, транспортного, енергетичного, науково-технічного і гуманітарного потенціалу держав-членів. Було домовлено зосередити зусилля на завершенні формування та забезпеченні ефективного функціонування на основі принципів ГАТТ/СОТ зони вільної торгівлі ГУАМ без вилучень та обмежень тощо. Варто підкреслити, що країни ГУАМ спромоглися створити зону вільної торгівлі на основі Угоди про створення зони вільної торгівлі між державами-учасниками від 20 липня 2002 року та доповненої Протоколом про тимчасові Правила визначення країни походження товарів держав-учасниць ГУАМ від 22 травня 2006 року.

Країни ГУАМ розвивають широке співробітництво у сфері транспорту, енергетики, попередження надзвичайних ситуацій, культури, науки та освіти. Завершується підготовка до підписання Протоколу про співробітництво в галузі культури держав-членів Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ на 2007-2010 рр. В рамках Робочої групи з культури, науки та освіти здійснюється обмін досвідом у галузі охорони, захисту та використання об'єктів історико-культурної спадщини, обговорюються питання щодо захисту прав інтелектуальної власності, співробітництва в сфері загальної, початкової та середньо-професійної, вищої та післядипломної освіти, взаємного визнання документів про освіту, удосконалення та розвитку системи освіти, атестації викладачів тощо.

У галузі туризму розглядаються питання відродження комплексних туристичних ліній із залученням туроператорів країн-членів ГУАМ. У сфері інформаційних

технологій обговорюються питання розбудови інформаційного суспільства, забезпечення інформаційної безпеки на основі спільного плану дій держав-членів ГУАМ.

Співпраця та оперативна взаємодія правоохоронних органів здійснюються на основі Угоди про співробітництво між Урядами держав-учасниць ГУУАМ у сфері боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів від 20 липня 2002 року. В державах-членах ГУАМ створено національні міжвідомчі групи цільового призначення (НМГ), розгортаються національні сегменти МІАС – національні інформаційно-аналітичні центри (НІАЦ). Міждержавними експертними комісіями проводяться спільні операції ГУАМ з боротьби з торгівлею людьми, в рамках яких правоохоронними органами подано понад 200 запитів на здійснення слідчих дій щодо осіб, підозрюваних у цьому злочині.

У рамках ГУАМ було запроваджено важливий механізм зближення позицій держав-членів з питань зовнішньої політики. Одним з прикладів дієвості цього механізму стало погодження наприкінці січня 2007 року проекту резолюції 61-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН „Конфлікти, що затяглися, в регіоні ГУАМ та їхні наслідки для міжнародного миру, безпеки та розвитку”. Спільні міжнародні кроки країн ГУАМ свідчать про зростання взаєморозуміння між державами, що сприяє підвищенню авторитету Організації на міжнародній арені. ГУАМ є відкритою організацією для приєднання інших держав, які поділяють її цілі та принципи.

Розширюються партнерські відносини ГУАМ з США, країнами Балтії, Японією, Вишеградською четвіркою, ЄС. У 2007 році відбулися перші зустрічі у форматі „Рада глав держав-членів ГУАМ – Польща” та у форматі „Рада міністрів закордонних справ ГУАМ – Японія”. На Вільнюському саміті Глав держав ГУАМ було прийнято відповідну Спільну заяву з нагоди десятиріччя організації. (10 жовтня 2007 року). У жовтні 2007 року у Вашингтоні відбулися консультації національних координаторів ГУАМ з представниками Державного департаменту США. Порівняно новою формою взаємодії є діяльність „клубів ГУАМ” (у Бухаресті, Варшаві, Софії, Токіо).

Складні процеси становлення і розвитку сучасної моделі міжнародних відносин вивели на порядок денний нові зовнішньополітичні завдання Української держави, що вимагають запровадження адекватних механізмів їх реалізації. Серед них виокремлюємо: реформування державних органів у сфері національної безпеки та оборони, яке б відповідало євроінтеграційним намірам України; утвердження України як ключового донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з врегулювання конфліктів та підтримання миру; повне

дотримання міжнародних зобов'язань з контролю над озброєннями; подальший розвиток цивільно-військових відносин тощо.

На векторі євроатлантичної інтеграції поглиблювалася співпраця з *НАТО* та окремими учасниками Альянсу у безпековому вимірі. Указом Президента України затверджено „План проведення у рамках воєнного співробітництва багатонаціональних навчань за участю підрозділів Збройних Сил України на території України і поза її кордонами у 2007 році”⁴⁰. У рамках Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО 2007 р. за планами міжнародного співробітництва Міністерство оборони України здійснило понад 270 заходів, у т.ч. тематичні дослідження, підготовка звільнених у запас українських військових, військові навчання, ознайомчі зустрічі з представниками оборонних відомств США (понад 100), Польщею (понад 50), Францією і ФРН (понад 40). Паралельно з Росією – 41 і Білоруссю – 28⁴¹. За спільним проектом МЗС України, Міноборони України, ОБСЄ та ЄС з утилізації надлишкового ракетного палива в Україні розроблено і здійснено заходи (підготовка меморандуму між Урядом України і ОБСЄ, збирання необхідних коштів, проведення відкритого міжнародного тендеру) з питання утилізації рідкого ракетного палива „Меланж”⁴². Тривала робота за державними програмами щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004 – 2007 роки; інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004 – 2007 роки.

Слід зазначити, що Україна є визнаним лідером співробітництва з НАТО у сфері планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Співробітництво з Альянсом дозволяє отримати технічну та методичну допомогу, зокрема здійснювати підготовку особового складу сил цивільної оборони, використовувати досвід країн-членів НАТО і держав-партнерів для вдосконалення національної системи захисту населення і територій, отримувати конкретну допомогу під час надзвичайних ситуацій, в т.ч. при ліквідації наслідків природних катастроф. Одним з елементів співпраці у 2007 році було виконання Регіонального проекту із запобігання та реагування на надзвичайні ситуації при проходженні повеней, дощових паводків та сільових потоків у Карпатському регіоні України.

⁴⁰ <http://www.president.gov.ua>: „Про рішення РНБО України від 15 грудня 2006 року „Про план проведення у рамках воєнного співробітництва багатонаціональних навчань за участю підрозділів Збройних Сил України на території України і поза її кордонами у 2007 році” № 17/2007 від 15.01.07 р.

⁴¹ Газета 2000. – 2007. – 9 март.

⁴² <http://www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/news/detail/3619.htm>Новини 2007-01-30.

У форматі Україна–ЄС обговорено шляхи взаємодії у сфері забезпечення безпеки і стабільності на європейському континенті. На початку лютого в Києві учасники Робочої групи ЄС з питань Східної Європи та Центральної Азії (COEST) розглядали концепцію майбутніх відносин з Україною. Представники ЄС позитивно відзначили участь нашої держави в реалізації спільної європейської політики безпеки та оборони, у т.ч. у складі Поліцейських місій ЄС в Боснії і Герцеговині та Республіці Македонія. Зміцненню правової основи співпраці слугуватиме укладення Угоди про участь України в операціях ЄС з врегулювання кризових ситуацій, а також про безпекові процедури обміну інформацією. ЄС визнає також важливу роль України у забезпеченні безпеки і стабільності на континенті, а також її високий промислово-технологічний потенціал у військовій сфері, що підтверджується практикою запрошення нашої держави до проведення військових навчань за участю підрозділів ЄС.

Важливим безпековим проектом, реалізація якого сприяє стабільності у чорноморському регіоні, є розвиток співпраці в **Організації Чорноморського економічного співробітництва**, де Україна головує з листопада 2007 року по квітень 2008 року. Діяльність нашої держави на цьому напрямі 2007 році зосередилась на розвитку багатостороннього економічного співробітництва в Чорноморському регіоні, посиленні практичної складової і зміцненні інституційних інструментів ОЧЕС, реалізації програм регіонального рівня, а також розробці нових проектів, зокрема, у галузі енергетики. Особливу увагу Україна приділяла посиленню фінансової складової Організації шляхом використання ресурсів Чорноморського банку, відкриттю філіалів банку в країнах-членах ОЧЕС, створення лізингових компаній, налагодження співробітництва між банківськими інституціями у Чорноморському регіоні та залучення приватного капіталу для реалізації регіональних проектів та програм. Під час ювілейного саміту організації, присвяченого 15-й річниці (25 червня 2007 року, м. Стамбул), українська делегація приєдналася до меморандумів: про взаєморозуміння з розвитку морських магістралей у регіоні ОЧЕС та про скоординований розвиток Чорноморського транспортного кільця швидкісних автомагістралей.

Одним з важливих напрямів вбачається розвиток співробітництва ОЧЕС з іншими міжнародними організаціями, здійснення конкретних заходів для поглиблення співробітництва з ЄС (у т.ч. з питань часткового реформування бюджетної системи Організації та Фонду розвитку проектів ОЧЕС) та розгортання повноцінної взаємодії у сфері гуманітарно-культурного співробітництва.

За Анкарською декларацією повноваження головуючої сторони були передані Україні 25 жовтня 2007 року. (м. Анкара) під час 17-го засідання Ради міністрів

закордонних справ ОЧЕС. Метою цього засідання було підведення підсумків піврічного головування Туреччини. Українські представники привернули увагу учасників наради до проблеми «заморожених» конфліктів в регіоні, що перешкоджають повномасштабному співробітництву та потребують якнайшвидшого мирного врегулювання на засадах норм та принципів міжнародного права.

Зазначені питання були в центрі уваги учасників засідання Робочої групи ОЧЕС з питань інформації та комунікаційних технологій (4-5 грудня 2007 року, м. Київ). Нагадаємо, що з 1 листопада 2007 року Україна була затверджена країною – координатором Робочої групи ОЧЕС з питань інформаційних технологій та зв'язку на наступні два роки.

Безпековим питанням у фінансовій сфері було присвячено Перший банківський форум країн-членів ОЧЕС (27 листопада 2007 року, м. Київ), учасники якого – 150 осіб з дев'яти країн – наголосили на важливості посилення економічного співробітництва між країнами Чорноморського регіону, його інвестиційної і кредитної складових. Серед інших тем, що є актуальними для безпеки регіону, обговорювалась можливість спільного фінансування проектів регіонального значення (першим кроком у цьому напрямі стало підписання Угоди про співробітництво між Укрексімбанком та Ексімбанком Румунії). Необхідною складовою стабілізації в регіоні, розширення зони економічної, політичної і екологічної відповідальності є взаємодія ЄС і ОЧЕС. Саміт ОЧЕС – ЄС із зазначених питань було заплановано на лютий 2008 року (м. Київ).

Все вагомішими стають перспективи співробітництва придунайських країн. Дунайська артерія є додатковою можливістю налагодження ефективного економічного та політичного співробітництва з країнами Дунайського регіону та Європейським Союзом. Активне залучення країн до освоєння найзручнішого у всіх аспектах дунайського міжнародного транспортного коридору з використанням практичних можливостей Ренійського та Ізмаїльського морських портів сприятиме підвищенню рівня економічного розвитку регіону і поглибленню співробітництва у сфері культури, туризму, екології та в інших галузях, які становлять взаємний інтерес.

Дунай має бути „об'єднуючою ланкою для країн та народів всієї Європи”. Це підтвердили й учасники III Міністерської конференції країн-учасниць Процесу дунайського співробітництва (ПДС), яка відбулась 18 квітня 2007 року в м. Белград (Республіка Сербія). В цій конференції взяли участь делегації Австрії, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Молдови, Румунії, Республіки Сербія, Словаччини, Словенії, України, Угорщини, ФРН, Хорватії, Чехії, представники Європейської комісії, ПС/ПСС, а також запрошені гості США та міжнародних регіональних організацій. За результатами

обговорення було схвалено Заключний документ, який окреслює основні напрями діяльності ПДС. Серед цих напрямків пріоритетним визнано поглиблення субрегіонального дунайського співробітництва та підтримку євроінтеграційних процесів у регіоні.

Попри важливість участі в міжнародних глобальних і регіональних структурах для захисту власних інтересів, додаткові можливості в забезпеченні національної безпеки країни можуть надати її стратегічні партнери. Але, Україні потрібні такі стратегічні партнери, які б могли виступити гарантами нашої безпеки, захисту і врешті решт розвитку. У цьому зв'язку доречно нагадати звернення Президента США Дж. Буша: „Ми повинні простягнути руку українській демократії”⁴³, яке можна розглядати американською підтримкою українських євроатлантичних і європейських ініціатив та реалізації відповідних інтеграційних проектів.

Саме на захист і підтримку стратегічних партнерів розраховують середні держави, про що не раз нагадували українські дипломати, виробляючи дієвий механізм оперативного реагування на загрози ззовні. При цьому існують можливості використання прийнятних схем просування співробітництва з деякими державами до рівня стратегічного партнерства з відповідними гарантіями з боку партнерів і творення стратегічних союзів.

Висновок

Як показали події 2007 року, за відстоювання українських інтересів необхідно наполегливо боротися, використовуючи: а/ механізми глобальної і регіональної безпеки; б/ прийнятний алгоритм взаємовпливів національних засад суверенності держави і наднаціональних повноважень міждержавних структур; в/ регіональне інтегрування з метою спільного протистояння сучасним загрозам; г/ співробітництво за схемою – від оптимізації партнерства до ефективних стратегічних союзів; д/ міжнародний механізм захисту прав людини, що є однією з кардинальних передумов реалізації Україною європейського вибору.

З огляду на необхідність зміцнення політичного плюралізму, який створюватиме заслін будь-яким спробам поновити імперію, можна передбачити, що європейські та євроатлантичні структури сприятимуть включенню України в орбіту розширеного європейського співтовариства, в побудову в регіоні такого міжнародного механізму безпеки, який гарантуватиме стабільність і поступальність розвитку Української держави. Розглядаючи відносини України з міжнародними структурами, можна дійти

⁴³ Людмила Чекаленко. Зовнішня політика України. – Назв. праця, с. 160

висновку про те, що механізм симетричного і асиметричного партнерства на двосторонньому рівні є основою для розвитку такого ж партнерства на багатосторонньому ⁴⁴, що в результаті призводить до формування союзів стратегічних партнерів – союзів держав. Саме на таких союзах держав вибудовується і базується система регіональної і врешті решт глобальної безпеки.

⁴⁴ Г.Перепелиця. Асиметричні стратегії в гарантуванні міжнародної безпеки // Політика і час. – 2005. – №7. – С. 64 – 76.

РОЗДІЛ III
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС УКРАЇНИ

§1. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОГО ДІАЛОГУ УКРАЇНА – ЄС

*А.І. Веселовський, кандидат політичних наук.
Надзвичайний і Повноважний Посол України,
заступник Міністра закордонних справ України,*

З моменту набуття чинності Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами у 1998 році минуло не так багато часу. Протягом цих неповних десяти років відносини між сторонами тривалий час не відзначалися динамізмом, конструктивністю та далекоглядністю. Вони зміцнювалися, але не поглиблювалися стратегічно.

Попри появу численних українських внутрішніх нормативно-правових актів, якими закріплювалася на папері стратегічна мета України щодо реалізації курсу на європейську інтеграцію, рух України в напрямку Європейського Союзу був не надто помітним для українських громадян.

Тільки останнім часом ситуація змінилася. Пояснити це можна низкою факторів зовнішнього та внутрішнього характеру.

Події, які мали місце в Україні на зламі 2004-2005 років отримали різні політичні оцінки. Однак, беззаперечним є той факт, що вони забезпечили безпрецедентне зростання інтересу до України з боку світової спільноти в цілому та ЄС зокрема. Високі посадовці Євросоюзу особисто взяли участь у врегулюванні складної політичної ситуації. Знову ж таки, по-різному можна оцінювати значимість їхнього внеску, хоча робили вони це системно і навіть самовіддано. Україна на деякий час посіла провідне місце у їхньому напруженому та щільному графіку візитів та зустрічей.

Така увага була невипадковою. Насамперед тому, що в ЄС завжди з інтересом ставилися до заяв Києва про бажання інтегруватися до Євросоюзу. Ця зацікавленість у посиленні двосторонніх контактів з Україною суттєво зросла із виходом Союзу на кордони з нашою державою, який стався 2004 року. Вступ низки держав колишнього соціалістичного табору не міг не викликати гострих дебатів щодо характеру, та, головне, перспективного бачення щодо України. Нові держави-члени не бажали розривати тісні економічні, політичні та культурні зв'язки з Україною, хоча нові умови й змушували їх якщо цього не робити, то, принаймні, суттєво відмоделювати.

Вихід ЄС на кордони з Україною у 2004 році – Польща, Угорщина, Словаччина – та продовження процесу у 2007 році – Румунія, Болгарія – став виявом значно

масштабнішого процесу його розширення на 12 країн, що потребувало відповідного перегляду взаємодії інституцій та повноважень Євросоюзу. Перша спроба таких змін була зафіксована в проекті Конституції ЄС. Проте, ухвалити її у 2005 році не вдалося, що викликало сумнів у життєвості об'єднання. Лише наприкінці 2007 року, став проглядатись вихід із ситуації.

Сьогодні Україна продовжує відчувати підтримку своїх безпосередніх західних сусідів. Це стосується як їхніх намагань впливати на генеральну лінію Брюсселя щодо розбудови відносин з Україною, так і зусиль щодо двостороннього співробітництва з Києвом у прискоренні процесу внутрішніх перетворень, необхідних для досягнення Україною критеріїв членства у ЄС.

Ось такий контекст склався у 2005 – 2007 роках. З одного боку – надії на швидкий європейський стрибок України, з другого – системна неготовність українського соціуму і економічного середовища до прийняття європейських стандартів (практики) та правового доробку *acquis* вже зараз. З третього – і це позитивне явище – триваючі процеси в самому ЄС у здійсненні внутрішніх реформ з метою забезпечення гармонійного функціонування у форматі трьох десятків держав.

Тому тільки розуміння динаміки подій в ЄС, в Україні та в їхніх відносинах впродовж щонайменше року дає підстави для прогнозу майбутнього, як близького, так і далекого. Майбутнє пов'язане з існуючими на сьогодні двосторонніми домовленостями, головним з яких є розрахований на три роки План дій Україна – ЄС ухвалений на спеціальному засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС 21 лютого 2005 року.

План дій Україна – ЄС

Цей документ із самого початку розглядався Україною як своєрідне домашнє завдання, яке слід виконати Українській державі. Такий підхід був єдино правильним, адже неприпустимо розглядати реалізацію Плану дій виключно як примху Європейського Союзу, як тест для України. Суть процесу європейської інтеграції, в першу чергу, полягає не у проголошенні зовнішньополітичного курсу як такого, а, передусім, у його змістовному забезпеченні належним рівнем внутрішнього розвитку усіх сфер життя держави. Виконання низки завдань, окреслених Планом дій Україна – ЄС, завжди було і залишається пріоритетом для України, оскільки ці реформи так чи інакше мали бути здійснені задля добробуту українського народу, задля виконання державою свого призначення – забезпечувати права і свободи своїх громадян, їхню безпеку, добробут та процвітання.

Саме такий підхід, базований на спільних європейських цінностях, завжди супроводжував процес реалізації Плану дій з боку України. Сьогодні, коли до завершення терміну його дії залишається кілька місяців, можна сміливо стверджувати, що План дій Україна – ЄС став поворотним документом в історії розвитку відносин Києва і Брюсселя.

Незважаючи на те, що він укладений в рамках європейської політики сусідства (ЄПС), План дій став важливим і необхідним інструментом для реалізації внутрішніх реформ в Україні, своєрідною першою короткостроковою дорожньою картою для майбутньої інтеграції нашої держави в ЄС.

Вище згадувалося про підтримку нових членів ЄС, яка надається Україні. У контексті реалізації Плану дій вони ініціювали відповідні програми взаємодії з нашою державою. На сьогодні окремим масивом є двостороннє співробітництво України з Польщею, Словаччиною, Чехією, Угорщиною, Латвією, Литвою та Естонією. Слід відзначити, що через Міністерство закордонних справ до нього широко залучені усі центральні органи влади України. Найпоширенішим видом таких контактів української сторони з іноземними колегами є надання консультативної допомоги та організація різноманітних галузевих семінарів, стажувань та навчальних поїздок, у ході яких українські фахівці мають можливість вивчити досвід відповідних державних органів “нових” членів ЄС, які не так давно здійснювали перетворення, схожі до тих, що належить здійснити Україні.

Така небайдужість до України з боку згаданих держав не може не надихати. Більше того, співробітництво у тій формі, у якій воно існує на сьогодні, виглядає ще більш цінним з огляду на те, якою гострою на сьогодні є ситуація з кадровим забезпеченням європейської інтеграції в Україні. Ефективність та досконалість роботи, яку здійснює Україна на шляху реалізації курсу на вступ до ЄС, безпосередньо залежить від підготовленості експертів, які генерують ідеї та впроваджують їх у життя.

Говорячи про реалізацію Плану дій Україна – ЄС, слід відзначити, що стан виконання його політичного розділу за 2007 рік визнаний найбільш успішним. Це вкрай важливо з огляду на те, що саме комплекс політичних питань Плану має для Європейського Союзу чи не найбільшу вагу.

Його стратегічне значення пояснюється цілями, що були закріплені у Європейській стратегії безпеки 2003 року. Європейський Союз буде завжди зацікавленим у стабільних та процвітаючих сусідах. Тому успіх внутрішніх політичних реформ в Україні одночасно є запорукою безпеки ЄС.

З кожним роком удосконалюється політичний діалог Україна – ЄС на всіх рівнях. Збільшується обсяг міжнародної тематики, яка становить спільний інтерес для нашої держави та ЄС. В рамках спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС вже протягом двох з половиною років діє механізм приєднання України до заяв та виступів від імені Європейського Союзу. За цей час Україна приєдналася до більш як тисячі документів, а рівень солідарності нашої держави з ЄС стабільно тримається на позначці 92 – 95 %. Починаючи з 2000 року Україна мала право приєднання до заяв та виступів від імені ЄС у односторонньому порядку після їхнього офіційного оприлюднення.

З 17 травня 2005 року у рамках виконання Плану дій Україна – ЄС набув чинності новий механізм, за яким МЗС почало отримувати проекти відповідних документів заздалегідь. Таким чином, у разі прийняття рішення щодо доцільності приєднання до певної заяви або виступу від імені ЄС, на момент оприлюднення Україна фігурує у тексті документа серед переліку держав, що розглядають його зміст як складову офіційної національної позиції з того чи іншого питання.

Рішення ЄС залучати Україну до заяв та виступів з регіональних та міжнародних питань фактично надало нашій державі ті можливості, які свого часу отримали країни-кандидати на вступ та держави, залучені до процесу стабілізації та асоціації.

Окрім цього, здобутки сторін у сфері політичного та безпекового співробітництва були окреслені укладенням Угоди між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом. Ще більш важливим кроком стало підписання Угоди про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС з врегулювання криз, на ратифікацію якої можна очікувати ближчим часом. Зокрема це стосується можливості використання ЄС потенціалу української транспортної авіації для здійснення дальніх перевезень; вирішення спільно з ЄС проблем утилізації надлишкових озброєнь та застарілих боєприпасів, а також залучення України до складу Сил швидкого реагування ЄС (з цією метою Україна пропонує свої інженерні, аеромобільні й авіаційні підрозділи).

Питанням регіональної стабільності й врегулювання криз була преділена увага у Спільній заяві Саміту Україна – ЄС від 14 вересня 2007 року, де була відзначена необхідність продовження тісного співробітництва у сфері зовнішньої політики та безпеки. Стратегічна складова співпраці України з ЄС обговорювалася з міністрами закордонних справ *Балтійської Ради* за участі представників Європейської комісії. Серед питань – посилення „східного виміру” зовнішньої політики Євросоюзу з максимальним врахуванням стратегічних інтересів сусідів ЄС, проблеми зміцнення енергетичної

безпеки в регіонах Балтійського і Чорного морів, а також перспективи співпраці України з ЄС (в контексті переговорного процесу щодо укладення нової посиленої угоди).

У сфері юстиції свободи та безпеки процес реалізації Плану дій увінчався підписанням в рамках засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС Угод про спрощення оформлення віз та про реадмісію осіб. Хоча досягти такого результату у 2007 році виявилось нелегко. Незадовільний стан справ у цій сфері був виявлений під час проведення моніторингу весною 2007 року. Негативні факти недотримання прав людини і прояви неповаги до українських громадян були доведені до відома керівників дипломатичних представництв країн ЄС в Україні. В результаті обговорення зазначеного питання з послами країн ЄС 3 травня 2007 року сторони дійшли висновку про необхідність спрощення процесу видачі віз українським громадянам.

Переговорний процес щодо укладення такої угоди тривав протягом року. Врешті решт Європейський парламент ратифікував угоду між ЄС і Україною про спрощення візового режиму. Водночас дія угоди не розповсюджуватиметься на Данію, Ірландію і Велику Британію. 29 листопада 2007 року Рада міністрів Європейського Союзу схвалила Угоду між Україною та ЄС про спрощення видачі віз та Угоду між Україною та ЄС про реадмісію осіб, що завершило процедуру ратифікації документів з боку Європейського Союзу.

Особливу увагу українська сторона надає пропозиціям щодо *реформування структур ЄС*. Механізм діяльності Євросоюзу, як і будь-якої міжнародної інституції, має вдосконалюватися залежно від внутрішнього стану справ і висунутих завдань. Водночас не є секретом, що із збільшенням і розширенням будь-якої структури, втім і міжнародної, зростає її чиновницький апарат, який, виправдовуючи своє існування, може зашкодити не тільки діяльності, але й самому існуванню організації. У цьому зв'язку пропозиції, що містяться в тексті Договору про реформу ЄС, підписаного учасниками Лісабонського саміту 13 грудня 2007 року, стали першим кроком до покращення європейської інтеграційної схеми. Наша держава вважає запропоновану Договором реформу інституцій ЄС та реформування системи прийняття рішень всередині інституцій ЄС „початком переходу до якісно нової системи європейської міждержавної архітектури”, а також вітає збереження у Договорі положень, що визначають право кожної європейської країни, яка поділяє цінності ЄС, на членство в Європейському Союзі, і що прийом нових членів залежатиме не від кон'юнктурних політичних міркувань, а від їх відповідності об'єктивно визначеним критеріям членства.

У економічній сфері українська сторона впритул наблизилась до відкриття офіційних переговорів щодо створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка стане невід'ємною частиною Нової посиленої угоди між Україною та ЄС. Наразі між сторонами відбулося вже кілька раундів неофіційних консультацій з цього приводу. Єдиним, що затримує, є завершення технічних процедур із набуття Україною членства у СОТ. Проте вже зараз вкрай важливо поширювати інформацію серед європейської спільноти про досягнення українських виробників, інвестиційні, економічні, інтеграційні можливості України, а також заохочувати іноземних інвесторів вкладати інвестиції в економіку країни. Одним з важливих кроків на цьому напрямі стало приєднання України до Європейського бізнес-реєстру (ЄБР), у який внесено й сітку українських підприємств, що входять до Єдиного державного реєстру юридичних і фізичних осіб-підприємців (ЄДР). Отримавши програмне забезпечення, необхідне для обміну інформацією між Україною і європейськими партнерами, зацікавлені структури віднині можуть отримати офіційну достовірну і повну інформацію про європейські компанії в режимі on-line.

Проаналізувавши ситуацію, що склалася з просуванням України в євроінтеграційному напрямі, до *плюсів євроінтеграції* зараховуємо наступне: інтеграція – один із шляхів модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, можливість виходу на внутрішній ринок ЄС. У політичному аспекті європейська інтеграція детермінує модернізацію правового поля української держави, демократизацію її політичної й інституційної систем. Співробітництво з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов країни до європейських стандартів, підвищенню рівня життя й добробуту населення.

На тлі президентських (2004) та парламентських (2006) виборів, проведених у відповідності до європейських стандартів демократії та все більш щільної тканини двосторонньої взаємодії, перелічені здобутки сторін у контексті виконання Плану дій Україна – ЄС привели до того, що 6 лютого 2007 року було оголошено про початок офіційних переговорів щодо укладення Нової посиленої угоди між Україною та ЄС на заміну Угоди про партнерство та співробітництво.

Переговори щодо Нової посиленої угоди між Україною та ЄС

Навіщо нам потрібна Нова посилена угода, що нового вона внесе у наявну правову базу, а, по великому рахунку, у рух України до ЄС?

Адже, діюча Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 1994 року (набула чинності у 1998 році) містить механізм автоматичної щорічної пролонгації. Чому сторони не можуть взаємодіяти за попереднім документом?

Насамперед тому, що Україна нині знаходиться на іншому рівні розвитку. З пострадянської адміністративної системи, з командної економіки вона перетворилася на демократичну ринкову державу, що реформується. Проголошені як ідея гасла європейської інтеграції ця держава нині має намір реально втілювати в життя. Та й в плані практичної співпраці сьогодні вже існують об'єктивні причини вести мову про необхідність укладення принципово нової угоди, яка б адекватно віддзеркалювала здобутки і напрацювання двостороннього діалогу України з ЄС, які українська сторона має у своєму активі в результаті плідного співробітництва, що спостерігалось протягом останніх років.

Приміром, УПС взагалі не передбачає співробітництва сторін у сфері зовнішньої та безпекової політики, в якій Україна та ЄС вже активно співпрацюють не один рік. Суттєвого розширення спектру дії потребують договірно-правові зобов'язання сторін у сфері юстиції, свободи та безпеки, зважаючи на значне зростання кола питань, з яких відбувається взаємодія. Принципово новий підхід передбачається і у зв'язку з наміром створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ЗВТ). Якщо в УПС закладено лише посилення на можливість проведення консультацій щодо створення такої ЗВТ, то нова угода міститиме предметні домовленості щодо її започаткування і розвитку. Вони становитимуть один з наріжних каменів нової угоди і забезпечуватимуть поступову економічну інтеграцію України в ЄС.

Більш того, не варто забувати, що УПС, як тип угоди, розроблявся для усіх країн колишнього СРСР з метою заміни діючої на той час угоди про торговельно-економічне співробітництво між Європейськими Співтовариствами та СРСР. Відповідно, зміст положень УПС мав універсальний характер.

Вкрай помилковим є розуміння Нової посиленої угоди як такої собі “оновленої” УПС. Мета України – укласти принципово інший документ, який враховуватиме всі аспекти стосунків України з ЄС, в тому числі і євроінтеграційні прагнення нашої держави на перспективу.

Факт спільної роботи над Новою угодою свідчить про бажання обох сторін – а не лише Києва – визначити додану вартість для наступного етапу відносин і закріпити її юридично. Згадаймо, що офіційне проголошення про початок роботи над новою угодою за результатами зустрічі міністрів закордонних справ у форматі Україна – Трійка ЄС сталося у лютому 2007 року, коли не було офіційно призначеного Міністра закордонних

справ України, а 4 раунди переговорів проходили з березня до липня, тобто у розпал політичної кризи в Україні. Все це так само як і проведення чергового Одинадцятого саміту Україна – ЄС у Києві 14 вересня 2007 року, тобто у розпал виборчої кампанії, є свідченням того, що ЄС веде переговори з Державою Україна, а не з окремими політичними постатями чи партіями.

З самого початку Україна оголосила, що прагне укласти амбітний інноваційний документ, побудований на принципах *політичної асоціації та економічної інтеграції*.

Що це означає з точки зору України?

Політична асоціація має передбачати подальше утвердження в Україні спільних цінностей демократії, верховенства права та поваги до прав людини до тих рівнів, що утверджуються в Євросоюзі, а також подальше зближення позицій України та ЄС з міжнародних питань. При цьому поступово має увійти в дію механізм, що передбачатиме не лише надання позицій Брюсселя Києву для приєднання, а й участь в їх опрацюванні.

Під економічною інтеграцією Україна розуміє поступове включення її до спільного ринку Європейського Союзу, від створення зони вільної торгівлі до отримання частки України у внутрішньому ринку ЄС. Це, безперечно, відповідає інтересам як українських виробників та споживачів, так і європейських.

Існуючі розбіжності у поглядах переговорних сторін з питання визначення майбутньої угоди як угоди про асоціацію не повинні бути підставою для передчасного песимізму, оскільки навіть в самому ЄС немає єдності з даного питання. Серед держав-членів Євросоюзу Україна має як прибічників, так і противників надання на цьому етапі її відносин з Євросоюзом перспективи членства для нашої держави.

Так, Брюссель з розумінням сприймає євроінтеграційні прагнення України. Однак, з огляду на зазначену відсутність, ще під час згаданого вище засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів у лютому 2007 року сторони дійшли згоди щодо необхідності зосередитися у ході перших раундів переговорного процесу на змістовному наповненні угоди, а назву і долю питань політичного характеру, таких як закріплення у тексті поняття про асоціацію та перспективи членства, визначати на фінальній стадії переговорів в залежності від змістовного наповнення документу.

Сторони переговорного процесу погодилися, що переговори триватимуть півтора-два роки. Разом з тим, вони не лімітовані у часі. Зважаючи на згаданий механізм пролонгації терміну дії УПС, сторони можуть вести переговорний процес в оптимальному для себе режимі, який визначатиметься станом проробки питань і драфтування тексту угоди. Втім, обидві сторони зацікавлені в раціональному

використанні часу, пам'ятаючи, що Нова угода підлягає ратифікації національними парламентами держав-членів ЄС, Верховною Радою України та Європарламентом.

Українська сторона в цілому задоволена проміжними результатами переговорного процесу. Якщо говорити про п'ять раундів, які вже відбулися, то перші чотири можна віднести до своєрідного першого етапу процесу. Він характерний тим, що протягом цього періоду сторони здебільшого обговорювали і погоджували або положення, щодо яких немає значних розбіжностей у позиціях, або питання технічного характеру.

Своєрідним підсумком першого етапу можна вважати Спільний звіт про прогрес у переговорах, ухвалений в рамках згаданого Одинадцятого саміту Україна – ЄС. Згідно з документом обидві сторони погодилися, що Нова посилена угода повинна бути всеосяжним, амбіційним та інноваційним документом, що охоплює усі сфери співробітництва між Україною та ЄС. Вона має якісно виходити за рамки УПС та спільного Плану дій для найбільш можливого наближення України до ЄС. Нова угода має відображати стратегічну важливість відносин Україна – ЄС.

За результатами першого етапу переговорного процесу сторони також досягли широкого розуміння загальних цілей, цінностей і принципів, а також основних елементів майбутньої Нової посиленої угоди. Стосовно загального політичного контексту, а також європейських прагнень України, українська сторона наголосила на своїй меті встановити новий, більш високий рівень відносин, рухаючись від принципів партнерства та співробітництва до принципів політичної асоціації та економічної інтеграції.

Чим має відрізнятись від першого етапу другий, в рамках якого відбувся поки лише один, п'ятий раунд переговорів (Брюссель 16-18 жовтня 2007 року)? Очевидно характером спілкування.

Найбільш помітною різницею є більш наступальна позиція України у порівнянні із попередніми раундами. Це, в першу чергу, пояснюється логічним прогресом у переговорах. Після вирішення усіх “прохідних” питань, сторони розпочали роботу над тими, у яких позиції дисонують. Тому цілком природнім є бажання української сторони захистити власну позицію і забезпечити найбільше можливе врахування власних інтересів у процесі переговорів.

Зрозуміло, що якби у відносинах України з ЄС була хоча б одна байдужа сторона, у переговорах як таких не було б сенсу. Слід також не забувати, що ніхто не грає, якщо не хоче перемогти. Тому, переговорний процес, який наразі відбувається, за своєю суттю дозволяє Україні з надією дивитися у майбутнє. Крім того, українська сторона цілком обґрунтовано сподівається та працює у напрямку забезпечення врегулювання Новою угодою найбільш принципових питань двосторонніх відносин із Євросоюзом, таких як,

наприклад, обмеження зі сторони ЄС потенціалу власних відносин з Україною рамками Європейської політики сусідства (ЄПС).

Україна вже не раз порушували це питання перед Брюсселем. Зважаючи на те, що в центрі уваги сторін сьогодні перебуває згаданий переговорний процес, воно набуває ще більшої актуальності.

Рамки ЄПС об'єктивно не здатні забезпечити належну додану вартість відносинам між Україною та ЄС. Сьогодні ця політика розповсюджується на 16 країн-партнерів регіонів Східної Європи, Північної Африки та Близького Сходу. Основними інструментами ЄПС є плани дій, які на сьогодні укладені з 10 країнами, серед яких і Україна. Більшість цілей, передбачених політикою сусідства, Україна вже досягла, отже перебування в цих рамках для неї проблематичне. Понад те, ЄПС не містить і згадки про можливість набуття членства у Євросоюзі, що природно з огляду на географічну та політичну строкатість учасників.

Тому офіційна позиція України щодо ЄПС полягає у її несприйнятті в якості альтернативи перспективі членства нашої держави у Європейському Союзі. Україна не обмежуватиме подальший розвиток своїх відносин з Європейським Союзом вузькими рамками Європейської політики сусідства, про що чітко було заявлено у ході 11-го саміту Україна – ЄС, який відбувся 14 вересня у Києві.

Інше питання, що політика сусідства має організаційно-фінансовий інструмент, спрямований на поглиблення відносин “сусідів” (отже й України) з державами-членами ЄС. Україна активно бере і надалі братиме у ньому участь, застерігаючи, що робить це з метою перейняття досвіду в європейській інтеграції.

Отже Нова посилена угода, яку Україна розглядає як механізм підготовки до отримання статусу країни-кандидата на членство у ЄС, не може бути обмежена рамками ЄПС, оскільки втратить у своїй амбіційності та не забезпечить розгляду питання про членство України в ЄС у перспективі.

Хід переговорного процесу вже засвідчив, що Україна здатна забезпечити найвищу можливу ефективність співробітництва у найближчому майбутньому та створити передумови для виходу із “пастки” ЄПС шляхом ретельної підготовки до власних переговорних позицій.

Тому процес триватиме, він буде складним, але його цілі є цілком досяжними. А от питання обмеження України рамками ЄПС породжує в уяві інші аналогії та думки, зокрема щодо тих країн, які до ЄПС не входять.

Відносини у трикутнику Україна – Росія – ЄС

Не лише у колах політологів, а й у ході зустрічей урядовців вже довго дебатується питання щодо наявності впливу та зв'язку відносин ЄС – Україна та ЄС – Росія.

Безперечним на сьогодні є те, що відносини Брюсселя з Москвою зараз значно глибші і масштабніші ніж з Києвом. Це стосується і обсягів товарообігу, і функціонування унікального формату секторального співробітництва у вигляді чотирьох спільних просторів, і закріплення статусу стратегічного партнерства для двосторонніх відносин, тоді як Україна продовжує намагання виділитися з низки країн-учасниць співробітництва з ЄС, де вона знаходиться пліч-о-пліч з Алжиром, Вірменією, Марокко, Лівією чи Палестиною, які питання про членство не ставлять.

Незважаючи на це, якісною відмінністю між Росією та Україною у відносинах з ЄС є остаточна мета – Росія ніколи не висловлювала і схоже не збирається висловити бажання вступити до Євросоюзу. Проте, будучи історично європейською країною і навіть попри те, що протягом ближчих 10-15 років більшість населення Росії буде неєвропейським, історична та економічна складова відносин рано чи пізно приведуть двох геополітичних гравців до більш тісних зв'язків, хоча швидше за все вони не будуть носити інтеграційного характеру. В Брюсселі такий сценарій сприймається в цілому позитивно. Близька до ЄС Росія – це зрозуміла, політично передбачувана, економічно ринкова і демонополізована, соціально безпечна і неагресивна країна.

У зв'язку з цим уявляється, що вступ України до ЄС здатний послужити своєрідним каталізатором подібного сценарію. У цьому контексті показовим є короткий підсумок Міжнародної конференції у Вашингтоні 16 жовтня 2007 року, присвяченої проблематиці відносин України з ЄС: “Інтеграція України до ЄС поховає ілюзії тих політичних сил Росії, які сподіваються на створення “доброї імперії”, допоможе демонополізувати енергетичний ринок Євразії та приведе до синергії ЄС та Росії”. З точки зору інтересів України на кращий сценарій годі й сподіватися.

Однак зовсім не ця альтруїстична мета повинна рухати нашими зусиллями, не для наших великих сусідів, ЄС та Росії, українська сторона веде переговори. Головним завданням для України має залишатися робота всередині країни, виведення усіх сфер життя нашої держави на європейський рівень, аби фігура України не виявилася пішаком у геополітичній грі Росії та ЄС.

Без перебільшення, сьогодні українці переживають історичний момент, коли майбутнє України багато у чому залежить від наполегливості самої української влади в цілому, яка представляє інтереси усього народу, та дипломатії зокрема. Такі нові реалії відносин з ЄС як переговорний процес щодо укладення Нової посиленої угоди,

дозволяють українському народу самому бути режисером власного майбутнього.

Тому найважливішим є не втратити цей момент. У зв'язку з цим варто сподіватись, що питанням європейської інтеграції в новому Уряді, власне, в усіх наступних урядах України, опікуватиметься безпосередньо його керівник. Саме такий підхід забезпечив вступ до ЄС усім старим і новим учасникам.

§2. СТАН ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНА – ЄС У 2007 РОЦІ

В. Мовчан,
*Інститут економічних досліджень
та політичних консультацій*

Економічні зв'язки України та ЄС у 2007 році продовжували посилюватися. Завдяки високим темпам зростання торгівлі товарами у 2007 році країни ЄС як єдина митна територія залишалась найбільшим торгівельним партнером України. На ЄС-27 припадало близько третини загального товарообігу України. Також, ЄС-27 був найбільшим постачальником послуг в Україну.

Однак визначальною рисою 2007 року стало різке збільшення фінансових потоків між Україною та ЄС. Фактично вперше офіційні обсяги притоку прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну були порівнюваними з обсягами ПІІ з України в інші країни світу, що свідчить про активну легальну інтеграцію фінансових установ та підприємств реального сектору країни в світові фінансові потоки.

Другим важливим досягненням 2007 року стало підписання та ратифікація важливих документів у сфері міграції, а саме Угод про реадмісію та про спрощення візового режиму з ЄС, а також Європейської конвенції про правовий статус працівників мігрантів. Ці рішення сприятимуть забезпеченню рівності та прозорості трудового процесу мігрантів, збільшать ефективність боротьби з нелегальною міграцією, а також стимулюватимуть подальший розвиток ділових відносин між країнами.

Таким чином, незважаючи на високий рівень політичної невизначеності в країні протягом року, 2007 рік був досить успішним у розвитку економічних відносин між Україною та ЄС.

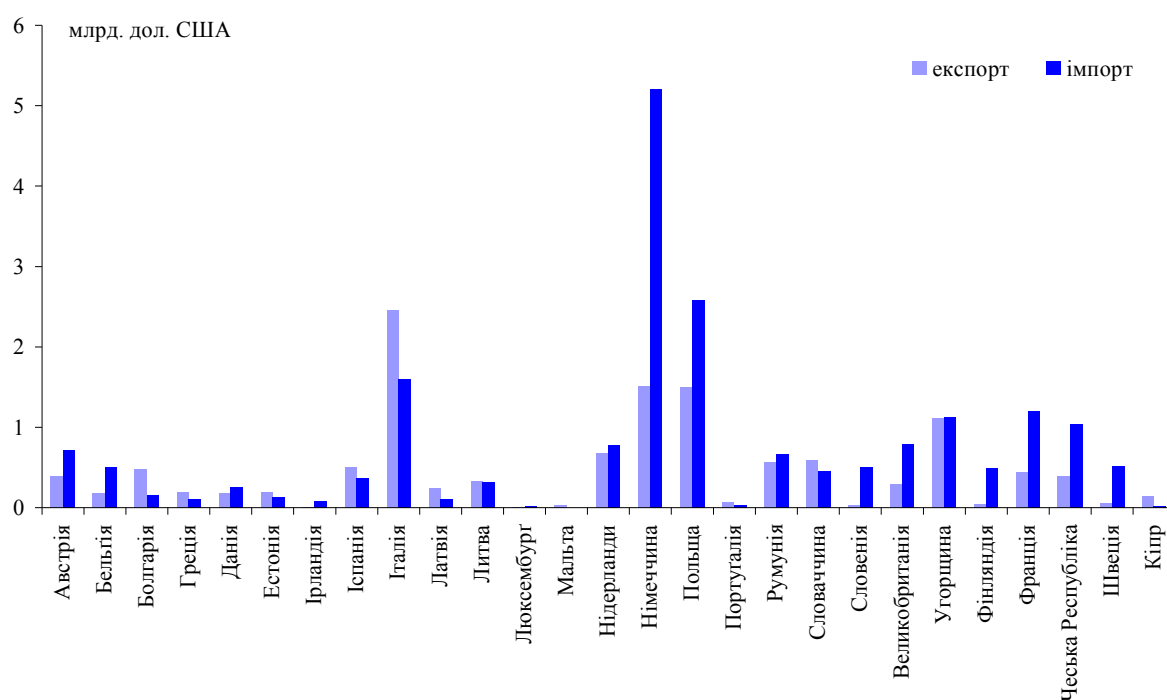
Стан торгівельних відносин України та ЄС.

Торгівля товарами. У 2007 році країни ЄС як єдина митна територія були найбільшим торгівельним партнером України, на який припадало 32,9% загального товарообігу України⁴⁵. За одинадцять місяців експорт товарів України до країни ЄС-27 збільшився на 15,2%, тоді як імпорт зріс на 37,6%, що означає прискорення імпорту та сповільнення експорту порівняно з попереднім роком. Відповідно, від'ємне сальдо сягнуло 7,1 млрд. доларів США.

⁴⁵ В той же час, варто підкреслити, що для ЄС важливість України як торгівельного партнера є набагато нижчою, товарообіг з Україною у товарній торгівлі ЄС складає лише біля 1% загального товарообігу, що певною мірою віддзеркалює розміри економік ЄС та України.

Протягом року не відбулося суттєвих змін у географічній структурі торгівлі з країнами ЄС. Як і в минулі роки, основним торгівельними партнерами України, на які припало близько 46% загального товарообігу, були Італія, Німеччина та Польща. Ключовим напрямком для експорту України залишилась Італія, частка якої у загальному експорті України до ЄС-27 становила 19%. Польща та Німеччина спожили по 12% українського експорту кожна, тоді як частки інших країн ЄС були переважно значно нижчими. В імпорті продовжувала домінувати Німеччина, частка якої становила 26%. Відповідно, дефіцит торгівлі з Німеччиною у січні-листопаді досяг 3,7 млрд. дол. США, що складає половину загального дефіциту торгівлі з ЄС.

Малюнок 1. Географічна структура торгівлі України з країнами ЄС у 2007 році*

Джерело: Держкомстат

Примітка: * за даними січня-листопада 2007 року

Велике значення Німеччини як торгівельного партнера України пов'язано в першу чергу з високим внутрішнім попитом на машини та обладнання (у тому числі і транспортне обладнання), які займають фактично половину загального імпорту України з Німеччини. Однак не лише Німеччина була важливим постачальником машин та обладнання в Україну. У 2007 році ця категорія товарів займала 46% загального імпорту України з ЄС-27, хоча темпи зростання імпорту товарів цієї категорії дещо сповільнились порівняно з минулим роком та становили 23% (Таблиця 1).

В цілому в структурі імпорту України з ЄС не відбулося значних змін. Лівову частку імпорту складали товари з порівняно високим ступенем доданої вартості, як-то продукція машинобудування, хімічної промисловості, інші промислові товари, тоді як

частка продукції сільського господарства та добувної промисловості в сумі не перевищувала 10%.

Таблиця 1. Структура імпорту України з ЄС-27 за основними товарними категоріями

	2006		2007*	
	% від загального	% зростання	% від загального	% зростання
Харчові продукти та живі тварини	4%	29%	4%	27%
Напої та тютюнові вироби	1%	22%	1%	35%
Нехарчова сировина, за винятком палива	1%	21%	2%	32%
Мінеральне паливо, паливно-мастильні матеріали	3%	113%	3%	41%
Масла тваринного та рослинного походження, жир та віск	0%	-31%	0%	14%
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	14%	29%	15%	25%
Товари промислового виробництва, в основному класифіковані за матеріалами (вкл. метали)	17%	26%	17%	21%
Машини та транспортне обладнання	47%	46%	46%	23%
Змішані промислові статті	11%	34%	11%	27%

Джерело: Євростат (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>), розрахунки ІЕД

Примітка: * оцінка на основі даних 10 місяців

В структурі експорту України до країн ЄС відбулися лише незначні зрушення. Так, продовжував скорочуватися експорт товарів сільського господарства внаслідок встановлення квот на експорт зерна. Якщо у 2006 році експорт харчових продуктів та живих тварин впав на 19%, у 2007 році за результатами десяти місяців падіння склало 8% (Таблиця 2). Також, дещо знизилась частка товарів промислового виробництва, в тому числі металів, за рахунок сповільнення темпів приросту експорту товарів цієї категорії. Це було пов'язано зі зниженням цін на метали у другій половині 2007 року в Європі, про що свідчать данні CRU Steel Price Index⁴⁶ і що зумовило зниження вартісних показників експорту металу в ЄС, починаючи з серпня 2007 року.

В 2007 році Україна зберегла ключову характеристику експорту в ЄС – переважання товарів з відносно низьким ступенем переробки і, відповідно, доданою вартістю. Хоча варто відзначити позитивне зрушення: цього року темпи приросту експорту машин та обладнання до країн ЄС-27 були найвищими за останні чотири роки і склали 46%. Це також найвищі показники зростання серед всіх ключових категорій експорту у 2007 році.

Таблиця 2. Структура експорту України в ЄС-27 за основними товарними категоріями

	2006		2007*	
	% від загального	% зростання	% від загального	% зростання

⁴⁶ <http://cruonline.crugroup.com/SteelFerroAlloys/PriceIndex/tabid/143/Default.aspx>

Харчові продукти та живі тварини	4%	-19%	3%	-8%
Напої та тютюнові вироби	0%	9%	0%	32%
Нехарчова сировина, за винятком палива	15%	14%	14%	23%
Мінеральне паливо, паливно-мастильні матеріали	11%	-16%	12%	31%
Масла тваринного та рослинного походження, жир та віск	3%	114%	4%	45%
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	8%	29%	7%	6%
Товари промислового виробництва, в основному класифіковані за матеріалами (вкл. метали)	40%	24%	37%	21%
Машини та транспортне обладнання	8%	20%	9%	46%
Змішані промислові статті	7%	5%	5%	-8%

Джерело: Євростат (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>), розрахунки ІЕД

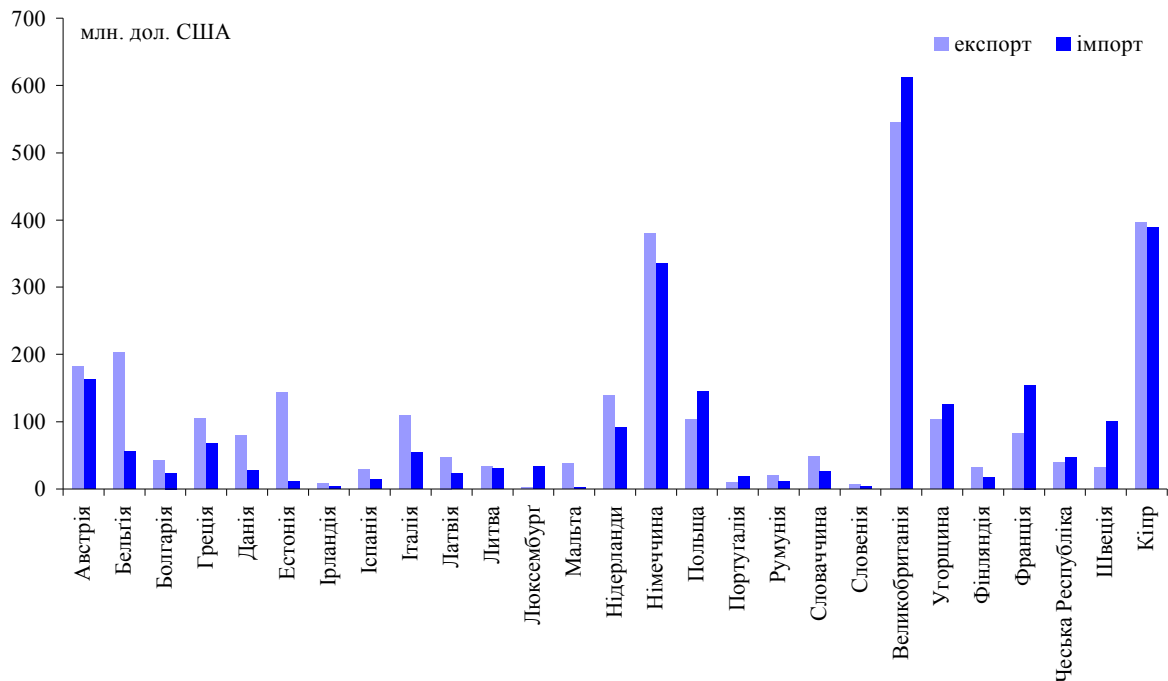
Примітка: * оцінка на основі даних 10 місяців

Таким чином, незважаючи на низку внутрішніх та зовнішніх шоків, Україні у 2007 році вдалося втримати доволі високі темпи зростання торгівлі з ЄС. Серед шоків, які гальмували експорт, треба відзначити майже 40% зростання цін на імпорتنний газ, що безумовно позначилося на конкурентоспроможності української металургії та хімічної промисловості, зниження ціни на сталь у Європі та встановлення кількісних обмежень на експорт зерна з України. Стрімке зростання імпорту базувалося на високому внутрішньому попиті, який значно перевищував внутрішню пропозицію.

Торгівля послугами. Від'ємне сальдо торгівлі товарами між Україною та ЄС частково перекривалося додатнім сальдо у торгівлі послугами, яке за результатами 2007 року становило 0,4 млрд. дол. США. Однак, як і у випадку торгівлі товарами, у 2007 році спостерігалось перевищення темпів приросту імпорту над темпами приросту експорту. Якщо така тенденція збережеться, то вона зумовить закріплення від'ємного сальдо і у середньостроковій перспективі. За даними Держкомстату, у 2007 році експорт послуг до ЄС-25 зріс на 30,2%, імпорт на 36,6%, причому імпорт послуг з країн Євросоюзу склав 52,9% загального імпорту. Частка експорту була нижча – 32,9%, що пояснюється в першу чергу домінуванням в експорті послуг трубопровідного транспорту, які Україна надає Російській Федерації.

Географічна структура торгівлі послугами була досить концентрованою. Майже половина всієї торгівлі послугами з країнами ЄС-27 відбувалася між Україною та трьома країнами – Великобританією, яка є лідером у торгівлі послугами, Кіпром та Німеччиною. Однак треба зазначити, що торгівельні потоки послуг були у 2007 році значно більш збалансованими, аніж товарні потоки, що виразилося у досить незначній різниці у вартості експорту та імпорту послуг для більшості країн ЄС.

Малюнок 2. Географічна структура послугами України з країнами ЄС у 2007 році

Джерело: Держкомстат

Головними компонентами експорту послуг до ЄС-27 були транспортні послуги (близько двох третин загального обсягу), а також різні ділові, професійні та технічні послуги. Незважаючи на порівняно високий туристичний потенціал, частка туристичних послуг в експорті залишалась низькою, хоча експорт послуг приватним особам у галузі культури та відпочину збільшився в декілька разів протягом року.

В імпорті найбільшу частку займали фінансові послуги, що було великою мірою пов'язано з приходом значних обсягів іноземного капіталу у банківську систему України. Також, стрімко розвивалися інші ділові послуги, що свідчить про активізацію ділових відносин України та ЄС.

Рух капіталів. Визначальною рисою 2007 року став значний протік іноземного капіталу, в першу чергу з країн ЄС, в Україну. Так, за даними Держкомстату, у 2007 році притік прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну зріс на 67,1% що становило 7,9 млрд. дол. США⁴⁷, причому близько 75% притоку було з країн ЄС. Відповідно, станом на 1 січня 2008 року загальний обсяг ПІІ в Україні досяг 29,5 млрд. дол. США, тобто 636,5 дол. на одну особу. Хоча це значне збільшення порівняно з попередніми роками, варто зазначити, що цей показник залишається значно нижчим, ніж аналогічні показники для більшості країн Центральної та Східної Європи.

Таблиця 3. Обсяг ПІІ в Україну, млн. дол. США з окремих країн ЄС

⁴⁷ З урахуванням переоцінки іноземного капіталу, втрат, курсової різниці, тощо.

	2004	2005	2006	2007	Чистий притік у 2007 році
Кіпр	1101,4	1562	3187,5	5941,8	2754,3
Німеччина	653,7	5505,5	5578,1	5917,9	339,8
Нідерланди	637,2	721,8	1533,8	2511,2	977,4
Австрія	361,1	1423,6	1633,8	2075,2	441,4
Великобританія	955,4	1155,3	1563,4	1968,8	405,4
Франція	79	82,4	830,3	1046,2	215,9

Джерело: Держкомстат

Серед країн ЄС основними країнами – «донорами» виступали Німеччина, Кіпр, Австрія, Нідерланди та Великобританія (Таблиця 3). Характерною ознакою 2007 року був надзвичайно високий притік ПІІ з Кіпру: 2,8 млрд. дол. США, більше третини загального притоку. Це значною мірою пов'язано зі зручністю використання офшорних зон для проведення фінансових операцій, наприклад, виходу українських компаній на IPO. Другими за темпами зростання ПІІ в Україну у 2007 році були Нідерланди, чії компанії вклали в Україну майже 1 млрд. дол. США. Третіми – Швеція (0,9 млрд. дол. США). Серед країн Центральної та Східної Європи найбільше в Україну у 2007 році вклала Польща (0,3 млрд. дол. США).

Найбільшою популярністю серед європейських інвесторів користувався фінансовий сектор. Так, лише у 2007 році 7 з 8 угод щодо купівлі банків в Україні було укладено з фінансовими групами та банками країн ЄС (Таблиця 4). Найбільшою була угода з продажу «Укрсоцбанку» італійській групі UniCredit за більш ніж 2 млрд. доларів США.

Таблиця 4. Придбання та злиття українських банків у 2005-2007 роках

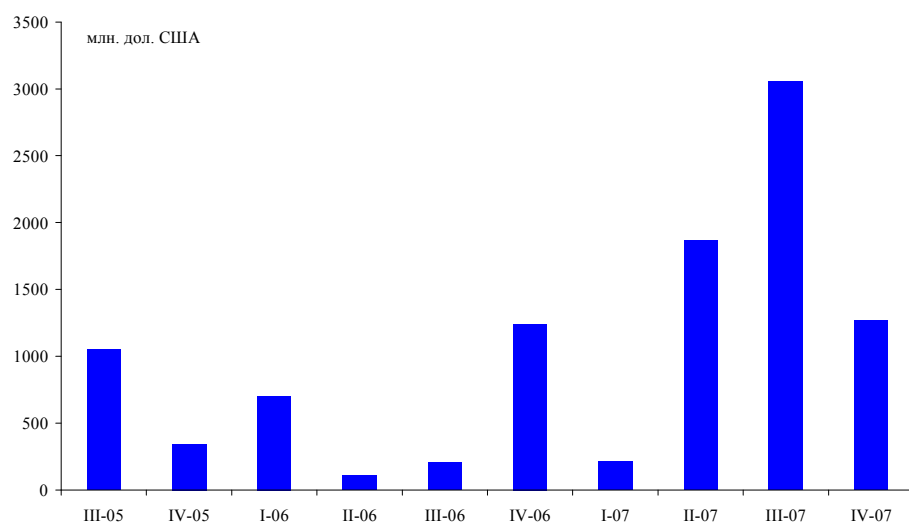
Банк	Покупець	Акції (%)	Вартість (млн. дол. США)
2005			
Аваль	Raiffeisen Int.	93,50	1,028
Укрсіббанк	BNP Paribas	51,00	360
2006			
Індекс-банк	Credit Agricole	98,00	263
Універсал-банк	EFG Eurobank	99,34	49
Райффайзен Україна	OTP Bank	100,00	833
Престиж Банк	Erste Bank	100,00	104
2007			
ТАС-Комерцбанк	Swedbank	99,98	735
НРБ-Україна	Сбербанк	100,00	150
Морський транспортний банк	Marfin Popular Bank	99,2	137
Укрсоцбанк	UniCredit Group	94,71	2,082
Український міжнародний комерційний банк	Piraeus Bank	99,6	75
Банк Форум	Commerzbank	60,00	600
Факторіал Банк	SEB	97,25	117
АвтоЗазБанк	Bank of Cyprus	95,00	76

Джерело: Dragon Capital

Також, у 2007 році стрімко зросли зовнішні запозичення українських банків та нефінансових компаній на європейських ринках та виходи на IPO. Зокрема, обсяг

синдигованих кредитів, які отримали українські позичальники у 2007 році, втричі перевищував обсяг кредитів за попередній період (Рисунок 3).

Малюнок 3. Синдиговані кредити, видані українським позичальникам іноземними банками

Джерело: Cbonds

Змінювались інституційні зв'язки з фінансовими ринками ЄС. Наприклад, у жовтні було підписано угоду з Wiener Börse (Австрія), у рамках якої передбачено спільні дослідження та розбудова ринку похідних цінних паперів в Україні

У 2007 році Україна не лише залучила рекордний обсяг інвестицій в країну, але й різко збільшила власні інвестиції за кордон. За даними Держкомстату, цього року ПІ з України в економіки інших країн зросли майже в 26 разів, фактично з нульового рівня (0,24 млрд. дол. США станом на 01.01.2007) до 6,20 млрд. дол. США в кінці року, в першу чергу за рахунок внесків у вигляді цінних паперів. Фактично весь приріст був спрямований на Кіпр, який як офшорна зона є зручною площадкою для подальших інвестицій в інші країни світу, зокрема в ЄС.

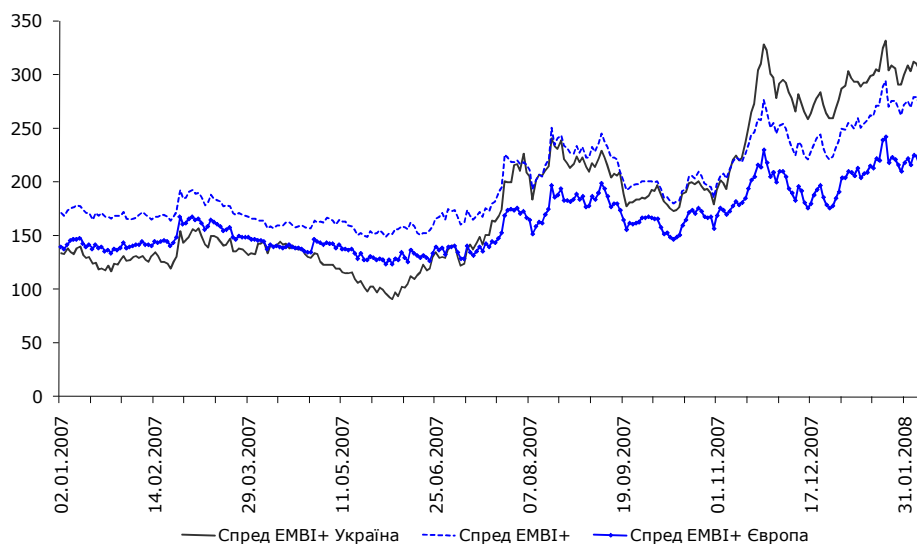
Серед ключових фінансових ризиків 2007 року була міжнародна фінансова криза, спровокована падінням ринку іпотечних кредитів та пов'язаних з ними похідних фінансових інструментів в США⁴⁸. Однак цього року вплив кризи на Україну був досить незначним. За даними НБУ, у III кварталі 2007 р. - першому кварталі кризи - Україна одержала рекордно високий притік іноземного капіталу, як у формі прямих іноземних інвестицій (ПІІ), так і за рахунок запозичень, хоча портфельні інвестиції зменшились.

У четвертому кварталі притік дещо сповільнився, однак все рівно був високим. Згідно Монетарного огляду за 2007 рік, опублікованому НБУ, активне сальдо

⁴⁸ Джуччі, Р., Кірхнер, Р., Мовчан, В., Кравчук, В. «Міжнародна фінансова криза: Ризики і рекомендації для України» Консультатійна робота W13 Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

фінансового рахунку платіжного балансу за одинадцять місяців 2007 року становило 13,6 млрд. дол. США, що втричі більше за показник 2006 року, незважаючи на зростання оцінки ризику для України, що виразилося у збільшенні спредів EMBI+ (Рисунок 4).

Малюнок 4. Збільшення вартості ризику в Україні (спред EMBI+)

Джерело: Cbonds

Таким чином, у 2007 році Україна значно посилила інтеграцію у європейські фінансові ринки, водночас, як і більшість країн, економіки яких знаходяться в процесі становлення, залишаючись значною мірою осторонь фінансових криз.

Торговельний режим. У 2007 році не відбулося значної зміни режиму торгівлі товарами з ЄС. Відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво⁴⁹, Україна користувалась режимом нації найбільшого сприяння у торгівлі ЄС та надавала відповідний режим ЄС. Однак значна частина українського експорту до ЄС отримувала додаткові преференції в рамках загального режиму Генеральної системи преференцій (ГСП) Європейського Союзу⁵⁰. Це фактично означає встановлення нульового мита на «нечутливі» для ЄС товари, наприклад, частину товарів хімічного промисловості, вироби з каменю та гіпсу, вироби з чорних металів, аеронавігаційні або космічні апарати, тощо, а також зниження ввізних мит для «чутливих» товарів⁵¹. В результаті ввізні мита ЄС для більшості українських товарів були в цілому досить низькими та меншими за відповідні українські мита.

⁴⁹ The Agreement on Partnership and Cooperation signed on June 16, 1994 between the European Union and Ukraine

⁵⁰ Схема ГСП передбачає додаткові привілеї для найменш розвинутих країн та країн, які підпадають під дію домовленостей щодо стимулювання сталого розвитку та ефективного державного управління.

⁵¹ Council Regulation (EU) No 980/2005 of 27 June 2005 applying a scheme of generalised tariff preferences

В ситуації відносно низьких тарифних обмежень велике значення мала друга складова торгівельного режиму, а саме нетарифні обмеження, як-то кількісні обмеження, антидемпінгові та спеціальні заходи та розслідування, а також питання технічного регулювання, санітарний, фітосанітарний та ветеринарний контроль, процедури проходження митниці, тощо.

Одним з найбільш значущих торгівельних обмежень між Україною та ЄС у 2007 році залишилась квоти на імпорту сталеливарних виробів з України. За інформацією Міністерства економіки, за 11 місяців 2007 року українські експортери вибрали майже 89% загального обсягу квоти на рік, незважаючи на підписання нової угоди лише в середині року, а у 2006 році квота була використана на 98%.

У 2007 році між Україною та ЄС було підписано нову угоду «Про торгівлю деякими сталеливарними виробами», яка замінила угоду 2005 року і регулюватиме експорт сталеливарних виробів до ЄС до моменту набуття Україною членства у СОТ. Ця угода передбачає збільшення квоти на експорт окремих видів сталеливарної продукції з України до ЄС до 1,32 мільйонів тонн на рік, тобто на більш ніж 20%, а також скорочення переліку товарів, торгівля якими здійснюється за квотою. Збільшенню квот сприяло розширення Європейського Союзу після вступу Болгарії та Румунії, а також поступове підвищення попиту на металургійну продукцію в Європі.

У 2007 році Україна продовжила регулювання експорту зерна. Квоти на експорт зерна були встановлені ще у жовтні 2006 року⁵² до кінця року для протидії різкому зростанню цін на зерно та пов'язані з ним товари в середині країни, але потім пролонговані на весь 2006/2007 маркетинговий рік⁵³. У лютому 2007 року були скасовано квоти на ячмінь та кукурудзу, у травні на пшеницю, тоді як квоти на експорт жита залишалися дійсними до кінця червня 2007 року. Низький врожай зернових у 2007 році спровокував відновлення квот вже у липні⁵⁴. У вересні було прийнято рішення про квотування експорту зерна врожаю 2007/2008 маркетингового року на рівні 1,2 млн. тон⁵⁵. У 2007 році не відбулося розподілення квот. Як було показано вище, це негативно позначилося на експорті зерна до ЄС.

⁵² Постанова Кабінету Міністрів № 1418 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2005 р. N 1304 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2006 р. N 1364» від 11 жовтня 2006 року

⁵³ Постанова Кабінету Міністрів від 8 грудня 2006 р. N 1701 «Про затвердження обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 30 червня 2007 р., та порядку видачі ліцензій»

⁵⁴ Постанова Кабінету Міністрів від 20 червня 2007 р. N 844 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2006 р. N 1852»

⁵⁵ Постанова Кабінету Міністрів від 26 вересня 2007 р. N 1179 «Про затвердження обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 31 березня 2008 р., та порядку видачі ліцензій»

У 2007 році можна відзначити певний прогрес у зниженні проблемності нетарифного регулювання України⁵⁶. Наприклад, на початку 2007 року було затверджено наказ щодо затвердження переліку продукції, відповідність якої може бути підтверджено Декларацією про відповідність⁵⁷. Також тривала гармонізація національних стандартів з міжнародними та європейськими: у 2007 році 76% прийнятих стандартів відповідали міжнародним правилам та нормам⁵⁸.

Однак залишилась невирішеною проблема відповідності українських товарів європейським технічним регламентам та стандартам, що суттєво ускладнює експорт в ЄС, в першу чергу продукції харчової промисловості та сільського господарства. В рамках виконання Плану дій Україна – ЄС у 2006 році почалася підготовка по приєднанню України до Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів (АСАА). Однак приєднання відбудеться не раніше 2011 року. В Україні не було запроваджено оцінку відповідності продукції на основі обов'язкових технічних регламентів та добровільних стандартів, яка має замінити систему поточну обов'язкової сертифікації відповідно до зобов'язань України перед СОТ. І це лише незначна частина питань, які потребують нагального вирішення.

Ще однією важливою компонентою торговельного режиму між Україною та ЄС були антидемпінгові та спеціальні заходи. У 2007 році з боку ЄС проти України не було ініційовано нових розслідувань. Антидемпінгове розслідування проти дощок для прасування з України, розпочате у 2006 році, завершилося запровадженням 9,9% адвалерного мита до 2012 року. Також було продовжено заходи щодо імпорту нітрат амонію до 2009 року. В той же час припинено заходи проти сечовини, без запровадження заходів закінчено розслідування проти пентаерітрітолу та силіконмарганцю. В цілому, станом на кінець 2007 року діяло дев'ять антидемпінгових заходів щодо української продукції з боку ЄС (Таблиця 5).

Таблиця 5. Антидемпінгові заходи ЄС проти України, які діяли протягом 2007 року

Продукт	Орієнтовна дата закінчення дії	Мито	Тип
Труби зварні	2007	30,9-44,1%	Перегляд по закінченню строку дії
Труби безшовні	2011	12,3-25,1%	Остаточні заходи

⁵⁶ Кобилянська А., Мовчан В., Полетаєва Ю., Сисенко Н. Економічна інтеграція і кооперація України та ЄС: підсумки першого півріччя 2007 року. // International Review. Моніторинг відносин Україна – ЄС: підсумки першого півріччя. – №2, 2007.

⁵⁷ Наказ Держспоживстандарту від 29.01.07 № 6 «Про затвердження Переліку продукції, відповідність якої може бути підтверджено декларацією про відповідність»

⁵⁸ Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики «Інформаційно-аналітичні матеріали за результатами діяльності у сфері стандартизації в 2007 року». - http://www.dssu.gov.ua/document/108534/standart_2007.doc

Продукт	Орієнтовна дата закінчення дії	Мито	Тип
Сталеві канати і троси	2010	51,8%	Остаточні заходи
Суміш нітрату амонію та сечовини	2011	27,17 євро/т	Продовжено заходи
Нітрат амонію	2009	29,26-33,25 євро/т	Остаточні заходи
Дошки для прасування	2012	9,9%	Остаточні заходи
Сечовина	2007	8,85-16,84 євро/т	Скасовано
Карбамід сухий	2007	8,85-16,84 євро/т	Перегляд по закінченню строку дії

Джерело: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/113191.htm>

З боку України протягом 2007 року також не було розпочато нових антидемпінгових розслідувань проти продукції походженням з ЄС, хоча два нові спеціальні розслідування, порушені восени 2007 року, стосуватимуться частково й країн ЄС, оскільки розслідування відбуваються «незалежно від країни походження».

Також, станом на кінець 2007 року проти окремих країн ЄС діяло три антидемпінгові заходи, а також країни ЄС підпадали під дію шести спеціальних заходів, з яких три було введено у 2007 році (щодо полотен трикотажних, тканини вовняної та ламп газорозрядних). Дія ще двох спеціальних заходів була закінчилась у 2007 році (Таблиця 6).

Таблиця 6. Антидемпінгові та спеціальні заходи України проти ЄС у 2007 році

Тип заходу	Товар	Країна походження товару	Дати	Діючі заходи
A3	Плити деревноволокнисті ДВП	Польща	2004-2009	17,9-20,31%
A3	Деревностружкові плити ламіновані (ДСП)	Польща, Словаччина	2005-2010	11,7-25,1%.
A3	Гвинтові компресорні установки	Білорусь, Італія, Бельгія, Фінляндія	2005-2010	28,52-29%
C3	Бісквітна продукція	Світ	2003-2007	18,3 %, але не менш 0,3 євро /кг на продукцію, ціна якої не перевищує 1,55 дол. США/кг
C3	Абразивні інструменти	Світ	2005-2009	45,31%, але не менш 0,51 Євро/кг. на продукцію, ціна якої не перевищує 2,34 дол./кг.
C3	Руберойд	Світ	2005-2009	38%
C3	Натрій карбоксиметилцелюлози	Світ	2006-2007	18,82%, але не менш 0,133 євро/кг. на продукцію, ціна якої не перевищує 1,08 дол./кг.
C3	Полотна трикотажні	Світ	2007-2010	Спеціальне мито. Мінімальна ціна 2,78 дол. США/кг
C3	Тканини бавовняні	Світ	2007-2010	Спеціальне мито. Мінімальна ціна 0,57 дол. США/кв.м
C3	Лампи розжарювання газорозрядні	Світ	2007-2010	Спеціальне мито. Мінімальна ціна 0,481 дол. США/шт.

Тип заходу	Товар	Країна походження товару	Дати	Діючі заходи
СЗ	Кулькові підшипники	Світ	2006-2009	5,73%, але не менш 0,13 євро/кг на продукцію, ціна якої не перевищує 2,95 дол./кг.

Джерело: Міністерство економіки України, www.me.gov.ua

Примітка: АЗ – антидемпінгові заходи, СЗ – спеціальні заходи

Підсумовуючи викладене вище, вочевидь Україна не мала значних привілеїв щодо доступу на ринок країн ЄС. Однак відносно низькі тарифні бар'єри, які існують на цьому ринку, означали, що ключову роль у регулюванні торгівельних потоків грали нетарифні обмеження.

Спільні програми у транспорті та енергетиці⁵⁹

Співробітництво України та ЄС у сферах транспорту, зв'язку та енергетики у 2007 році відбувалося в рамках підписаних раніше домовленостей та базових договорів. Серед основних напрямів співпраці були реалізація проектів твіннінгу та фізичний розвитку інфраструктури з участю європейських фінансових інституцій.

Зокрема, у 2007 році було почато реалізацію двох перших проектів твіннінгу, а саме «Гармонізація процедур законодавства та забезпечення їх виконання в авіаційному секторі» та «НКРЕ – посилення регуляторної та юридичної складової регулювання енергетичного сектору», і було прийнято рішення про реалізацію ще двох: «Підтримка формування та імплементації політики в галузі транспорту» та «Надання підтримки в підвищенні безпеки вантажних перевезень і автотранспорту в Україні». Також, було розпочато кілька проектів, спрямованих на розбудову української інфраструктури, які частково будуть профінансовані ЄБРР. Це, зокрема, проект НЕК «Укренерго»: будівництво повітряної високовольтної лінії 750 кВ Рівненська АЕС-Київ», проект реконструкції мереж енергопостачання «Крименерго» проект підвищення енергоефективності м. Черкаси, проект розвитку інфраструктури Іллічівського морського торгового порту, проект реконструкції дороги М-06 Київ-Броди, що є складовою III Пан-європейського транспортного коридору і поєднує українську столицю із Угорщиною, Словаччиною та Польщею, та проект OISIW, що передбачає інвестування в розвиток сектору зв'язку в Україні

⁵⁹ Розділ підготовлено на основі досліджень Кобилянська А., Мовчан В., Полетаєва Ю., Сисенко Н. Економічна інтеграція і кооперація України та ЄС: підсумки першого півріччя 2007 року. // International Review. Моніторинг відносин Україна – ЄС: підсумки першого півріччя. – №2, 2007 та Кобилянська А., Мовчан В., Полетаєва Ю., Сисенко Н. Економічна інтеграція і кооперація України та ЄС: підсумки другого півріччя 2007 року. // International Review. Моніторинг відносин Україна – ЄС: підсумки другого півріччя. – №4, 2007

На початку 2007 року керівний комітет ЄС з координації передачі електроенергії (UCTE) сформував групу проекту інтеграції енергосистем України та Молдавії в енергосистему країн Європи, завданням якої є розробка каталогу заходів зі вступу обох країн до UCTE. Тривало виконання програми INOGATE, спрямованої на сприяння регіональній інтеграції систем нафто- та газопроводів, яка фінансується головним чином з фондів програми TACIS.

Таким чином, хоча співпраця з ЄС у 2007 році не позначилася якісно новими ініціативами, було започатковано та тривало виконання кількох значних інфраструктурних проектів, що зараз є надзвичайно важливим для забезпечення стабільного економічного зростання країни.

Питання міграції

У 2007 році Україна досягла значного успіху у врегулюванні питань міграційних потоків. Зокрема, цього року було підписано та ратифіковано ЄС “Угоду між Україною та ЄС про реадмісію осіб”. Ця угода містить зобов’язання України та країн ЄС щодо реадмісії осіб (громадян країн, які підписали угоду) на територію тієї країни, з якої вони виїхали, якщо ті не виконують вимог по в’їзду на територію країни або перестали виконувати ці вимоги, або якщо ті втратили громадянство країни, з якої вони виїхали, та не набули громадянства тієї країни, куди вони в’їхали.

Схожа Угода про реадмісію наприкінці 2006 році була підписана з Російською Федерацією, і на сьогодні ці дві угоди доповнюють одна одну що дозволяє створити умови для ефективної боротьби з потоками нелегальної міграції. Ці угоди дозволяють створити ланцюг, по якому можна передавати нелегальних мігрантів з країни, де їх було викрито, до країни походження без значної затримки в Україні.

Для забезпечення виконання угоди Євросоюз зобов’язався виділити кошти на створення в Україні центрів по утриманню нелегальних іммігрантів, які будуть повертатися на територію країни згідно з угодою про реадмісію осіб. Фінансування функціонування таких центрів у 2007 році склало 10 млн. євро з 30 млн., запланованих на весь термін фінансування.

Одночасно з підписанням Угоди про реадмісію Україною та ЄС було підписано та ратифіковано іншу важливу для країни Угоду про спрощення візового режиму. Цей документ передбачає певне поліпшення умов отримання віз українськими громадянами, які планують перебувати на території ЄС не більше ніж 90 днів за період 180 днів. Так, угода чітко окреслює категорії громадян, які користуватимуться пільгою несплати

вартості візи (студенти, учні, аспіранти, вчителі, учасники міжнародних спортивних заходів, водії, пенсіонери та інші). Термін розгляду заяв на візи обмежився 10 добами, а вартість складатиме 35 євро. Також виокремленні категорії громадян, які мають право на п'ятирічні візи, а саме: журналісти, члени офіційних делегацій, родичі громадян України, які мають право на проживання на території України, члени органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємці та інші.

Підписання Угоди було особливо важливим напередодні приєднання до Шангенської зони більшості країн Центральної та Східної Європи, які стали членами ЄС у 2006 році. Ці країни є найближчими європейськими сусідами України, з якими вона традиційно має тісні економічні стосунки.

Одним з найвагоміших кроків українського уряду у 2007 році у напрямку співробітництва з ЄС була також ратифікація Європейської конвенції про правовий статус працівників мігрантів. Статті конвенції прямо зобов'язують держави-учасниці забезпечити рівні права трудящих - мігрантів та трудящих приймаючої сторони щодо пересування до міста зайнятості, прийому на роботу, звільнення, оплати праці, користування послугами місцевих служб зайнятості, а також не перешкоджати возз'єднанню з сім'єю, віросповіданню, професійному навчанню, поверненню додому, створювати необхідні умови для здійснення грошових переказів.

Одними з найбільш цікавих пунктів угоди є надання мігранту вичерпної інформації про його майбутнє проживання в країні, забезпечення якісним житлом, сприяння викладання дітям мігрантів рідною мовою, визнання знань мігрантів у порядку установленому двосторонніми і багатосторонніми угодами та, за необхідності, сприяння у перекваліфікації, надання умов праці не гірших не тільки за законодавством, але й за звичаями, забезпечення необхідної допомоги у випадку нещасних випадків на виробництві. Все це у сукупності повинно суттєво захистити українських громадян від трудової експлуатації, яка інтенсивно практикувалася до цього моменту.

Ратифікація конвенції в цілому сприятиме захищенню прав українських мігрантів в ЄС, але лише тих, які працюють офіційно. Однак, беручи до уваги переважно сезонний характер праці більшості українських працівників-мігрантів в ЄС, на яких дія Конвенції не поширюється, ратифікація Угоди не зможе вирішити всіх проблем з рухом працівників між Україною та ЄС.

В цілому, у 2007 році відбулося суттєве покращення правового регулювання питань міграції, у тому числі трудової, що є важливим для захисту прав та інтересів українських громадян за кордоном.

Висновки

Незважаючи на внутрішні та зовнішні шоки, які зазнали України та ЄС у 2007 році, економічні зв'язки між країнами продовжували посилюватися. Було збережено високі темпи зростання торгівлі товарами, причому високий внутрішній попит України зумовив подальше домінування темпів приросту імпорту, які більш ніж вдвічі перевищували темпи приросту експорту. Майже половину імпорту з ЄС складали машини та обладнання. Як і в минулі роки, заходи нетарифного регулювання були ключовою перепорою у зовнішній торгівлі товарами.

Важливою ознакою 2007 року було різке посилення фінансових зв'язків між країнами. Зокрема, цього року банки країн ЄС придбали сім українських банків, тоді як у 2005-2006 роках європейці купили шість банків. Це дозволило різко збільшити обсяги позичкового капіталу, який надходить в Україну, оскільки материнські банківські установи активно фінансували українські дочірні компанії. Також, вперше потоки ПІІ з та в Україну стали порівнюваними, причому значні фінансові потоки йшли на та з Кіпру. Міжнародна фінансова криза в 2007 році не мала визначального впливу на Україну, як і на більшість інших країн, економіки яких знаходяться в процесі становлення.

Важливим досягненням 2007 року стало підписання та ратифікація Угод про реадмісію та спрощення візового режиму з ЄС, а також Конвенції про правовий статус працівників мігрантів. Покращення правового регулювання питань міграції, у тому числі трудової, є ключовим для захисту прав та інтересів українських громадян за кордоном.

Підсумовуючи викладене вище, варто підкреслити, що незважаючи на важливі успіхи та в цілому високі темпи зростання економічних показників співпраці, роль України в економічному партнера ЄС залишалась меншою за потенційно можливу. Хочеться сподіватися, що набуття Україною членства у СОТ стане тим стимулом, який значно посилить економічні зв'язки України та Європейського Союзу.

РОЗДІЛ IV
ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ

§1. ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ТА ПРІОРИТЕТИ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ.

***І.В. Бурковський**, доктор економічних наук,
професор, директор Інституту економічних досліджень
та політичних консультацій*

Сьогодні економічний розвиток жодної країни не можна розглядати поза контекстом процесу глобалізації, який породжує як виклики, так і можливості соціально-економічного розвитку. На жаль, масштаби та рівень дискусії щодо цих проблем в Україні поки що явно недостатні, особливо коли мова йде про адекватне усвідомлення характеру та складності тих бар'єрів, що обмежують національне економічне зростання в глобальному світогосподарському контексті. Адже вже зараз зрозуміло, що подолання таких бар'єрів і має стати центральним вектором економічної стратегії країни, якщо мова йде про реальне скорочення відставання України від розвинутих країн.

Попри різні оцінки динаміки та глибини політичних та економічних перетворень, які відбулись в Україні з моменту проголошення незалежності, можна констатувати, що в країні в цілому побудована ринкова економічна система, яка досить швидкими темпами інтегрується в світове господарство, а тому без чіткого розуміння реакції національної економіки на ті чи інші глобалізаційні впливи неможливо приймати адекватні політичні рішення. Зрозуміло, що природа та механізми процесу глобалізації та його впливу на національне економічне зростання є досить складними та мають багато вимірів, але серед всього розмаїття економічних та політичних проблем вже зараз можна виокремити ті, які неможливо ігнорувати.

Вихідним пунктом будь-яких дискусій щодо розробки та реалізації економічної політики в цілому та здійснення тих чи інших кроків в конкретних сферах має стати усвідомлення того факту, що базовою рисою соціально-економічного розвитку України сьогодні і в майбутньому буде швидке зростання міжнародної відкритості економіки та суспільства в цілому. В суто в практичному плані це означатиме, що незалежно від бажання тих чи інших політичних сил чи груп зі спеціальними економічними інтересами, внутрішня соціально-економічна динаміка країни все більше та більше зазнаватиме впливу з боку міжнародних економічних та політичних процесів. Оскільки такі процеси відбуваються за межами території України, то наша країна позбавлена можливостей суттєво нейтралізувати такий вплив.

Така ситуація вже зараз вимагає від України переосмислення змісту зовнішньої політики, в напрямку більш повного відображення в ній національних економічних

інтересів. Мова власне йде про зовнішньополітичне забезпечення реалізації національних економічних інтересів. З іншого боку, Україна повинна реально запроваджувати інтегрований підхід до вироблення та реалізації такого компоненту національної економічної політики як цілісна зовнішньоекономічна політика.

Економізація зовнішньополітичних інтересів України

Цілі зовнішньоекономічної політики не можуть відрізнитись від цілей економічної політики в цілому. В найбільш загальному плані мова йде про забезпечення економічного зростання, макроекономічної стабільності, зайнятості та ефективної системи соціального захисту. При цьому, слід чітко розуміти, що у взаємопов'язаному світі реалізація національних цілей неможлива, якщо світова економіка не функціонує ефективно. На практиці це зокрема означає, що національна зовнішньоекономічна політика має серйозно враховувати як міжнародні наслідки відповідних внутрішньополітичних кроків, так і ті можливості та обмеження, які визначаються сучасними світогосподарськими процесами.⁶⁰

Очевидно, що ці твердження також стосуються й зовнішньої політики, оскільки в кінцевому підсумку така політика (як відносно спеціалізована сфера діяльності держави) також забезпечує реалізацію національних інтересів (в тому числі економічних) за допомогою специфічних інструментів та механізмів. Отже, за умов швидкої глобалізації зовнішня політика все більше та більше «економізується», хоча й не втрачає при цьому свого «традиційного змісту». Паралельно з цим розвивається зовнішньоекономічна політика, роль якої в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни постійно зростає, причому сам процес вироблення та реалізації такої політики постійно ускладнюється.

Динамічний розвиток світового господарства протягом 2007 року та ускладнення світогосподарських зв'язків поставили перед кожною країною - членом світової спільноти цілком конкретні виклики.

По-перше, це **інтелектуальний виклик**. Він полягає в тому, наскільки політики та ділові кола країни зможуть коректно зрозуміти глибинний зміст та динаміку сучасних світогосподарських процесів та адекватно відреагувати на нові реалії тими засобами, які є в їхньому розпорядженні. В суто практичному плані мова йде про адекватне розуміння

⁶⁰ C. Fred Bergsten. A New Foreign Economic Policy for the United States. // in "The United States and World Economy: Foreign Economic Policy for the Next Decade". Edited by C. Fred Bergsten, Institute for International Economics, 2005, p 15.

керівництвом України та українським бізнесом ситуації в світовій економіці як з точки зору якісних процесів, так і з точки зору змін регуляторних аспектів функціонування окремих ринків. Очевидно, що внутрішні умови вироблення та реалізації зовнішньої політики в широкому розумінні цього терміну в кінцевому підсумку визначаються тим, як окремі політичні та соціальні групи сприймають вплив світового господарства на ключові економічні параметри.⁶¹

По-друге, це **виклик для політиків**, оскільки саме їх реакція у формі здійснення або нездійснення тих чи інших заходів економічної політики матиме цілком конкретні наслідки для соціально-економічного розвитку країни.

За умов динамічного розгортання процесів глобалізації в різних сферах політики українські чиновники повинні усвідомити, що сьогодні вироблення та реалізація відповідної економічної політики здійснюється за умов певних міжнародних обмежень, і Україна має брати це до уваги.

По-третє, сучасні світогосподарські процеси в загальноекономічному та галузевих вимірах ставлять цілу низку **викликів перед виробниками**. В найбільш загальному плані мова йде про посилення конкуренції та певної трансформації її характеру та інструментів.

По-четверте, зрозуміло, що світогосподарські процеси також створюють **виклики для споживачів**, оскільки сьогодні цінові коливання на світових ринках в багатьох випадках прямо чи опосередковано практично одразу впливають на національні ціни та, відповідно, рівень добробуту різних верств населення України. Очевидно, що реакцією на ці виклики стають цілком конкретні політичні та соціальні вимоги, які ставлять громадяни перед політиками та державою.

До цього додамо, що ці всі виклики взаємопов'язані, а тому адекватна реакція на них з боку держави як інституту потребує інтегрованого підходу.

В принципі сьогодні всі країни як члени світової спільноти стикаються з більш-менш однаковими проблемами глобального характеру, хоча порядок важливості проблем та їх конкретний зміст залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни та її місця в системі світогосподарських зв'язків. На думку експертів Інституту Брукінгса (Brookings Institution) серед десяти найважливіших економічних викликів сучасності на першому місці стоять проблеми **забезпечення енергією та захисту навколишнього середовища**. Існує консенсус серед політиків щодо негативних наслідків порушення постачання енергоносіїв та екологічних проблем. Разом з тим, високі ціни на нафту та інші енергоносії по-різному впливають на різні країни, а тому одні з них намагаються

⁶¹ Ibidem.

активно шукати адекватні відповіді на ці виклики, тоді як інші займають порівняно пасивну позицію.⁶²

В цілому не буде перебільшенням зробити висновок про те, що подорожчання енергоресурсів (передовсім, нафти та газу) має незворотній характер. Очевидно, що сьогодні почалась нова сторінка в розвитку світової економіки, коли ціна на енергоресурси вийшла на якісно новий рівень. До того ж загострюється конкуренція й за інші види ресурсів, такі як залізна руда, тощо. І це вимагає глибокої структурної адаптації національної економіки України до нових міжнародних економічних реалій.

Що стосується України, то сьогодні в країні, на жаль сьогодні, відсутнє стратегічне бачення енергетичної проблематики. Мова йде про те, що на національному рівні до цього часу відсутня реальна сучасна енергетична стратегія, яка б давала чітку відповідь на питання. Як надаватимуться енергетичні послуги в середньо – та довгостроковій перспективі. Зрозуміло, що слід також визначитись з такими принциповими питаннями, як, наприклад, межі та механізми допуску приватного капіталу безпосередньо в сектор виробництва енергії (гідро - та атомні електростанції), стратегія подальшого розвитку газотранспортної системи (виключно національними зусиллями, шляхом створення приватно-державних партнерств, повернення до ідеї міжнародного консорціуму, тощо).

Зрозуміло, що іншим не менш важливим компонентом відповіді на енергетичний виклик має стати ефективна політика підвищення енергоефективності.

Очевидно, що забезпечення енергетичної безпеки України неможлива без пошуку відповідних механізмів міжнародної взаємодії як на дво -, так і на багатосторонньому рівні. Але масштаби та напрями такої взаємодії досить важко визначити, поки немає чіткої та зрозумілої відповіді на названі раніше фундаментальні питання.

Події 2007 року в енергетичному секторі національної економіки чітко засвідчили наявність декількох центрів вироблення «зовнішньої» енергетичної політики України. Найбільш гострою для України у її економічних стосунках з Росією у 2007 році виявилась проблема торгівлі та транспортування газу. Головним чином ця проблема породжена існуванням непрозорих механізмів взаємодії. Переговори в газовій сфері з Російською Федерацією традиційно велись відокремлено від іншої зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності держави, хоча наслідки таких домовленостей безпосередньо впливають на динаміку соціально-економічного розвитку України.

⁶² BROOKINGS GLOBAL ECONOMY AND DEVELOPMENT. TOP 10 GLOBAL ECONOMIC CHALLENGES
AN ASSESSMENT OF GLOBAL RISKS AND PRIORITIES. FEBRUARY 2007.

Зрозуміло, що така відокремленість знижує ефективність захисту національних політичних та економічних інтересів.

Прикладом тих змін, які відбуваються на світовому ринку, та вимагають адекватної реакції з боку України, може бути динаміка світових цін на сільськогосподарську продукцію. Раніше низькі ціни на сільськогосподарські товари вважались проблемою, яка вимагала втручання держави з метою допомоги аграрному сектору. Стрімке зростання цін на цю продукцію у 2007 році поставило перед Україною зовсім інші проблеми, які пов'язані з забезпеченням національних потреб у продовольстві.

Протягом 1996-2007 рр. світове сільськогосподарське виробництво зростало в середньому на 2.2% щорічно, причому середньорічні темпи приросту продукції рослинництва 2.2%, а тваринництва – 2.4%. Темпи приросту виробництва зернових в середньорічному вимірі становили лише 0.8%.⁶³ Разом з тим, темпи зростання попиту на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування значно перевищували динаміку пропозиції, що й привело до суттєво зростання цін на ці товари на світових ринках.

Зростання цін на сільськогосподарські продукти та продовольчі товари є викликом для політиків всіх країн, причому їх реакція на такі названі процеси матиме як внутрішній, так і зовнішній вимір. Зазначена світова тенденція буде мати досить суттєві наслідки для України.

По-перше, зростання цін веде до появи «нової» парадигми продовольчої безпеки. Тепер позиції України, як країни-виробника сільськогосподарської продукції та продовольства об'єктивно посилюються, тоді як країни – нетто - імпортери продовольчих товарів мають шукати адекватні інструменти з тим, щоб вирішити проблему стійкого наповнення споживчого ринку за нових умов.

По-друге, слід очікувати появи нового виміру в дебатах щодо лібералізації міжнародної торгівлі. Очевидно, що таке зростання цін на сільськогосподарську продукцію в комбінації з внутрішніми соціальним та політичними чинниками можуть посилити спокусу вдатись до обмеження експорту сільськогосподарської продукції, використовуючи аргумент «захисту споживача». Разом з тим, такі обмеження негативно впливають на національних виробників тих товарів, експорт яких обмежується з міркувань продовольчої безпеки. Це означає не тільки втрату доходів, але й можливостей скористатись поточною ситуацією для забезпечення динамічного розвитку аграрного

⁶³OECD-FAO statistics database // <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx?Agricultural>

сектору та посилення позицій на відповідних міжнародних товарних ринках. І ці питання є надзвичайно важливими для України особливо в контексті початку переговорів щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС.

По-третє, нові ціни на сільськогосподарську продукцію можуть вплинути на цілі та зміст національної аграрної політики України. Мова йде про перегляд програм підтримки національних виробників, тощо.

Необхідно також реалістично оцінювати можливі наслідки тих чи інших форм економічної співпраці, зокрема прямих іноземних інвестицій для країн-реципієнтів.⁶⁴ Заробітна плата персоналу іноземних компаній, як правило, перевищує заробітну плату в країні місцеперебування. В цілому продуктивність праці в цих компаніях також перевищує відповідні національні показники. Разом з тим, свідчення щодо позитивних побічних ефектів є досить суперечливими залежно політики та регуляторного середовища країни- місцеперебування. Також немає однозначного висновку щодо впливу прямих іноземних інвестицій на темпи економічного зростання країни-реципієнта, але разом з тим позитивний вплив прямих іноземних інвестицій на динаміку експорту та посилення взаємозв'язків національної економіки зі світовим господарством є більш очевидним.⁶⁵

Цей перелік конкретних для України проблем можна продовжувати. Їх правильна ідентифікація та комплексний аналіз дають змогу визначити конкретні економічні пріоритети країни на міжнародній арені. При цьому слід пам'ятати, що зовнішня політика України в широкому сенсі не може бути таким незалежним та самостійним видом політики як, наприклад, грошово-кредитна політика Національного банку України. З одного боку, вона має бути продовженням національної економічної політики, а її пріоритети мають визначатись внутрішніми соціально-економічними процесами. З іншого боку, зовнішня політика в своїй економічній частині має також бути чинником передачі відповідних сигналів світового ринку.⁶⁶

Інтеграція в глобальні економічні процеси: виклики та пріоритети для України

⁶⁴ Department of Trade and Industry (2004): *'Liberalisation and Globalisation: Maximising the Benefits of International Trade and Investment'*, DTI Economics Paper No. 10, London, July 2004.

⁶⁵ Ці ефекти досить детально проаналізовані в роботі Robert E. Lipsey, 'Home and Host Country Effects of FDI', NBER Working Paper No. 9293, October 2002.

⁶⁶ Проблеми внутрішніх та зовнішніх зв'язків в процесі вироблення та реалізації зовнішньої політики досить детально описані в роботі James Rosenau, *Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems*, The Free Press, New York, 1969.

Успішний соціально-економічного розвиток країни в умовах відкритості національної економіки та інтеграції її в глобальну економічну систему не можливий без усвідомлення викликів які надходять з цього міжнародно середовища та визначення стратегічних пріоритетів такої інтеграції. В цьому плані перш за все доцільно ідентифікувати якісні виклики, які ставить перед Україною сучасний етап глобалізації, а саме:⁶⁷

По-перше, Україна повинна адаптуватись до процесу зміни балансу глобальної економічної діяльності, що знаходить свій прояв у зростанні не тільки загальних масштабів, але й питомої ваги світового виробництва, яка припадає на економіки, що швидко розвиваються (Китай Бразилія, Індія, тощо). В цілому такий процес є результатом складної комбінації швидких та масштабних технологічних змін та лібералізації економічної політики, наслідком чого є розширення масштабів та сфери міжнародного обміну.

Для України це означає посилення конкуренції на світових ринках. Відтак, вже давно з'явилась нагальна потреба поставити в центр економічної політики України забезпечення конкурентоспроможності країни, як процесу, що потребує постійних зусиль. Необхідно також брати активну участь в різного роду регіональних та глобальних механізмах регулювання світогосподарських зв'язків.

З іншого боку, економіка Україна, як показує статистика 2007 року, динамічно розвивається (emerging economy). Це робить нашу країну привабливою як економічного партнера, а тому прихід іноземних інвесторів має наслідком поглиблення інтеграції країни в світове господарство.

По-друге, необхідно знайти адекватну відповідь на виклики, що пов'язані зі зростанням рівня глобальної економічної активності, що веде до посилення конкуренції між виробниками та появи як нових джерел, так і напрямків руху прямих іноземних інвестицій. В цілому ж ця тенденція обіцяє найбільший позитивний ефект тим економікам та регіонам, які мають чітку орієнтацію на світові ринки. Така відкритість приносить відчутні економічні здобутки у формі економічного зростання та підвищення життєвих стандартів, впливаючи на продуктивність національного виробництва.

Як і попередньому випадку, для України це означає подальшу інтеграцію у світове господарство з усіма відповідними наслідками для національної економіки та економічної політики. В цьому контексті Україна має ефективно конкурувати з іншими країнами за прямі іноземні інвестиції. Сьогодні міжнародну конкуренцію виграє,

⁶⁷ Перелік та характер викликів сформульована на основі висновків дослідження HM Treasury. Long-term global economic challenges and opportunities for Europe, March 2005, pp. 22-23.

зокрема, та країна, яка може залучити прями іноземні інвестиції та повною мірою скористатись пов'язаними з ними ефектами.

Як свідчить світовий досвід, іноземні інвестори не потребують якихось особливих та значних пільг порівняно з національними компаніями, але наявність нормального регуляторного клімату є важливим чинником прийняття інвестиційних рішень на додачу до фактора прибутковості.

По-третє, Україна повинна адекватно відреагувати на виклик, пов'язаний зі збільшенням товарів та послуг, що потрапляють в сферу міжнародного обміну, та міжнародної мобільності виробничо-комерційної діяльності, яка постійно зростає. Мова йде про те, що сьогодні виробництво товарів та послуг втрачає «географічну» прив'язку та все більше інтернаціоналізується.

Це пояснюється тим, що під впливом швидкого розвитку нових технологій виробничі процеси все більше та більше фрагментуються, що сприяє їх інтернаціоналізації, спеціалізації та розширенню сфери міжнародного обміну. Для розвинутих країн це означає прискорення відтоку робочих місць за кордон, тоді як такі країни як Україна в цьому контексті має всі шанси стати виробничими та сервісними майданчиками в глобальних виробничо-комерційних ланцюгах, а в перспективі підняти на більш високі щаблі в цих ланцюгах, виробляючи більш складні товари та надаючи послуги з більш високим вмістом доданої вартості. Очевидно, що такий процес безпосередньо впливає на масштаби та структуру зайнятості, створює виклики для національної податкової системи, тощо.

По-четверте, сьогодні глобальну конкуренцію виграють ті країни, які ефективно використовують інновації. Очевидно, що Україна за показниками розробки та запровадження інновацій поки що суттєво відстає від країн – лідерів, а це в свою чергу, гальмує процес ефективного використання українського економічного та ресурсного потенціалу. Тому країна повинна максимально повно використовувати внутрішні та зовнішні джерела інновацій з тим, щоб подолати технологічне відставання від лідерів та підвищити національну конкурентоспроможність. Ось чому питання інноваційного розвитку мають бути переведені суто в практичну площину, причому завдання інноваційної політики України повинні вирішуватись в межах чіткого усвідомлення обмеженості державних коштів, які можуть бути використані з метою підтримки інновацій.

По-п'яте, Україна потребує реформування ринку праці, системи освіти та професійно-технічної підготовки. Адже сьогодні саме людський фактор відіграє

вирішальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності країни. В цьому зв'язку слід також зазначити, що зростання міжнародної мобільності робочої сили, вимагає від кожної країни чіткої політики в сфері імміграції та еміграції. Цей пункт особливо важливий для України, враховуючи перспективи створення зони вільної торгівлі з ЄС, елементом якої може стати лібералізація руху робочої сили. Крім того, слід зазначити, що трудова міграція вже створює соціальні проблеми, масштаби яких тільки зростатимуть.

Звичайно, цей перелік можна тільки продовжувати, але ми тільки обмежимось висновком про те, що ці та інші чинники об'єктивно створюють *необхідність розробки та реалізації багатовимірної стратегії інтеграції в світову економіку*.⁶⁸ А це означає, що розбудова відповідних спроможностей стає магістральним напрямком зусиль Уряду.⁶⁹

Протягом довгого періоду часу розбудова спроможності (capacity building) розглядалась як синонім створення та розвитку інституцій. Сьогодні розбудова спроможностей має інше значення. Цим терміном позначається процес побудови систем зв'язків або мереж, які виходять за межі окремих інститутів та національні кордони.⁷⁰

Згадані вище тенденції, які спостерігались протягом 2007 року засвідчили, що перед Україною стоїть подвійний виклик: розбудова інститутів та створення відповідних мереж. Схематично така система може мати такий вигляд (Схема 1).

Важливим елементом цієї схеми є блок взаємодії держави та бізнесу. Сьогодні, коли основні засади ринкової економіки вже створені, виникає нова проблема – проблема чіткого (оптимального) розподілу сфер функціональної “відповідальності” між Урядом (державою) та приватним бізнесом.⁷¹ 2007 рік в цьому сенсі був показовим, оскільки така велика кількість конфліктів і проблем які спостерігалися протягом року в країні була обумовлена, зокрема, процесом такого розподілу.

Таблиця 1. Розподіл сфер економічної відповідальності між державою та бізнесом.

Сфера	Функції держави та бізнесу	Форми взаємодії	Ризики
Сфера виключної відповідальності держави	Держава: відповідне макроекономічне та регуляторне	Співпраця між державою (Урядом) та різного роду	Державний фаворитизм по відношенню до

⁶⁸ OECD/DAC report on *Capacity Development for Trade in the New Global Context* (DCD/DAC(2001)5)

⁶⁹ Питання вперше були описані досить детально See James Rosenau, *Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems*, The Free Press, New York, 1969.

⁷⁰ Trade and Development in the New Global Context – The Capacity Dimension. OECD Policy Brief. OECD 2001, p. 4 (www.oecd.org/publications/Pol_brief/).

⁷¹ Ми використали підхід, запропонований в роботі Asian Development Outlook 2003. Competitiveness in Developing Asia. Taking Advantage Trade and Development in the New Global Context – The Capacity Dimension. OECD Policy Brief. OECD 2001, p. 4 (www.oecd.org/publications/Pol_brief/).

⁷¹ Ми використали підхід, запропонований of Globalization, Technology, and Competition, pp. 224-236.

	середовище, захист конкуренції, створення та розвиток ринкових інститутів, тощо Бізнес: безумовне дотримання законодавства (правил гри)	об'єднаннями (асоціаціями) підприємців Мета: поліпшення бізнесового середовища	окремих компаній, тощо Ідентифікація цілей окремих галузей та бізнес-груп з інтересами держави Нецивілізований лобізм (корупція), крайній випадок якого – state capture
Сфера виключної відповідальності бізнесу	Держава: опосередковане сприяння Бізнес: виробничо – комерційна діяльність	Державна допомога галузям та виробництвам Протекціонізм Сприяння національному бізнесу у виході на зовнішні ринки та іноземним інвесторам у виході на національний ринок	Нерівноправні умови конкуренції Неефективне використання бюджетних коштів Гальмування структурних реформ (збереження нежиттєздатних в стратегічному плані виробництв та підприємств) Корупція
Сфера спільної відповідальності держави та бізнесу	Освіта (професійно-технічна підготовка) Наука Фізична інфраструктура	Державні та приватні інвестиції в розвиток різних видів та форм освіти, науки та фізичну інфраструктуру Державно-приватні партнерства в галузях інфраструктури	Невірно вибрані пріоритети розвитку освіти та науки Гальмування розвитку інфраструктури Неефективне використанні державних коштів Корупція

Примітка: Asian Development Outlook 2003. Competitiveness in Developing Asia. Taking Advantage of Globalization, Technology, and Competition, pp. 224-236.

Теоретично можна говорити про три функціональні сфери відповідальності. По-перше, сфера виключної відповідальності держави. Держава повинна піклуватися про створення відповідного макроекономічного та регуляторного середовища, захист конкуренції та протидія неконкурентній поведінці, тощо. В цій сфері приватний бізнес має дотримуватись відповідних законів та будувати свою виробничо-комерційну політику, керуючись переважно ринковими сигналами.

По-друге, сфера виключної відповідальності приватного бізнесу. Мова йде виробничо-комерційну діяльність компаній та економічну відповідальність за результати такої діяльності. Тут держава може надавати певну допомогу окремих галузям та сферам. Але основною формою стосунків має бути сприяння бізнесу в різних формах.

По-третє, сфера спільної відповідальності держави та бізнесу. В даному випадку мова йде про розвиток освіти, науки та інфраструктури. Адже розвиток саме цих сфер безпосередньо визначається інвестиціями держави та бізнесу. Саме тут держава та бізнес можуть найбільшою мірою доповнити свої зусилля, отримуючи суттєвий синергійний

ефект (Див. Табл. 1). Очевидно, що такий розподіл функцій також означає й розподіл витрат на забезпечення реалізації відповідних завдань.

Сьогодні зовнішньоекономічна політика має також забезпечувати те, що називається інституційну інтеграцію країни в світове господарство шляхом зокрема приєднання України до відповідних міжнародних регулятивних систем. Очевидно, що в інституціональному контексті інтеграція України у світове господарство сьогодні відбувається двома основними шляхами: а) шляхом вступу у міжнародні економічні організації; б) через інкорпорацію міжнародно визнаних норм та правил регулювання виробничо-комерційної діяльності на рівні окремих підприємств, регулюючих процедур технічного характеру та макрорівні.

Висновки

Аналіз тенденцій, які домінували у світовій економіці на протязі 2007 року, показує, що провідними серед них стали:

- різке зростання ціни на енергоресурси (передовсім, нафти та газу) яке має незворотній характер;
- зростання цін на сільськогосподарські продукти та продовольчі товари;
- динамічна зміна балансу глобальної економічної діяльності, що посилює конкуренцію на світовому ринку;
- виробництво товарів та послуг втрачає «географічну» прив'язку та все більше інтернаціоналізується стимулюючи притік прямих іноземних інвестицій та іновацій.

Україна досить швидкими темпами інтегрується в світове господарство, а тому без чіткого розуміння реакції національної економіки на ті чи інші глобалізаційні впливи неможливо приймати адекватні політичні рішення. Для України ці глобальні тенденції не мають однозначних наслідків. Вони можуть бути для неї як викликом, так і перевагою, в залежності від правильності визначення стратегічних пріоритетів. Тож процес глобалізації вимагає системного підходу до вироблення та реалізації національної зовнішньоекономічної політики з чітко окресленими пріоритетами.

1. Загострюється конкуренція за енергоносії інші види ресурсів вимагає глибокої структурної адаптації національної економіки України до нових міжнародних економічних реалій. На жаль сьогодні в країні відсутнє стратегічне бачення енергетичної

проблематики. Необхідні розробка та впровадження реалістичної сучасної енергетичної стратегії, яка б давала змогу повністю забезпечити енергетичну безпеку країни.

2. Зростання цін на сільськогосподарські продукти та продовольчі товари об'єктивно посилюють позицію України в міжнародному розподілу праці. Проте, аке зростання цін на сільськогосподарську продукцію в комбінації з внутрішніми соціальним та політичними чинниками можуть посилити спокусу вдатись до обмеження експорту, що негативно відібивається на національних виробниках., Отже така тенденція має вплинути на цілі та зміст національної аграрної політики України.

3. В умовах посилення конкуренції на світових ринках, Україна повинна адаптуватись до процесу зміни балансу глобальної економічної діяльності В цьому контексті Україна має ефективно конкурувати з іншими країнами за прямі іноземні інвестиції. Сьогодні міжнародну конкуренцію виграє, зокрема, та країна, яка може залучити прямі іноземні інвестиції та повною мірою скористатись пов'язаними з ними ефектами.

4. Україна повинна максимально повно використовувати внутрішні та зовнішні джерела інновацій з тим, щоб подолати технологічне відставання від лідерів та підвищити національну конкурентоспроможність.

5. В умовах інтернаціоналізації виробництва товарів і послуг Україна має всі шанси стати виробничими та сервісними майданчиками в глобальних виробничо-комерційних ланцюгах, а в перспективі підняти на більш високі щаблі в цих ланцюгах, виробляючи більш складні товари та надаючи послуги з більш високим вмістом доданої вартості. Очевидно, що такий процес безпосередньо впливає на масштаби та структуру зайнятості, створює виклики для національної податкової системи, тощо.

6. Україна потребує реформування ринку праці, системи освіти та професійно-технічної підготовки. Адже сьогодні саме людський фактор відіграє вирішальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності країни.

7. Інституційний механізм зовнішньоекономічної політики України потребує суттєвого поліпшення. Він має стати цілісним та ефективним.

8. Якісно нового значення набирає процес залучення груп зі спеціальними інтересами до вироблення рішень в різних сфера економічної політики. В цьому сенсі питання діалогу з бізнесом набуває принципового значення в цілому та у зовнішньоекономічній сфері зокрема.

9. Система державного управління в Україні потребує докорінної модернізації на предмет відповідності загальноприйнятим стандартам державного управління. Державна машина характеризується майже повною відсутністю стратегічного бачення етапів майбутнього розвитку країни та окремих її регіонів.. Крім того, для українського державного апарату характерна відсутність реальних механізмів реалізації задекларованих стратегічних цілей та пріоритетів урядової політики, що зводить нанівець намагання держави досягти поставлених цілей.

Схема 1. Національна економічна стратегія та зовнішньоекономічна політика: базові взаємозв'язки.

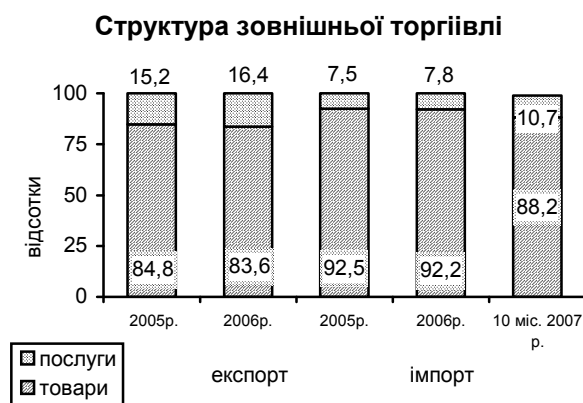
Своєчасне та ефективне коригування національної економічної стратегії в
залежності від характеру та динаміки ключових
світогосподарських тенденцій

Джерело: Схема розроблена на основі підходу, запропонованого в роботі Trade and Development in the New Global Context – The Capacity Dimension. OECD Policy Brief. OECD 2001, p. 5 (www.oecd.org/publications/Pol_brief/).

§2. УКРАЇНА В МІЖНАРОДНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

*С.В. Корсунський, директор
департаменту економічного співробітництва
МЗС України*

Протягом 2007р. спостерігалась активізація міжнародного торговельно-економічного співробітництва України з іншими країнами. У цілому Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції товарами з партнерами із 200 країн світу.

В січні-жовтні 2007 року спостерігалось зростання основних показників розвитку зовнішньої торгівлі порівняно з січнем-жовтнем минулого року.

Динаміка обсягів, структури та географії зовнішньоторговельного обігу України

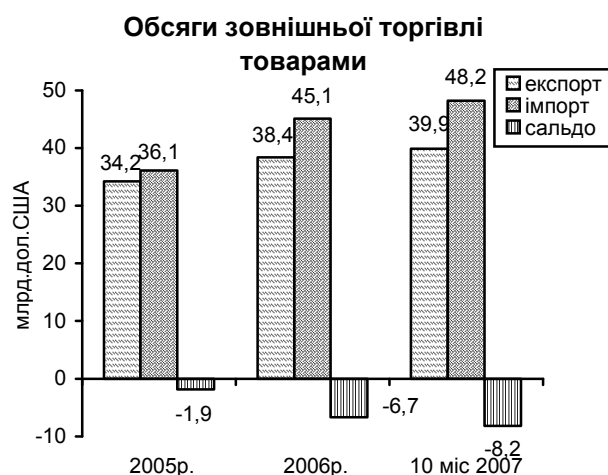
Зовнішньоторговельний оборот (товари і послуги) за січень-жовтень 2007 року склав 98 млрд. 967,8 млн.дол. і збільшився на 28,8% (на 22 млрд. 141,4 млн.дол.) в порівнянні з січнем-жовтнем 2006 року.

Сальдо торговельного балансу (товари та послуги) за цей період склалося негативним в сумі 4 млрд. 906,4 млн.дол. і істотно зросло порівняно з минулим періодом: у січні-жовтні 2006 року воно було негативним і складало 1 млрд.729 млн.дол.

В торгівлі товарами сальдо склалося від'ємним в сумі 8 млрд.220,2 млн.дол. За січень-жовтень 2006 року воно також було негативним і складало 4 млрд. 885,7 млн.дол. При цьому зовнішньоторговельний оборот в торгівлі товарами збільшився на 30,3 %, експорт зріс на 27,4 %, а імпорт – на 32,9 %.

Експортні поставки товарів здійснювало близько 13,5 тис. учасників зовнішньоекономічної діяльності різних форм власності. З них чисельність учасників приватної форми власності склала близько 12,8 тис., вартість поставок яких становила майже 92,6% загального обсягу експорту, державної – 0,7 тис. та відповідно 7,3%.

Імпортні поставки товарів здійснювало майже 24,5 тис. учасників зовнішньоекономічної діяльності, з них приватної форми власності близько 23,8 тис., вартість поставок яких складала біля 83,6% загального обсягу імпорту, державної – 0,5 тис. та відповідно 16,3%, комунальної – 0,2 тис. та 0,1%.

Обсяги **експорту товарів та послуг** в січні-жовтні 2007 року склали 47 млрд. 30,7 млн.дол. і збільшилися в порівнянні з січнем-жовтнем 2006 року на 25,3% (на 9 млрд. 482 млн. дол.).

Експорт товарів в січні-жовтні 2007 року зріс на 8 млрд. 595,1 млн.дол. і склав 39 млрд. 998,7 млн.дол. Збільшення обсягів експорту товарів в січні-жовтні 2007 року, в першу чергу, пов'язано із збільшенням експорту:

- неблагородних металів та виробів з них – у 1,3 рази (на 3 млрд. 693,2 млн.дол), з них:
 - чорних металів – у 1,3 рази (на 2 млрд. 986,2 млн.дол.)
 - виробів з чорних металів – на у 1,3 рази (на 583,5 млн.дол.)
- продукції машинобудування у 1,5 рази або на 2 млрд. 334 млн.дол, з них:
 - транспортних засобів та шляхового обладнання – у 1,6 рази (на 1 млрд. 23,2 млн.дол);
 - електричних машин та устаткування – в 1,7 рази (на 722 млн. дол.).
- продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості – на 26,4% (на 1 млрд. 29,9 млн.дол.), з них:

- насіння і плодів олійних рослин – у 2,4 рази (на 305,7 млн.дол);
- молока та молочних продуктів, яєць, меду – у 1,7 рази (на 211,5 млн.дол.);
- жирів і олій тваринного або рослинного походження – у 1,6 рази (на 460,3 млн.дол.).
- продукції хімічної та пов'язаної з нею галузеві промисловості – на 17,5% (на 604,3 млн.дол), з них:
 - органічних хімічних сполук –на 16,8% (на 86,5 млн.дол);
 - добрив – на 27,7% (на 225,4 млн.дол.).
- ефірних олій, косметичних препаратів – у 2,2 рази (на 51,5 млн.дол);
 - продукції легкої промисловості – на 13,8% (на 152 млн.дол);
 - мінеральних продуктів – на 8,2% (на 272,5 млн.дол.);
 - деревини, паперової маси та виробів з них – у 1,4 рази (на 343,7млн.дол.).

Найбільша питома вага в українському експорті належить продукції металургійного комплексу (42,8%), продукції машинобудування (16,7%), продукції АПК та харчової промисловості (12,3%), продукції хімічної промисловості (10,2%), мінеральні продукти займають (9%) тощо.

Збільшення експорту товарів відбулося по наступних географічних напрямках:

- до країн Європи – на 17,8%;
- до країн Азії – на 19,5%;
- до країн Африки – на 16,9%;
- до країн Австралії та Океанії – на 10,4%;
- до країн Америки – на 0,8%.

Основні торговельні партнери по експорту товарів в січні-жовтні 2007 року:

Назва країни	Обсяг експорту товарів (млн.дол.)	Темпи росту (зниження) січня-жовтня 2007 року до січня-жовтня 2006 року, %	Питома вага в загальному експорті товарів, %
1. РФ	10315,4	149,7	25,8
2. ТУРЕЧЧИНА	2950,0	148,0	7,4
3. ІТАЛІЯ	2213,0	109,0	5,5
4. НІМЕЧЧИНА	1364,5	132,4	3,4
5. ПОЛЬЩА	1354,3	123,2	3,4
6. БІЛОРУСЬ	1266,0	129,7	3,2
7.КАЗАХСТАН	1177,7	175,8	2,9

Назва країни	Обсяг експорту товарів (млн.дол.)	Темпи росту (зниження) січня-жовтня 2007 року до січня-жовтня 2006 року, %	Питома вага в загальному експорті товарів, %
8. УГОРЩИНА	985,9	126,6	2,5
9. США	886,1	86,7	2,2
10. ЄГИПЕТ	727,9	116,2	1,8

Обсяги **імпорту товарів та послуг** збільшилися в порівнянні з січнем-жовтнем 2006 року на 12 млрд. 659,4 млн.дол. і склали 51 млрд. 937,1 млн.дол.

В січні-жовтні 2007 року **імпорт товарів** склав 48 млрд. 218,9 млн.дол. із збільшенням в порівнянні з січнем-жовтнем минулого року на 32,9%.

Збільшення імпорту товарів в січні-жовтні 2007 року пов'язано із зростанням надходжень:

- мінеральних продуктів – на 24% (на 2 млрд. 711,3 млн. дол.), з них:
 - енергетичних матеріалів; нафти та продуктів її перегонки – на 22% (на 2 млрд. 340,4 млн.дол).
- продукції машинобудування – в 1,4 рази (на 4 млрд. 661,3 млн.дол.) з них:
 - транспортних засобів та шляхового обладнання – у 1,6 рази (на 2 млрд. 312,3 млн.дол);
 - котлів, машин, апаратів механічних – у 1,5 рази (на 1 млрд. 882,7 млн.дол.).
- продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – у 1,4 рази (на 1 млрд. 841,1 млн.дол.), з них:
 - фармацевтичних продуктів – в 1,4 рази (на 423,9 млн.дол.);
 - продуктів неорганічної хімії – у 1,4 рази (на 64,5 млн.дол.);
 - ефірних олій, косметичних препаратів – на 33,3% (на 126,7 млн.дол.).
- неблагородних металів та виробів з них – в 1,4 рази (на 1 млрд. 156,5 млн.дол.), з них:
 - чорних металів – в 1,5 рази (на 613 млн.дол.).
- продукції АПК та харчової промисловості – на 29,3% (на 725,1 млн.дол.);
- продукції легкої промисловості – на 4% (на 58 млн.дол.).

Зберігалася оптимальна структура імпорту, в якій більше 80% займала сировина та продукція промислово-технічного призначення.

Найбільша частка у загальному обсязі імпорту за січень-жовтень 2007 року припадає на продукцію машинобудування (32,2%), мінеральні продукти (29%), продукцію хімічної промисловості (14,4%), неблагородні метали та вироби з них (7,9%), продукцію агропромислового комплексу (6,6%) тощо.

У цілому недосконала **товарна структура зовнішньої торгівлі** є однією з найбільших проблем, яка потребує вирішення. Протягом останніх 11 років структура українського експорту і імпорту залишається практично без змін: в експорті домінують недорогocінні метали та вироби з них (до 43%), механічне та електронне обладнання (до 10%) мінеральні продукти (до 12%), продукції хімічної промисловості (до 9%), транспортні засоби (до 6%) та текстильна продукція (до 2%). Водночас, в структурі імпорту мінеральні продукти займають до 30-40%, механічне та електронне обладнання – до 17%, транспортні засоби - до 13%, продукція хімічної промисловості – до 9%, недорогocінні метали – до 8%, текстиль – до 3%. В контексті подальшої інтеграції України до світової економіки, зокрема, вступ нашої держави до СОТ та укладення Угоди про вільну торгівлю з ЄС, вимагатимуть істотної реструктуризації орієнтованих на експорт галузей з метою збільшення частки продукції з високим ступенем обробки.

У регіональному розрізі **Російська Федерація** залишалася основним торговельним партнером України (питома вага РФ в зовнішньоторговельному обороті товарами та послугами складає 27,4%), однак її частка поступається торгівлі з країнами ЄС.

Експорт товарів і послуг до РФ в січні-жовтні 2007 року склав 12 млрд. 921,9 млн.дол. і збільшився у 1,4 рази (на 3 млрд. 426,8 млн.дол.) в порівнянні з січнем-жовтнем 2006 року. Експорт товарів до РФ в січні-жовтні склав 10 млрд. 315,4 млн.дол. і збільшився у 1,5 рази порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Слід відмітити, що в останні роки торгівля з Російською Федерацією характеризується певним динамізмом. У жовтні обсяг експорту товарів до РФ перевищив мільярдний рубіж і склав 1 млрд. 107 млн.дол., тоді як у минулі роки щомісячний обсяг експорту товарів до РФ не перевищував 500- 700 млн.дол. Значно зросли експортні поставки до РФ продукції машинобудування, мінеральних продуктів, продукції металургійної промисловості, продукції хімічної промисловості та агропромислового комплексу.

Обсяги імпорту товарів і послуг з Росії склали 14 млрд. 194,2 млн.дол. і збільшились в порівнянні з січнем-жовтнем 2006 року на 20,1%. Імпорт товарів з Російської Федерації склав 13 млрд. 661,3 млн.дол. і збільшився порівняно з аналогічним періодом минулого року на 20,5%. Сальдо торгівлі товарами з РФ склалося від'ємним у сумі 3 млрд. 345,9 млн.дол.

Зовнішньоторговельний оборот України **товарами та послугами з країнами СНД** в січні-жовтні 2007 року збільшився в порівнянні з аналогічним періодом 2006 року на 30,4% і склав 39 млрд. 362,5 млн.дол. При цьому обсяги експорту збільшилися у 1,4 рази і склали 18 млрд. 16,3 млн.дол., а імпорт збільшився на 23,9% і склав 21 млрд. 346,2 млн.дол. Сальдо торгівлі з цими країнами склалося від'ємним в сумі 3 млрд. 329,9 млн.дол.

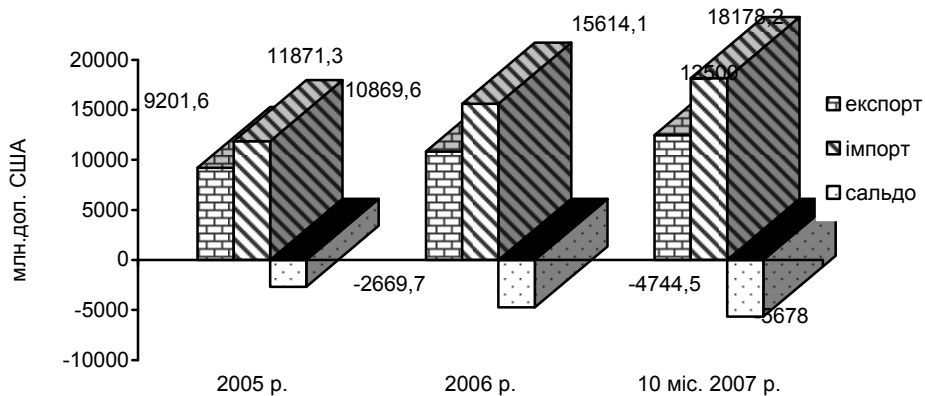
Слід зазначити, що обсяги експорту товарів до країн СНД в січні-жовтні 2007 року порівняно з аналогічним періодом минулого року зросли у 1,5 рази і склали 15 млрд. 164,7 млн.дол, обсяги імпорту зросли на 24,4% і склали 20 млрд. 724,2 млн.дол. Сальдо торгівлі товарами з країнами СНД склалося від'ємним в сумі 5 млрд. 559,5 млн.дол.

Зовнішньоторговельний оборот України товарами та послугами з **іншими країнами світу (без країн СНД)** склав 59 млрд. 605,3 млн.дол. і збільшився на 27,8% в порівнянні з січнем-жовтнем 2006 року. При цьому експорт товарів і послуг склав 29 млрд. 14,4 млн.дол. і збільшився на 18%, або на 4 млрд. 423,8 млн.дол., а імпорт – 30 млрд. 590,9 млн.дол. і відповідно збільшився на 38,8%, або на 8 млрд. 546,5 млн.дол.

Сальдо зовнішньоторговельного обороту товарами та послугами з цими країнами у січні-жовтні 2007 року склалося від'ємним в сумі 1 млрд 576,5 млн.дол, тоді як у січні-жовтні минулого року воно було додатнім у сумі 2 млрд. 546,1 млн.дол. Необхідно зазначити, що обсяги експорту товарів до інших країн світу в січні-жовтні 2007 року в порівнянні з січнем-жовтнем 2006 року збільшилися на 16,5%, або на 3 млрд. 519,4 млн.дол. і склали 24 млрд. 834 млн.дол. В той же час, обсяги імпортних надходжень товарів з цих країн збільшилися у 1,4 рази, або на 7 млрд. 866,3 млн.дол. і склали 27 млрд. 494,7 млн.дол. В січні-жовтні 2007 року в торгівлі товарами з іншими країнами світу склалося негативне сальдо в сумі 2 млрд. 660,7 млн.дол.

Питома вага **країн ЄС** у зовнішньоторговельному обороті товарами та послугами України за січень-жовтні 2007 року склала 33,5%. Зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами з країнами цього регіону за січень-жовтень 2007 року зріс порівняно з січнем-жовтнем 2006 року на 28,1% і склав 33 млрд. 200,3 млн.дол.

Зовнішня торгівля товарами з країнами ЄС

При цьому експорт товарів та послуг збільшився в порівнянні з 2006 роком на 17,1% або на 1 млрд. 999,7 млн.дол. і склав 13 млрд. 693,6 млн.дол, а імпорт товарів та послуг збільшився на 37,2% або на 5 млрд. 285,7 млн.дол. і склав 19 млрд. 506,8 млн.дол. Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС склалося від'ємним в сумі 5 млрд. 813,2 млн.дол.

Серед країн ЄС основними торговельними партнерами України є Німеччина, Італія та Великобританія. На їх долю припадає відповідно 6,6%, 3,8% та 1,9% зовнішньоторговельного обороту товарами та послугами України за січень-жовтень 2007 року.

Зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами з **Німеччиною** за січень-жовтень 2007 року зріс порівняно з січнем-жовтнем 2006 року у 1,4 рази і склав 6 млрд. 563,3 млн.дол, в тому числі експорт зріс у 1,3 рази і склав 1 млрд. 656,8 млн.дол., а імпорт зріс у 1,4 рази і склав 4 млрд. 906,5 млн.дол. Сальдо склалося від'ємним в сумі 3 млрд. 249,8 млн.дол.

Обсяг торгівлі товарами та послугами з **Італією** склав за січень-жовтень 2007 року 3 млрд. 769,5 млн. дол. і зріс порівняно з січнем-жовтнем минулого року на 15%, в тому числі експорт склав 2 млрд. 303 млн.дол, з приростом обсягів на 9,4%, імпорт – 1 млрд. 466,6 млн.дол. і зріс на 25%. Сальдо склалося додатнім в сумі 836,4 млн.дол.

Зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами з **Великобританією** склав 1 млрд. 901,7 млн.дол. і зріс на 26,8% порівняно з січнем-жовтнем 2006 року, в тому числі експорт склав 698,1 млн.дол. і збільшився на 6,9%, а імпорт відповідно 1 млрд. 203,6 млн.дол з приростом у 1,4 рази. Сальдо склалося від'ємним – 505,4 млн.дол.

До основних торговельних партнерів України належать **США**, питома вага яких у зовнішньоторговельному обороті товарами та послугами України склала за січень-жовтень 2007 року 2,7%.

Обсяг зовнішньої торгівлі товарами та послугами з США зріс на 17,2% і склав 2 млрд. 632,6 млн.дол, в тому числі експорт зменшився на 3,7% і склав 1 млрд. 228,7 млн.дол, а імпорт зріс у 1,4 рази і склав 1 млрд. 403,9 млн.дол. Сальдо торгівлі товарами та послугами з США склалося від'ємним в сумі 175,3 млн.дол.

Зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами з **Канадою** склав у січні-жовтні 2007 року 279,1 млн.дол. і зріс порівняно з січнем-жовтнем 2006 року на 7,3%, в тому числі експорт зріс на 1,4% і склав 159,4 млн. дол., а імпорт зріс на 16,1% та склав 119,7 млн.дол. Сальдо торгівлі склалося додатнім в сумі 39,6 млн.дол.

В контексті аналізу зовнішньоекономічної діяльності України важливим є її регіональний аспект. Так, за **експортом-імпортом товарів по регіонах України** провідне місце посідають Донецька область (сальдо +5621 млн.дол.), Дніпропетровська (+3862,8 млн.дол.), Луганська (+2012,1 млн. дол.) і Полтавська (+1096,0 млн. дол.). Найгірші показники має місто Київ (-14855,8 млн. дол.) та Київська область (-1592,6 млн.дол.). І це при тому, що за обсягом експорту Донецька (21,8%), Дніпропетровська (20,8%) і Луганська області (8%) забезпечують практично половину експортного потенціалу України. У той же час провідними імпортерами є м.Київ (39,7%), Дніпропетровська (8,6%) і Донецька (6,4%) області.

У січні–вересні 2007р. порівняно з відповідним періодом минулого року спостерігалось зростання **обсягів зовнішньої торгівлі послугами**. Експорт збільшився на 15,8% і становив 6328,8 млн.дол.США, імпорт – відповідно на 27,6% і 3346,4 млн. доларів. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі становило 2982,4 млн.дол. (у січні–вересні 2006р. – 2842 млн.дол.).

Україна здійснювала зовнішньо-торговельні операції послугами зі 205 країнами світу. Найбільшу питому вагу в загальному обсязі українського експорту становили транспортні (69,4%), різні ділові, професійні та технічні (12,4%) послуги.

Порівняно з січнем–вереснем 2006р. **експорт послуг** зріс на 863,8 млн.дол., у т.ч. залізничного транспорту – на 302,4 млн.дол. (на 47,7%), різних ділових, професійних та технічних – на 179,4 млн.дол. (на 29,5%), повітряного транспорту – на 133,4 млн.дол. (на 25,3%), фінансових – на 99,1 млн.дол. (у 2,9 раза), по подорожах – на 72,3 млн.дол. (на 37,2%), комп'ютерних – на 48,2 млн.дол. (у 2 рази), приватним особам та в галузі

культури та відпочинку – на 44,1 млн.дол. (у 3,7 раза), з ремонту – на 43,2 млн.дол. (на 26,4%). Одночасно скоротився експорт послуг трубопровідного транспорту – на 127,7 млн.дол. (на 6,9%), будівельних – на 60,7 млн.дол. (в 1,9 раза), зв'язку – на 7,5 млн.дол. (на 4,2%).

Із загального обсягу експорту послуг 2566,4 млн.дол. (40,6%) становлять послуги до

Основні країни-партнери в експорті послуг

країн СНД, 2108,4 млн.дол. (33,3%) – до країн ЄС.

Основним партнером з країн

СНД залишається Російська Федерація, на яку припадає 2345,8 млн.дол. (37,1%) обсягу всіх наданих послуг. Обсяг послуг, наданих країнам СНД, скоротився порівняно з січнем–вереснем 2006р. на 11,7 млн.дол. (на

0,4%), у т.ч. до Туркменістану – на 87,3 млн.дол. (в 11,5 раза). Одночасно зріс експорт послуг до Казахстану – на 24,9 млн.дол. (у 2,1 раза), Білорусі – на 20,7 млн.дол. (в 1,5 раза), Молдови – на 14,6 млн.дол. (в 1,6 раза).

Обсяг послуг, наданих іншим країнам світу, зріс порівняно з січнем–вереснем 2006р. на 875,5 млн.дол. (на 30,3%), у т.ч. до Швейцарії – на 116 млн.дол. (в 1,5 раза), Сполученого Королівства – на 100,7 млн.дол. (на 35,6%), Сполучених Штатів Америки – на 85,2 млн.дол. (на 38,2%), Кіпру – на 81,1 млн.дол. (на 37,8%), Німеччини – на 80,2 млн.дол. (на 43,9%), Естонії – на 41,9 млн.дол. (в 1,6 раза), Австрії – на 38 млн.дол. (на 41,5%), Нідерландів – на 25,8 млн.дол. (на 37,5%), Бельгії – на 25,6 млн.дол. (на 21,5%). Одночасно скоротився експорт послуг до Данії – на 15,5 млн.дол. (на 24,4%), Угорщини – на 12,9 млн.дол. (на 13,7%).

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі українського імпорту послуг склали транспортні (23,2%), фінансові (17,3%), різні ділові, професійні та технічні (15,5%), державні, які не віднесені до інших категорій (13,6%).

Імпорт послуг до України збільшився порівняно з січнем–вереснем 2006р. на 723,4 млн.дол., у т.ч. фінансових – на 304,8 млн.дол. (у 2,1 раза), залізничного транспорту – на 106,5 млн.дол. (на 43,7%), приватним особам та в галузі культури та відпочинку – на 89,6 млн.дол. (у 2,1 раза), повітряного транспорту – на 58,3 млн.дол. (на 32,8%), по подорожах – на 51,7 млн.дол. (на 30,3%), різних ділових, професійних та технічних – на 43,5 млн.дол. (на 9,1%), комп'ютерних – на 41,5 млн.дол. (в 1,5 раза), страхових – на 29,3

млн.дол. (на 42,8%), морського транспорту – на 20,5 млн.дол. (на 29,4%), державних, які не віднесені до інших категорій – на 21 млн.дол. (на 4,8%).

Одночасно скоротився імпорту послуг будівельних – на 59,4 млн.дол. (на 41,3%), реклами, вивчення ринку, опитування громадської думки – на 27,9 млн.дол. (на 19,3%), науково-дослідних та дослідно-конструкторських – на 12,8 млн.дол. (на 27,2%), операційного лізингу – на 12,5 млн.дол. (на 18,1%), зв'язку – на 6 млн.дол. (на 8,9%).

Із загального обсягу імпорту послуг 559,8 млн.дол. (16,7%) становлять послуги з країн СНД, послуги з країн ЄС – 1751 млн.дол. (52,3%). Імпорт послуг із країн СНД зріс порівняно з січнем–вереснем 2006р. на 52,3 млн.дол. (на 10,3%), у т.ч. з Російської Федерації – на 52,5 млн.дол. (на 12,3%).

Обсяг послуг, одержаних із інших країн світу, зріс на 671,1 млн.дол. (на 31,7%), у т.ч. зі Сполученого Королівства – на 142,1 млн.дол. (на 45,5%), Німеччини – на 61,3 млн. дол. (на 36,2%), Сполучених Штатів Америки – на 60,3 млн.дол. (на 26,6%), Угорщини – на 48,4 млн.дол. (у 2,2 раза), Франції – на 45,2 млн.дол. (у 2,2 раза), Кіпру – на 44,4 млн.дол. (на 25,2%), Греції – на 44,1 млн.дол. (у 4,2 рази), Польщі – на 31,4 млн.дол. (на 48,3%), Туреччини – на 29,7 млн.дол. (на 32,1%). Одночасно скоротився імпорту послуг із Австрії – на 48,7 млн.дол. (на 29,7%).

Зростання іноземних інвестицій в Україну

У 2007 році значно зросли **обсяги іноземного інвестування в Україну**. Станом на 1 жовтня 2007 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 6014,3 млн.дол.США прямих інвестицій, у т.ч. з країн СНД – 421,4 млн.дол. (7,0% до загального обсягу), з інших країн світу – 5592,9 млн.дол. (93,0%). У той же час нерезидентами вилучено капіталу на 1031,5 млн.дол.

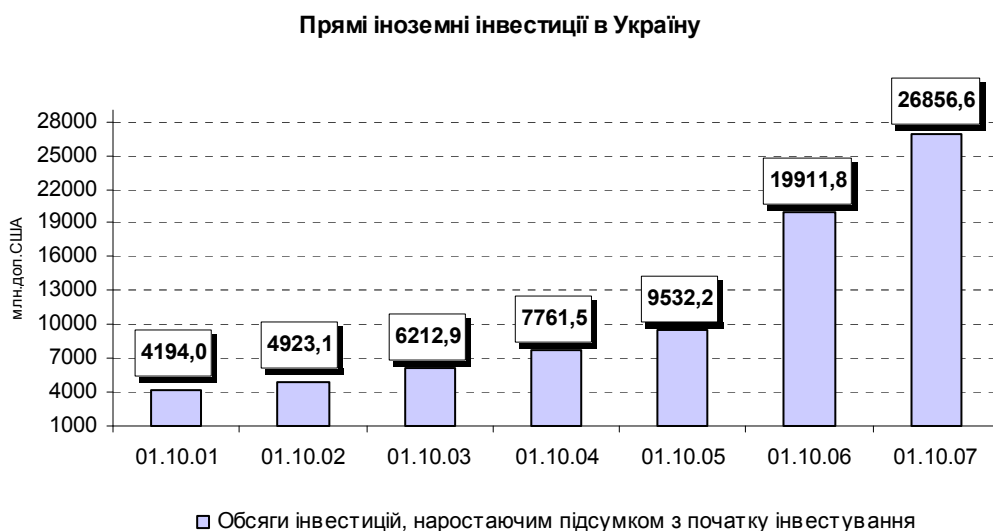
У цілому приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіку країни, з урахуванням його переоцінки, втрат, курсової різниці тощо, за січень–вересень 2007 року склав 5238,8 млн.дол., що на 70,5% більше приросту за відповідний період 2006 року.

За січень–вересень 2007 року значно зріс капітал нерезидентів з Кіпру – на 1774,9 млн.дол., Швеції – на 739,4 млн.дол., Нідерландів – на 639,9 млн.дол., Австрії – на 376,8 млн.дол., Російської Федерації – на 341,2 млн.дол., Сполученого Королівства – на 248,0 млн.дол., Польщі – на 245,3 млн.дол. Продовжують нарощувати свій капітал

інвестори з Франції (приріст капіталу склав 195,3 млн.дол.) та Німеччини (181,3 млн.дол.).

Значний **приріст іноземного капіталу** за 9 місяців 2007 року спостерігався на підприємствах, що здійснюють фінансову діяльність – на 1688,4 млн.дол., будівництво – на 567,1 млн.дол., операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям – на 451,9 млн.дол., а також на підприємствах промисловості – на 1362,5 млн.дол., у т.ч. добувної – на 585,4 млн.дол. та переробної – на 775,6 млн.дол. Серед галузей переробної промисловості найбільше зросли обсяги прямих іноземних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 239,9 млн.дол.), виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (на 187,8 млн.дол.), хімічну та нафтохімічну промисловість (на 131,3 млн.дол.), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (на 76,2 млн.дол.). На підприємствах транспорту та зв'язку капітал зріс на 160,5 млн.дол., торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів, предметів особистого вжитку – на 119,0 млн.дол., сільського господарства, мисливства, лісового господарства – на 78,2 млн.дол.

Загальний **обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, на 1 жовтня 2007р. склав 26856,6 млн.дол.**, що на 24,2% більше обсягів інвестицій на початок року та у розрахунку на одну особу становить 576,2 дол.

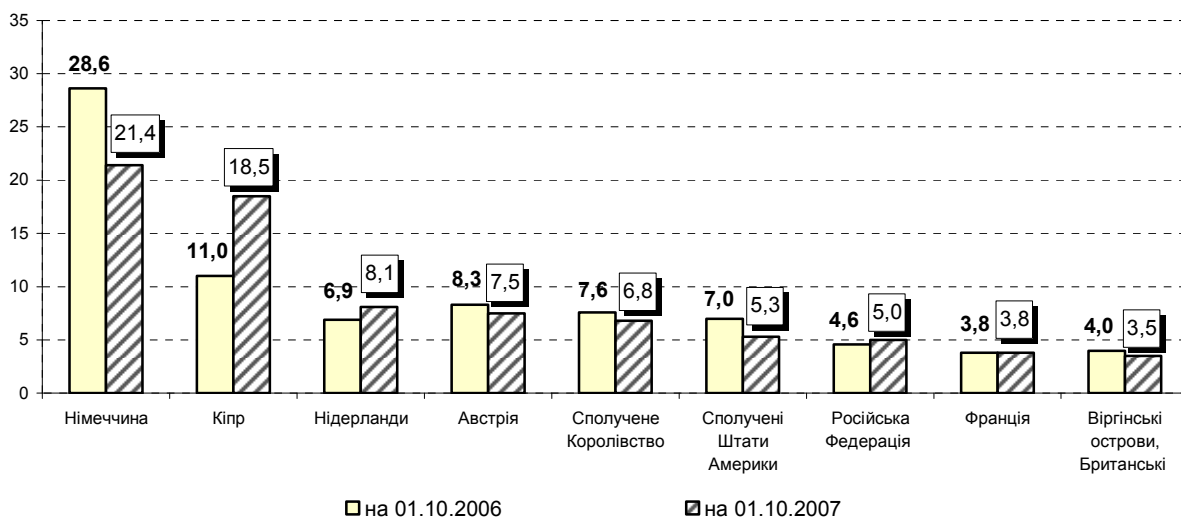
Інвестиції надійшли зі 119 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 83% загального обсягу капіталу входять: Німеччина – 5759,3 млн.дол., Кіпр – 4957,6 млн.дол., Нідерланди – 2173,7 млн.дол., Австрія – 2010,5 млн.дол., Сполучене Королівство – 1820,0 млн.дол., США – 1421,1 млн.дол., Російська

Федерація – 1343,2 млн.дол., Франція – 1025,6 млн.дол., Віргінські острови – 943,2 млн.дол. та Швеція – 876,7 млн.дол.

Значні обсяги іноземних інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості – 7467,1 млн.дол. (27,8% загального обсягу прямих інвестицій в Україну), у т.ч. переробної – 6316,6 млн.дол. та добувної – 1017,0 млн.дол. Серед галузей переробної промисловості суттєві обсяги інвестицій внесено в металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 1516,6 млн.дол., у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 1506,8 млн.дол., машинобудування – 1027,5 млн.дол., хімічну та нафтохімічну промисловість – 787,6 млн.дол.

У фінансових установах акумульовано 4206,7 млн.дол. (15,7%) прямих інвестицій, на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 2742,3 млн.дол. (10,2%) та в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, – 2244,2 млн.дол. (8,4%).

Розподіл прямих інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами
(у % до загального обсягу)

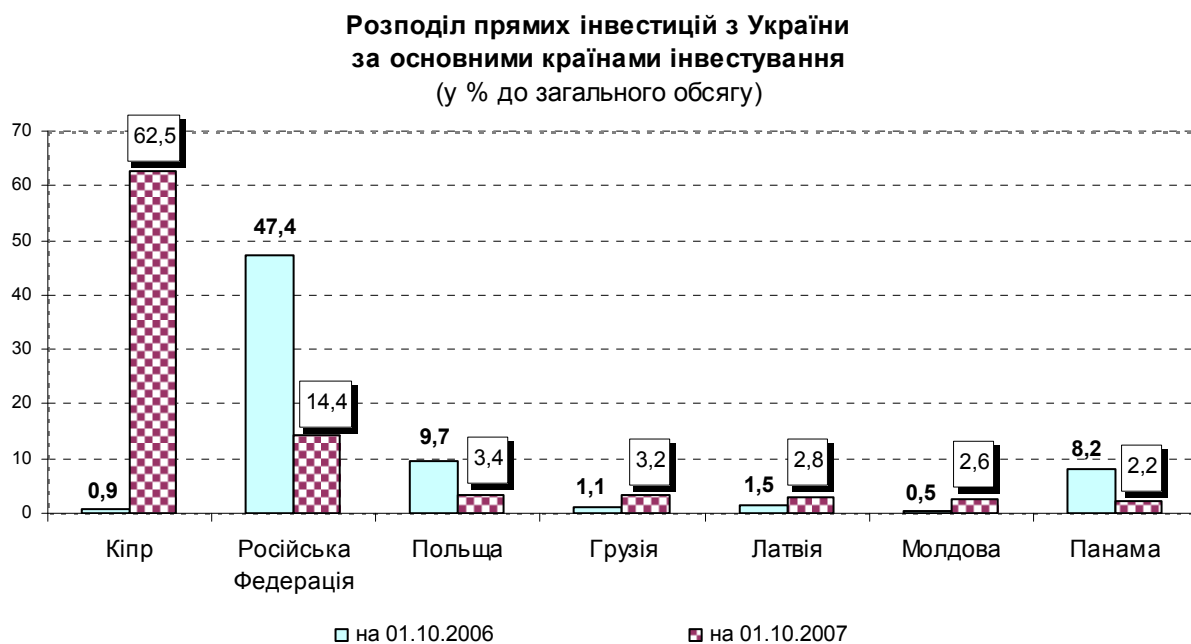
Прямі іноземні інвестиції надійшли до 13,9 тис. підприємств України.

Сума кредитів та позик, отриманих підприємствами України від прямих інвесторів, на 1 жовтня 2007р. становила 3614,8 млн.дол. Найбільше їх надійшло з Кіпру – 716,8 млн.дол., Російської Федерації – 688,8 млн.дол., Нідерландів – 385,7 млн.дол., Франції – 322,3 млн.дол., Німеччини – 308,3 млн.дол., Польщі – 198,3 млн.дол., Сполучених Штатів Америки – 168,2 млн.дол., Австрії – 156,7 млн.дол. та Сполученого

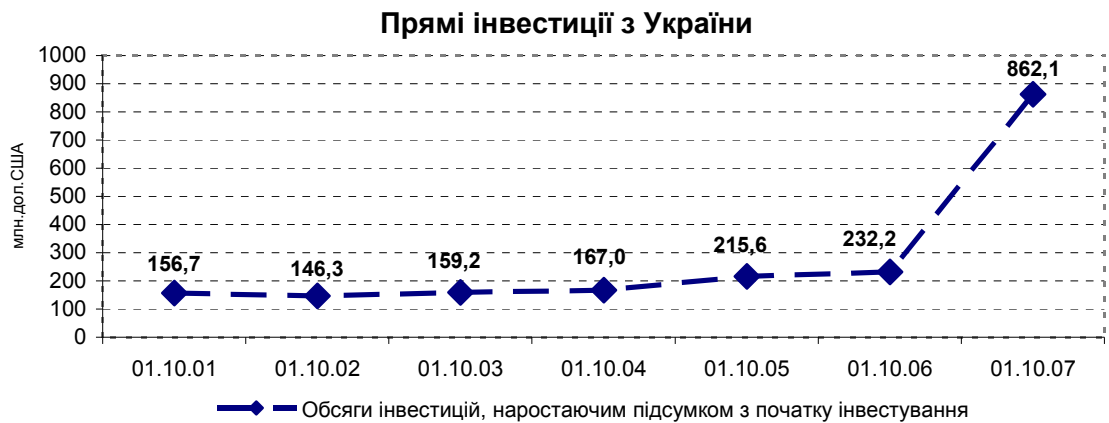
Королівства – 145,4 млн.дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, включаючи позичковий капітал, на 1 жовтня 2007р. становив 30471,4 млн.дол.

У січні–вересні 2007р. з України в економіку інших країн світу спрямовано 629,0 млн.дол. прямих інвестицій. Інвестування здійснювалось переважно у вигляді грошових внесків та цінних паперів. Обсяг інвестицій з України в економіку країн світу на 1 жовтня 2007р. склав 862,1 млн.дол., у т.ч. у країни СНД – 188,5 млн.дол. (21,9% до загального обсягу), в інші країни світу – 673,6 млн.дол. (78,1%).

Основними інвесторами з України є підприємства, що належать до таких видів економічної діяльності, як фінансова діяльність, обсяги інвестицій яких склали 187,0 млн.дол. (21,7%), торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 78,8 млн.дол. (9,1%), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 57,8 млн.дол. (6,7%), діяльність транспорту – 43,1 млн.дол. (5,0%), промисловість – 31,7 млн.дол. (3,7%) та державне управління – 17,7 млн.дол. (2,1%).

Прямі інвестиції з України здійснено у 52 країни світу, з них у 7 країн – понад 91% загального обсягу. Зокрема, в економіку Кіпру спрямовано 538,5 млн.дол., Російської Федерації – 124,0 млн.дол., Польщі – 29,3 млн.дол., Грузії – 27,4 млн.дол., Латвії – 24,1 млн.дол., Молдови – 22,3 млн.дол. та Панами – 18,9 млн.дол.

Висновки

1. 2007 рік приніс Україні майже 30% зростання зовнішньоторгівельного обороту.
2. Понад 95% українських експортерів є представниками приватної форми власності.
3. У 2007 році збереглась негативна тенденція до збільшення від'ємного сальдо в торговельному балансі країни.
4. Однією з найбільших проблем у 2007 році залишалась недосконала товарна структура зовнішньої торгівлі. Протягом останніх 11 років експорті домінують обробна та сировинна продукції.
5. У регіональному розрізі *Російська Федерація* залишалася основним торговельним партнером України (питома вага РФ в зовнішньоторговельному обороті товарами та послугами складає 27,4%), однак у 2007 році її частка поступається торгівлі з країнами ЄС (33,5%).
6. У 2007 році значно зросли обсяги іноземного інвестування в Україну. В економіку України іноземними інвесторами вкладено 6014,3 млн.дол.США прямих інвестицій, у т.ч. з країн СНД – 421,4 млн.дол. (7,0% до загального обсягу), з інших країн світу – 5592,9 млн.дол. (93,0%). У той же час нерезидентами вилучено капіталу на 1031,5 млн.дол. У цілому приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіку країни, за січень–вересень 2007 року зріс на 70,5% в порівнянні з відповідним періодом 2006 року. Майже третина цих інвестицій вкладається в розвиток промислового виробництва.

РОЗДІЛ V

УКРАЇНА В ДВОСТОРОННІХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

§ 1. УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ: ПОМІЖ СТРАТЕГІЧНИМ ПАРТНЕРСТВОМ ТА СТРАТЕГІЧНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ

*Г.М. Перепелиця, доктор політичних наук,
професор, директор Інституту зовнішньої політики
Дипломатичної академії України при МЗС України*

Основним принципом, на якому мають будуватися українсько-російські відносини, як задекларовано в основних міждержавних договорах та угодах, є принцип стратегічного партнерства. Проте реальні відносини, які складаються між Україною та Росією дуже далекі від задекларованих намірів. 2007 рік, як і попередні роки не став виключенням із цих реалій. Потреба у декларуванні такого рівня відносин між Україною та Росією визначається не спільними стратегічними інтересами, а важливістю кожної із сторін в їх реалізації. Звісно, що Росія має критично важливе значення для України, оскільки вона зачіпає і значною мірою визначає її фундаментальні, життєво важливі інтереси, пов'язані із сьогоденням і майбутнім країни. При цьому необхідно виходити з того, що сутністю українсько-російських відносин є їх асиметричний характер. Особливість цієї асиметрії полягає у тому, що Україна не тільки значно поступається Росії за усіма основними параметрами, але й знаходиться в стратегічній залежності від останньої в багатьох сферах двосторонніх відносин.

Росія також, незважаючи на свої стратегічні переваги, знаходячись в системі асиметричних відносин, теж виявляється залежною від України. Хоча на відміну від України, ця залежність для Росії має геополітичний характер, а від так є стратегічно важливою. Таким чином асиметрія відносин між Україною та Росією є обоюдною для обох сторін. На підставі цього можна зробити висновок про **обоюдну асиметричну залежність**, яка існує у відносинах між Україною та Росією. Ця залежність переважною мірою визначала ті тенденції, які проявились у двосторонніх відносинах між Україною та Росією протягом 2007 року. Щоб їх виявити необхідно, перш за все з'ясувати, яке місце посідала Україна в реалізації зовнішньополітичної стратегії Росії у 2007 році.

Російська зовнішньополітична стратегія спрямована на реалізацію тих життєво важливих інтересів і цілей Росії, які вона переслідувала на міжнародній арені. 2007 рік в цьому контексті став знаковим, оскільки протягом цього часу стала помітною зміна зовнішньополітичних пріоритетів Росії. Цей рік можна вважати початком другого етапу зовнішньої політики В. Путіна. Перший етап, який умовно вкладається в період 2000-2006 року, передбачав досягнення „самодостатності” Росії в європейській та світовій політиці.

Головною причиною появи моделі „самодостатності” зовнішньої політики Росії був брак ресурсів, необхідних для підтримання статусу світової потуги “great power”. Особливо відчутною ця залежність виявилась після падіння цін на нафту та „азіатської фінансової лихоманки”. Суть цієї політики полягала у збалансуванні Росією її геополітичних амбіцій з ресурсами, яких бракувало для реалізації таких амбіцій. Для Росії, як держави імперського типу, зовнішня політика і геополітичні інтереси були визначальними в формуванні її внутрішнього політичного режиму. Відіграючи таку роль, зовнішня політика Росії завжди підпорядковувала собі політику внутрішню і вимагала для своєї реалізації мобілізації внутрішніх ресурсів. Історія Росії, як зазначає С.Медведев – “це історія придбання ресурсів і контролю над ними, включаючи територію (в тому числі стратегічну глибину) чисельність населення, природні запаси, промисловий і технологічний потенціал та інше. Російські ритуали національної безпеки укорінені в міфології “невичерпності ресурсів”⁷².

Від так, центральною проблемою зовнішньої політики В.Путіна стала проблема поновлення ресурсів. Для її вирішення, В.Путін змінив піраміду стратегічних пріоритетів. Якщо раніше внутрішні ресурси витрачали на досягнення зовнішньополітичних цілей, відтепер навпаки, зовнішня політика має сприяти накопиченню внутрішніх ресурсів.

Згідно такої моделі зовнішня політика Росії мала стати більш прагматичною та економізованою, тобто зорієнтованою на зовнішньоекономічні результати. За реалізації такої моделі зовнішня політика Росії стала сприйматись радше як геоекономіка ніж геополітика. Щодо геополітичних інтересів, то реалізуючи подібну модель В.Путін був змушений обмежити геополітичні амбіції Росії. Ця вимога потребувала відмови від традиційної для Росії ролі в світовій геополітиці. Проте, така відмова виявилась частковою. В. Путін просто обмежив простір геополітичного домінування Росії, але не відмовився від нього в принципі. Так, Кремль декларативно відмовився від риторики “багатополярного світу”, офіційної російської зовнішньополітичної ідеології 1996-2000 рр., закрив російські військові бази Камрань у В’єтнамі та Лурд на Кубі.

Значні обмеження геополітичних претензій були зроблені і на пострадянському просторі. В.Путін не став заперечувати проти розміщення американських військових баз у країнах Середньої Азії, надання повітряного простору військово–транспортній авіації країн НАТО для проведення воєнної операції в Афганістані. Проте, В.Путін чітко

⁷² Медведев С. Россия в конце эпохи модерна: внешняя политика, безопасность, идентичность. /Россия и Запад в новом тысячелетии. - Европейский центр исследований по вопросам безопасности имени Джорджа К.Маршалла, 2000.-С.59.

окреслив межу сфери геополітичного контролю Росії в “близькому зарубіжжі” – до якої увійшли Україна, Білорусь, Казахстан а також Південний Кавказ.

В. Путіну, необхідно було по можливості надалі уникати конфронтації зі Сполученими Штатами Америки та країнами Заходу, оскільки така конфронтація згубно впливатиме на процес внутрішніх перетворень і буде потребувати величезних втрат, яких Росія просто не витримає. Враховуючи тенденцію до монополярності, яка чітко означилась після падіння біполярного світу, В.Путін представив нове бачення Росії в цій переважно монополярній системі міжнародних відносин. Воно вбачалось у зближенні із Заходом і досягненні відносин стратегічного партнерства із США.

Особливо сприятливим чинником для зближення Росії зі Сполученим Штатами Америки стали терористичні атаки 11 вересня 2001 року і подальша війна з тероризмом. Ці події В.Путін використав надзвичайно вдало, для того, щоб довести свою підтримку Д.Буша в його новій політиці. Ця підтримка була засвідчена дипломатичним сприянням Росії американській війні в Афганістані, нейтральною позицією щодо воєнної компанії США розгорнутою проти Іраку.

Таким чином, В.Путіну вдалось вивести відносини Росії із США на рівень стратегічного партнерства в галузі міжнародної безпеки, принаймні в двох напрямках. Перший напрямок залишався традиційним для американсько-російських відносин - це підтримання стратегічного балансу ядерного стримування та нерозповсюдження ядерної зброї і ракетних технологій. В.Путін не пішов на конфронтацію з приводу одностороннього виходу США з договору по ПРО. Більше того, був ратифікований договір СТАРТ-2, підписаний і ратифікований договір „Про стратегічні наступальні потенціали”. Від тепер, цей напрямок стратегічного партнерства в галузі безпеки був доповнений другим напрямком – спільною боротьбою з міжнародним тероризмом.

Відхід від політики конфронтації стосувався не тільки двосторонніх відносин США і Росії, але і відносин з європейськими країнами - членами НАТО. Знову актуалізувалась тема співробітництва в рамках “20-ки”, Росія дала мовчазну згоду на другу хвилю розширення НАТО, включаючи приєднання до Альянсу країн Балтії – частини пострадянського простору.

Таким чином, ця перша путінська модель зовнішньої політики України фактично визнавала існування однополярного світу на чолі зі Сполученими Штатами Америки. Росія в цьому однополярному світі вбачала себе союзником США, „помічником шерифа”. Таке місце, на думку кремлівського керівництва, дозволило би Росії вирішити найбільш актуальні на той час завдання:

- припинити критику політики Кремля в Чечні з боку Заходу та домогтись визнання чеченського конфлікту внутрішньою проблемою Росії;
- досягти мовчазної згоди Заходу на будівництво в Росії авторитарного політичного режиму, міжнародної легітимації цього режиму і максимальної його підтримки з боку Заходу;
- домогтись визнання Заходом України, Білорусі, Казахстану і Південного Кавказу як сфери монопольного домінування Росії.

Отже, постає питання: як Україна може бути включена в цей контекст міжнародних відносин Росії та її зовнішньополітичних інтересів? У зовнішньополітичній стратегії В.Путіна Україна має повністю вкладатись в контекст тих принципів вимог і завдань, які викладені вище.

Перше, Україна розглядається як доповнення, доважок того внутрішнього ресурсу, якого так не вистачає Росії для відновлення статусу КВО великої регіональної держави і відновлення традиційної геополітичної ролі на європейському континенті.

Друге, незважаючи на те, що Україна є критично важливою для Росії, Кремль не був готовий іти з приводу неї на відкриту конфронтацію із Заходом. Партнерські відносини із Заходом і США для Росії є більш вагомими ніж Україна, оскільки вони визначають майбутню перспективу розвитку Російської Федерації⁷³. Свідченням цьому стали міжнародні події під час помаранчевої революції, коли амбіції Кремля відносно України перетворились на жорстокий спротив Заходу. В результаті, під тиском США і Європи Путін був змушений пом'якшити свою позицію.

Наскільки успішною виявилась реалізація такої моделі? В політичному сенсі вона була в цілому успішною. Захід закрив очі на проблему Чечні і побудову авторитарного режиму в Росії, втратив важелі впливу на проблеми з демократією в цій країні. Проте Росії не вдалось змусити Захід визнати пострадянський простір сферою монопольного російського домінування.

В економічному сенсі, реалізуючи таку путінську модель, Росія спромоглася досягти такої самодостатності в ресурсному забезпеченні своєї зовнішньої політики. Завдяки астрономічному зростанню ціни на нафту та газ валютні ресурси Росії на 2007 рік сягнули 450 млрд. дол., що ставить її за цим показником на третє місце у світі після Китаю та Японії⁷⁴. Росія встановила стабілізаційний фонд обсягом 145 млрд. дол.

⁷³ Warm and fuzzy. *The Economist*, September 27, 2003. – P.31.

⁷⁴ Anders Aslund: The Russian Economy Facing 2017. Alternative Futures For Russia to 2017/ CSIS Report. November 2007, – P.27

Економіка Росії набула динамічного розвитку. Щорічно приріст ВВП складає 7,5 %. При збереженні тенденції зростання світових цін на енергоносії, темпів проросту російського ВВП та девальвації долара на 15% в наступні десять років, за оцінками експертів ВВП Росії сягне позначки 5 трильйонів доларів. Таким чином за цими прогнозами Росія в 2017 році буде мати одну з найбільших економік в Європі.

Новий ресурсний потенціал дав можливість В. Путіну повернутись до старих геополітичних амбіцій. Першими симптомами повернення до такого нового-старого курсу стала промова В. Путіна на святкуванні 60 річниці перемоги Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні, в якій він оцінив розпад СРСР, як велетенську геополітичну катастрофу Росії⁷⁵. Проте визначальною віхою переходу до нової зовнішньої політики В. Путіна став 2007 рік, зокрема його промова на лютневій Мюнхенській конференції з питань безпеки.

На цій конференції були презентовані основні постулати цієї політики. Вони містяться в таких тезах промови В. Путіна: „Однак що ж таке однополярний світ? Як би не прикрашали цей термін, він в остаточному підсумку означає на практиці тільки одне: це один центр влади, один центр сили, один центр ухвалення рішення. Це світ одного господаря, одного суверена. І це в остаточному підсумку згубно не тільки для всіх, хто знаходиться в рамках цієї системи, але й для самого суверена, тому що руйнує його зсередини... Більш того - окремі норми, так, по суті - чи ледве не вся система права однієї держави, насамперед, звичайно, Сполучених Штатів, переступила свої національні межі у всіх сферах: і в економіці, і в політиці, і в гуманітарній сфері нав'язує іншим державам.... Думаю, мабуть, - процес натовського розширення не має ніякого відношення до модернізації самого альянсу або до забезпечення безпеки в Європі. Навпаки - це серйозно провокуючий чинник, що знижує рівень взаємної довіри.”⁷⁶

Таким чином, квінтесенцією нової зовнішньої політики В. Путіна є такі постулати.

По-перше, однополярний світ вичерпав себе, має згубний характер дії, тому на зміну йому повинна прийти багатополарна система міжнародних відносин.

По-друге, Сполучені Штати більше не мають права на світове лідерство.

По-третьє, США і НАТО втратили здатність забезпечувати безпеку Європи і надалі виступають провокативним (дестабілізуючим) чинником у Європі.

За цими ідеологічними постулатами проглядається чіткий намір Росії:

⁷⁵ . Vladimir Putin, “Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation” (speech, Moscow, April 25, 2005), available at www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml

⁷⁶ Выступление Владимира Путина на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности., <http://www.polit.ru/dossie/2007/02/12/putinmunich.html>

- кинути виклик світовому лідерству США та очолити боротьбу з глобальним американським домінуванням;
- утвердити багатополлярний світ, в якому Росія має відігравати провідну роль, як „great power”;
- принизити та дискредитувати роль США та НАТО в забезпеченні міжнародної безпеки;
- відвоювати у Заходу втрачені сфери впливу.

Реалізація цих намірів дасть Росії змогу утвердити себе в якості провідного архітектора нового світового порядку, обмежити геополітичний вплив Заходу, звужити сферу поширення європейської цивілізації та реалізувати європейські демократичні цінності, протиставивши їм власний цивілізаційний проект. Все це в кінцевому рахунку призведе до значного розширення та посилення впливу Росії на світові міжнародні процеси. Таким чином ***Росія прагне бути не тільки однією з найбільш економічно потужних країн, але й перетворитися у провідну геополітичну потугу у світі.***

На відміну від попередньої моделі, яка мала оборонний характер, нова модель зовнішньої політики В. Путіна базується на принципі ***наступальності***. Стратегія реалізації нової моделі зовнішньої політики Росії ґрунтується на таких принципах:

- гра на протиріччях, що позначилися у відносинах між США і ЄС, з метою послаблення обох сторін і посилення власних позицій у світі;
- використання енергетичного чинника, як засобу поширення впливу та домінування в Європі;
- збільшення власної геополітичної ваги за рахунок реінтеграції пострадянського простору на власній цивілізаційній основі.

Гра на протиріччях між провідними європейськими країнами завжди була традиційним принципом російської зовнішньої політики. Таким чином, будучи слабкою Росія посилювала власні позиції в Європі і чинила помітний вплив на європейські політичні процеси. В однополлярному світі такий принцип не працює, оскільки відсутня така співмірна сила, яку можна було би протиставити Сполученим Штатам Америки. Зате в багатополлярному світі цей принцип виявляється продуктивним. ЄС за своєю сукупною економічною потугою може бути співставним США. Тож, стимулюючи протиріччя між ними, можна добитися ефекту, коли ці дві геополітичні сили будуть послаблювати одна одну, а відтак баланс сил у світі буде схилитися на користь Росії. У випадку, коли ці дві потуги базуються на спільних цивілізаційних цінностях, таке суперництво дає додаткові шанси для нав'язування та просування власної ідеології.

Енергетичний чинник є не тільки потужним джерелом поповнення фінансових ресурсів і економічного зростання країни, але й головним інструментом зміцнення геополітичного впливу Росії в Європі. Залежність країн ЄС від російських енергоносіїв буде змушувати їх іти на політичні поступки Росії. В залежності від ступеню поступливості ЄС, Росія може використовувати енергетичний чинник і як засіб тиску, і як засіб шантажу європейських країн. Як зазначається в офіційному Огляді зовнішньої політики Російської Федерації „В світовій політиці зросло значення енергетичного чинника, в цілому доступу до ресурсів. Значно зміцнилось міжнародне положення Росії. сильна, більш впевнена в собі Росія стала важливою складовою позитивних змін у світі. В результаті поступово відновлюється рівновага, конкурентне середовище, які були втрачені із закінченням холодної війни. Предметом конкуренції, яка набуває цивілізаційного впливу стають ціннісні орієнтації та моделі розвитку”⁷⁷.

Цивілізаційний чинник є третьою складовою нової зовнішньоекономічної стратегії Росії. В порівнянні з попередньою моделлю зовнішньої політики, цей чинник в якості провідного вводиться вперше. Пояснюється це тим, що ХХІ століття буде століттям цивілізацій. В процесі розвитку світової системи міжнародних відносин та посилення інтеграційних процесів в цій системі, країни починають об'єднуватись за спільними цінностями у великі цивілізаційні конгломерати. Отже для того, щоб поширити свій вплив у багатополлярному світі, у ХХІ столітті недостатньо мати енергетичні ресурси. Для цього необхідно захопити певну цивілізаційну нішу. Росія врахувала цю сучасну тенденцію в своїй новій моделі зовнішньої політики. Як зазначається в Огляді зовнішньої політики Російської Федерації «Міф про однополлярний світ остаточно зруйнувався в Іраку. Сама модель виявилася непрацюючою, так як в її основі немає і не може бути моральної бази сучасної цивілізації»⁷⁸

Таким чином, російська зовнішня політика згідно її нової моделі повинна мати ідеологічне навантаження. Потреба в ідеологізації зовнішньої політики Росії обумовлюється відсутністю тих спільних ідей, які би поділяли країни пострадянського простору і на базі яких можна було би реінтегрувати їх в єдине державне російське утворення.

Ідея повернення в лоно російської держави не є привабливою для пострадянських країн, які мають власний державний суверенітет. Така нова ідеологія на базі російського (євразійського) цивілізаційного проекту, на думку російських ідеологів, має допомогти вирішити це надскладне завдання.

⁷⁷Обзор внешней политики Российской Федерации.- С.2

http://www.in.mid.ru/brp_4.nsf/sps/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD

⁷⁸ Там же

Головною ідеєю нової ідеології є глибоке усвідомлення і сприйняття суспільством того, що Росія є унікальною, самобутньою державою – цивілізацією з власним шляхом історичного розвитку⁷⁹. «Сенс проекту може полягати у формуванні цивілізаційних стандартів та єдиного соціокультурного простору, що природно потребує узгодженої політичної системи, єдиного історичного часу, координації соціальних інтересів і потреб». «Центром, новим осередком культури Співдружності, як цивілізаційного соціокультурного простору прочитується Урало-Сибірський регіон, який краще інших вистояв перед навалом чужинських культурних інтервенцій і зберіг традицію та коріння російської культури»⁸⁰.

За переконаннями російських ідеологів, така зрозуміла ідеологія, прийнята Росією, сприяла би «протисненню» схожих ідеологій в Білорусі; на Україні, в Казахстані і сприйняттю такої ідеології більшою частиною населення цих трьох республік⁸¹. Більш того, така ідеологічна єдність пострадянського простору просто невідворотно повинна привести до фактичного об'єднання в середньотерміновій перспективі цих чотирьох держав в одну»⁸².

Таким чином ідеологія, інформаційні засоби та гуманітарна сфера стають головними інструментами нової моделі зовнішньої політики Російської Федерації. Яке місце відводиться Україні і цій новій моделі зовнішньої політики Російської Федерації? ***Україна залишається ядром, ключовою ланкою всієї геополітичної конструкції Росії на пострадянському просторі.*** Вона одночасно розглядається і як плацдарм оборони від зовнішніх геополітичних впливів, і як плацдарм для розширення геополітичного та гео економічного домінування Росії.

Реінтеграція України разом з Білорусією і Казахстаном дає Росії можливість сконцентрувати 90% валового внутрішнього продукту держав СНД. Передумовами для цього є культурно-історична спорідненість, взаємодоповнюваність економік, широкі гуманітарні зв'язки, сплетіння людських долей громадян цих країн. Такі передумови дають підстави вважати, що «Якраз ідеологічна єдність повинна лежати в основі об'єднання цих держав (Білорусі, України, Росії та Казахстану – автор) ... в одну державу...»⁸³.

⁷⁹ Степан Кузнецов. Идеология и задачи новой России. Часть 3. Уникальность русской цивилизации как главнейшая определяющая идея новой идеологии //km.ru. 5.02.2006

⁸⁰ Івашов Л.Г. Проблемы формирования постсоветского цивилизационного пространства./ Проблемы развития и реформирования СНГ. – М., «Известия», 2007. – С.14-15.

⁸¹ Степан Кузнецов. Идеология и задачи новой России. Часть 1. Важность идеологии для современного общества //km.ru. 1.02.2006

⁸² Там же

⁸³ Степан Кузнецов. Идеология и задачи новой России. Часть 1. Важность идеологии для современного общества //km.ru. 1.02.2006

На основі такого висновку робиться передбачення про розвиток України за правилом маятника, тобто про незворотність повернення її в лоно російської самобутньої держави-цивілізації після провалу українських євроінтеграційних прагнень.

Україна важлива для російської зовнішньої політики тим, що «стан російсько-українських відносин проектується на процеси на всьому просторі СНД та на європейському континенті в цілому»⁸⁴. Невипадково що «відносини з Україною – є одним з ключових напрямків російської зовнішньої політики»⁸⁵.

Виходячи з такої геополітичної ваги України, *головною стратегічною метою Росії в українсько-російських відносин є прискорення дії очікуваного ефекту маятника, тобто недопущення входження нашої країни в європейський цивілізаційний простір і залучення її до російського цивілізаційного геополітичного проекту.*

Які завдання постали перед Росією в реалізації цього проекту на українському напрямку, і з яким успіхом вони були вирішені протягом 2007 року? На заваді реалізації такого цивілізаційного проекту Росії знаходиться державний суверенітет України та формування української політичної нації. При існуванні української державності не можливо досягти політичної ідентичної та об'єднання в одну російську унікальну самобутню державу. При наявності соборної української нації неможливо досягти ідеологічної єдності і тієї соціокультурної ідентичності, яка має лежати в основі російського цивілізаційного проекту.

Виходячи з вищезазначених базових геополітичних інтересів та стратегічної мети, Росія намагалась вирішити три групи завдань.

До першої групи необхідно віднести зовнішньополітичні завдання. До них належать: дискредитація України, як суверенної держави і самостійного суб'єкта міжнародних відносин; ізоляція України від міжнародних інтеграційних процесів; недопущення вступу України в ЄС, СОТ, НАТО.

Виступаючи перед журналістами під час саміту Великої вісімки в червні 2007 року В.Путін охарактеризував Україну, як недемократичну, нецивілізовану державу: «Була одна надія на хлопців з України, але й ті повністю себе дискредитували, там справа йде просто до суцільної тиранії. Повне порушення конституції, всіх законів і так далі»⁸⁶. При цьому, даючи інтерв'ю американському тижневику «Time», В. Путін звинуватив США в руйнуванні територіальної цілісності України: «Ви почали руйнувати Україну, її територіальну цілісність і підривати її суверенітет. Ось що зробили Сполучені Штати з

⁸⁴ Обзор внешней политики Российской Федерации. - С.20

⁸⁵ Там же.

⁸⁶ Путін бачить суцільну тиранію в Україні.// Українська правда. – 04.06.2007. – 8:35/www.Правда. com.ua.

Україною. Теж саме відбувається і з Грузією». Виступаючи таким чином проти американського впливу, В. Путін не забув нагадати усьому світу, що, на його думку, Україна є країною росіян. «Із 45 млн. населення там 17 млн. етнічних росіян, між іншим тільки за офіційною статистикою. Там майже 100 відсотків людей вважають російську мову своєю рідною мовою». При цьому російський президент висловив впевненість, що, якщо би ми провели референдум в колишніх союзних республіках (включаючи Україну - автор), то кількість прихильників їх суверенітету виявилась би в меншості⁸⁷.

Таке довільне поводження Президента Путіна зі статистикою очевидно мало на меті зайвий раз переконати читачів тижневика «Time» в тому, що Україна таки дійсно належить до сфери виключно російських інтересів. Як показують експертні опитування, Російська Федерація здійснює найбільший вплив на прийняття рішень в Україні. Так вважають 95,7% опитаних експертів. США за своєю впливовістю посідає друге місце (61,7%)⁸⁸.

Питання інтеграції України в світову економічну систему, зокрема через членство в СОТ, і дискусія з Росією з цього приводу мають довгу історію. Проте очевидним в цій історії є те, що Росія мала обмежені можливості чинити перешкоди Україні в досягненні цієї мети. По-перше, Росія не була членом СОТ і не могла чинити безпосереднього впливу на процес приєднання України до СОТ. По-друге, Росія сама змушена будувати свої торговельні відносини за правилами СОТ з більшістю країн світу. По-третє, економічна сфера відносин з Україною не є пріоритетною для Росії.

Враховуючи цю реальність Російська Федерація відверто не заперечувала намір України приєднатись до СОТ. Вона ставила питання лише про синхронізацію цього процесу. Синхронізація вступу до СОТ дала би Москві можливість мати додаткові важелі стримування України від членства в цій міжнародній організації. Таке стримування дозволило би російській стороні, з одного боку, отримати додатковий час для залучення України до ЄП і загальмувати процес її економічної інтеграції до ЄС. Звісно, що економічна інтеграція до ЄС починається з зони вільної торгівлі, встановлення якої неможливо без членства України в СОТ. З іншого боку, Росія побоювалась, що Україна, ставши членом СОТ, може використати сотівські важелі для впливу на торговельну політику України.

Після того, як український парламент в грудні 2006 року прийняв останні 13 сотівських законів і погроз ЄС заблокувати процес вступу Росії в СОТ, у російської

⁸⁷ Putin Q&A: Full Transcript// Time. Desember 18. – 2007. – P.7// www.time.com/time/specials/2007/perona/eyear/article/.

⁸⁸ Очима експертів: зовнішня політика України у другому кварталі 2007 року. // Зовнішні справи. – 2007. – Вересень. – С. 12

сторони залишалося тільки два шляхи стримування процесу набуття Україною членства в СОТ. По-перше, просити Киргизію, як члена СОТ, відмовитись від підписання відповідного протоколу з Україною, по-друге, стимулювати «антикризову коаліцію» у Верховній Раді не поспішати з набуттям Україною членства в СОТ. Як показав 2007 рік, ці шляхи виявилися малопродуктивними. Киргизія, незважаючи на довгі зволікання, все ж таки підписала відповідний протокол. Щодо «антикризової коаліції» то до кінця вірними російським інтересам виявилися тільки комуністи, які говорили про можливість членства в СОТ тільки після повномасштабної інтеграції в ЄЄП. Щодо Партії регіонів, то в ній взяли гору над російськими корпоративні інтереси. Адже умови вступу України в СОТ були прописані під інтереси донецьких фінансово-промислових груп. Втративши всі можливості досягти синхронного вступу України та Росії в СОТ і переконавшись в тому, що українські колеги не мають наміру чинити перепони на шляху приєднання Росії до СОТ, російська сторона стала позитивно відноситись до членства України в цій міжнародній організації. Проте за часів уряду В. Януковича Україна так і не стала членом СОТ.

Інтеграція України до ЄС створює цілу низу загроз геополітичним та економічним інтересам Росії. В геополітичному сенсі європейська інтеграція унеможлиблює реалізацію Росією будь-яких реінтеграційних проєктів щодо України. Вона також позбавляє Росію економічних, енергетичних та інформаційних важелів впливу на Україну з метою реалізації своїх геополітичних інтересів.

З поглибленням процесу набуття Україною членства в ЄС постане питання введення візового режиму з Росією, укріплення українсько-російського кордону та посилення прикордонного режиму на ньому з метою боротьби з нелегальною міграцією.

Проте основні загрози інтересам Росії від членства України в ЄС лежать в економічній площині. Вони пов'язані, насамперед, з витисненням російського бізнесу з України та втратою Росією великого сегменту українського ринку. Тільки дотримання Україною принципу ЄС щодо диверсифікації джерел постачання енергоносіїв призведе за підрахунками російських експертів до втрати Росією експортної виручки обсягом 3 млрд. дол. щорічно⁸⁹. Реалізуючи свій євроінтеграційний курс, Україна буде втрачати інтерес до СНД.

Проте, незважаючи на такий досить значний спектр загроз російським економічним інтересам, існують дві обставини, на підставі яких Росія позитивно відноситься до членства України в ЄС. Основна з них полягає в тому, що Україна не буде мати змоги

⁸⁹ Концепция взаимоотношений между Российской Федерацией и Украиной в парламентской сфере. – С. 35. //«Гуляй - Поле», 13.03.2006.

долучитися до членства в ЄС в короткотерміновій, середньотерміновій і можливо у віддаленій перспективі. Друга обставина полягає в наявності в Україні та Росії вузького спектру спільних євроінтеграційних інтересів, пов'язаних із прагненням Росії створити чотири спільні простори в сфері економічних відносин з Європейським Союзом. Відповідаючи на запитання журналістів під час саміту великої вісімки, про те може бути прийнятним вступ України в ЄС, Путін відповів: «Так». «Я не знаю тільки, наскільки сам Європейський Союз готовий прийняти нових членів, у тому числі і розширитись за рахунок України, але це вже не наша проблема». «Україна – це держава з 45-мільйонним населенням, з більшими економічними і політичними, як ми бачимо, проблемами. Тому, якщо колись до цього дійде, ми нічого проти не маємо», - додав він. За словами В. Путіна, якщо Росія з Європою створює якісь загальні правила гри, і в той же час Росія створює з Україною, Білоруссю і Казахстаном теж спільні правила гри, то чи не значить це, що відбувається якась гармонізація на європейському просторі»⁹⁰.

На відміну від позитивного відношення до гіпотетичного членства України в ЄС, Росія категорично виступає проти вступу України в НАТО. Протягом 2007 року російська сторона неодноразово попереджала, що у разі реалізації наміру Україною набути членство в НАТО, Росія перегляне українсько-російські відносини. Зокрема, заступник міністра закордонних справ Росії Григорій Карасін зазначив: «Приєднання до військово-політичного блоку НАТО, якщо це колись станеться, неминуче потребуватиме переформатування акцентів у забезпеченні безпеки Росії, у негативному плані торкнеться всього комплексу двосторонніх російсько-українських відносин»⁹¹.

Тези на захист такої позиції, які лунають з вуст не тільки російських чиновників, але й самого президента В. Путіна полягають в побоюванні, що на території України будуть розміщені натівські військові бази та об'єкти, спрямовані проти Росії, що Україні ніхто не загрожує, що сам український народ не хоче членства України в НАТО. В. Путін так пояснює негативне ставлення Росії до членства України в НАТО: «Ми вважаємо, що це шкідливо, тому що НАТО – це військово-політичний блок. Це додатковий дратівливий елемент у відносинах з Росією»⁹². "Ми будемо змушені перенацілювати наші ракети на об'єкти, які ми вважаємо загрозою нашій національній безпеці. І я зобов'язаний сьогодні про це заявити прямо і відверто", - сказав Путин на підсумковій прес-конференції з приводу візиту президента України В. Ющенка до Російської Федерації⁹³.

⁹⁰ Путін позитивно ставиться до вступу України в ЄС, а вступ до НАТО вважає шкідливим.
//http://ictv.ua/ukr/news_world.php?news_id=97898

⁹¹ Росія негативно відноситься до НАТОвських перспектив України.// <http://rpl.net.ua/2007/10/12>

⁹² Володимир Путін: криза в Україні загрожує "суцільною тиранією".

//http://www.newsru.ua/world/04jun2007/putinukraina_print.html

⁹³ "Взгляд": Ющенко выбрал Путина. /Подробности, 18 февраля 2008 | 10:55

Як показав 2007 рік ніякої військової загрози для Росії з боку НАТО не існує. Навпаки, виконуючи свою місію в Афганістані НАТО забезпечує безпеку Росії на її південному фланзі від загроз, які надходять з цього регіону. Як зазначається в Огляді зовнішньої політики Російської Федерації за 2007 рік «якщо афганська компанія закінчиться невдало, а США і НАТО підуть, країни Центральної Азії та Росія залишаться на самоті з наслідками афганської проблеми, що ускладнюється в першу чергу наркотерористичною загрозою, сплеском фундаменталістських настроїв та дестабілізацією регіону»⁹⁴.

Реальна ж причина побоювань вступу України в НАТО з боку Росії полягає в тому, що на відміну від ситуації з ЄС, членство України в НАТО є цілком реальною перспективою, яка назавжди виводить Україну зі сфери російського впливу і назавжди хоронить мрію Росії повернути собі Україну. Росія безумовно буде застосовувати всі можливі важелі, щоб не допустити членства України в НАТО. До них належать як безпосередній діалог Росії з НАТО, так і вплив Росії на внутрішню ситуацію в Україні. До таких важелів належить газовий чинник, який Росія вже застосувала на початку 2008 року після подачі українським керівництвом заявки на підключення до Плану дій щодо членства (ПДЧ) в НАТО.

Безумовно, бажаним для Росії варіантом вирішення цієї проблеми було б відтворення біполярної системи безпеки на регіональному рівні, основними складовими якої були б НАТО і ОДКБ з розподілом відповідальних сфер впливу. Невипадково актуальним завданням зовнішньої політики Росії є подальше зміцнення міжнародного авторитету ОДКБ, розвиток її контактів з іншими регіональними організаціями аналогічного профілю, включаючи НАТО⁹⁵. Та тільки чи потрібна така система НАТО? Очевидно, що ні.

Друга група завдань Російської Федерації відносно України у 2007 році була пов'язана з реалізацією власних реінтеграційних проєктів. Насамперед це стосувалося інституційної реінтеграції через залучення України до СЕП та використання формату СНД, а також секторальної реінтеграції. Остання передбачала захоплення ключових сегментів української економіки та культурно-інформаційного простору України.

Такі реінтеграційні завдання обумовлені переконанням російської сторони в нежиттєздатності української держави. «Низка держав на цілковитій підставі, можуть бути віднесені до держав, що не відбулись, і їх історична перспектива непевна. Це Киргизія, Молдова, Таджикистан. Останні президентські вибори викликають сумнів

⁹⁴ Обзор внешней политики Российской Федерации. - С.21.

⁹⁵ Там же. – С.19.

відносно історичної перспективи України. Вони за визначенням не можуть бути рівноправними учасниками політичної і економічної інтеграції, їх доля бути протекторатом якої-небудь великої держави»⁹⁶.

Інтеграційні об'єднання на кшталт ЄЄП та СНД в цьому сенсі і мають закріпити за країнами пострадянського простору статус протекторатів Росії. Проте 2007 рік, як і попередні роки, не виявився успішним щодо формування ЄЄП. Україна залишалась на своїй позиції, декларуючи свою участь у цьому об'єднанні тільки намірами формувати зону вільної торгівлі. І це, незважаючи на те, що правляча «антикризова коаліція» ставила перед собою завдання досягти повномасштабної участі України в ЄЄП, в якості першочергової зовнішньополітичної мети. В проекті програми уряду В. Януковича «основним зовнішньоекономічним пріоритетом названо розвиток взаємовідносин з пострадянським єдиним економічним простором»⁹⁷.

Щодо поглиблення співробітництва України в рамках СНД, то протягом 2007 року теж не спостерігалось політичного прогресу. Україна обмежила свою діяльність в цій організації участю в доопрацюванні конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів та членів їх сімей держав учасниць СНД та Протоколу про внесення змін та доповнень до Угоди про гарантії прав громадян держав-учасниць СНД у сфері пенсійного забезпечення від 13.03.1992 року. 16 березня 2007 року прийнято відповідні закони про їх ратифікацію.

Основні питання, які Україна ставила на порядок денний СНД, були пов'язані з запровадженням зони вільної торгівлі, припиненням «торгівельних війн» між країнами СНД і наданням цій організації суто економічної спрямованості. Росія ж навпаки, вбачає в СНД «рамкову організацію для об'єднання пострадянського простору на основі її власного цивілізаційного проекту. Як зазначається в Концепції відносин Російської Федерації з Україною «Співдружність незалежних держав, на наш погляд не повинна розглядатись як структура економічної інтеграції. Принципово важливим є підтримання СНД як форуму обміну думками і пошуку нових форм взаємодії «рамкової» організації пострадянського простору, а також гуманітарних функцій. Тому ключовими елементами політики Росії по відношенню до СНД є: концентрація в першу чергу на питаннях гуманітарного, культурного співробітництва, (наприклад в сфері російської мови, освіти), і в певній мірі безпеки; відмова нереальних економічних ініціатив»⁹⁸. Інший документ

⁹⁶ Шмелев В.А. Кризи СНГ или наших представлений об СНГ. // Проблемы развития и реформирования СНГ. – С.18

⁹⁷ Азаров оправдывается за русский язык и ЕЭП. / Першоджерело. – 31.08.2006.- 10:32

⁹⁸ Концепция взаимоотношений между Российской Федерацией и Украиной в парламентской сфере. – С.30.

зовнішньополітичного відомства Росії зазначає «ключового значення в рамках СНД набуває проблематика зміцнення спільного гуманітарного простору»⁹⁹.

Що стосується економічних інструментів реінтеграції, то в цьому сенсі Росія віддавала перевагу протягом 2007 року механізмам двосторонніх відносин. На першому місці серед них залишається газовий чинник та використання енергетичної залежності України від Росії. Економічна стратегія Росії у відносинах з Україною має яскраво виражений геополітичний і гео економічний контекст. Вона ставить за мету досягти декількох стратегічних цілей, зокрема:

- силовими методами стимулювати процес залучення України в російські реінтеграційні проекти;
- по можливості витіснити українських виробників з російського ринку;
- отримати під контроль газотранспортну систему України та інші стратегічно важливі сегменти української економіки шляхом стимулювання експансії російських корпорацій і приватних компаній, політично лояльних до Кремля;
- здійснення регіональної реінтеграції шляхом отримання контролю над політичною та економічною ситуацією в східних і південних регіонах України.

У продовж 2007 року провідну роль в реалізації зазначених цілей Росія відводила інвестиційній експансії великих російських бізнес-груп. Ключовими сторонами експансії російських бізнес-груп були перш за все такі стратегічні галузі економіки України, як кольорова металургія, нафтохімія, телекомунікації, машинобудування, електроенергетика та газовий комплекс.

У машинобудуванні російські компанії скуповують українські заводи і системоутворюючі промислові комплекси, які мають стратегічне значення і працюють на принципах вузлової кооперації. Найбільшим проривом в цьому напрямку стало придбання Брянським машинобудівним заводом Росії Луганського тепловозобудівного заводу по мінімальній стартовій ціні в 295,5 млн. дол. при оціночній прогнозованій ціні від 400 млн. до 2 млрд. дол.¹⁰⁰. При цьому провідні українські підприємства до конкурсу в торгах навіть не були допущені. Подібна участь спіткала і Харківський тракторний завод, який перейшов під контроль російської групи «ГАЗ» Олега Дерипаски.

Ці приклади свідчать про використання Росією двох шляхів здійснення економічної експансії та захоплення найбільш важливих сегментів економіки. Перший із них полягає в корпорації уряду України і її вищих державних чиновників в російські бізнес-інтереси і забезпеченню у такий спосіб режиму найбільшого сприяння та преференційного

⁹⁹ Обзор внешней политики Российской Федерации. - С.18.

¹⁰⁰ Георгій Путілов. Конфлікт вокруг продажи «Лугансктепловоза» может из экономической плоскости перейти в политическую /Ugmk. 18 апреля 2007/ Бизнес.

національного режиму для російських інвестицій. Другий шлях – це перекупка в українських бізнес-груп контрольного пакету акцій провідних українських підприємств.

Ці два шляхи є невід’ємними складовими державної політики Росії, яка «повинна сприяти зовнішньоторговельній експансії перспективних галузей російської економіки. Це відноситься, в першу чергу, до високотехнологічного сектору: авіабудуванню, транспортному і енергетичному машинобудуванню, оборонно-промисловому комплексу. Росії необхідно домагатися забезпечення доступу російської продукції і послуг на український ринок при державній підтримці експорту, створення режиму найбільшого сприяння і національного режиму для російських інвестицій», - зазначається в Концепції відносин РФ з Україною»¹⁰¹. Іншим стратегічним напрямком економічної експансії Росії у 2007 році було здійснення регіональної реінтеграції східних регіонів України через механізм прикордонного співробітництва

Третя група завдань полягає у формуванні єдиного гуманітарного (російського) простору. Такий простір відповідає фундаментальним інтересам Росії, пов’язаним з її цивілізаційним розвитком. Відносно України головною стратегічною метою в цьому цивілізаційному контексті є недопущення самоідентифікації української нації та її розвитку, а також переформатування моделі розвитку української держави в малоросійську модель – протекторат Росії, який би був більш придатний для гомогенізації російського цивілізаційного простору.

Основними завданнями в реалізації Росією цієї стратегічної мети в гуманітарній сфері відносно України можна вважати:

- надання російській мові в Україні державного статусу;
- захоплення інформаційного і культурного простору України і забезпечення домінування в ньому російських інформаційних і культурних продуктів;
- недопущення відродження історичної пам’яті української нації та дискредитація її національних символів;
- реінтеграція східних і південних районів України в російський інформаційний і культурний простір та створення на їх базі альтернативної українському суспільству малоросійської спільноти;
- укріплення в Україні маріонеткового проросійського уряду та інкорпорація політичної еліти України в російські інтереси;

¹⁰¹ Концепция взаимоотношений между Российской Федерацией и Украиной в парламентской сфере. – С.3.

- створення в Україні експертного пулу політологів та інформаційних центрів, які б були спроможними просувати в українському суспільстві ідеї державної ідеологій і політики Росії.

Якою мірою Росії вдалося вирішити ці завдання протягом 2007 року? Цей рік в сфері гуманітарних відносин з Росією позначився брутальною руйнацією російськими громадянами української державної символіки на горі Говерла, активізацією діяльності в Криму та Східній Україні таких проросійських радикальних молодіжних рухів, як «Прорив» та Єврейський союз молоді, візитами таких російських діячів, як Дугін, Леонтьєв та Затулін з метою організації антиукраїнської пропаганди. Одним із заходів такої пропаганди стало видання М. Леонтьєвим тижневика «Der Spiegel Профіль», засновником якого стало ООО «Глосси Паблішинг Украина». Серед таких заходів мітинги проросійських сил в Криму, учасники яких вимагали від Верховної Ради АРК прийняти Декларацію про возз'єднання Криму з Росією і об'явити острів під її юрисдикцією та скинути з будівель органів влади державну українську символіку¹⁰²

Інша низка заходів, спрямованих на вирішення цих завдань полягала у спробі встановлення символів російської державності в південних містах України. Зокрема це стосувалося встановлення пам'ятника російській імператриці Катерині II в Одесі та намірів місцевої влади встановити подібні пам'ятники в Сімферополі та Севастополі, а також недопущення встановлення пам'ятників національним діячам України доби національно-визвольних змагань в східних і центральних регіонах України. Прикладом таких дій стала заборона місцевої влади на встановлення пам'ятника Петлюрі в Полтаві.

Росія також намагається чинити спротив спробам української влади реалізувати державний статус української мови та порушити монополію домінування російської кіноіндустрії в Україні. Зокрема, Міністерство закордонних справ РФ виступило з офіційними коментарями, висловлюючи стурбованість з приводу рішення Конституційного Суду України про необхідність дублювання або субтитрування на українській мові фільмів іноземного виробництва¹⁰³.

Росія також категорично відмовилась визнати факт голодомору 1932-1933 років, як прояв геноциду українського народу. Російське керівництво виступає з різкими заявами на спроби української влади реабілітувати воїнів ОУН-УПА та відновити історичну справедливість щодо ролі окремих історичних постатей та подій. Більше того, Президент Росії В. Путін розцінює такі кроки як не дружні до його держави. «Мова йде перш за все про своєрідне тлумачення українською стороною подій нашої спільної історії, героїзації

¹⁰² В Симферполе пророссийские силы опять потребовали отдать Крым России // УНИАН 31.01 – 16:53.

¹⁰³ России не понравилось решение КС об украинском дублировании фильмов // Обзор 10.01.2008. – 09:30.

військових злочинців, які співробітничали з нацистами, розв'язаної в цілому ряді регіонів України «війни» з історичними пам'ятниками та захороненнями радянських воїнів-визволителів, посиленні дискредитації російської мови, діяльності, спрямованої на розкол Української православної церкви. Ці недружні кроки вже затьмарюють атмосферу відносин між нашими державами, зазначив він у своєму Посланні Президенту України В. Ющенко¹⁰⁴.

Завдяки відсутності державної цензури та комерційному характеру українських видань, радіостанцій і телеканалів, Росія може досить легко контролювати інформаційний простір в Україні і насичувати його інформаційною продукцією відповідної ідеологічної спрямованості. З одного боку, українські канали і радіостанції користуються переважно російською інформаційною продукцією, кінопродукцією, продукцією російського шоу-бізнесу. З іншого боку, Росія має змогу на комерційних умовах розміщувати замовні матеріали на українських телеканалах і інших ЗМІ, а також через підставні офшорні фірми придбавати їх у свою власність і у такий спосіб впливати на їхню редакційну політику.

Домінування Росії в інформаційному і культурному просторі України відкриває перед нею широкі можливості у впровадженні власної державної ідеології в суспільну свідомість українських громадян. Особливо значущими ці можливості відкриваються перед Росією у східних і південно-східних регіонах України.

В умовах трансформації ментальності великої частини населення цих регіонів з радянської в російську провінційну ментальність, російська державна ідеологія може знайти тут сприятливе підґрунтя. Адже згідно концепції нової російської ідеології «Кордони російського народу і як етносу, і як нації є дуже рухливими. В ті епохи, коли гідність росіянина зростає, збільшується більшість бажаючих прийняти цю гідність (не тільки заради користі, але й цілком віддано), в епохи падіння цієї гідності, в епоху самоневпевненості, національне поле зтискається, як висушена шкіра»¹⁰⁵. А тому перші кроки по реставрації національного міфа Росії мають стосуватись відновлення «російського» як гідного, і через цю встановлену гідність визначити кордони і сенсовий зміст російського народу. Це має потягнути за собою реставрацію національного самодержавства «тобто встановлення цілеспрямованості влади як російської, що оберігає

¹⁰⁴ Путину не нравится, что украинская история не соответствует стандартам КГБ-ФСБ // Обзор. – 18.12.2007. – 17:56.

¹⁰⁵ Егор Холмогоров. Реставрация будущего. /Проект Института национальной стратегии. - //Агенство Политических Новостей, 2005, 15 марта.

суверенітет Росії»¹⁰⁶. «Тому коли будуються проекти імперського відродження, то необхідно починати з експансії – економічної, культурної, популяційної»¹⁰⁷. «Якщо погодитись з тим, що сприйняття ідеології нової Росії відбувається значною мірою росіянами в силу того, що вони складають близько 80% населення, то і росіяни (вони ж «українці і білоруси») напевно приймуть таку ідеологію, адже їх світогляд нічим не відрізняється від світогляду росіян на «материковій» Росії»¹⁰⁸.

Сприйняття такої ідеології українським народом, дозволило б позбавити його перспективи розвитку як нації, інкорпорувати його в російський соціум і зруйнувати українську державність. Трансформація України як суверенної держави в малоросійську модель забезпечує досягнення цих стратегічних цілей. Проте для досягнення таких цілей необхідний маріонетковий уряд, який би був згоден і здатний приймати участь в розбудові України, як майбутньої частини Росії.

Здавалося б уряд В. Януковича та «антикризова коаліція» з усіх попередніх урядів найбільшою мірою відповідала би таким сподіванням російської сторони. Росія дійсно надавала всіляку підтримку «антикризовій коаліції» під час політичної кризи на весні 2007 року політичними і дипломатичними засобами. Модель зовнішньої політики уряду В. Януковича дійсно передбачала жорстку однобічну проросійську орієнтацію в обмін на економічні преференції. Уряд В. Януковича дійсно був готовий сприяти реалізації російських геополітичних проектів та йти на політичні поступки.

Заради економічних преференцій у вигляді дешевих енергоносіїв та збільшення обсягів торгівлі на двосторонньому рівні уряд В. Януковича та «антикризова коаліція» були готові йти на значні політичні поступки Росії, у тому числі відмову від членства в НАТО та регіонального лідерства, відмову від розбудови ГУАМ та Балто-Чорноморського співробітництва, відмову від демократичних стандартів в зовнішній політиці, відмову від питання демаркації суходолу та делімітації морських ділянок міждержавного кордону з Росією. Уряд В.Януковича та “антикризова” коаліція готові розглядати європейську інтеграцію України як частину великого геополітичного проекту Росії, готові розглядати питання про продовження перебування Чорноморського флоту РФ на території України після 2017 року, готові координувати зовнішньополітичну діяльність України із зовнішньополітичним відомством Росії відповідно до її інтересів, готові до повномасштабного членства в ЄЄП, готові надати російській мові статусу

¹⁰⁶ Егор Холмогоров. Реставрация будущего. /Проект Института национальной стратегии. - //Агенство Политических Новостей, 2005, 15 марта.

¹⁰⁷ Там же.

¹⁰⁸ Степан Кузнецов. Идеология и задачи новой России. Часть 1. Важность идеологии для современного общества //km.ru. 1.02.2006

державного і підтримати на вищому державному рівні діяльність Московського патріархату в Україні, готові лояльно відноситись до діяльності проросійських сепаратистських сил в Криму і східних регіонах України, готові розглядати питання про “спільне” управління газотранспортною інфраструктурою України, готові виконувати роль російського сателіта в геополітичному та воєнно-політичному суперництві Росії із Заходом та, зокрема, США, як-то: питань розміщення американських елементів ПРО чи газових проблем, і готові на багато інших геополітичних і гео економічних поступок.

В демонстрації такої відданості «антикризова коаліція», яка складала більшість в українському парламенті, навіть відмовилася дозволити допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України для участі у багатонаціональних військових навчаннях у 2007 році. Правда, як виявилось, цим самим вони заборонили допуск 4 бойових літаків Росії для участі в двосторонніх навчаннях військ протиповітряної оборони обох країн, які проходили на території України .

Проте, як показала реальність, сподівання російської сторони на відданість уряду В. Януковича виявилися перебільшеними. Уряд В. Януковича звичайно сприяв приватизації українських підприємств російськими бізнес-структурами та доступу дочірньої структури Газпрому «Росукренерго» на внутрішній газовий ринок України. В. Янукович під час зустрічі з Президентом Росії В. Путіним на авіаційній виставці МАКС-2007 в серпні 2007 року підписав Меморандум злиття українського та російського авіабудівних комплексів. В цьому документі мова йшла про російську об’єднану авіаційну корпорацію (ОАК) на український Державний авіаційний концерн «Авіація України»¹⁰⁹. Також він зробив все можливе аби заблокувати рух України до НАТО. Але В. Януковичу разом з «антикризовою коаліцією» так і не вдалось надати російській мові державного статусу, передати Росії газотранспортну систему, долучити Україну до повномасштабного членства в ЄСП.

В той же час уряду В. Януковича вдалось у 2007 році зменшити накал торгівельної війни, хоча Україна займала 2-ге місце після США за кількістю торгівельних розслідувань, запроваджених з боку Російської Федерації. Була запроваджена практика проведення попередніх консультацій щодо можливого введення обмежувальних заходів у сфері торгівлі. Уряду В. Януковича вдалося значно збільшити обсяг торгівлі з Російською Федерацією. Обсяг торгівлі товарами між Україною та РФ у 2007 році збільшився в порівнянні з 2006 роком на 32,3% - до 29,6 млрд. дол., український експорт зріс на 46,1% - до 12,6 млрд. дол., імпорт із Росії на 23,7% - до 17 млрд. дол. З

¹⁰⁹ Материкін В. Уряд «зливає» авіазаводи російському олігарху Дерипасці? // Економічна правда. – 2007. – 24 вересня.

урахуванням надання послуг загальний товарообіг між двома країнами у 2007 році склав 33,14 млрд. дол..

Завдяки зняттю заборони РФ на імпорт української м'ясо-молочної продукції Україна збільшила експорт продовольчих товарів в Росію на 6,8%. Поставки продукції машинобудування в Росію зросли на 59,54% - до 4,78 млрд. дол. Поставки металургійної продукції збільшились на 19,6%, хімічної – на 34,1%¹¹⁰. В той же час у 2007 році Україна збільшила імпорт енергоносіїв з Російської Федерації на 17,2% - до 8,134 млрд. дол., продукції машинобудування – на 25,7% - до 3,412 млрд. дол., металургії – на 41,9% - до 2 млрд. дол., хімії – на 33, 2% - до 1,588 млрд. дол¹¹¹. В результаті 2007 рік Україна завершила з негативним торгівельним балансом у відносинах з Росією величиною в 5 млрд. дол.

Зусиллями уряду В. Януковича разом з прем'єр-міністром РФ М. Франковим 22 серпня 2007 року була підписана Програма економічного співробітництва двох країн на 2008-2010 рік, яка включала близько 50 заходів співробітництва в галузі паливно-енергетичного комплексу авіаційної та космічної промисловості, атомної енергетики, військово-промислового і аграрно-промислового комплексів¹¹².

Та незважаючи на певні здобутки в економічних відносинах з Росією, головною для України у 2007 році залишалась проблема постачання обсягів та ціни газу. Це питання актуалізувалось під час візиту прем'єр-міністра України В. Януковича до Москви 21-22 серпня 2007 року. Воно стосувалось узгодження ціни на природний газ, що поставлятиметься в Україну на період 2008-2011 років. Російська сторона запропонувала ув'язати це питання з наданням можливості передачі в керування Російської Федерації частини газотранспортної системи України в обмін на входження НАК «Нафтогаз» України в активи російських добувних компаній на території Росії та відносно низьке підвищення ціни на газ у 2008 році. Як заявив тодішній голова правління НАКу Євген Бакулін «Ціна на газ у 2008 році буде близько 143 доларів за одну тисячу кубічних метрів, але треба завершити переговори»¹¹³.

Пропозицію обміну частки українських газопроводів на доступ до видобутку газу в Росії, за твердженням Президента РФ В. Путіна надав сам український уряд. Рада національної безпеки і оборони України припустила, що оголошена ціна на газ для

¹¹⁰ Объем торговли между Украиной и РФ возрос на 32% - [http:// www.Price review.com.ua/](http://www.Price review.com.ua/) 01.02.2008. – 12:30

¹¹¹ Там же.

¹¹² А. Кинах: Объем торговли между Украиной и РФ в 2007 г. превысил 30 млрд. дол./ 10.09.2007. – РБК – Украина.

¹¹³ Ющенко заявляє, що не давав мандат на газові переговори з Росією./ 22.08.2007. – 14:53_www. Правда.com ua. Українська правда.

України має прив'язку до можливої передачі української газотранспортної системи у керування Російської Федерації. Очевидно у такий спосіб уряд В. Януковича намагався задовольнити стратегічний інтерес і давню мрію Росії оволодіти українською газотранспортною системою (ГТС), завдяки якій вона постачає газ до Європи. І це, незважаючи на те, що передача ГТС в іноземну власність забороняється українським законодавством. Звісно, що такі наміри В. Януковича викликали різке заперечення з боку Президента України В. Ющенко, який заявив, що не давав мандат на переговори між Російською Федерацією і Україною в газотранспортній сфері¹¹⁴.

Наступний газовий конфлікт між Україною та Росією виник через 2 дні після завершення позачергових парламентських виборів в Україні 30 вересня 2007 року. І хоча Росія вустами свого міністра закордонних справ С. Лаврова поспішила запевнити, що „ніякого політичного підґрунтя в ситуації, коли гроші мали виплатити і не виплатили, не існує” переважна більшість спостерігачів та міжнародна спільнота розцінили цей конфлікт, як чергову спробу тиску на Україну. Зокрема, сенатор Р. Лугар заявив: „Фактично росіяни тим самим сказали: якщо Янукович не переміг, то ми хочемо одержати свої гроші зараз”¹¹⁵.

Причина конфлікту цього разу полягала в заборгованості Газпрому українських та посередницьких структур за спожитий газ на суму 2 млрд. дол. Очевидно стурбованість російської сторони була викликана також заявами лідера БЮТ Ю. Тимошенко, яка в коаліції з помаранчевими силами отримала перемогу на позачергових парламентських виборах, про наміри скасувати посередницькі структури у відносинах України з Газпромом Росії. 15 жовтня 2007 року Перший заступник голови уряду РФ і голова ради директорів „Газпрому” Д. Медведєв заявив, що посередники в газових відносинах між Україною і Росією з'явилися «в певному історичному контексті» за ініціативою української сторони¹¹⁶. Подібними діями уряд В. Януковича втягував Україну у все більшу і більшу системну залежність від Росії. Звичайно, що російська сторона була зацікавлена в існуванні такого уряду в Україні та існуванні антикризової коаліції в українському парламенті. Тож не дивно, що з розпуском Верховної Ради України у квітні 2007 року відносини між Україною і Росією переросли у стан напруги. Про існування такого стану засвідчили 59,5% опитаних експертів¹¹⁷. Соціологічні опитування в Росії

¹¹⁴ Там же

¹¹⁵ Москва просит не смешивать политику с российским газом. УНІАН. 10.10, 2007, 12:30.
5//www.zavtra.com.ua/news/mir 52523

¹¹⁶ Україна і Росія можуть обійтися без посередників в газовій сфері. // УНІАН, 17.10.2007., 11:35.

¹¹⁷ Очима експертів: зовнішня політика України у другому кварталі 2007 року. // Зовнішні справи. – 2007. – Вересень. – С. 11.

теж підтвердили цю тенденцію. 35% опитаних росіян вважають Україну недружньою до Росії країною, і тільки 12% дотримуються протилежної думки¹¹⁸.

Проявами такої напруги у 2007 році була депортація з Криму 25 червня О. Дугіна, відомого своїми шовіністичними антиукраїнськими поглядами, лідера міжнародного євроазійського руху „Євроазійський союз молоді”, а також відповідні дії російської сторони, які полягали в забороні на в'їзд до Російської Федерації радника Президента України М. Жулинського та відомого українського політика і бізнесмена П. Порошенка.

МЗС України в серпні 2007 року направило надтермінову ноту з вимогами до МЗС РФ надати офіційне підтвердження заяви радника російського посольства В. Лисенка про намір Москви переглянути Великий договір від 1997 року між обома державами, що закріплює український статус Криму¹¹⁹. Не сприяли зміцненню стосунків і неодноразові випадки Президента РФ В. Путіна щодо „проблем” з демократією, нестабільністю та тлумаченням історії в Україні, а також спроба російської сторони закрити українську бібліотеку в Москві.

Проблеми, пов'язані з перебуванням Чорноморського флоту на території України теж стали предметом загострення відносин між обома сторонами у 2007 році. В блоці цих проблем знаходились:

- інвентаризація земельних ділянок, об'єктів і державного майна України, що передано у користування ЧФ РФ;
- навігаційно-гідрографічне забезпечення безпеки мореплавства в Чорному і Азовському морях;
- військово-політичні питання;
- питання та правові аспекти функціонування військових формувань ЧФ РФ на території України;
- екологічна безпека та питання навколишнього середовища.

Намагання української сторони досягти вирішення цих проблем наštтовхнулися на жорсткий спротив Російської Федерації. Початком загострення відносин щодо цих проблем стало рішення Господарського суду м. Генічеськ Херсонської області про вилучення станції радіонавігаційної системи «Марс-75» з об'єктів ЧФ РФ і передачу її Міністерству транспорту України, на тій підставі, що передача об'єктів навігаційно-гідрографічної системи в оренду забороняється українським законодавством. У відповідь Російська Федерація заявила, що вона немає наміру визнавати рішення українських судів

¹¹⁸ Россияне недолюбливают Украину. // УНИАН, 23. 08. 2007.,17:40.

¹¹⁹ МЗС України вимагає від росіян пояснень щодо заяв про статус Криму. 23.08.2007. 18:20//www/novynas.com.ua/politics/5972.

стосовно передачі Україні об'єктів Чорноморського флоту з навігаційно-гідрографічного забезпечення безпеки мореплавства в Чорному морі, оскільки за її тлумачення така система є предметом міжнародного договору.

У військово-політичних питаннях найбільш гострим виявилось обговорення перспективи базування Чорноморського флоту після закінчення дії Угоди про статус і умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України у 2017 році. Як зазначив керівник української частини підкомісії Російсько-Української державної комісії, на той час перший заступник глави МЗС України В. Огризко «Виведення флоту – завдання не з легких, оскільки сьогодні в Україні перебуває близько 14 тисяч російських військовослужбовців, велика кількість техніки і боєприпасів. Все це потрібно підготувати і вивести. Українська сторона повинна прийняти всі об'єкти, майно в належному вигляді. Отже роботи багато і її слід починати своєчасно»¹²⁰. Проте спроба внести це питання до порядку денного п'ятого засідання підкомісії, викликало заперечення з боку російської делегації.

З різкою заявою з цього приводу виступив голова комітету Державної Думи Російської Федерації зі справ СНД Андрій Кокошин. Як він зазначив: „У Думі досить негативно поставилися до заяви першого заступника міністра закордонних справ України про те, що після 2017 року Чорноморський Флот повинен бути виведений з української території”. „Будь-які спроби з виведення російського ВМФ з Криму не можна розцінювати інакше, як прагнення вбити клин між двома нашими країнами”, - зазначив А. Кокошин¹²¹.

Вирішення питання про інвентаризацію об'єктів ЧФ РФ теж викликало болючу реакцію з боку Росії. Підставою для такої реакції стали заяви деяких українських політиків про те, що ціну оренди баз ЧФ у Севастополі буде збільшено, якщо в процесі інвентаризації Україна виявить у росіян невраховані об'єкти і майно. Реагуючи на такі заяви, радник посольства Російської Федерації в Україні В. Лисенко заявив, що вважає проведення українською стороною інвентаризації об'єктів ЧФ РФ в Криму тиском на Росію. „Росія не має зобов'язань перед Україною в процесі інвентаризації ЧФ. Це не було прописано у Великому договорі. Те, що Росія на це погодилась – це добра воля нашої сторони”, - зазначив він¹²².

Конфлікт з цього питання був вичерпаний коментарем міністра закордонних справ України А. Яценюком, в якому він зазначив, що Україна не переглядатиме умови оренди

¹²⁰ Росія хоче говорити про Чорноморський флот поза політикою. // <http://ua.for-ua.com/ukraine/2007/08/02/171634.html>

¹²¹ Без Російського Флоту стабільності в регіоні не буде. // <http://novynar.com.ua/politics/4047>

¹²² МЗС України вимагає від росіян пояснень щодо заяв про статус Криму. // <http://novynar.com.ua/politics/5972>

українських баз Чорноморським флотом РФ. „Наші заяви, як міністерства закордонних справ є досить чіткими. Ми не вимагаємо дострокового виведення флоту, оскільки ми є європейською країною і в двохсторонніх договорах записано, що флот знаходиться в українських базах до 2017 року”¹²³.

Серед правових аспектів перебування військових формувань ЧФ РФ проблемним для України залишалось питання про функціонування органів прокуратури РФ на території України та наявність «подвійного» громадянства у військовослужбовців ЧФ РФ та членів їх сімей. Ці питання були винесені на засідання українсько-російської робочої групи з юридичних та правових аспектів функціонування військових формувань ЧФ РФ на території України, яке відбулось 26-27 вересня 2007 року у Києві. На засіданні були запропоновані шляхи вирішення цих проблемних питань з урахуванням того, що на території України неприпустимо функціонування суду, органів прокуратури, інших компетентних органів Російської Федерації. За підсумками переговорів російська сторона погодилась відпрацювати механізм співробітництва між уповноваженими органами України та Російської Федерації для забезпечення оформлення втрати громадянства України військовослужбовцями Чорноморського флоту РФ та членами їх сімей на підставі їх звернення в компетентні органи України¹²⁴.

Щодо вирішення екологічних проблем, ситуацію значно ускладнила екологічна катастрофа в Керченській протоці, спричинена загибеллю 11 листопада 2007 року російських танкерів та трьох суден із сіркою. В результаті в море вилились тисячі тон мазуту.

Попри наявність складного комплексу проблем в двохсторонніх відносинах України і Росії вдавалося утримувати протягом 2007 року досить конструктивний політичний діалог, в якому домінували прагматичні підходи. В рамках цього діалогу відбувся візит міністра закордонних справ України А. Яценюка до Москви 16 квітня 2007 року, а також відповідний візит глави російського МЗС С. Лаврова до України в жовтні 2007 року, під час якого обговорювалися проекти на рівні міжрегіональної співпраці, зокрема: створення транспортного переходу через Керченську протоку, активізація зусиль з оздоровлення басейну Сіверський Донець, проведення спільних ярмарок та поглиблення співпраці між університетами¹²⁵.

Протягом 2007 року не переривався політичний діалог між президентами обох країн. Хоча запланований у квітні 2007 року візит Президента України В.Ющенко до

¹²³ Яценюк: Україна не переглядатиме умови оренди баз ЧФ РФ. // UAToday.net. 27.08.2007. <http://www.uatoday.net/rus/news/polit/222735>

¹²⁴ Украина определила условия пребывания ЧФ РФ. – 29.09.2007. – 15:11 //Обозреватель.

¹²⁵ Яценюку і Лаврову сподобалось спілкуватись.//ProEUROPA, 2007, 19 жовтня. 15:04. <http://www.proeuropa.info/news/?id=8381>

Росії було відкладено, у зв'язку з загостренням внутрішньополітичної ситуації в Україні, президенти обох країн все ж таки знайшли можливість зустрітися під час неформального саміту СНД, який проходив в Санки-Петербурзі 10 червня 2007 року. Президент України заявив, що він зі стурбованістю спостерігає „за напругою, що формується останнім часом в українсько-російських відносинах”, „хотів би вас завірити: що жодної підстави для формування такого ускладнення українська сторона не дає”, - зазначив він¹²⁶. Під час зустрічі мова йшла про долю Плану дій Україна-Росія на 2007-2008 рік, який так і не був підписаний у 2007 році. Цей план складався з 23 пунктів і охоплював такі сфери, як прикордонний і митний контроль, делімітація водних і демаркація с сухопутних кордонів, перебування Чорноморського флоту в Севастополі, питання співробітництва в енергетиці, авіабудуванні, у космічній сфері, гуманітарні і соціальні питання.

Цей план був спрямований на вирішення першочергових завдань двосторонніх відносин, які президенти обох країн поставили на першому спільному засіданні міждержавної українсько-російської комісії „Ющенко – Путін” 22 грудня 2006 року. Серед цих завдань у 2007 році передбачалось:

- розпочати роботу Спільної комісії по демаркації сухопутної ділянки російсько-українського кордону;
- активізувати переговорний процес щодо Керченської протоки і підписати договір про делімітацію кордону в Азовському і Чорному морях;
- вирішити неврегульованість питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації та території України.

З першого питання роботу у 2007 році так і не було розпочато. Перше засідання спільної комісії з демаркації сухопутної ділянки кордону планується розпочати тільки у квітні 2008 року, хоча під час зустрічі зі своїм колегою міністром закордонних справ РФ С. Лавровим глава українського МЗС А. Яценюк у квітні 2007 року домовився про те, що відповідні робочі групи почнуть роботу з демаркації кордону.

У другому питанні у 2007 році сторонам вдалося досягти деякого прогресу. 29 листопада 2007 року відбувся 28-й раунд переговорів між Україною та Росією з Азово-Керченської та Чорноморської проблематики. В порядку денному переговорів було 4 питання: узгодження лінії розмежування україно-російського кордону в Азовському морі; розмежування Керченської протоки та інші питання, що стосуються його акваторії; розмежування територіальних вод і континентального шельфу Чорного моря; підготовка

¹²⁶ Ющенко зустрінеється з Путіним, щоб поговорити про "неприємні речі". // "Українська правда", 06.06.2007, 15:19 . <http://www.tsybulko.com.ua/article.php?articleID=5854>

двосторонніх угод про співпрацю у сфері судноплавства, рибальства та захисту екологічного середовища в Азовському, чорному морях і Керченській протоці.

Найбільшої результативності сторони досягли в питанні делімітації морського кордону в Азовському морі. Сторони дійшли згоди в необхідності делімітації кордону згідно міжнародним конвенціям з морського права. За такого підходу кордон в Азовському морі проходитиме по модифікованій середній лінії, а також враховувати довжину узбережжя країн.

Проте російська сторона не погоджується застосувати такий підхід до Керченської протоки, а наполягає на виконанні доручення президентів двох країн від 2003 року про створення змішаного консорціуму з використання Керченської протоки. Росія вважає також неприйнятним перегляд положень українсько-російського договору „Про статус Азовського моря” від 2003 року. У свою чергу міністерство закордонних справ України має намір звернутися до Росії з проханням відшкодування шкоди, завданої у результаті екологічної катастрофи у Керченській протоці, яка оцінюється російською стороною в 267 млн. дол.¹²⁷, а Україною близько 1,5 млрд. доларів¹²⁸.

Висновки

2007 рік, також як і попередній рік, як показує аналіз, теж не став роком суттєвих зрушень у вирішенні складного комплексу проблем, пов'язаних з перебуванням Чорноморського флоту РФ на території України. Жодного із важливих питань, які постали з 1997 року в цій проблематиці, Україні так і не вдалося вирішити.

Кремлю також не вдалось остаточно вирішити „українське питання” у 2007 році, незважаючи на проросійську орієнтацію уряду В. Януковича та антикризової коаліції у Верховній Раді України. В реалізації проросійської політики В. Янукович виявився не достатньо послідовним. В своїй діяльності він мав враховувати корпоративні інтереси представників крупного бізнесу, що фінансували його партію та озвучувати євроінтеграційну риторичку. Все це не відповідало завищеним очікуванням Москви щодо В. Януковича.

Окрім того, В. Янукович не зміг перебрати всю повноту влади в Україні в сфері зовнішньої і безпекової політики, а тому не мав змогу реалізувати повною мірою

¹²⁷ Росія нагадала Україні про домовленість щодо Керченської протоки // Главред/ Новини. 29.11.07// 20:03

¹²⁸ Юрій Глухов. Київ призначив Москві відплату. // УНІАН, 20. 03. 2008.,12:00.

<http://www.unian.net/ukr/news/news-242098.html>

геополітичні амбіції Кремля, які були для Росії пріоритетними у її відносинах з Україною.

Саме ця обставина змушувала керівництво Росії орієнтуватись у своїх відносинах не тільки на прем'єр-міністра В. Януковича, але й на Президента України В. Ющенко. Політична криза ще більше посилювала сумніви Москви щодо спроможності В. Януковича реалізовувати російські інтереси. Це в свою чергу посилювало знервованість та роздратування Кремля, що вносило напругу в українсько-російські відносини. Такі відносини трансформувалися із сателітної залежності в стан напруги.

Очевидно напруга в українсько-російських відносинах залишиться у 2008 році, проте головним завданням нового уряду Ю. Тимошенко стане виведення України із стратегічної залежності. Перш за все, це стосується зменшення енергетичної залежності від Росії. Стратегія Ю. Тимошенко в цьому питанні очевидно буде включати як диверсифікацію джерел постачання енергоносіїв, так і вихід з Газпромом на прямі стосунки в сфері постачання газу та прозорі схеми розрахунків за нього.

Іншим стратегічним напрямком вирішення проблеми газової залежності від Росії Ю. Тимошенко вважає демонополізацію постачання російського газу в Європу. В цьому вона розраховуватиме на підтримку Європейського Союзу. Як зазначається в її публікації в часопису "The International Harold Tribune" „Євросоюзу також варто було би розглянути питання про руйнування монополії „Газпрому” на газогінну інфраструктуру, а також про ліцензувати незалежних постачальників природного газу. На долю таких незалежних постачальників в Росії вже припадає 20% обсягів внутрішніх продаж газу, і ці постачання все збільшуються. .. Відтак, європейці могли б рівномірно розподіляти між собою ризики можливої енергетичної блокади, виключивши сепаратні домовленості, які посилюють вразливість інших від енергетичного шантажу”¹²⁹.

Щодо внутрішньої економічної політики уряду Ю. Тимошенко, яка може позначитись на стосунках з Росією, ключовими вірогідніше за все стануть такі напрямки:

- створення системи стимулів і преференцій для залучення в економіку країни іноземних та вітчизняних інвестицій;
- впровадження прозорих і відкритих правил приватизації державних підприємств;
- детінізація економіки;
- боротьба з корупцією.

¹²⁹ Ru 17.04.2007/12:05. – Тимошенко і Росія коррумпируванна и експансионистская страна ("The International Harold Tribune").

При умові, якщо ці напрямки будуть реалізовані успішно, Росія буде змушена переглянути свою експансіоністську економічну політику щодо України. В сфері зовнішньої політики позиція Ю. Тимошенко очевидно буде базуватися на розумінні того, що „з Росією необхідно взаємодіяти, оскільки вона дійсно є світовою державою, але вона повинна також відповідати за дотримання норм і правил такої держави, як у відношенні із Заходом так і у відношенні до своїх сусідів, над якими вона довгий час панувала”. „Звичайно, важливим інструментом зовнішньої політики є підтримка економічних і політичних реформ і цій державі. Така політика була улюбленим засобом взаємодії Заходу з Росією з моменту падіння комунізму. Проте вона не може служити заміною серйозним зусиллям, спрямованим на протидію давньому експансіонізму і теперішнім устремлінням Росії відновити свій статус великої держави за рахунок сусідів”¹³⁰.

Очевидно, що розвиток двохсторонніх відносин у 2008 році вирішальною мірою залежатиме від внутрішньої ситуації в Україні і в Росії, а також від зовнішніх чинників. В Росії це, насамперед, зміна конфігурації влади, пов’язана з президентськими виборами. В Україні – міцність коаліції і тандему прем’єр-міністра Ю. Тимошенко і Президента В. Ющенко, який посилює їх спроможність відстоювати національні інтереси країни.

Майбутнє російсько-українських відносин у 2008 році буде залежати також від того, яку стратегію обере Росія по відношенню до України. Вона може спрямувати свої зусилля на руйнацію тандему уряду і президента і дестабілізацію внутрішньополітичної і економічної ситуації в Україні. Але в той же час, вона має можливість вибудовувати нову систему рівноправних взаємовигідних добросусідських стосунків з Україною. Україна ж має докласти усіх зусиль, щоб уникнути деструктивної тенденції розвитку стосунків з Російською Федерацією.

¹³⁰ Там же.

§ 2. УКРАЇНА У ВІДНОСИНАХ З ПРОВІДНИМИ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ

В.А. Мандола

Україна – Велика Британія.

Політичні зв'язки. У 2007 році українська дипломатія зосереджувала свої зусилля на зміцненні підтримки Великобританією курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, входження у світовий економічний простір, а також на подальшому розвитку співробітництва у політичній, економічній, військовій та культурній сферах. Великобританія в свою чергу продовжувала демонструвати підтримку європейського вибору України, зокрема в рамках започаткованих у лютому 2007 р. офіційних переговорів щодо укладення Нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

Питання перспектив європейської та євроатлантичної інтеграції України, вступу України до СОТ, формування зони вільної торгівлі України з ЄС були у центрі уваги зустрічі Прем'єр-міністра України В.Ф.Януковича з Прем'єр-міністром Великобританії Т.Блером, яка відбулася у рамках Всесвітнього економічного форуму в Давосі в січні 2007 року. Обговорення цих питань продовжились 26-27 лютого 2007 року під час робочого візиту до Києва Державного міністра у справах Європи зовнішньополітичного відомства Великобританії Джефрі Хуна, який був прийнятий Президентом України В.А.Ющенко та Прем'єр-міністром України В.Ф.Януковичем. В березні 2007 року в Лондоні пройшли Український інвестиційний саміт та, вперше, Український енергетичний саміт.

У квітні 2007 року в урядовому документі „Британія у світі” Лондон підтвердив свою позицію щодо подальшого розширення ЄС, зокрема на Туреччину та Балкани, а також виступив за надання Україні перспективи членства в ЄС, як „каталізатора” внутрішніх трансформаційних процесів. У листі новообраного Прем'єр-міністра Великобританії Г.Брауна на ім'я Президента та Прем'єр-міністра України було підкреслено, що Лондон залишається твердим прихильником європейської інтеграції України, а також відкритості для України можливого членства в ЄС.

Великобританія активно демонструє своє позитивне ставлення і надає підтримку співпраці України з НАТО в рамках Програми "Партнерство заради миру", Хартії про особливе партнерство, Інтенсифікованого діалогу. Одночасно велика увага приділяється

виконанню двосторонньої програми українсько-британського співробітництва у військово-політичній галузі.

Великобританія продовжує надавати допомогу Україні в реформуванні її сектору оборони та безпеки. Витрати Лондону на фінансування відповідних проектів складають близько 1 млн. доларів США щорічно.

Великобританія не вважає для себе можливим і не має намірів впливати на остаточне рішення української сторони щодо майбутнього своїх стосунків з Альянсом. Британський уряд розцінює відповідні заяви Прем'єр-міністра України у Брюсселі стосовно Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) як „тимчасове відкладення приєднання України до ПДЧ, але не відмову від цього механізму". У разі підтвердження зацікавленості України щодо приєднання до ПДЧ на більш пізньому етапі, британські дипломати, в цілому, погоджуються з доцільністю проведення всередині українського суспільства та його політичного істеблішменту більш чіткого вододілу між виконанням державою ПДЧ та власне членством цієї держави в Альянсі.

Пріоритетом політики Великобританії щодо України у 2007 році залишалась підтримка подальших внутрішніх політичних та економічних перетворень на європейських засадах, зміцнення демократичних засад та захисту прав людини, що має забезпечити сталість розвитку України та її поступову європейську та євроатлантичну інтеграцію. Розбудові демократії та впровадженню ринкових реформ в Україні сприяють численні українсько-британські проекти, здійснювані за фінансової підтримки Британської Ради та Департаменту розвитку міжнародних інвестицій (DFID). У 2007 році досягнуто домовленість про впровадження навчальних програм з питань європейської інтеграції, що фінансується Форін Офісом та виконуються Лондонським університетом Метрополітан на базі Національної академії державного управління при Президенті України.

На динаміці українсько-британського діалогу у 2007 році негативно позначилися складні внутрішньополітичні процеси в Україні, зміна урядової команди у Великобританії та переосмислення новим урядом Г.Брауна пріоритетів зовнішньої політики Лондона.

У липні 2007 року Державний секретар у закордонних справах та справах Співдружності Д.Мілібенд окреслив три основних пріоритети міжнародної політики Великобританії: протидія кліматичним змінам, боротьба з екстремізмом та тероризмом, підвищення ефективності ЄС. У грудні 2007 року Д.Мілібенд виокремив пріоритети європейської політики: розбудова ЄС не в якості супердержави, а в якості „моделі розвитку регіону”; розширення ЄС як інструмент стабільності на континенті; створення

зон вільної торгівлі з усіма сусідами ЄС – країнами Магрибу, Близького Сходу та Східної Європи, розглядаючи при цьому ЗВТ не як альтернативу членству в ЄС, а як крок до нього.

Динамічно розвивається **торговельно-економічне співробітництво**. За результатами січня-вересня 2007 року загальний обсяг торгівлі між Україною та Великобританією становив 1,7 млрд. доларів, що на 30% більше, ніж за аналогічний період 2006 року. Станом на 1 жовтня 2007 р. прямі інвестиції Великої Британії в Україну склали 1,8 млрд. дол. (п'яте місце серед країн-інвесторів).

Пошук нових пріоритетів зовнішньої політики Великобританії проходив на фоні відносного охолодження відносин з США, розмивання лідерських позицій Лондона в євроінтеграційних процесах, критичного переосмислення британської політики в Іраку та Афганістані, загострення британсько-російських відносин.

Нові тенденції та проблеми у міжнародній та європейській політиці Великобританії можуть призвести до відносного зменшення ролі України у зовнішньополітичних пріоритетах Лондона та обмеження можливостей лобювання інтересів України у відносинах з ЄС та НАТО, при збереженні загальної підтримки курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Україна-Німеччина.

Політичний діалог. Центральне положення Німеччини на європейському континенті, її політичний вплив та економічна могутність, роль лідера євроінтеграційних процесів об'єктивно роблять цю країну пріоритетним партнером України на міжнародній арені і, зокрема в Європі. Серед зовнішньоекономічних партнерів України Німеччина посідає друге місце за обсягами товарообороту (після Росії) та є провідним інвестором української економіки (близько чверті від загального обсягу іноземних інвестицій).

Визначальними чинниками відносин України з Німеччиною у минулому 2007 році стали головування Німеччини у „Великій вісімці” та Європейському Союзі, а також політична нестабільність в Україні, позачергові вибори та зміна українського уряду. До того ж на перебіг двосторонніх відносин відчувався і вплив втрати динаміки українсько-німецького політичного діалогу на високому рівні після приходу до влади у ФРН уряду „великої коаліції”, який очолила А.Меркель. Одним із перших кроків цього уряду стала відміна намічених на кінець жовтня 2005 року чергових Шостих українсько-німецьких політичних консультацій на найвищому рівні, яких так і не вдалося організувати і в наступні роки (останні, П'яті українсько-німецькі політичні консультації було проведено

у лютому 2004 р. в Берліні, а останній візит в Україну федерального канцлера Німеччини Г.Шрьодера відбувся у грудні 2001 р.).

У 2007 році Президент України В.Ющенко тричі відвідав Німеччину. Питання євроінтеграційної політики України, європейської енергетичної безпеки, розвиток двосторонньої співпраці стояли на порядку денному переговорів Президента України В.Ющенка з Федеральним канцлером Німеччини А.Меркель в рамках робочого візиту Глави держави до Німеччини 8-10 лютого 2007 року. 24 липня 2007 року Президент України здійснив робочий візит до Баварії, зустрівся з федеральним міністром закордонних справ Німеччини Ф.-В.Штайнмайером та Прем'єр-міністром Баварії Е.Штойбергом. 3 жовтня 2007 року глава держави здійснив робочий візит до Берліну для участі в церемонії нагородження премією Квадрига-2007.

Українське керівництво виходило із стратегічної важливості підтримки Німеччиною, яка головує в ЄС в першому півріччі 2007 року, принципів політичної асоціації та економічної інтеграції та положення про перспективу приєднання України до ЄС як базових засад Нової посиленої угоди між Україною та ЄС на заміну Угоди про партнерство та співробітництво (УПС). Позиція керівництва Німеччини щодо цих питань виявилася стриманою. Більш чітко ця позиція була сформульована А.Меркель під час робочого візиту до ФРН Прем'єр-міністра України В.Януковича 28 лютого 2007 року: „Що стосується перспективи членства... Ми дали зрозуміти, що Євросоюз перебуває на стадії перетравлення розширення. І коли ми ведемо переговори стосовно посиленої угоди, це свідчить про те, що Україна посідає особливе місце у стосунках із ЄС”.

Переговорний процес щодо укладання Нової посиленої угоди між Україною та ЄС було розпочато у лютому 2007 року під час візиту в Україну керівника зовнішньополітичного відомства головуючої в ЄС Німеччини Ф.-В.Штайнмайєра на чолі Трійки ЄС. Німецька сторона вписує Нову посилену угоду в формат Європейської політики сусідства (ЄПС), яка не містить згадки про можливість набуття членства у Євросоюзі, хоча у Берліні і підкреслюють, що „двері ЄС відчинені для України”. На практиці мова йде про те, що Україна має стати флагманом ЄПС, взірцем для інших країн-сусідів, а Нова посилена угода та Зона вільної торгівлі (ЗВТ) мають увінчати політику сусідства.

Завдяки активній підтримці офіційного Берліна в рамках німецького головування у Великій вісімці у 2007 році було завершено підготовчу роботу та підписано угоду про будівництво нового безпечного конфайнменту на ЧАЕС, а також відбулося приєднання України в якості держави-реципієнта до Ініціативи „Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї масового знищення та відповідних матеріалів”.

У 2007 році зберігалася позитивна динаміка у проведенні консультацій між зовнішньополітичними відомствами України та Німеччини, а також торговельно-економічного, військово-політичного та культурно-гуманітарного співробітництва.

Теми європейської та євроатлантичної інтеграції України, двосторонні відносини, взаємодія в міжнародних організаціях перебували в центрі уваги переговорів Міністра закордонних справ України А.П.Яценюка під час офіційного візиту до Німеччини 23-24 травня 2007 року. В ході візиту до ФРН Першого заступника міністра закордонних справ України В.С.Огризка та його зустрічі з Державним міністром МЗС ФРН Г.Ерлером у листопаді 2007 року була підтверджена готовність Німеччини до проведення Шостих українсько-німецьких консультацій у першому півріччі 2008 року.

Вперше в історії двосторонніх відносин у вересні 2007 року відбувся візит в Україну федерального міністра економіки та технологій ФРН М.Глоса. У листопаді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Німеччини було підписано Спільну заяву щодо перепідготовки управлінських кадрів для сфери підприємництва із залученням коштів із держбюджету ФРН. У ході візиту в Україну Федерального міністра охорони здоров'я Німеччини У.Шмідта у серпні 2007 року було підписано Спільну заяву про співробітництво у сферах боротьби проти ВІЛ/СНІДу, інфекційних та онкологічних захворювань, підвищення кваліфікації українських лікарів у німецьких клініках. У жовтні 2007 року було відкрито культурно-інформаційне агентство України при Посольстві України в Німеччині. У листопаді 2007 року у місті Магдебург пройшов „День економіки України” у ФРН, а також відбулося спільне засідання Правління Українсько-Німецького та Німецько-Українського форумів.

Торговельно-економічне співробітництво. Німеччина залишається другим за значенням (після РФ) торговельним партнером України. За 9 місяців 2007 року обіг товарами та послугами між Україною та ФРН становив 5754 млн. дол. США, у т.ч. експорт – 1485 млн. дол. США (збільшення у порівнянні з відповідним періодом 2006 року на 37%), імпорт – 4268 млн. дол. США (збільшення на 36%). Сальдо двосторонньої торгівлі товарами і послугами є негативним й складає – 2783 млн. дол. США. Німеччина посідає перше місце серед країн світу за обсягом прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку України. Станом на 1 жовтня 2007 року Німеччина інвестувала в економіку України 5759,3 млн. дол. США. Кількість суб'єктів господарської діяльності з німецьким капіталом становить 1236 підприємств.

Україна-Франція.

Політичний діалог. У 2007 році українсько-французькі відносини знаходились під впливом як внутрішньополітичної нестабільності в Україні, так і президентських і парламентських виборів у Франції. Водночас вони набули нової позитивної динаміки внаслідок приходу до влади Президента Ніколя Саркозі.

Зберігав свою інерцію й імпульс часів „помаранчевої революції”, яка палко віталася у французьких політичних колах. Візити до Франції Президента України В.Ющенка 22 червня 2005 року та Прем’єр-міністра Ю.Тимошенко 12-14 червня 2005 року започаткували новий етап українсько-французького політичного діалогу.

Однак, Україна продовжувала вбачати у відносинах із Францією насамперед вагомий чинник своєї „євросумісності” і складову політики наближення та інтеграції до ЄС. В Парижі стосунки з Україною розглядалися здебільшого в контексті Європейської політики сусідства, політики щодо держав Центрально-Східної Європи та відносин з Росією. До того ж розвиток двосторонніх відносин відбувався на тлі відхилення проекту Європейської Конституції та кризи європейської політики Франції. Українські прагнення до членства в Євросоюзі суперечили позиції адміністрації Ж.Ширака щодо неможливості подальшого розширення ЄС.

Тривала внутрішньополітична криза в Україні призвела до гальмування співпраці з європейськими державами, зокрема з Францією. У 2007 році Міністерством закордонних справ Франції були оприлюднені дві офіційні позиції Парижа – перша стосовно розпуску українського парламенту (3 квітня), в якій говорилося, що розпуск парламенту є внутрішньою справою України і має вирішуватися шляхом діалогу і порозуміння; і друга щодо політичної кризи в Україні (18 квітня), яка закликала до якнайшвидшого врегулювання цієї кризи і забезпечення нормального функціонування демократичних інститутів.

Прихід до влади Н.Саркозі знаменував певну трансформацію європейської політики Франції в цілому, і позиції Франції щодо України зокрема. Ще в програмній передвиборній промові Н.Саркозі звучала теза про можливість „об’єднання (європейського) континенту аж до Києва”. В ході передвиборчих дебатів звучала й теза про те, що для таких держав як Туреччина, Україна, Росія та країн Середземноморського басейну, потрібно вигадати нову форму відносин з ЄС, що включатиме економічне і політичне співробітництво, а також сприяння розвитку демократії.

Саме в цьому руслі Франція висунула проект створення Середземноморського Союзу у складі 15 держав (південноєвропейські країни та країни Магрибу та Близького Сходу). У випадку з Україною Франція виступила з ініціативою запровадження концептуально нового статусу – „асоційованого партнера” ЄС.

Така пропозиція вперше виникла під час зустрічі Президента України В.Ющенка з Президентом Франції Н.Саркозі 5 жовтня 2007 року в Парижі в рамках якої українська сторона поставила питання про включення положення про європейську перспективу України в текст майбутньої Нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

Пропозиція щодо статусу „асоційованого партнера” ЄС віддзеркалювала намагання французької сторони віднайти компроміс між підтримкою Парижем євро інтеграційних зусиль України і загальною позицією Франції щодо поглиблення відносин між Україною та ЄС в руслі логіки ЄПС та виключення положення про перспективу членства з тексту Нової посиленої угоди між Україною та ЄС. У грудні 2007 року французька сторона передала Україні Позиційний документ „Україна – асоційований партнер ЄС”, в якому виклали своє бачення цього статусу та елементів нової угоди між Україною та ЄС.

Перші коментарі свідчать про те, що підготовка угоди між Україною та ЄС про „асоційоване партнерство” може стати одним із пріоритетів французького головування в ЄС у другій половині 2008 року. Мова йде про підготовку Угоди про асоціацію, яка повинна відображати нові привілейовані відносини між ЄС та Україною і сприяти забезпеченню всебічного наближення України до Європейського Союзу. Така угода має містити компромісні формування щодо кінцевої мети відносин між Україною та ЄС, враховуючи як євроінтеграційні прагнення України, так і бачення цієї проблематики Європейським Союзом відповідно до ЄПС. Передбачається можливість досягнення політичної згоди щодо тексту нової угоди про асоціацію в рамках саміту ЄС-Україна у вересні 2008 року. При цьому, проблематика створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС відокремлюється від нової Угоди, так як відповідні переговори потребують більшого часу. В усіх випадках французька ініціатива має стати предметом аналітичної роботи з боку української сторони та готовності до проведення консультацій з Францією, іншими країнами ЄС та Єврокомісією у разі якщо Франція буде пропонувати відповідні проекти в якості головної в ЄС.

Стосовно перспектив відносин України з НАТО, Франція притримується принципів „відкритих дверей” та поетапності у просуванні інтеграційного поступу до Альянсу. При цьому передбачалося, що конкретна позиція Парижа має формуватися за умов аналізу всього комплексу французьких підходів до НАТО, а також аналізу внутрішньої ситуації в Україні. Саме такий підхід знайшов своє втілення в заяві міністра з європейських справ Франції Ж.-П.Жуйе на початку 2008 року щодо неготовності України приєднатися до ПДЧ на саміті у Бухаресті.

Торговельно-економічне співробітництво. У 2007 році збереглася тенденція до зростання торговельних відносин між Україною та Францією. За шість років, починаючи з 2000 року товарообіг зріс майже в три рази. У 2007 році обсяг двосторонньої торгівлі зріс на 36% і досяг показника 1,7 млрд. дол. США. Негативне сальдо для України перевищило 700 млн. дол. Франція посідає восьме місце як торговельний партнер України. Франція увійшла до десятки найбільших країн-інвесторів в Україні. Станом на 1 жовтня 2007 року прямі французькі інвестиції становлять 1026 млн. дол. Французькі інвестиції вкладено у 230 українських підприємств.

З поміж важливих подій 2007 року в економічному аспекті українсько-французького співробітництва слід виділити підписання у березні міжурядової Угоди щодо сприяння проектам відповідно до механізму спільного впровадження Кіотського протоколу про зменшення викидів вуглекислого газу Ця угода яка дозволить Франції передавати Україні відповідні технології і отримувати за це права на збільшення викидів з власної території. У вересні 2007 року було укладено договір з французьким консорціумом NOVARKA про спорудження протягом п'яти років нового саркофагу на четвертому реакторі Чорнобильської АЕС.

Україна-Іспанія

Політичний діалог. Останніми роками політична складова відносин між Україною та Іспанією перебувала в певному застої. Останній візит міністра закордонних справ України відбувся в далекому 1994 році, а останній візит Міністра закордонних справ Іспанії до України – у 2001 році. У жовтні 1996 року відбувся державний візит Президента України до Іспанії.

В цьому відношенні саме протягом 2007 року відбулися важливі події, які надали поштовх розвитку українсько-іспанського політичного діалогу. 5 липня 2007 року Україну з офіційним візитом відвідав Міністр закордонних справ Іспанії М.А.Моратінос (в якості Діючого Голови ОБСЄ) для участі у роботі 16-ої щорічної сесії Парламентської Асамблеї ОБСЄ. Іспанський міністр був прийнятий Президентом України В.Ющенко. Відбулися його переговори з Міністром закордонних справ України А.Яценюком, під час яких сторони обговорили питання двостороннього співробітництва та євроінтеграційних прагнень України.

16-17 листопада 2007 року Міністр закордонних справ України здійснив робочий візит до Королівства Іспанія, в ході якого провів переговори з головою закордонного відомства Іспанії, заступником Голови Конгресу депутатів (парламенту) Іспанії, головою парламентської групи дружби з Україною І.Хілем Ласаро, відкрив українсько-іспанський

економічний форум. Під час візиту було підписано двосторонній Меморандум про співробітництво з метою наближення України до ЄС, який дозволить створити передумови для передачі нашій державі досвіду іспанської сторони в процесі європейської інтеграції.

Водночас, позиція Іспанії щодо майбутніх відносин України з ЄС залишається незмінною, вона виступає проти фіксації в тексті Нової посиленої угоди перспективи вступу України до ЄС. Мадрид вважає, що сама ЄПС містить компонент такої перспективи у майбутньому.

Іспанія займає нейтральну позицію щодо можливого вступу України в НАТО. Свої зусилля вона спрямовує на допомогу Україні у реформуванні ЗС України. Про це засвідчили результати обміну візитів у 2006-2007 роках військових делегацій України та Іспанії.

Торговельно-економічне співробітництво. У 2006 році була помітною певна стагнація торговельно-економічного співробітництва. За січень-листопад 2007 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року загальний обсяг взаємної торгівлі товарами збільшився на 23% і склав 870,4 млн. дол. Експорт з України збільшився на 23,4% і досяг 498,5 млн. дол. Імпорт зріс на 21,6% до 371,8 млн. дол. Сальдо було позитивне і становило 126,7 млн. дол.

Прямі інвестиції з Іспанії на 1 липня 2007 року склали 59,8 млн. дол. Їх отримали 118 підприємств України. У березні 2007 року потужна іспанська промислова група „Ураліта” прийняла рішення про інвестування 90 млн. євро в будівництво в Україні сучасного заводу з виробництва ізолюючих матеріалів.

§ 3. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ЗІ СКАНДИНАВСЬКИМИ ТА СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ

Україна - Данія

Політичний діалог. У 2007 році двосторонні відносини набули рис реального партнерства. Для українсько-датських відносин притаманні високий рівень взаєморозуміння та взаємодії, збіг оцінок і підходів до подій у світі, динамічний розвиток співпраці в політичній, торговельно-економічній, військово-політичній, гуманітарній й інших сферах.

Офіційний візит Президента В.Ющенка до Данії 15-16 березня 2007 року сприяв зміцненню підтримки Данією європейської та євроатлантичної інтеграції України, поглибленню всебічного українсько-датського партнерства, суттєвому розширенню договірно-правової бази двосторонніх відносин, активізації торговельно-економічного, інвестиційного і регіонального співробітництва.

Прем'єр-міністр А.Фог Расмуссен прийняв запрошення відвідати Україну з першим в історії двосторонніх відносин офіційним візитом, запланованим на 22-24 квітня 2008 року. У ході першої особистої зустрічі глав двох держав 16 березня 2007 року Президент В.Ющенко поновив запрошення Королеві Маргрете II відвідати Україну з державним візитом.

Активно розвивається Міжпарламентська співпраця. Українські делегації, що перебувають у Данії, регулярно проводять зустрічі в парламенті. 5-7 вересня 2007 року Київ відвідала делегація Комітету Фолькетінгу в європейських справах, яка, зокрема, зустрілася з Головою ВР О.Морозом, заступником глави Секретаріату Президента України О.Чалим і заступником глави МЗС України А.І.Веселовським. Постійна делегація Фолькетінгу у ПА ОБСЄ взяла участь у 16-й сесії Організації в Києві 5-9 липня 2007 року. Датські парламентарії були присутніми на парламентських виборах в Україні у 2006 і 2007 рр.

Торговельно-економічне співробітництво між Україною і Данією розвивається у галузях енергетики, енергозбереження, енергоефективності і захисту довкілля. За сприяння Датського агентства охорони довкілля в Україні реалізовувалося 10 проєктів, у т.ч. спалювання відходів на сміттєвих полігонах Києва, очищення води в Києві і Львові, відновлення каналізаційного колектору в Києві із застосуванням технологій неруйнуючого ремонту, модернізація систем опалення приміщень, ефективного спалювання вугілля, зниження енерговитрат в системах вентиляції громадських і

промислових будівель, безпечного зберігання пестицидів, підготовка енергоаудиторів для сектору централізованого теплопостачання тощо.

У лютому 2007 року рішенням Фолькетінгу затверджено нову Стратегію “Щодо реалізації датською стороною проектів спільного впровадження і проектів чистого розвитку”, якою нажалі припинено асигнування державних коштів на реалізацію двосторонніх проектів і програм у сфері охорони довкілля та значно зменшено фінансування Датського агентства охорони довкілля, що призвело до закриття регіональних офісів у країнах СНД (у т.ч. в Україні) і Балтії. Започатковані проекти, у т.ч. в Україні, передано для реалізації Скандинавській фінансово-екологічній корпорації. Через відсутність угоди щодо умов співпраці корпорації з Україною, проект якої перебуває на завершальній стадії узгодження, реалізація цих проектів заморожена. Після її підписання, розглядається можливість залучення інвестицій у комунальне енергозбереження, водозабезпечення і водоочистку, сільське господарство, виробництво мінеральних добрив на основі азотної кислоти, переробку твердих побутових відходів тощо.

Триває реалізація проекту Консультативної служби Сільськогосподарської ради зі створення в Україні системи сільськогосподарської дорадчо-консультативної служби.

Гуманітарне співробітництво. Співпраця між Україною і Данією в гуманітарній сфері має нерегулярний характер і залежить від ініціативи окремих установ і закладів двох країн. Датська сторона не має практики укладення міжвідомчих угод у цій сфері. Налагодження співпраці між Львовом і Орхусом створило умови для активізації контактів між Національним університетом ім.Івана Франка й Орхуським університетом на підставі угоди від 1997 року, що було підтверджено на зустрічі Посла з проректором університету Н.Сміт.

Започатковано співпрацю між Дипломатичною академією при МЗС України і Датським інститутом міжнародних досліджень. Підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва між Дипакадемією і ДІМД, на виконання якого у Копенгагені 3 вересня 2007 року відбулася міжнародна конференція, присвячена Україні, за участю проф.М.Кірсенка.

Підтримуються побратимські зв'язки між Києвом і Одесею. Традиційними впродовж багатьох років були Дні культури Одесею в Києві і Києва в Одесі. У березні 2007 року підписано Протокол про наміри щодо співробітництва між Львовом і Орхусом, в рамках якого Львів у травні 2007 року відвідала делегація Орхуса на чолі з мером Н.Вамменом.

У сфері культури Національний театр опери і балету ім.Т.Шевченка вже 11 років щорічно у березні гастролує по Данії. У 2007 р. з великим успіхом театр представив виставу „Набукко”. Неодноразово з тривалими концертами в Данії перебували камерний хор „Київ” і київський ансамбль „Дивограй”.

З 2004 року продовжується тісна співпраця між Міжнародним музичним конкурсом ім.К.Нільсена і Міжнародним конкурсом юних піаністів ім.В.Горовця. Низка датських музикантів популяризують українських композиторів. Так, професор Королівської консерваторії, флейтист Х.Свитсер, фундатор музичного діалогу „Україна-Данія”, записав диски з українською музикою, підготував цикли теле- і радіопередач, здійснює друк нотних записів творів Є.Станковича і виконує його твори на концертах в Данії; відомий піаніст О.Ваулін регулярно включає до програми своїх концертів твори В.Сільверстова і бере участь у мастер-класах в Україні. Популяризатором української музики в Данії є й О.Запольський, перша скрипка Симфонічного оркестру датського радіо, який організував ансамбль юних скрипалів, що виконує твори українських композиторів.

Налагоджено співпрацю між Лівадійським музеєм і Музеєм Амалієнборг. Налагоджено співпрацю з Роскільським музеєм вікінгів і дитячою школою мореплавства у сфері відтворення історичних суден. Періодично в Данії демонструються твори українських митців. Україна регулярно представлена на виставках в мерії Копенгагена під патронатом принца-консорта Хенріка. Всьоме в рамках культурної ночі в Копенгагені в жовтні 2007 року „Галерея 68” представила твори львівського художника С.Савченка.

Значну гуманітарну допомогу Україні надають добродійні організації „Датська допомога Сходу”, „Скандинавська дитяча місія”, „Європейська місія” та „Діти Румунії”, яка поширила свою діяльність на Закарпаття. Пріоритетами допомоги є оздоровлення дітей з районів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, і медичне обслуговування. За сприяння датського відділення „Скандинавської дитячої місії”, в Данії перебувало 200 українських дітей. Завдяки „Датській допомозі зі Сходу”, на Закарпатті створено діагностичні і лікувальні комплекси. Розширюється співпраця між Ротарі-клубами, члени яких активно долучаються до проведення різнопланових акцій у гуманітарній сфері. Ведеться робота зі створення мережі клубів Україна-Данія та Данія-Україна¹³¹.

Україна - Швеція

¹³¹ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Політичний діалог. Політичні відносини між Україною та Швецією характеризуються подібністю підходів до вирішення актуальних питань міжнародної політики. Обидві країни мають спільну історію та європейську ідентичність, поділяють цінності та пріоритети в контексті ЄС та в рамках міжнародних організацій, насамперед ООН. Обидві країни активно розвивають співробітництво з НАТО. Серед політичних подій високого рівня протягом 2007 року відбулися офіційний та робочий візити в Україну Міністра закордонних справ Швеції К.Більдта, а також зустріч Міністрів закордонних справ України та Швеції в рамках роботи 62-ї сесії ГА ООН у Нью-Йорку.

Торговельно-економічне співробітництво. Шведські інвестиції в поєднанні з високими технологіями сприяють розвитку народного господарства України. Шведська сторона збільшила обсяги технічної допомоги Україні, що знайшло своє відображення в чинній Стратегії Уряду Швеції на 2005-2008 роки з досягненням у 2008 році рівня в 150 млн. шв. крон (орієнтовно 20 млн. дол. США).

Товарообіг між Україною і Швецією станом на вересень 2007 року складав 392 млн.дол.США. На 53.5 % виріс обсяг прямих шведських інвестицій в економіку України (станом на вересень 2007 року він складав 210 млн.дол.США).

Україна - Норвегія

Політичний діалог з Норвегією розвивається на усіх рівнях, також у формі регулярних двосторонніх консультацій на рівні МЗС обох держав. Такі консультації проходили у вересні 2002 р. (м.Осло) та у квітні 2004 р. (м.Київ). Останній раунд консультацій на рівні директорів відповідних департаментів МЗС двох країн відбувся 26 листопада 2007 року в м.Осло.

25-27 квітня 2007 року з робочим візитом у Норвегії перебував Міністр закордонних справ України А.П.Яценюк у зв'язку з участю у засіданні Комісії Україна-НАТО, яке проходило в м. Осло під час неформальної зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів НАТО.

В галузі міжпарламентського співробітництва впродовж попередніх років між Верховною Радою України та Норвезьким Стортингом були встановлені прямі контакти. На запрошення Голови Верховної Ради України, делегація норвезьких парламентарів – членів Постійного комітету у закордонних справах Стортингу на чолі з Головою Комітету У.Аксельсеном 12-15 березня 2007 року перебувала в Україні з метою проведення відповідних зустрічей та переговорів з проблематики активізації двостороннього норвезько-українського співробітництва.

Торговельно-економічне співробітництво. За даними Держкомстату України, у 2007 році підтвердилась позитивна динаміка подальшого зростання обсягів двостороннього товарообігу. Так, у січні-вересні 2007 року обсяг товарообігу зріс на 37% у порівнянні з аналогічним періодом 2006 року і склав 232,9 млн. дол. США. При цьому, експорт з України до Норвегії зріс на 33% та становив 87,8 млн. дол. США. Головним чином, це відбулося за рахунок поставок продукції хімічної промисловості (неорганічні сполуки), металургійної промисловості, суднобудівної промисловості.

Поступово зростають обсяги прямих інвестицій з Норвегії в економіку України. За даними Держкомстату України, станом на жовтень 2007 року вони склали 76,2 млн. дол. США. Головна частка цих інвестицій припадає на галузь зв'язку (71,2 млн. дол. США) та видавничу справу (3 млн. дол. США). Серед інших сфер інвестування – допоміжні транспортні послуги (87 тис. дол. США), сільське господарство (25,5 тис. дол. США), легка промисловість (10 тис. дол. США), а також машинобудування, послуги юридичним особам¹³².

Гуманітарне співробітництво. Упродовж 2007 року відбувся певний подальший розвиток двостороннього співробітництва з Норвегією у галузі культури, освіти, спорту, гуманітарній сфері. Так, згідно з планом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, у січні – вересні 2007 року для участі у різноманітних змаганнях Норвегію відвідала низка українських спортивних делегацій та команд, зокрема, з вітрильного спорту, пляжного волейболу, ковзанярського спорту, біатлону, спортивного орієнтування, настільного тенісу тощо. У квітні 2007 року член виконкому УЄФА від Норвегії підтримав у ході голосування (м.Кардифф, Уельс) українсько-польську заявку на проведення фіналу Чемпіонату Європи з футболу 2012 року.

Помітною подією у культурному житті Норвегії стала участь у щорічному фестивалі дерев'яних човнів (м.Рісор, серпень 2007 року) української козацької чайки „Пресвята Покрова”, яка згодом, зважаючи на значний інтерес норвезьких наукових кіл та громадськості країни, відвідала м. Осло на запрошення Норвезького морського музею за сприяння Посольства України у Норвегії.

19 жовтня 2007 року у м.Осло відбувся благодійний захід, присвячений допомозі ВІЛ-інфікованим та безпритульним дітям в Україні. За підсумками благодійного заходу були зібрані кошти, які будуть передані українським неурядовим організаціям – партнерам відповідних НУО Норвегії для допомоги ВІЛ-інфікованим та безпритульним дітям в Україні.

¹³² Інформація представлена за матеріалами МЗС України

За обсягами надання гуманітарної допомоги протягом 9 місяців 2007 року Норвегія, заданими Держмитслужби України, займає 5 місце (протягом січня-вересня було передано 893 тон. допомоги на суму 159 тис. дол. США)¹³³.

Україна - Фінляндія

Політичний діалог. Подальшій активізації українсько-фінських відносин у 2007 році сприяла зустріч Прем'єр-міністра України В.Ф.Януковича та Президента Фінляндії Т.Галонен 25 січня 2007 року в рамках Всесвітнього економічного форуму в Давосі, яка була присвячена активізації економічної співпраці обох країн у контексті реалізації домовленостей, досягнутих у ході офіційного візиту Президента України В.А.Ющенка до Фінляндії у жовтні 2006 року. 11-12 квітня 2007 року в м. Гельсінкі було проведено V засідання Міжурядової українсько-фінляндської Комісії з питань торгівлі та економічного розвитку. Співголовами засідання були заступник Міністра промислової політики України В.С.Новицький та заступник Державного секретаря МЗС Фінляндії П.Хухтаніємі. В ході засідання обговорювались як загальні питання щодо стану економічного розвитку обох країн, ситуації у ЄС, відносин України з цією організацією, вступу України до СОТ, так і питання двосторонніх економічних та торговельних відносин.

Активізації українсько-фінляндського політичного діалогу на парламентському рівні сприяв візит в Україну віце-спікера Едускунти (Парламенту) Фінляндії Й.Коскінена (6-7 липня 2007 року). Під час переговорів з Головою Верховної Ради України V скликання О.О.Морозом представник керівництва фінського парламенту зазначив, що Фінляндія надає значної уваги подальшим демократичним перетворенням в нашій державі.

Під час бесіди сторони відзначили наявність постійної взаємодії і взаєморозуміння України та Фінляндії в політичній сфері, позитивну динаміку українсько-фінських економічних зв'язків, відсутність невирішених проблем та співпадіння позицій сторін з багатьох міжнародних питань. Представники керівництва Едускунти Фінляндії та Верховної Ради України висловилися за подальше розширення міжпарламентського співробітництва сторін.

¹³³ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Торговельно-економічне співробітництво. 27-28 лютого 2007 року у м. Гельсінкі з метою участі у семінарі Фінського центру з питань атомної та радіаційної безпеки перебувала делегація представників з Державного комітету ядерного регулювання України, Міністерства палива та енергетики України, НАЕК «Енергоатом» і Харківського інституту фізики та технології. В ході семінару висвітлювався фінський досвід забезпечення безпеки функціонування АЕС та розглядались можливості для розширення двостороннього співробітництва.

30 травня – 3 червня 2007 року відбувся візит до Фінляндії делегації Державного комітету ядерного регулювання України на чолі з його головою О.А.Миколайчуком. Метою візиту делегації було вивчення питань пов'язаних зі спорудженням нових АЕС та продовженням термінів безпечної експлуатації об'єктів АЕС понад проектний термін. Українські експерти провели переговори з Головою Фінського центру з питань атомної та радіаційної безпеки Ю.Лааксоненом, заступником директора секції з регулювання діяльності атомних реакторів П.Коутанієм та іншими експертами центру. Під час переговорів були розглянуті питання ліцензування та регулювання діяльності атомних станцій у Фінляндії, методики розробки проектної документації щодо будівництва АЕС, дотримання вимог безпеки, обговорювались аспекти проведення модернізацій на об'єктах АЕС, здійснення інспекційної діяльності. Делегація відвідала атомну електростанцію Олкілуото в м. Раума, провела робочі консультації з керівництвом фінської приватної енергогенеруючої компанії «ТВО».

3 – 6 червня 2007 року у Фінляндії перебувала делегація експертів з НАЕК «Енергоатом» на чолі з директором з проектів та розвитку Г.В.Сазоновим. Українські експерти відвідали АЕС Ловііса та Олкілуото, вивчили позитивний і прийнятний для застосування в умовах України досвід фінської сторони щодо розміщення, проектування та будівництва сучасних атомних станцій і продовження термінів їх безпечної експлуатації.

У ході візиту до Фінляндії 20-24 травня 2007 року заступника голови КМДА І.М.Салія, було організовано його зустрічі з керівництвом Фінської дорожньої адміністрації. Під час цієї зустрічі обговорювалось питання надання українській стороні експертної допомоги щодо облаштування в м. Києві системи регулювання руху транспорту за допомогою «інтелектуальних світлофорів».

З метою вивчення досвіду фінської Податкової адміністрації в сфері створення та функціонування мережі інформаційно-консультативних центрів з податкових питань, в Фінляндії 4-8 червня 2007 року перебувала делегація Державної податкової адміністрації України на чолі з заступником Голови ДПА Я.В.Янушевичем.

Українська сторона також підтримує співробітництво з експертами Північної екологічної фінансової корпорації (NEFCO), яка вже має досвід реалізації близько 15 екологічних проектів на території України.

За даними Держкомстату України, загальний товарообіг України з Фінляндією за 10 місяців 2007 року порівняно з відповідним періодом попереднього року збільшився на 18% та досяг рівня 470,31 млн. дол. США. Обсяг українського експорту у Фінляндію за цей період зменшився на 4,5% у порівнянні з аналогічним періодом 2006 року і становив 36,34 млн. дол. США. При цьому обсяг імпортованої з Фінляндії продукції збільшився на 41% та склав 433,97 млн. дол. Негативне сальдо для України склало 397,63 млн. дол. США. Обсяг прямих іноземних інвестицій з Фінляндії в економіку України станом на 01.10.07 складав 17 млн. дол. США¹³⁴.

Українсько-польські відносини

Стратегічне партнерство. Українсько-польські відносини у 2007 році відбувалися в умовах політичної кризи в обох країнах, підготовки та проведення позачергових парламентських виборів, а також зміни правлячих коаліцій і урядових команд. Тим не менше, стратегічне партнерство отримало свій подальший розвиток у вигляді динамічних стосунків, що розвивалися у різних сферах двосторонніх відносин на різних рівнях.

Упродовж 2007 року було прийнято низку документів, які визначили основні вектори двостороннього співробітництва на найближчий часовий період. Одним з таких документів стала Дорожня карта українсько-польського співробітництва на 2007 - 2008 роки, підписана президентами обох держав у Варшаві 27 квітня 2007 року, яка визначила пріоритети двосторонньої співпраці у сферах: інституційного співробітництва, європейської та євроатлантичної інтеграції, економічного співробітництва; енергетичної безпеки, прикордонної співпраці, гуманітарного співробітництва, вирішенні проблем історичного минулого.

Стратегічне партнерство також отримало свій план дій у вигляді Спільної заяви президентів України та Республіки Польща «Спільні виклики - нові виміри стратегічного партнерства». Документ ставить перед стратегічними партнерами низку амбіційних завдань, зокрема апелює до інших держав ЄС та європейських інституцій підтримати реалізацію липневого рішення Європейського Парламенту, яке передбачає

¹³⁴ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

можливість перспективи членства України в ЄС. Також Польща підтвердила готовність підтримати Україну при розгляді питання щодо приєднання останньої до Плану дій щодо членства в НАТО. Сторони підтвердили намір створити балтійсько-чорноморсько-каспійський транзитний коридор. Заява передбачає подальші кроки щодо перетворення спільного кордону на «лінію співробітництва польського та українського народів», а також реалізації «історичного шансу» — проведення чемпіонату Європи з футболу у 2012 році.

У рік, який видався плідним у плані двосторонніх контактів, основними темами співробітництва стали безпека постачання енергетичних ресурсів, підготовка до проведення чемпіонату Європи з футболу Євро 2012 та візова політика.

Енергетика була предметом переважної більшості зустрічей президентів. Зокрема в ході візиту В.Ющенка до Польщі 7 березня 2007 року, Краківського Енергетичного саміту 11-12 травня 2007 року, та під час офіційного візиту президента Л.Качинського до України 5-7 грудня 2007 року Підсумовуючи теми обговорення та досягнуті домовленості, можна констатувати, що сторони досягли порозуміння у стратегії створення балтійсько-чорноморсько-каспійського енергетичного транзитного коридору, основою якого повинен стати нафтопровід Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ. Польська сторона взяла на себе зобов'язання добудови свого відрізка нафтопроводу (в тому числі щодо першочергового пошуку шляхів викупу земель з приватного володіння для будівництва). Обговорювалися також інші перспективні напрямки розвитку співробітництва, зокрема в електроенергетиці та спільній розробці і експлуатації родовищ енергоресурсів.

Візит президентів В.Ющенка та Л.Качинського на презентацію спільної українсько-польської заявки щодо проведення чемпіонату Європи з футболу у 2012 році, на думку багатьох оглядачів, багато в чому визначив її успіх. Перемога у вже у першому турі голосування у Виконавчому комітеті УЄФА у боротьбі з таким серйозним суперником як Італія та амбітним угорсько-хорватським дуєтом може розглядатися як карт-бланш, який дає новий поштовх для розвитку гуманітарного співробітництва двох держав, а також для кардинальних внутрішніх змін у кожній з них. Перед переможцями відбору постануть питання не лише проблеми з будівництвом стадіонів та готелів, але й вирішення таких вагомих питань як розвиток належної транспортної інфраструктури; забезпечення перебування безпрецедентної кількості туристів в цій частині світу упродовж доволі тривалого часу, вирішення питань транскордонного руху (в т.ч. будівництво значної кількості переходів на кордоні), забезпечення громадської безпеки

(від безпеки проведення матчів та дорожнього руху до боротьби з організованою злочинністю та тероризмом).

Вже у перший рік в ЗМІ обох країн широко розглядалося питання можливості позбавлення України та Польщі проведення чемпіонату. Хоча обидві країни не можуть похвалитися суттєвими успіхами і все ще перебувають на стадії попередньої підготовки, проте слід зазначити, що часу залишається достатньо, а інспекції УЄФА в обох державах пройшли без особливих зауважень.

Візові питання стали однією із ключових проблем українсько-польських відносин у 2007 році з огляду на вступ Польщі та багатьох інших нових членів ЄС до Шенгенської зони, що відбулося 21 грудня 2007 року. Відповідно до Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та Європейським Союзом від 18 червня 2007 року з 1 січня 2008 року ціна польських віз стала такою ж як і візи решти країн ЄС (наприклад, безкоштовна віза, що дозволяла перебувати в Польщі до 90 днів замінюється такою ж для країн Шенгенської зони вартістю 35 євро).

На відміну від інших держав Шенгенської зони, видача польських віз українським громадянам зазнає суттєвих змін, що може створити додаткове навантаження на польські консульські установи та значні незручності для громадян України. Передусім це зумовлене тим, що польські консульства видають величезну кількість віз у порівнянні з іншими «шенгенськими» державами (лише Генеральне консульство РП у Львові у 2007 р. видало стільки ж віз як усі інші держави ЄС разом взяті, а усі польські консульства в Україні - втричі більше). Вже на сьогодні можна стверджувати, що зимовий сезон 2007-2008 років у Польщі не дорахується значної кількості українських туристів.

Польща є одним із ініціаторів подальшого спрощення візового режиму для громадян України в ЄС, аж до повного його скасування. Певним чином, це зумовлено зацікавленістю польської сторони в українській робочій силі, що стала помітним елементом її економічного життя. Втім, Польща є також зацікавленою в українському інвестиційному капіталі та у постійному збільшенні потоку туристів з України.

Проблемним, і найбільш терміновим для вирішення питань у цій сфері залишається підписання Угоди про малий прикордонний рух, переговори щодо якої відкладалися через політичну ситуацію в обох країнах. Її відсутність суттєво впливає на стан економічного добробуту українсько-польського прикордоння.

Щодо інших сфер співробітництва, то Польща, яка претендує на роль «будівничого» Східної політики ЄС виступала за надання Україні перспективи членства вже у новій базовій угоді, що має замінити Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом (УПС). Україна цілком може розраховувати на

підтримку РП у цьому питанні. Польські європарламентарі та чиновники у структурах ЄС (за винятком представників «Ліги польських родин») активно підтримували українську позицію на переговорах між Україною та ЄС. Окрема позиція Польщі щодо Росії в рамках ЄС з огляду на останні тенденції у Спільній зовнішній політиці та політиці безпеки сприяла налагодженню діалогу між Україною та ЄС, зокрема в енергетичній сфері та політичному діалозі.

Зацікавленість Польщі у членстві України в Північноатлантичному альянсі продиктована інтересами її національної безпеки. Україна й надалі може розраховувати на підтримку та активне сприяння польської сторони у цьому питанні, зокрема у підтримці приєднання щодо Плану дій щодо членства в НАТО. Обидві сторони зацікавлені в розширенні військового та військово-технічного співробітництва.

У сфері подолання негативних стереотипів на проблеми історичного минулого знаковою стала Спільна заява президентів України та Польщі з нагоди 60-річниці Акції «Вісла» від 27 квітня 2007 року. Заява підтвердила політичну волю керівництва обох держав до продовження процесу поєднання, відкриття історичної правди і вшанування жертв братовбивчих конфліктів.

Що стосується перспективних напрямків співробітництва України та Польщі, то у коротко- та середньостроковій перспективі ними правдоподібно будуть: взаємодія в контексті підписання нової базової угоди і створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; польська підтримка приєднання України до Плану дій щодо набуття членства в НАТО; добудова нафтопроводу Одеса — Броди - Полоцьк - Гданськ, і, відповідно, дії на створення балтійсько-чорноморсько-каспійського енергетичного транзитного коридору; укладення угоди про малий прикордонний рух та продовження діалогу про спрощення візових процедур між Україною та країнами Шенгенської зони; і, безперечно, підготовка до проведення Євро 2012.

Політичний діалог. 7 березня 2007 року Президент України В.А.Ющенко з робочим візитом відвідав м. Полоцьк (Польща). До складу офіційної делегації, що супроводжувала Главу держави входили В.о. Міністра закордонних справ України В.С.Огризко, Секретар Ради Національної безпеки і оборони В.А.Гайдук, Віце-прем'єр-міністр України А.П.Клюєв, Заступник Глави Секретаріату Президента України О.О.Чалий.

Предметом українсько-польських переговорів були питання поглиблення двостороннього діалогу, активізації енергетичної взаємодії, розвитку торговельної, гуманітарної та транскордонної співпраці, а також проблематика європейської інтеграції та міжнародної безпеки.

11-12 травня 2007 року Президент України В.Ющенко взяв участь у роботі Енергетичного саміту, який пройшов у м.Краків за участі Президентів Республіки Польща, Литви, Азербайджану, Грузії та представника Республіки Казахстан.

10-11 жовтня 2007 року у м. Вільнюс відбувся черговий енергетичний саміт за участі Президентів України та Польщі. В рамках Вільнюського Енергетичного саміту також було підписано Договір між компаніями Азербайджану, Грузії, Литви, Польщі та України про включення до складу учасників міжнародного підприємства “Сарматія”, яке має займатись розробкою техніко-економічного обґрунтування проекту транспортування нафти за маршрутом з регіону Каспійського моря через Азербайджан, Грузію, Україну та Республіку Польща на міжнародні ринки („Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ”).

19 квітня 2007 року до Республіки Польща відбувся офіційний візит Прем’єр-міністра України В.Януковича, а 22-23 травня 2007 року відбувся офіційний візит Міністра закордонних справ України А.П.Яценюка. 16 січня 2007 року Секретар РНБО України В.Гайдук зустрівся із Головою Бюро національної безпеки РП В.Стасяком.

Характерними рисами нинішнього стану українсько-польських міждержавних взаємин є інтенсивність двостороннього діалогу на найвищому рівні, а також *розгалужена мережа постійних консультаційних механізмів двостороннього співробітництва.*¹³⁵

Українсько-польські міжпарламентські зв’язки характеризує тенденція до все активнішого розширення і зміцнення. Велику роль в цьому відіграє Парламентська асамблея України та Польщі (ПАУП), перше установче засідання якої відбулось 13 жовтня 2003 року в Києві. 19-20 березня 2007 року у Києві відбулося III засідання Парламентської асамблеї України та Польщі під час, якого сторони підписали спільні заяви щодо європейських прагнень України, подальшої співпраці, розвитку транскордонного співробітництва, а також щодо співробітництва в галузі реформування органів місцевого самоврядування.

На рівень постійних контактів вийшла співпраця між депутатською групою Верховної Ради України з міжпарламентських зв’язків із Республікою Польща та Польсько-українською парламентською групою Сейму Польщі. Головним підсумком проведених зустрічей між ними стало підтвердження керівництвом Польської держави підтримки України на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції, а також

¹³⁵ Консультаційний комітет Президентів України та РП (ККП, функціонує з 1993 року), Змішана комісія з питань торгівлі та економічного співробітництва (КЕС, функціонує з 1995 року на рівні Прем’єр-міністрів), Постійна українсько-польська конференція з питань європейської інтеграції (УПК, функціонує з 1999 року), Міжурядова координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва (МКРМС), щорічний Економічний форум “Україна-Польща” під патронатом Президентів обох держав.

готовності сторін надати нового імпульсу розвитку міжпарламентського співробітництва як на двосторонньому рівні, так і у форматі „Україна-Польща-Литва”.

Все більшої ваги у двосторонній взаємодії набирає *міжрегіональне співробітництво*, що здійснюється на підставі Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво від 1993 р. Відповідно до Угоди діє міжурядова Координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва (МКРМС). У червні 2004 року підписано Стратегію українсько-польського міжрегіонального та прикордонного співробітництва, головним завданням якої є реалізація міжрегіональних та транскордонних проектів з метою зближення моделей адміністративно-самоврядного управління регіонів України та Польщі і наближення рівня їх розвитку до європейських стандартів.

Дієвим фактором активізації співробітництва у цій сфері виступають особисті контакти між керівниками регіонального рівня в рамках започаткованих у 2002 р. щорічних конференцій голів регіонів України та Польщі.

Іншими складовими українсько-польського транскордонного співробітництва є *прикордонна та митна сфери*. Станом на 2007 рік на спільному українсько-польському кордоні діяло 12 міжнародних пунктів пропуску, з яких автомобільних – тільки 6 з середньою відстанню між ними 80-90 км, що не відповідає стандартам ЄС.

У рамках Інструменту Європейської політики Сусідства сторонами, фактично, узгоджено перелік пріоритетних пунктів пропуску, побудова яких має здійснюватися в період 2007-2013 рр. Реалізація домовленостей дозволить збільшити пропускну спроможність українсько-польського кордону (у порівнянні з 2005 р.) приблизно на 100 % та становитиме 30 млн. осіб та 10 млн. одиниць транспортних засобів¹³⁶.

Гуманітарне співробітництво регулюється більше ніж 40 нормативними документами і характеризується багатогранністю напрямів. У галузі освіти роботу спрямовано на налагодження науково-освітньої співпраці між навчальними закладами, сприяння здійсненню досліджень з історії українсько-польських стосунків, забезпечення представникам національних меншин - польської в Україні і української - в Польщі, належних умов для вивчення рідної мови.

За останні роки вдалося досягти певного поступу у питанні збереження українських місць пам'яті в Польщі, не в останню чергу завдяки розв'язанню проблеми польських військових поховань на Личаківському цвинтарі у Львові та підписанню

¹³⁶ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

протоколу (6 червня 2005 року) про взаємне увічнення місць пам'яті у більше, ніж 80 місцевостях з обох боків кордону.

Україна і Литовська Республіка

Політичний діалог. Стратегічний характер українсько-литовських відносин був підтверджений впродовж 2007 року високим рівнем контактів керівників двох країн.

Робочий візит Президента України В.А.Ющенко до Литви 10-11 жовтня 2007 року засвідчив обопільний інтерес до поглиблення співпраці на всіх напрямках. Президент Литви В.Адамкус під час робочого візиту Україну в серпні 2007 року продемонстрував повну підтримку української влади у питаннях проведення демократичних перетворень та економічних реформ. Офіційний візит Прем'єр-міністра Литви Г.Кіркїласа в Україну 12-13 квітня 2007 року дозволив поглибити і розширити двостороннє економічне співробітництво.

Під час українсько-литовських переговорів на найвищому рівні пріоритет надавався вирішенню енергетичної проблеми, зниження залежності обох держав від зовнішніх постачальників енергоносіїв. Участь Президента України В.А.Ющенка „Вільнюській конференції з питань енергетичної безпеки 2007: Відповідальна енергетика для відповідальних партнерів” забезпечила поглиблення взаємодії щодо створення спільного простору транспортування енергоносіїв між Каспійським, Чорним і Балтійським морями.

Дієвого імпульсу міжпарламентським контактам надало затвердження нових складів Української частини Міжпарламентської асамблеї (МА) Верховної Ради України та Сейму Литви, депутатської групи українського парламенту з міжпарламентських зв'язків з Литвою. 12 грудня 2006 року та 27 квітня 2007 року у Вільнюсі відбулися два засідання Президії Міжпарламентської Асамблеї, під час яких було наголошено на важливості міжпарламентських зв'язків для подальшої інтеграції України до європейських структур, координації дій між парламентськими делегаціями обох країн у європейських інституціях.

Торговельно-економічне співробітництво. Протягом 10 місяців 2007 року товарообіг між Україною та Литвою склав 581,59 млн.дол.США. Український експорт протягом цього періоду становив 288,93 млн.дол.США (збільшився на 31,5%), а імпорт литовських товарів до України – 292,66 млн.дол.США (збільшився на 18,4%). Негативне сальдо для України склало – 3,73 млн.дол.США.

За даними Держкомстату України, прямі литовські інвестиції в Україні станом на 01.07.07 становили 63,7 млн.дол.США. Україна посідає четверте місце (після Латвії, Росії

та Польщі) серед десяти основних країн-отримувачів інвестицій з Литви. Зросли і обсяги українських інвестицій в економіку Литви. Загальний обсяг українських інвестицій станом на перше півріччя 2007 року становив 3,4 млн.дол.США¹³⁷.

Україна - Естонія

Політичний діалог. Головною 2007 року в українсько-естонських відносинах став офіційний візит Прем'єр-міністра Естонії Андруса Анспіа до України (15-17 січня), який дозволив закласти нові, в тому числі і правові, засади двостороннього співробітництва та забезпечити його системний та всеосяжний характер. Під час цього візиту було підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Естонської Республіки про економічне, промислове, наукове та технічне співробітництво, яка передбачає відновлення діяльності Міжурядової спільної комісії з питань економічного, промислового, наукового та технічного співробітництва. Водночас цей візит дозволив вибудувати чітку „дорожню карту” виконання домовленостей, досягнутих під час візиту Президента України В.А.Ющенка до Естонії в грудні 2006 року.

Торговельно-економічне співробітництво. За даними Держкомстату України, за 10 місяців 2007 року обсяги товарообігу між Україною та Естонією склали 293,32 млн. дол. США, що на 42,9% більше аналогічного періоду 2006 року. Експорт за цей період становив 172,04 млн.дол. США (зріс на 73,7%), імпорт – 121,28 млн.дол. США зріс на 11.5%). Позитивне сальдо за цей період для України склало 50,76 млн.дол. США.

Загальний обсяг естонських інвестицій в економіку України за даними Держкомстату України станом на друге півріччя 2007 року зріс на 8,7 млн. дол. США до 61,8 млн. дол. США.

Українсько-молдавські відносини

Політичний діалог Республіка Молдова посідає важливе місце у зовнішньополітичних інтересах України, що зумовлено наявністю спільного кордону, великою українською діаспорою в Молдові та молдовською діаспорою в Україні. За офіційними даними, в Республіці Молдова понад 600 тис. українців, а в Україні - близько 250 тис. молдован. Іншими чинниками важливості Молдови для України є близькість

¹³⁷ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

зовнішньополітичних пріоритетів, перспектива розвитку взаємовигідного економічного співробітництва, проблема врегулювання придністровського конфлікту.

Двосторонні контакти, політичні відносини відзначаються значною інтенсивністю. У 2006-2007 роках відбулися кілька робочих зустрічей президентів України і Республіки Молдова, під час яких глави держав відзначили збіг стратегічних цілей України та Молдови щодо європейської інтеграції, підтвердили прихильність послідовному здійсненню демократичних та ринкових реформ, а також підтвердили намір зміцнити співробітництво з метою забезпечення ефективних умов протидії контрабанді та іншій незаконній діяльності на українсько-молдовському кордоні.

Протягом 2007 року мали місце зустрічі прем'єр-міністрів, членів уряду та керівників рад безпеки обох країн, два засідання Міжурядової українсько-молдовської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. 8 червня 2007 року відбувся офіційний візит в Україну Віце-прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ і європейської інтеграції РМ А.Стратана, в ході якого були детально обговорені актуальні питання двосторонніх відносин.

На перше півріччя 2008 року заплановано проведення 13-го засідання міжурядової Комісії та офіційний візит Президента України В.А.Ющенка до Республіки Молдова. Станом на грудень 2007 року договірно-правова база двосторонніх відносин нараховує 112 чинних угод.

Придністровське врегулювання. 3 липня 1995 року на запрошення керівництва Молдови та Придністров'я Україна бере активну участь у переговорному процесі з політичного врегулювання придністровської проблеми у якості країни-гаранта. Позиція України базується на принципах невтручання у внутрішні справи Республіки Молдова, безумовної поваги до її територіальної цілісності та суверенітету, дотримання основних прав та свобод людини, незастосування сили, врегулювання наслідків конфлікту виключно мирними, політичними засобами.

22 квітня 2005 року під час проведення в м. Кишинів самміту ГУАМ Президент України В.Ющенко виступив з ініціативою „До врегулювання – через демократію”, на основі якої було розроблено Український план придністровського врегулювання.

Вона, зокрема, передбачає: створення умов для розвитку демократії, громадського суспільства, свободи слова і багатопартійної системи; проведення в Придністров'ї вільних і демократичних виборів (під контролем ЄС, ОБСЄ, Ради Європи, Росії, США й інші демократичні країни) у Верховну Раду Придністров'я; трансформація нинішнього формату миротворчої діяльності в регіоні в міжнародний механізм військових і цивільних спостерігачів під егідою ОБСЄ; здійснення міжнародного моніторингу, за

участю українських фахівців, на підприємствах військово-промислового комплексу регіону; започаткування роботи моніторингової місії ЄС з метою перевірки переміщення вантажів і людей через українсько-молдовський кордон. Одним з ключових моментів українських ініціатив було відновлення переговорного процесу та залучення до нього Європейського Союзу і США. Та незважаючи на очевидну позитивну динаміку, у березні 2006 року, після відновлення спільним рішенням урядів України і Республіки Молдова уніфікованого митного режиму на українсько-молдовському кордоні, переговорний процес, започаткований у форматі „5+2”, було призупинено.

Разом з тим, у контексті реалізації українського Плану врегулювання систематично відбуваються консультації посередників та спостерігачів, на яких аналізується ситуація навколо врегулювання, вирішуються конкретні питання, йдеться пошук шляхів відновлення переговорного процесу у форматі „5+2”.

Торговельно-економічне співробітництво між Україною і Республікою Молдова характеризується позитивною динамікою. За даними Держкомстату України, за січень-жовтень 2007 року товарообіг України з Молдовою склав 872 млн. дол. США і збільшився у порівнянні з аналогічним періодом 2006 року на 236,5 млн.дол.США, або на 37,2%. За його обсягами Україна посідає перше місце серед торговельних партнерів, з якими Республіка Молдова здійснює зовнішньоекономічну діяльність. У зовнішній торгівлі між нашими країнами існує позитивне торговельне сальдо на користь України – 610,5 млн.дол.США, що у порівнянні з аналогічним періодом 2006 року збільшилось на 163,5 млн.дол.США.

Головними групами товарів, які експортуються з України, є мінеральні продукти (електроенергія, дизпаливо, бензин), недорогоцінні метали та вироби з них, продукція харчової промисловості, алкогольні та безалкогольні напої, тютюн, машини прилади та електроустаткування.

Імпортуються в Україну, в основному, продукція харчової промисловості, алкогольні та безалкогольні напої, тютюн, мінеральні продукти, машини й устаткування, текстиль та вироби з нього, папір і картон, чорні метали, електрообладнання.

Гуманітарне співробітництво. Наявність 600-тисячної української меншини є одним із факторів зміцнення „присутності України” в Молдові, що обумовлює необхідність здійснення відповідної роботи, спрямованої на задоволення культурних і освітніх потреб української громади. У підконтрольній Кишиневу частині Республіки Молдова (РМ) українська мова і література вивчається у 54 середніх навчальних закладах. У Придністровському регіоні РМ діє три середніх навчальних заклади, де предмети викладаються українською мовою (школа у м.Рибниця, гімназія у м.Бендери,

теоретичний ліцей у Тирасполі). Також працюють окремі класи з українською мовою викладання у м. Кам'янка та с. Окниця Кам'янського району Придністров'я.

Водночас, правляча Партія комуністів РМ, намагаючись блокувати політику прорумунських уніоністів, дотримується концепції “молдовсько-російської двомовності”, що спрямована на формування серед населення двох рівновеликих груп: молдован та “російськомовних”. Для української меншини (як і для болгарської та гагаузької) це на практиці означає цілеспрямовану русифікацію, за якої статус української мови зводиться, в найкращому випадку, до окремого шкільного предмету в російськомовних школах.

Україною надається щорічна квота в 220 місць (110 через Мінпросвіти РМ і 110 через громадські українські організації Придністровського регіону РМ) для навчання у вищих навчальних закладах України на бюджетній основі, допомога підручниками, участь українських фахівців у підготовці підручників, сприяння залученню вчителів-україністів Республіки Молдова до участі у курсах підвищення кваліфікації, семінарах тощо.

За сприяння МЗС України, відкрито та здійснюється змістовне наповнення діяльності першого в Республіці Молдова „Українського дому”(м. Бельці). МЗС України надає фінансову підтримку створенню Українського громадського культурного центру в м. Бендери. 20 січня 2007 року відбулося технічне відкриття Культурно-інформаційного центру при Посольстві України в РМ, в жовтні 2007 року - Центру української культури при Придністровському держуніверситеті імені Т.Г.Шевченка в Тирасполі.

Співробітництво з прикордонних та митних питань між Україною та Республікою Молдова останнім часом зміцнилося та конкретизувалося. Зокрема, продовжується процес демаркації українсько-молдовського державного кордону. Підписано та набуло чинності Положення про демаркацію державного кордону. З травня 2003 року і по цей час продовжуються спільні роботи щодо виносу лінії державного кордону на місцевість та її позначення.

16 лютого 2007 року набув чинності Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про внесення змін і доповнень до Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про пункти пропуску через українсько-молдовський державний кордон і спрощений пропуск громадян, які проживають у прикордонних районах, від 29 травня 2006 року. Відповідно до положень Протоколу, з моменту набуття ним чинності громадяни України і Республіки Молдова, які проживають в прикордонних районах обох країн, мають можливість перетинати українсько-молдовський державний кордон також і в місцевих пунктах пропуску в спрощеному порядку за паспортами для поїздок за кордон.

Відповідно до Угоди між Урядом України й Урядом Молдови про організацію спільного контролю в пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон від 11 березня 1997 року, передбачена організація такого контролю в 7 пунктах пропуску (один з них "Кучурган-Первомайськ" - на придністровській ділянці кордону). Спільний контроль здійснюється в п'яти пунктах пропуску "Кельменці-Ларга", "Россошани-Бричень", "Рені-Джурджулешть", "Зелена-Ведмеже", "Мамалига-Крива". Організація спільного контролю в пункті пропуску "Маяки-Паланка-Удобне" ускладнюється специфікою його розташування на місцевості і наявністю значного числа неконтрольованих польових доріг з території Молдови, а в пункті „Кучурган-Первомайськ” – неврегульованістю придністровського конфлікту.

Українсько-грузинські відносини

Політичний діалог. Станом на грудень 2007 року договірно-правова база налічувала 106 двосторонніх міжнародних договорів та 20 міжнародно-правових документів. З них 7 втратили чинність, 17 – не вступили в силу через незавершеність відповідних внутрішньодержавних процедур.

Близькість позицій України та Грузії щодо інтеграції в європейські структури обумовлює їх тісне співробітництво в міжнародних європейських та регіональних організаціях: ООН, Раді Європи, ОБСЄ, ОЧЕС, СНД. Обидві країни активно взаємодіють у рамках об'єднання ГУАМ.

З 1-го по 2-ге березня 2007 року відбувся офіційний візит Президента України В.Ющенка до Грузії. Під час візиту Президент України В.Ющенко зустрівся з Президентом Грузії М.Саакашвілі, Прем'єр-міністром З.Ногаїделі, Головою Парламенту Н.Бурджанадзе. 11-13 травня 2007, під час Краківської конференції президентів з питань енергетичного співробітництва року, відбулась робоча зустріч президентів двох країн.

06-07 червня.2007 року Президент Грузії М.Саакашвілі з робочим візитом відвідав Україну під час якого зустрівся з Президентом України В.Ющенком. 10-11 жовтня 2007 року під час „Вільнюської конференції з питань енергетичної безпеки 2007: Відповідальна енергетика для відповідальних партнерів” відбулися робочі зустрічі президентів двох країн. У ході зустрічей сторони підтвердили готовність зміцнювати співробітництво в галузі енергетики у загальному форматі, а також активізувати співпрацю на двосторонньому та регіональному рівнях, насамперед, у галузі видобутку та транзиту енергоносіїв.

31 березня 2007 року Міністра закордонних справ Грузії Г.Бежуашвілі мав робочий візит в Україну, в рамках якого він зустрівся з Прем'єр-міністром України В.Януковичем. З 5-го по 9-те липня 2007 року відбувся візит до України Голови Парламенту Грузії Н.Бурджанадзе для участі у Парламентській асамблеї ОБСЄ. Під час візиту Н.Бурджанадзе мала зустрічі з Президентом В.Ющенком та Міністром закордонних справ А.Яценюком.

Торговельно-економічне співробітництво. Україна є одним з основних торговельних партнерів Грузії. Протягом останнього років спостерігається поступальне зростання участі України в зовнішній торгівлі з Грузією. За січень-жовтень 2007 року загальний зовнішньоторговельний обіг між Україною і Грузією склав 523,88 млн.дол.США. В порівнянні з відповідним періодом 2006 року він збільшився на 160,05 млн.дол.США або на 53,8 %, у тому числі товарами склав 473,88 млн.дол.США і збільшився порівняно з відповідним періодом 2006 року на 59 %. За січень-жовтень 2007 року торговельне сальдо для України склалося позитивним і становило 359,72 млн.дол.США.

Подальшому розширенню двостороннього економічного співробітництва та зміцненню міжлюдських контактів слугуватиме Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Грузії про організацію прямого міжнародного залізнично-поромного сполучення через порти Керч (Україна) і Поті/Батумі (Грузія) яка була підписана 26 вересня 2007 року.

З огляду на те, що українсько-грузинські відносини набули характеру стратегічного партнерства, реалізація значного потенціалу взаємної економічної співпраці реалізується через механізми відпрацювання спільних заходів, які дозволяють:

- сприяти послідовній реалізації напрацьованих двосторонніх домовленостей досягнутих на найвищому, міжурядовому і міжвідомчому рівнях;
- забезпечити виконання положень Програми довгострокового економічного співробітництва між Україною та Грузією на 1999-2008 роки і регулярне проведення засідань Спільної міжурядової українсько-грузинської комісії з питань економічного співробітництва (СМК);
- максимально використовувати накопичений досвід співробітництва з активним залученням регіонального потенціалу обох країн.

Гуманітарне співробітництво. Між Україною та Грузією в культурно-гуманітарній галузі історично склалися плідні і тісні зв'язки, що продовжують активно розвиватися на сучасному етапі.

Незалежні держави створили солідну всебічну договірно-правову базу, яка дозволяє зміцнювати українсько-грузинське співробітництво й в гуманітарній сфері. Серед підписаних двосторонніх документів у цій галузі найважливішими є договори та угоди з питань туризму, спорту, культури та освіти. Визначною подією у двосторонніх відносинах стало проведення у 2005-2006 роках. Року Грузії в Україні та у 2006-2007 роках. - Року України в Грузії.

§ 4. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ЗІ СПОЛУЧЕНИМИ ШТАТАМИ АМЕРИКИ ТА КАНАДОЮ

Україна - США

Політичний діалог. У 2007 році відносини між Україною та США продовжували активно розвиватися в дусі стратегічного партнерства – відповідно до Спільної заяви Президентів України та США „Порядок денний українсько-американського стратегічного партнерства у новому сторіччі” від 4 квітня 2005 року.

Протягом 2007 року Україна та США підтримували змістовний політичний діалог. 23-25 лютого 2007 року у м.Вашингтон були проведені українсько-американської міжвідомчі консультації. 30 квітня - 1 травня 2007 року Міністр закордонних справ України А.П.Яценюк здійснив робочий візит до США, під час якого зустрівся з Державним секретарем США К.Райс. Переговори А.П.Яценюка з К.Райс було проведено також у рамках 62-ї сесії ГА ООН 22 вересня 2007 року в Нью-Йорку.

Важливою була взаємодія з актуальних питань міжнародної проблематики та подолання спільних загроз і викликів, зокрема, протидія тероризму, продовження співпраці в Іраку та Афганістані. 8 квітня 2007 року Президент США Дж.Буш підписав прийнятий американським Конгресом „Акт про консолідацію свободи через НАТО”, яким законодавчо закріплено сприяння США набуттю Україною членства в Альянсі.

Американська сторона сприяла прискоренню завершення переговорного процесу щодо погодження проекту Звіту Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ. Набув регулярного характеру політичний діалог у форматі ГУАМ-США.

Двостороннє *співробітництво у військовій і військово-технічній сфері* й надалі залишається на високому рівні. Активні контакти представників оборонних відомств двох країн упродовж 2007 року були спрямовані на залучення можливостей Міністерства оборони США для сприяння оборонній реформі в Україні та удосконалення Об'єднаних сил швидкого реагування Збройних Сил України, розвитку та модернізації мережі полігонів, збільшення фінансування програм військової допомоги та підвищення загального рівня взаємодії між двома оборонними відомствами.

США залишаються найбільшим донором *технічної допомоги* Україні. Зокрема, за попередніми оцінками, у 2007 році Уряд США виділив Україні 80 млн. дол. США в рамках Закону про підтримку свободи, 10 млн. дол. США – на зовнішню допомогу у військовій сфері, 2,176 млн. дол. США – на охорону здоров'я, 1,725 млн. дол. США – на

міжнародні військові навчання і стажування, 1,360 млн. дол. США – на вирішення питань нерозповсюдження, протидії тероризму і розмінування.

Загальна сума технічної допомоги США на реалізацію соціально-політичних та гуманітарних проектів в Україні у 2007 році, орієнтовно, складає **145,3 млн. дол. США**.

Торговельно-економічне співробітництво. За даними Держкомстату України, обсяги торгівлі товарами між Україною та США за 10 місяців 2007 року зросли порівняно з відповідним періодом 2006 року на 14,2% і склали 1952,7 млн. дол. США. При цьому український експорт зменшився на 13,4% і дорівнював 883,4 млн. дол. США, а імпорт зріс на 55% і склав 1069,3 млн. дол. США. Від’ємне сальдо торгівлі товарами для України склало 186 млн. дол. США.

Загальні обсяги двосторонньої торгівлі послугами за 9 місяців 2007 року зросли порівняно з відповідним періодом 2006 року на 32,3% і склали 595,1 млн. дол. США. При цьому експорт послуг склав 308,3 млн. дол. США (зростання порівняно з відповідним періодом 2006 року на 38,2%), а імпорт – 286,8 млн. дол. США (зростання – на 26,6%). Позитивне сальдо для України склало 21,5 млн. дол. США¹³⁸.

Подальшому розвитку торговельно-економічного співробітництва сприятиме продовження 27 листопада 2007 року на 12 місяців терміну дії Угоди про призупинення антидемпінгового розслідування від 1997 року, що дає можливість забезпечити доступ на ринок США українських виробів з обрізного вуглецевого прокату плоского походження.

За обсягами прямих інвестицій в економіку України США посідають шосте місце після Німеччини, Кіпру, Австрії, Сполученого Королівства та Нідерландів. Станом на 1 жовтня 2007 року в економіку України було залучено 1421,1 млн. дол. США американських інвестицій, що складало 5,3% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку нашої держави.

Станом на 1 жовтня 2007 року обсяги інвестицій з України в економіку США склали 5,7 млн. дол. США. На території України діє 1391 підприємство з американським капіталом. Проте на території Сполучених Штатів Америки – лише 5 українських підприємств.

Важливою складовою двосторонньої співпраці залишається *енергетична проблематика*. Диверсифікації джерел ядерного палива для українських АЕС та впровадженню передових технологій в галузі ядерної енергетики сприяла подальша реалізація спільно з американської компанією „Вестінггауз” другого етапу Проекту кваліфікації ядерного палива для АЕС України, який передбачає виготовлення промислової партії паливних збірок для Південноукраїнської АЕС.

¹³⁸ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Серед ключових українсько-американських проєктів у сфері ядерної енергетики слід відзначити підписання 17 вересня 2007 року контракту між Державним спільним підприємством „ЧАЕС” та американською компанією „Холтек Інтернешнл” щодо завершення будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива сухого типу для Чорнобильської АЕС.

Важливе місце посідає також співпраця ДП НАЕК „Енергоатом” з компанією „Холтек Інтернешнл” в рамках укладеного 26 грудня 2005 року контракту на виконання робіт щодо будівництва сховища для зберігання відпрацьованого ядерного палива Рівненської, Хмельницької та Південноукраїнської АЕС.

Договір про розподіл вуглеводнів, які видобуватимуться у межах Прикерченської ділянки надр континентального шельфу Чорного моря покликаний сприяти залученню іноземних інвестицій та технологій у видобуток української нафти й газу (підписаний 19 жовтня 2007 року з американською компанією „Венко”). Започатковано співробітництво з Міністерством енергетики США з питань розвитку енергозберігаючих технологій, альтернативної та відновлювальної енергії¹³⁹.

Українсько-канадські відносини

Політичний діалог. Важливою ознакою двосторонніх українсько-канадських відносин у 2007 році стала активізація двостороннього політичного діалогу та завершення довготривалої паузи у двосторонніх контактах на високому та найвищому рівнях. Зокрема, 6-8 травня 2007 року відбувся перший за останні сім років візит до Канади Міністра закордонних справ України. Під час візиту Уряд Канади оголосив про виділення Україні додаткової фінансової допомоги у розмірі 5 млн. кан. дол. для вдосконалення систем безпеки в контрольно-пропускних пунктах з метою запобігання нелегальному переміщенню ядерних матеріалів в рамках програми „Глобальне партнерство”.

Крім того, 17-19 липня 2007 року відбувся перший за шість років візит Міністра закордонних справ Канади в Україну. Під час візиту глава канадського зовнішньополітичного відомства повідомив про надання Канадою фінансової допомоги Україні у розмірі 16 млн. кан. дол. на розвиток демократичних інституцій та юридичної системи в нашій державі.

¹³⁹ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

В рамках міжнародних форумів глави зовнішньополітичних відомств України та Канади зустрілись у квітні 2007 року під час засідання Комісії Україна-НАТО в Осло та у вересні 2007 року в ході роботи 62-ї сесії ГА ООН в Нью-Йорку.

Станом на сьогодні Україна входить до переліку 25 країн світу, на яких сфокусовано діяльність Канадського агентства міжнародного розвитку (CIDA). 2007 рік став початком нового етапу співробітництва в рамках канадської програми технічної допомоги Україні, яку здійснює Канадське агентство міжнародного розвитку. CIDA координує, повністю або частково (разом з іншими донорами), 31 проєкт міжнародної допомоги Україні, які реалізуються за участю урядових агентств та наукових установ Канади, а також неурядових та міжнародних організацій. Переважна більшість цих проєктів стосується навчальних програм для українських фахівців та стажування студентів.

Станом на початок 2007 року загальна сума канадської технічної допомоги, наданої Україні з 1991 року перевищила 302 млн. кан. дол. Згідно з цим показником, CIDA є четвертим серед найбільших двосторонніх донорів України.

У зв'язку із завершенням терміну дії документу CIDA „На шляху реформ: мережа програм для України” (2002 – 2006 рр.) готується та має невдовзі бути затвердженим програмний документ Агентства для України на наступний п'ятирічний період.

Торговельно-економічне співробітництво. Пріоритетним напрямком українсько-канадських відносин є енергетична галузь. Зокрема, йдеться про доручення Президента України у листопаді 2007 року про створення Кабінетом Міністрів України робочої групи для всебічного вивчення світового і національного досвіду й розробки на цій основі пропозицій щодо доцільності та можливостей запровадження в Україні канадських реакторів типу CANDU.

За даними Держкомстату України, обсяги торгівлі товарами між Україною та Канадою за 10 місяців 2007 року зросли порівняно з відповідним періодом 2006 року на 1,4% і склали 181,991 млн. дол. США. При цьому український експорт зменшився на 18,7% та склав 84,196 млн. дол. США, а імпорт зріс на 28,3% і склав 97,795 млн. дол. США.

За 9 місяців 2007 року загальні обсяги торгівлі послугами у порівнянні з відповідним періодом 2006 року зросли на 28,3% і склали 87,4 млн. дол. США. При цьому експорт послуг склав 67,6 млн. дол. США (зростання порівняно з відповідним періодом 2006 року на 41,7%), а імпорт – 19,8 млн. дол. США (зменшення – на 3,2%). Позитивне сальдо дорівнювало 47,9 млн. дол. США.

За 9 місяців 2007 року канадські інвестиції в економіку України склали 176,1 млн. дол. США.

§ 5. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ, АЗІЇ, АФРИКИ, ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ ТА АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Україна та країни Південній та Центральній Азії

Політичний діалог. У 2007 році вітчизняна дипломатія проводила цілеспрямовану роботу зі сприяння просуванню та захисту національних інтересів держави у Південній та Центральній Азії. Відносини України з країнами регіону Центральної та Південної Азії протягом звітного періоду характеризувалися позитивною динамікою.

Активно розвивалися двосторонні відносини з **Казахстаном**. 1-2 лютого 2007 року. відбувся офіційний візит Президента Республіки Казахстан Н.А.Назарбаєва в Україну, під час якого відбулося урочисте відкриття Року Казахстану в Україні. За підсумками переговорів Президенти України В.А.Ющенко та Казахстану Н.А.Назарбаєв підписали План дій Україна-Казахстан на 2007-2008 роки („Дорожня карта-2”). Були також підписані міжурядовий Протокол про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок та транзиту казахстанської нафти територією України та інші двосторонні документи.

Нового імпульсу **українсько-туркменському** політичному діалогу було надано під час візиту та участі Президента України В.А.Ющенко у церемонії інавгурації новообраного Президента Туркменістану Г.М.Бердимухамедова 14 лютого 2007 року в Ашгабаті. У ході двосторонньої зустрічі глави двох держав особливу увагу приділили співпраці у паливно-енергетичній сфері. Активізації відносин сприяв робочий візит Міністра закордонних справ України А.П.Яценюка в Туркменістан 25-26 жовтня 2007 року. Українська сторона висловила підтримку в реалізації діяльності Центру з питань превентивної дипломатії ООН для країн Центральної Азії, відкриття якого відбулося в Ашгабаті 10 грудня 2007 року.

Позитивно розвивалися відносини з **Узбекистаном**. 19 лютого 2007 року у м. Київ відбулося VII засідання Спільної українсько-узбецької комісії з всебічного співробітництва в рамках візиту в Україну прем'єр-міністра Узбекистану Ш.Мірзійоева. За результатами переговорів голови національних частин Спільної комісії – прем'єр-міністри двох країн підписали Протокол засідання комісії.

25-26 квітня 2007 року відбувся офіційний візит Прем'єр-міністра України В.Януковича до Узбекистану. У ході візиту були підписані Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво у галузі

запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків, а також низку міжвідомчих двосторонніх документів і контрактів у сфері ділового співробітництва.

Значно активізувалися відносини України з **Киргизькою Республікою**: 14-16 травня 2007 року відбулося II засідання Спільної міжурядової українсько-киргизької комісії зі співробітництва. У листопаді 2007 року урядова делегація України на чолі з першим віце-прем'єр-міністром, міністром фінансів України М.Я.Азаровим перебувала з робочим візитом в Бішкеку. За результати візиту були підписані Протокол між Україною і Киргизькою Республікою про доступ на ринки товарів та послуг у рамках вступу України до СОТ та Протокол про співробітництво між МЗС України та Киргизької Республіки.

Розвиткові **українсько-афганських** двосторонніх відносин сприяв робочий візит до Ісламської Республіки Афганістан Міністра закордонних справ України А.П.Яценюка 13-14 липня 2007 року. У ході зустрічей з керівництвом Афганістану велику увагу було приділено питанням післявоєнної відбудови, участі українських компаній у розвідці та розробці вуглеводневих ресурсів Афганістану та розвитку військово-технічного співробітництва між двома країнами. У вересні 2007 року в Києві відбувся перший раунд українсько-афганських політичних консультацій на рівні заступників міністрів закордонних справ. Президентом України схвалено рішення про започаткування діяльності у Кабулі відділення Посольства України у Туркменістані. 27 листопада 2007 року до аеропорту м. Кабул з України було доставлено гуманітарний вантаж вагою 17,4 т загальною вартістю 200 тисяч доларів США.

З метою підтримання належних контактів між Україною і **Пакистаном** у вересні 2007 року був організований візит у Україну генерального директора управління європейських питань МЗС Пакистану Д.Саліма.

Незважаючи на подальше загострення зовнішньополітичної ситуації навколо **Ірану**, економічна складова двосторонніх відносин зберігала позитивну динаміку розвитку. В Тегерані 17-19 листопада 2007 року відбулось Третє спільне засідання Комітету з питань режимів торгівлі між Україною та Іраном.

У звітному періоді продовжувала зростати й динаміка **українсько-індійських відносин**, зокрема, у науково-технічній сфері: вересень 2007 року - робочий візит до України Міністра цивільної авіації Індії П.Пателя та проведення переговорів керівництва НКАУ з головою Організації космічних досліджень Індії (м.Хайдерабад, Індія); 23-25 жовтня 2007 року в Україні відбулось П'яте засідання українсько-індійського комітету з НТС.

Активізації відносин з країнами Південної Азії сприяв і візит в Україну 12-13 вересня 2007 року Міністра розвитку експорту і міжнародної торгівлі **Шрі-Ланки** Г.Л.Пейріса.

Торговельно-економічне співробітництво. У звітному періоді зміцнилась економічна складова співпраці з країнами Центральної та Південної Азії. Товарообіг між Україною та країнами цих регіонів за 9 місяців 2007 року склав 8,173 млрд.дол.США (за 12 місяців 2006 року. – 8,085 млрд.дол.США).

Україна та країни Близького Сходу

Політичний діалог. У політичному діалозі з країнами Близького Сходу важливою подією стало проведення 13-15 листопада 2007 року державного візиту Президента України В.А.Ющенка до Держави **Ізраїль** з відвіданням Палестинської Національної Автономії. Під час перебування в Ізраїлі Президенти В.А.Ющенко та Ш.Перес підписали Спільну декларацію про дальший розвиток партнерських відносин і дружби. Глава української держави оприлюднив ініціативу започаткування „Діалогу правди заради майбутнього”, основою якого має стати проведення всебічного дискурсу з питань українсько-єврейських відносин, налагодження контактів між політичними, академічними, творчими та громадськими колами обох країн, проведення конференцій, семінарів, спільних наукових досліджень. У контексті активізації співробітництва у сфері інвестицій та з огляду на підготовку України до проведення футбольного чемпіонату Європи було підписано Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво з питань підготовки до Євро-2012 між Міністерством економіки України та Міністерством промисловості торгівлі та праці Держави Ізраїль.

В ході відвідання Рамаллаху Президент України провів зустріч з Президентом Палестинської Національної Автономії М.Аббасом. В.А.Ющенко повідомив про намір України відкрити в ПНА своє представництво, що має сприяти вирішенню актуальних питань подальшого співробітництва.

В контексті розвитку міжпарламентського співробітництва надано активне сприяння проведенню візиту в Україну Голови Народних зборів Сирії М.Аль-Абраша, який відбувся 29-30 січня 2007 року. Було забезпечено проведення візитів керівників галузевих відомств - Міністра палива та енергетики України Ю.А.Бойка до Лівії 7-9 лютого 2007 року.

У звітний період проведено політичні консультації з МЗС ОАЕ, Йорданії, Сирії, Ізраїлю та Палестинської Національної Автономії.Здійснювались заходи з оптимізації

дипломатичної присутності в країнах Близького Сходу, зокрема, щодо акредитації Посла України в ОАЕ Послом за сумісництвом в Катарі і Бахреїні та Посла України в Єгипті Послом за сумісництвом в Судані. Опрацьовується питання щодо відкриття представництва України в Рамаллаху (палестинські території). Надано сприяння у проведенні у 2007 році спільних засідань українсько-суданської та українсько-ізраїльської комісій.

МЗС вживалися необхідні заходи у зв'язку з різким загостренням ситуації на палестинських територіях (сектор Газа) в березні 2007 року, викликаним ескалацією збройного протистояння між прибічниками угруповань „Хезболла” та ФАТХ. В умовах, коли були поставлені під загрозу безпека та життя десятків українських громадян і членів сімей, які опинилися в зоні збройного конфлікту, вітчизняна дипломатія забезпечила координацію роботи посольств України в Тель-Авіві та Аммані, причетних українських відомств у питанні евакуації наших співвітчизників та членів їхніх сімей з Гази¹⁴⁰.

Належну увагу було приділено встановленню прямих контактів між представниками ділових кіл України та країн регіону, заохоченню українських підприємств до участі у виставкових заходах, міжнародних конференціях, круглих столах, які проводяться у країнах Близького Сходу. Зокрема, надано сприяння участі українських міністерств і відомств, окремих підприємств і компаній у VIII Міжнародній виставці військової техніки *IDEX 2007* (Абу-Дабі, 18-22 лютого 2007 року), у 10-ому Міжнародному авіасалоні „Дубай 2007” (11-15 листопада 2007 року).

Торговельно-економічне співробітництво. Регіон Близького Сходу продовжував залишатися важливим ринком збуту української продукції. За 9 місяців 2007 року обсяг торгівлі України з країнами регіону склав 3,3 млрд.дол.США (експорт – 3,1 млрд.дол.США, імпорт – 0,2 млрд.дол.США, позитивне сальдо 2,9 млрд. дол. США), що фактично дорівнює відповідним показникам за весь 2006 рік.

Україна та країни Африки

Торговельно-економічне співробітництво. Африканський напрямок зовнішньої політики України має розглядатися як її важлива і перспективна складова, що містить в собі надзвичайний потенціал для розвитку взаємовигідного співробітництва з країнами континенту практично в усіх сферах сучасних міжнародних відносин.

¹⁴⁰ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Важливість африканського континенту для України обумовлюється наявністю на його величезній території 53 країн з населенням понад 700 млн.чол., більшість яких мають великі природні багатства та слабо розвинену промисловість, що створює значні потенційні можливості для взаємовигідного співробітництва з Україною. З економічної точки зору країни цієї частини світу являють собою перспективний ринок збуту промислових, сільськогосподарських, військово-технічних товарів та послуг (будівництво нафто- та газопроводів, залізниць, великих енергогенеруючих та промислових об'єктів); важливе джерело промислової та аграрної сировини; одну з найбільш продуктивних рибпромислових зон Світового океану; стратегічний міжнародний комунікаційний вузол, навколо якого проходять життєво важливі морські транспортні комунікації в країни Азії.

Африканському ринку також притаманний диференційований попит - від найпростішої побутової продукції до складної сучасної техніки, що, з огляду на порівняно низький рівень життя населення континенту, створює умови для збуту якісних, але дешевих товарів (відносно європейських стандартів), потребу в яких можуть задовольнити українські виробники. Резерв нашого співробітництва - це понад 50 тисяч африканців, які свого часу пройшли підготовку у вузах СРСР і України. Багато хто з них займають сьогодні ключові посади в органах державного управління та комерційних структурах африканських держав.

Країни цього континенту складають значний внесок у формування позитивного зовнішньоторгівельного сальдо України. Згідно даними Держкомстату, товарообіг України з країнами Африки за 10 міс. 2007 року склав 2,84 млрд.дол.США, при позитивному сальдо в 1,84 млрд.дол.США. Приріст українського експорту становив 117%.

Україна поступово відновлює свої позиції на ринку країн Північної Африки (Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко, Туніс), які були втрачені після розпаду СРСР. За останні 10 років товарообіг з країнами континенту зріс у 8 разів, в тому числі український експорт - в 11 разів.

Зовнішньоекономічна діяльність України у відносинах з країнами Африки спрямовується на досягнення таких основних цілей:

- підвищення національного експортного потенціалу за рахунок застосування передових вітчизняних технологій для реалізації економічних проектів, у т.ч. шляхом створення філій українських або спільних підприємств в Африці;

- нарощування експорту широкої номенклатури товарів з високою доданою вартістю;

- залучення підприємств України до розробки родовищ корисних копалин та можливість альтернативного забезпечення вітчизняної економіки корисними копалинами та напівфабрикатами (окремі види мінеральної сировини, у т.ч. рідкоземельні метали), а також розширення географії джерел постачання в Україну енергоносіїв;

- участь українських підприємств у широкомасштабних міжнародних проектах: будівництво нафто- та газопроводів, залізниць, портів, аеродромів, енергогенеруючих потужностей, великих промислових об'єктів; розбудові транспортної та соціальної інфраструктури;

- збільшення експорту продукції військово-технічного призначення до країн згаданих регіонів, їх прив'язка в цій сфері до України.

Хоча, протягом останніх років спостерігається помітна інтенсифікація та поглиблення торговельно-економічного і військово-технічного співробітництва України з країнами Африки, саме невивченість потенціалу цього регіону та обмежена дипломатична присутність нашої держави на континенті залишаються одними із головних факторів, який стримує розвиток відносин з африканськими країнами¹⁴¹.

На сьогоднішній день в Африці започатковано діяльність дванадцяти дипломатичних установ: в Алжирі, Анголі, Габоні, Гвінейській Республіці, Ефіопії, Єгипті, Кенії, Лівії, Марокко, Нігерії, Південно-Африканській Республіці, Тунісі.

Україна та країни Латинської Америки

Політичний діалог. Розбудову відносин України з країнами регіону Латинської Америки та Карибського басейну слід розглядати перспективним елементом загального процесу утвердження нашої держави як активного суб'єкта міжнародних відносин на світовому політичному та економічному просторі.

У 2007 році, діяльність МЗС України на зазначеному напрямку спрямовувалася, передусім, на зміцнення позицій України шляхом подальшої активізації політичного діалогу з державами регіону, нарощування торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва. Протягом 2007 року була розширена договірно-правова база відносин з країнами Латинської Америки, зокрема у листопаді у м.Асунсьйон був підписаний перший в історії українсько-парагвайських відносин міжурядовий документ – Угода про скасування віз для всіх видів паспортів. Крім цього, були завершені внутрішньодержавні процедури, необхідні для набуття чинності Рамковою угодою з Урядом Аргентинської Республіки про співробітництво у сфері використання космічного простору в мирних

¹⁴¹ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

цілях (жовтень 2007 року). На рівні експертів був проведений перший раунд переговорів з узгодження тексту проекту Угоди між Урядом України та Урядом Мексиканських Сполучених Штатів про сприяння та взаємний захист інвестицій (м.Київ, травень 2007 року). Досягнуто домовленість з аргентинською стороною укласти Угоду про визнання дипломів про вищу освіту, що дозволить багатьом тисячам кваліфікованих українських фахівців працевлаштовуватися в Аргентині відповідно до здобутої спеціальності.

Завдяки зусиллям українських дипломатів відбулося ухвалення Парламентами Перу (червень 2007 року), Еквадору і Парагваю (жовтень 2007 року) та Колумбії (грудень 2007 року) резолюцій, що визнають Голодомор в Україні 1932-1933 рр. геноцидом проти українського народу.

Торговельно-економічне співробітництво. Враховуючи, що стосунки України з провідними латиноамериканськими державами – Бразилією, Мексикою, Аргентиною – не мають проблемних питань та потенціалу конфліктності, зовнішньополітичне відомство України шляхом активізації політичного діалогу намагається створити сприятливі умови для зміцнення позицій наших товаровиробників на ринках латиноамериканського регіону¹⁴².

Внаслідок цілеспрямованих кроків на сьогодні започатковано низку конкретних проектів у високотехнологічних галузях – в авіабудуванні, енергетиці та космічній співпраці.

Серед таких проектів слід згадати:

- ремонт парку транспортних літаків АН-32 збройних сил та національної поліції Перу, країни, яка займає третє місце у світі за кількістю літаків марки Антонов;

- з початком роботи у серпні 2007 року українсько-бразильського підприємства „Алкантара Циклон Спейс” спільний космічний проект із запуску комерційних супутників з бразильського космодрому Алкантара з використанням українського ракетносія „Циклон-4”, офіційно вступив у фазу практичної реалізації;

- на стадії запуску виробничих потужностей знаходиться проект з виробництва за українською ліцензією на бразильському підприємстві „Фіокруз” (штат Сан-Пауло) медичного препарату – інсуліну;

- серйозні перспективи для реалізації Харківським підприємством ВАТ „ТУРБОАТОМ” ряду проектів у країнах Південної Америки, зокрема з модернізації та збільшення потужності аргентинської ГЕС „Сальто Гранде” (проект оцінюється в 65 млн.

¹⁴² Інформація представлена за матеріалами МЗС України

дол. США), будівництва ТЕС потужністю 650 МВт в аргентинській провінції Санта-Крус, аргентинсько-парагвайської ГЕС „Корпус Крісті” на р.Парана (проектні пропозиції української сторони отримали схвальні відгуки, відповідні сторони ведуть пошук інвесторів).

Проте, існуючий потенціал розвитку торгівлі залишається не використаним повною мірою, про що свідчать статистичні дані. У 2006 році обсяги торгівлі України з регіоном склали 1 млрд. 252 млн. дол. США, з яких з Бразилією – 418,2 млн., Мексикою – 226,7 млн., Аргентиною – 100,5 млн. дол.. За 8 місяців 2007 року – 1 млрд. 332 млн. дол. США, з них з Бразилією – 386,4 млн., Мексикою – 136,6 млн., Аргентиною – 100,0 млн. дол.¹⁴³.

Україна та країни Азіатсько-тихоокеанського регіону

Японія. Контакти між урядами України та Японії були продовжені у 2007 році шляхом проведення 18 березня у Токіо політичних консультацій за участю заступників міністрів закордонних справ України та Японії Ю.Костенка та С.Яті. Українською стороною було високо оцінено проголошення Японією концепції сприяння побудові „Дуги свободи і процвітання”, до якої включено Україну і висловлено сподівання на відкриття у зв’язку з цим нових можливостей зміцнення українсько-японських зв’язків. Головним результатом консультацій стало визначення найважливіших подальших заходів з розбудови двосторонніх відносин.

8-13 липня 2007 року відбувся візит в Японію делегації Мінтрансзв’язку України. Головною метою візиту було обговорення з представниками уряду та приватного сектору Японії перспектив реалізації проектів у рамках програми Офіційної допомоги розвитку (ОДР) Уряду Японії „Реконструкція ДМА „Бориспіль” і „Спорудження мостового переходу через р. Південний Буг у м. Миколаєві”, а також залучення японських компаній, які працюють у транспортній сфері, до участі в інших інфраструктурних проектах в Україні.

26 липня 2007 року у м. Токіо відбулися тендери щодо відбору компаній, які будуть забезпечувати закупівлю і поставку обладнання в Україну для дитячих лікарень Луганської і Кіровоградської областей. Зважаючи на важливість і перспективність зазначеної грантової програми, Міністр охорони здоров’я України Ю.О.Гайдаєв на запрошення Японської Агенції Міжнародного Співробітництва (JICA) здійснив робочий

¹⁴³ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

візит до Японії для участі у цьому тендері. Під час перебування в Токіо міністр також відвідав Японське агентство міжнародного співробітництва (ДЖАЙКА), де зустрівся з керівництвом цієї урядової організації.

14 - 16 вересня 2007 року у Токіо відбулась щорічна Всесвітня туристична виставка JATA WTF 2007, на якій вперше був презентований національний стенд України.

Протягом 2007 року зберігалась динаміка інтенсивного зростання двосторонньої торгівлі. Загальний товарообіг за перші дев'ять місяців 2007 року збільшився майже на 50 % і вже перевищив річні показники 2006 року, досягнувши позначки 1023,61 млн. дол.

Зростання двосторонньої торгівлі відбулося головним чином за рахунок збільшення японського імпорту на 56,91% або на 347,49 млн. дол., який становив 958, 04 млн. дол. (у 2006 році – 610,55 млн. дол.). Водночас експорт української продукції у січні-вересні 2007 року, порівняно з аналогічним періодом 2006 року скоротився на 9,8% або на 7,13 млн. дол. до рівня 65,58 млн. дол. (у 2006 р. – 72,71 млн. дол.).

Зростання товарообігу головним чином викликано японським експортом, який хоча і був значно диверсифікований за найменуваннями, але майже на 90% містив машинотехнічну продукцію.

Китай. МЗС України протягом 2007 року здійснювало підготовку до Десятого засідання Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. У жовтні 2007 року було проведено засідання української частини Комісії під головуванням віце-прем'єр-міністра України Д.В.Табачника, на якому були детально розглянуті різні напрямки активізації двосторонніх відносин між Україною та Китайською Народною Республікою.

У рамках відзначення 15-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР та з метою активізації політичного діалогу, відбулися офіційні візити до КНР Голови Верховної Ради України О.О.Мороза (березень 2007р.) та віце-прем'єра Державної Ради КНР Хуей Лян'юй до України (квітень 2007р.), під час яких було обговорено увесь комплекс питань українсько-китайських відносин. Крім того, згідно з програмою відзначення цієї важливої події в українсько-китайських відносинах Міністерством було надано сприяння у підготовці та проведенні візиту до КНР делегації Товариства «Україна-Китай» на чолі з його почесним президентом Л.М.Кравчуком¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

Республіка Сінгапур. Значною подією у відносинах України з цією державою у 2007 році став візит до Сінгапуру 24-27 січня першого віце-прем'єр-міністра України М.Я.Азарова, в ході якого відбулися зустрічі з прем'єр-міністром та міністром фінансів Республіки Сінгапур Лі Сьєн Лунгом, міністром-ментором, засновником сучасного Сінгапуру Лі Куан Ю. Основну увагу було приділено перспективам та шляхам розвитку українсько-сінгапурського політичного діалогу, поглиблення торгівельно-економічного, науково-технічного, військово-технічного співробітництва з Республікою Сінгапур. Зокрема, обговорювалась можливість взаємного скасування візового режиму між країнами, що матиме суттєве значення для активізації двосторонніх відносин та розвитку бізнес-контактів.

За сприяння МЗС України відбувся візит в Сінгапур заступника міністра економіки України Н.Є.Бойцун, яка 24-25 червня 2007 року взяла участь у сесії Всесвітнього економічного форуму у Південно-східній Азії. Метою візиту було представлення економічного потенціалу України перед представниками світового співтовариства та державних інституцій різних країн та заохочення інвестицій в економіку України, а також розвитку торговельно-економічних відносин.

Крім того, за сприяння МЗС України відбулися візити заступника міністра економіки України В.Т. П'ятницького, з метою проведення 1-го раунду переговорів стосовно укладання двосторонньої угоди про вільну торгівлю між Україною та Республікою Сінгапур (6-8 травня 2007 року) та заступника міністра економіки України Слюсаренка О.О. для участі у міжнародному форумі “Global Enterpolis Singapore 2007” з метою залучення інвестиції з Республіки Сінгапур в економіку України, у тому числі, в проекти пов'язані з проведенням в Україні у 2012 році Чемпіонату Європи з футболу¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Інформація представлена за матеріалами МЗС України

ПІСЛЯМОВА

Видання «Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети» є результатом роботи Інституту зовнішньої політики, в якому представлений комплексний аналіз підсумків зовнішньополітичної діяльності країни за річний термін. Форма такого наукового аналізу у вигляді Щорічника властива для багатьох країн світу. Доцільність видання такого гатунку полягає в тому, що воно ставить на порядок денний злободенні питання зовнішньої політики України, спонукає до загальнонаціональної дискусії щодо їх вирішення.

Прогностична цінність такого видання насамперед в тому, що на підставі комплексної оцінки вчорашнього дня, воно дає можливість зазирнути в майбутнє, побачити наслідки прийнятих зовнішньополітичних рішень, передбачити майбутні виклики і запропонувати пропозиції для своєчасних упереджувальних заходів.

Безумовно, що видання Щорічника, в якому викладена достовірна інформація та об'єктивні оцінки, є свідченням прозорості зовнішньої політики України та відповідності її демократичним стандартам. Щорічник поєднує в собі науково-аналітичну частину, викладену у висновках та оцінках провідних експертів-міжнародників, та інформативні матеріалами надані Міністерством закордонних справ України.

Проведений авторським колективом експертів-міжнародників аналіз зовнішньої політики України за 2007 рік дає підстави дійти таких висновків.

Напочатку XXI ст. сучасний світ вступив в епоху глобальних та регіональних трансформацій. У більш загальному плані висновки щодо глобальних трансформацій в українському контексті можуть бути такими:

- невизначеність напрямку суспільної модернізації заважає Україні мобілізувати внутрішні ресурси для забезпечення необхідного в умовах глобалізації рівня інформаційно-технологічної конкурентоспроможності;
- низький рівень національної ідентичності та згуртованості українського суспільства визначив його відповідне місце в глобальній конкуренції;

Протягом 2007 року Україна доклала значних зовнішньополітичних зусиль щоб закріпити за собою гідне місце в світовій політиці. Найбільш просунутими напрямками цієї діяльності виявились: збільшення обсягів технічної допомоги Україні по лінії проектів ООН, зокрема щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та захисту довкілля; широке міжнародне визнання трагедії Голодомору 1932-1933 рр.; активна участь у міжнародній миротворчій діяльності та врегулювання заморожених конфліктів;

поліпшення зв'язків з українською діаспорою та посилення уваги до захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб України за кордоном.

Проте, внутрішньополітична криза, розбалансованість діяльності основних гілок державної влади та інші внутрішні та зовнішні чинники не дали змоги Україні у 2007 році значною мірою покращити її міжнародний імідж та реалізувати повною мірою її національні інтереси на міжнародній арені.

2007 році в міжнародному аспекті позначився погіршення міжнародного середовища безпеки навколо України. Насамперед, це проявилось в досить загрозливому для євроатлантичного простору розвитку ситуації в галузі безпеки, контролю над озброєннями та стратегічної стабільності. Насамперед йдеться про призупинення Росією виконання ДЗЗСЄ і реальну загрозу повного руйнування внаслідок цього режиму контролю за звичайними силами в Європі. Адже, зрозуміло, що подальше загострення відносин Росії зі США і НАТО, зокрема через різні підходи до ролі й важливості режиму ДЗЗСЄ, матиме негативні наслідки і для України, і для системи безпеки та стабільності на Європейському континенті в цілому.

2007 рік в цьому контексті означився подальшим зануренням України в буферну зону і збільшенням загрозливих тенденцій, спричинених перебуванням країни в такому положенні. Все це відбувається на тлі неодноразових заяв російських керівників щодо можливості, за певних обставин, превентивного застосування Росією ядерної зброї. Таким чином, уперше за останні роки реально постала загроза істотного погіршення міжнародної ситуації на величезному просторі Північної Америки, Європи та Північної Азії.

Наша держава не раз підтверджувала готовність дотримуватися і виконувати свої міжнародні зобов'язання у сфері безпеки. У цьому контексті Україна спрямовує свою діяльність на забезпечення реалізації державної політики у галузі нерозповсюдження, контролю над озброєннями і роззброєння, реалізації заходів зміцнення довіри і безпеки, експортного контролю та міжнародного військового і військово-технічного співробітництва з іноземними країнами відповідно до міжнародних угод. При цьому піклуючись про міжнародну стабільність та безпеку, Україна керується насамперед власними національними інтересами.

Головною проблемою в реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію України є брак політичної еліти, здатної ставити національні інтереси вище корпоративних та особистісних. В результаті політики нищення української ідентичності, для частини населення України виявилось занадто складно і незвично розглядати Україну як самодостатню країну. В Україні існує чисельний прошарок людей, які не мають

вираженої української національної ідентичності, і керуються у своєму ставленні до НАТО насамперед звичкою, культурною чи мовною ознакою, бажанням досягти певного рівня добробуту або ситуативним впливом.

Незважаючи на внутрішні та зовнішні шоки, які зазнали України та ЄС у 2007 році, економічні зв'язки між країнами продовжували посилюватися. Було збережено високі темпи зростання торгівлі товарами, причому високий внутрішній попит України зумовив подальше домінування темпів приросту імпорту, які більш ніж вдвічі перевищували темпи приросту експорту. Майже половину імпорту з ЄС складали машини та обладнання. Важливим досягненням 2007 року стало підписання та ратифікація Угод про реадмісію та спрощення візового режиму з ЄС, а також Конвенції про правовий статус працівників мігрантів. Про те, незважаючи на важливі успіхи та в цілому високі темпи зростання економічних показників співпраці, роль України в економічному партнера ЄС залишалась меншою за потенційно можливу.

2007 рік приніс Україні майже 30% зростання зовнішньоторгівельного обороту. Понад 95% українських експортерів є представниками приватної форми власності. Протягом року збереглась негативна тенденція до збільшення відємного сальдо в торгівельному балансі країни. Однією з найбільших проблем у 2007 році залишалась недосконала товарна структура зовнішньої торгівлі. Протягом останніх 11 років експорті домінують обробна та сировинна продукції.

У регіональному розрізі *Російська Федерація* залишалася основним торговельним партнером України (питома вага РФ в зовнішньоторгівельному обороті товарами та послугами складає 27,4%), однак у 2007 році її частка поступається торгівлі з країнами ЄС (33,5%). Попри наявність складного комплексу проблем в двохсторонніх відносинах України і Росії вдавалося утримувати протягом 2007 року досить конструктивний політичний діалог, в якому домінували прагматичні підходи. Найбільшої результативності сторони досягли в питанні делімітації морського кордону в Азовському морі. Сторони дійшли згоди в необхідності делімітації кордону згідно міжнародним конвенціям з морського права.

Про те, 2007 рік, також як і попередній рік, як показує аналіз, теж не став роком суттєвих зрушень у вирішенні складного комплексу проблем українсько-російських відносин. Кремлю також не вдалось остаточно вирішити „українське питання” у 2007 році, незважаючи на проросійську орієнтацію уряду В. Януковича та антикризової коаліції у Верховній Раді України. Саме ця обставина змушувала керівництво Росії орієнтуватись у своїх відносинах не тільки на прем'єр-міністра В. Януковича, але й на Президента України В. Ющенко.

Очевидно, що розвиток двохсторонніх відносин у 2008 році вирішальною мірою залежатиме від внутрішньої ситуації в Україні і в Росії, а також від зовнішніх чинників. В Росії це, насамперед, зміна конфігурації влади, пов'язана з президентськими виборами. В Україні – міцність коаліції і тандему прем'єр-міністра Ю. Тимошенко і Президента В. Ющенко, який посилює їх спроможність відстоювати національні інтереси країни.

Майбутнє російсько-українських відносин у 2008 році буде залежати також від того, яку стратегію обере Росія по відношенню до України. Вона може спрямувати свої зусилля на руйнацію тандему уряду і президента і дестабілізацію внутрішньополітичної і економічної ситуації в Україні. Але в той же час, вона має можливість вибудовувати нову систему рівноправних взаємовигідних добросусідських стосунків з Україною. Україна ж має докласти усіх зусиль, щоб уникнути деструктивної тенденції розвитку стосунків з Російською Федерацією.

Цивілізаційна близькість до Європи дає Україні унікальний шанс змінити систему координат формування своєї ідентичності з формули ***“Україна - не Росія” на формулу “Україна - невід’ємна частина Європи”***. Репрезентація України, як частини політичної і економічної Європи у відносинах з Російською Федерацією дає їй колосальні преференції і дозволяє, з одного боку, зняти увесь комплекс геополітичних претензій Росії, з іншого – значно посилює потенціал економічної співпраці.

Знаходячись на перетині геополітичних інтересів країн Заходу, Сходу, Півночі і Півдня Україна має величезні можливості для варіації зазначеними інтересами, а від так знаходити собі партнерів, союзників і просувати свої інтереси на цих чотирьох напрямках, завойовуючи собі статус регіонального лідера, з яким буде змушена рахуватись Російська Федерація.

ДОДАТКИ

Перелік міжнародних багатосторонніх документів, підписаних Україною у 2007 р.

1. Рамкова конвенція Ради Європи про значимість культурної спадщини для суспільства, дата підписання Україною 31.10.07
2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, дата підписання Україною 14.11.07
3. Угода між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії, дата підписання Україною 07.08.07
4. Договір між Урядом України та Європейським банком реконструкції та розвитку про співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄБРР в Україні, дата підписання Україною 12.06.07
5. Зміни до Угоди про позику (Проект вдосконалення системи соціальної допомоги) між Україною та МБРР, підписаної 28.11.2005, від 03.10.07
6. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб від 18.06.2007
7. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз від 18.06.2007
8. Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами членами (УПС) про приєднання Республіки Болгарія і Румунії до УПС від 27.03.2007
9. Меморандум про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Міжнародним енергетичним агентством від 11.12.2007

Перелік міжнародних двосторонніх документів, підписаних Україною у 2007 р.

1	Міжвідомчий	Протокол намірів про співробітництво між Міністерством праці та соціальної політики України та Федеральним міністерством соціального забезпечення та захисту прав споживачів Республіки Австрія у сфері соціальної політики	Австрія	Підписано: 12.07.07 Діє з: 12.07.07
2	Міжвідомчий	Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Республіки Албанія в боротьбі з транснаціональною злочинністю й відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом	Албанія	Підписано: 18.10.07 Діє з: 18.10.07
3	Міжурядова	Рамкова угода між Урядом України і Урядом Алжирської Народної Демократичної Республіки про співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях	Алжир	Підписано: 05.12.07 Діє з:
4	Міжурядова	Угода між Урядом України та Урядом Народної Республіки Бангладеш про торговельно-економічне співробітництво	Бангладеш	Підписано: 15.06.07 Діє з:
5	Міжвідомча	Угода про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Державним агентством „Архіви” Ради Міністрів Республіки Болгарія	Болгарія	Підписано: 13.09.07 Діє з: 13.09.07
6	Міжурядова	Угода про економічне співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Болгарія	Болгарія	Підписано: 27.11.07 Діє з:
7	Міжвідомчий	Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Боснії і Герцеговини про співробітництво у військовій сфері	Боснія і Герцеговина	Підписано: 21.10.2007 Діє з: 21.10.2007
8	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про реадмісію громадян обох держав	В'єтнам	Підписано: 25.09.07 Діє з:
9	Міжвідомча	Угода про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Національним архівом Вірменії в галузі архівної справи	Вірменія	Підписано: 14.09.07 Діє з: 14.09.07
10	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Королівства Данія про реадмісію осіб	Данія	Підписано: 16.03.07 Діє з:

11	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Королівства Данія про спрощення оформлення віз	Данія	Підписано: 16.03.07 Діє з:
12	Міжурядова	Меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці в енергетичній сфері між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Данія	Данія	Підписано: 16.03.07 Діє з: 16.03.07
13	Міжвідомча	Меморандум між Міністерством аграрної політики України та Міністерством продовольства, сільського господарства і рибальства Королівства Данія про економічну, наукову і технічну співпрацю у сфері сільського господарства та харчової промисловості	Данія	Підписано: 16.03.07 Діє з: 16.03.07
14	Міжурядова	Угода між Урядом України і Урядом Королівства Данія щодо технічної підтримки реформ державного сектору в Україні	Данія	Підписано: 10.09.07 Діє з: 10.09.07
15	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Естонської Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво	Естонія	Підписано: 16.01.07
16	Міжурядова	Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про співробітництво у сфері стандартизації, метрології та оцінки відповідності (м.Київ)	Ізраїль	Підписано: 04.09.07 Діє з:
17	Міжвідомчий	Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво з питань підготовки до Євро-2012 між Міністерством економіки України та Міністерством промисловості, торгівлі та праці Держави Ізраїль	Ізраїль	Підписано: 14.11.07 Діє з: 14.11.07
18	Міждержавний	Спільна декларація про дальший розвиток партнерських відносин і дружби між Україною і Державою Ізраїль	Ізраїль	Підписано: 14.11.07 Діє з: 14.11.07
19	Міжвідомчий	Меморандум про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Королівства Іспанії з метою наближення України до Європейського Союзу	Іспанія	Підписано: 16.11.07 Діє з: 16.11.07
20	Міжурядова	Угода між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про військово-технічне співробітництво	Італія	Підписано: 24.07.07

21		План действий Украина-Казахстан на 2007-2008 годы («Дорожная карта -2») + Дополнения к Плану...	Казахстан	Підписано: 02.02.07
22	2. МІЖУРЯДОВИЙ	3. ПРОТОКОЛ МІЖ КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ТА УРЯДОМ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО УГОДИ МІЖ КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ТА УРЯДОМ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО ЩОДО ПОСТАВОК КАЗАХСТАНСЬКОЇ НАФТИ В УКРАЇНУ ТА ЇЇ ТРАНЗИТУ ТЕРИТОРІЄЮ УКРАЇНИ ВІД 1 ЧЕРВНЯ 2004 РОКУ	Казахстан	Підписано: 02.02.07
23	Міжвідомчий	Меморандум про співробітництво між Державним комітетом фінансового моніторингу України та Службою фінансової розвідки Киргизької Республіки в сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванню тероризму	Киргизстан	Підписано: 14.06.2007 Діє з: 14.06.2007
24	Міжвідомча	Угода про співробітництво у сфері розвитку державної служби між Головним управлінням державної служби України та Агентством Киргизької Республіки з питань державної служби	Киргизстан	Підписано: 20.09.2007 Діє з: 20.09.2007
25	Міжвідомчий	Протокол про співробітництво між МЗС України і МЗС Киргизької Республіки	Киргизстан	Підписано: 12.11.2007 Діє з: 12.11.2007
26	Міжвідомча	Угода про співробітництво в галузі сільського господарства між Міністерством аграрної політики України та Міністерством сільського господарства Китайської Народної Республіки	Китай	Підписано: 12.04.07 Діє з: 12.04.07
27	Міжурядова	Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про надання Уряду України безоплатної допомоги	Китай	Підписано: 12.04.07 Діє з: 12.04.07
28	Міжвідомча	Технічна угода між Міністерством оборони України та Міністерством охорони краю Литовської Республіки щодо направлення миротворчого персоналу України для виконання завдань у складі литовської Групи з реконструкції афганської провінції Гор, що діє в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан	Литовська Республіка	Підписано: 13.03.07

29	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Литовської Республіки про співробітництво зі злочинністю та міжнародним тероризмом	Литовська Республіка	Підписано: 12.04.07 Діє з:
30	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Македонія про співробітництво в митних справах	Македонія	Підписано: 21.09.07
31	Міжурядова	Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Урядом Малайзії	Малайзія	Підписано: 20.03.07 Діє з:
32	Міжурядова	Конвенція між Урядом України і Урядом Королівства Марокко про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи	Марокко	Підписано: 13.07.07 Діє з:
33	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Королівства Марокко про створення міжурядової комісії з питань торговельно-економічного, науково-технічного та культурного співробітництва	Марокко	Підписано: 13.07.07 Діє з:
34	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Марокко про співробітництво в галузі туризму.	Марокко	Підписано: 13.07.07 Діє з: 13.07.07
35	Міжвідомчий	ПРОТОКОЛ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ ГЕНЕРАЛЬНОЮ ПРОКУРАТУРОЮ УКРАЇНИ, ГЕНЕРАЛЬНОЮ ПРОКУРАТУРОЮ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ТА ПРОКУРАТУРОЮ ПРИ ВИЩОМУ КАСАЦІЙНОМУ СУДІ РУМУНІЇ	Молдова Румунія	Підписано: 27.03.07 Діє з: 27.03.07
36	Міжвідомчий	ПРОТОКОЛ МІЖ ДЕРЖАВНОЮ МИТНОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ Й МИТНОЮ СЛУЖБОЮ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПРОТОКОЛУ МІЖ ДЕРЖАВНОЮ МИТНОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ Й МИТНОЮ СЛУЖБОЮ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ПРО ОБМІН СУПРОВІДНИМИ ЛИСТАМИ В ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ УКРАЇНСЬКО-МОЛДОВСЬКИЙ	Молдова Румунія	Підписано: 12.10.07 Діє з:

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН				
37	Міжвідомчий	Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом фінансового моніторингу України та Комісією з питань економічних та фінансових злочинів Федеративної Республіки Нігерія щодо співробітництва в сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму	Нігерія	Підписано: 17.10.07 Діє з: 17.10.07
38	Міжвідомча	Меморандум про порозуміння між Генеральною прокуратурою України та Національною прокуратурою Південно-Африканської Республіки	ПАР	Підписано: 26.02.07 Діє з: 26.03.07
39	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Парагвай про скасування віз	Парагвай	Підписано: 22.11.07
40	Міжвідомчий	Додатковий Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Головним Комендантом Прикордонної варті Республіки Польща про внесення змін і доповнень до Протоколу між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Головним Комендантом Прикордонної варті Республіки Польща про напрями взаємодії оперативних органів Державної прикордонної служби України і Прикордонної варті Республіки Польща	Польща	Підписано: 16.02.07 Діє з: 16.02.07
41	Міжвідомчий	Виконавчий протокол між МВС України та Головним комендантом поліції Республіки Польща про виконання Угоди між КМУ та Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю	Польща	Підписано: 01.03.07 Діє з: 01.03.07
42	Міждержавна	Дорожня карта українсько-польського співробітництва на 2007-2008 років	Польща	Підписано: 27.04.07 Діє з: 27.04.07
43	Міжурядовий	Протокол між КМУ та Урядом Республіки Польща про внесення змін до Угоди між КМУ та Урядом Республіки Польща про умови поїздок громадян, підписаної в м.Київ 30 липня 2003 року	Польща	Підписано: 30.11.07 Діє з:
44	Міжвідомчий	Протокол про спільні проекти Державного комітету архівів України та Федерального архівного агентства (Російська Федерація)	Росія	Підписано: 21.03.07 Діє з: 21.03.07
45	Міжурядова	Угода (у формі обміну нотами) між Кабінетом	Росія	Підписано:

		Міністрів України та Урядом Російської Федерації про внесення змін до Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про безвізові поїздки громадян України і Російської Федерації від 16.01.1997 року (Нота МЗС РФ № 8449/кд від 14.03.07 Нота МЗС РФ № 3544/кд від 02.02.07 Нота МЗС України №71/КПП/23-120 від 20.02.07)		26.02.07 Діє: 31.08.07
46	Міжвідомчий	Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Федеральною службою безпеки Російської Федерації про співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності з прикордонних питань	Росія	Підписано: 18.04.07 Діє з: 18.04.07
47	Міжвідомча	Угода між Міністерством економіки України та Міністерством економічного розвитку і торгівлі РФ про регулювання поставок прутків для армування залізобетонних конструкцій походженням з України на митну територію РФ	Росія	Підписано: 13.08.07 Діє з: 14.08.07
48	Міжвідомчий	Протокол про співробітництво між Генеральною прокуратурою України, Генеральною прокуратурою Республіки Молдова та Прокуратурою при Вищому Касаційному Суді Румунії	Румунія Молдова	Підписано: 27.03.07 Діє з: 27.03.07
49		Протокол першого засідання Українсько-Румунської Спільної Президентської Комісії	Румунія	Підписано: 30.10.07 Діє з: 30.10.07
50	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про економічне, промислове, наукове та технічне співробітництво	Румунія	Підписано: 30.10.07
51	Міжурядова	Угода між Урядом України і Урядом Республіки Сінгапур про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи	Сінгапур	Підписано: 26.01.2007 Діє з:
52	Міждержавна	Угода між Україною та Словацькою Республікою про сприяння та взаємний захист інвестицій	Словаччина	Підписано: 26.02.07 Діє з:
53	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про міжнародні комбіновані перевезення	Словаччина	Підписано: 26.02.07 Діє з: 29.10.07
54	Міжвідомча	Угода між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці, соціальних справ і сім'ї Словацької Республіки	Словаччина	Підписано: 11.06.07 Діє з:

		про співробітництво у сфері праці, зайнятості та соціальної політики		11.06.07
55	Міждержавна	Угода між Україною та Словацькою Республікою про внесення змін до Договору між Україною та Словацькою Республікою про соціальне забезпечення	Словаччина	Підписано: 11.10.07 Діє з:
56	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про будівництво нового автодорожнього пункту пропуску „Соломоново-Чірна”	Словаччина	Підписано: 11.10.07 Діє з:
57	Міжвідомча	Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Словенія про співробітництво у військовій сфері	Словенія	Підписано: 27.06.07 Діє з: 26.11.07
58	Міжвідомчий	Протокол про співробітництво в галузі культури між Міністерством культури і туризму України та Міністерством культури Республіки Словенія на 2007-2011 рр.	Словенія	Підписано: 27.06.07 Діє з: 27.06.07
59	Міжвідомча	Подовження Угоди між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки щодо забезпечення України матеріально-технічними засобами, послугами та здійснення відповідної підготовки персоналу у зв'язку з ліквідацією стратегічної ядерної зброї	США	Підписано: 26.12.06 05.01.07 Діє з: 05.01.07
60	Міжвідомчий	Протокол № 3 до Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом США щодо допомоги з правоохоронних питань від 09.12.2002 року	США	Підписано: 06.04.07 Діє з: 06.04.07
61	Міжвідомча	Поправка № 4 до Угоди між Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України і Міністерством оборони США щодо надання Україні допомоги, пов'язаної із встановленням системи експортного контролю з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення з України	США	Підписано: Україн.стор 30.07.07 Американ.с 17.08.07 Діє з: 17.08.07
62	Міжурядовий	Протокол № 4 до Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом США щодо допомоги з правоохоронних питань від 9 грудня 2002 року	США	Підписано: 20.11.07 Діє з: 20.11.07

63	Міжвідомчий	Договір між Головним управлінням державної служби України та Управлінням державної служби при Президентіві Республіки Таджикистан про співробітництво у сфері розвитку державної служби	Таджикистан	Підписано: 22.06.07 Діє з: 22.06.07
64	Міжурядова	Угода між Урядом України та Урядом Королівства Таїланд про скасування візових вимог для пред"явників дипломатичних, службових та офіційних паспортів	Таїланд	Підписано: 18.10.07 Діє:
65	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про оборонно-промислове співробітництво	Туреччина	Підписано: 17.01.07 Діє з:
66	Міжвідомчий	Протокол між Міністерством оборони України та Генеральним Штабом збройних сил Турецької Республіки про співробітництво з питань обміну інформацією у рамках операції „Чорноморська гармонія”	Туреччина	Підписано: 17.01.07 Діє з: 25.04.07
67	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про правила місцевого прикордонного руху	Угорщина	Підписано: 18.09.07 Діє з: 11.01.08
68	Міжвідомча	Протокол про порядок взаємодії між Державною митною службою України та Державним митним комітетом Республіки Узбекистан з питань обміну митною статистичною інформацією	Узбекистан	Підписано: 19.02.07 Діє з: 19.02.07
69	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Узбекистан про співробітництво в галузі попередження надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків	Узбекистан	Підписано: 26.04.07 Діє з:
70	Міжурядова	Угода між Урядом України та Урядом Французької Республіки про сприяння проектам відповідно до Механізму спільного впровадження Кіотського протоколу	Франція	Підписано: 15.03.2007 Діє з: 15.03.2007
71	Міжурядова	Угода між Урядом України та Урядом Французької Республіки про надання радника з питань підготовки підрозділів підтримання правопорядку	Франція	Підписано: 16.05.07
72	Міжвідомчий	Протокол про внесення змін до Рамкової угоди про двостороннє співробітництво між Міністерством фінансів України та Об"єднанням суспільного значення „Сприяння розвитку обмінів економічним та фінансовим технологіям” при Міністерстві економіки, фінансів та зайнятості та Міністерстві бюджету,	Франція	Підписано: 22.06.2007 Діє з: 22.06.2007

державних рахунків та державної служби
Французької Республіки

73	Міжурядова	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Хорватія про взаємну допомогу в митних справах	Хорватія	Підписано: 31.05.07
74	Міжвідомча	Програма співробітництва в галузі освіти, науки і технологій між Міністерством освіти і науки України та Міністерством науки, освіти і спорту Республіки Хорватія на 2007/2009 роки	Хорватія	Підписано: 31.05.07 Діє з: 31.05.07
75		План дій Україна-Республіка Хорватія на 2007-2008 роки у політичній, торговельно-економічній та гуманітарній сферах	Хорватія	Підписано: 25.09.07
76	Міждержавний	Протокол про внесення змін до договору між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах	Чехія	Підписано: 14.09.07 Діє з:
77	Міжурядова	Угода між КМУ та Урядом Королівства Швеція про загальні умови технічного та фінансового співробітництва (м.Київ)	Швеція	Підписано: 29.08.07 Діє з: Тимчасово підписання
78	Міжурядова	Угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про надання грантової допомоги на реалізацію проекту щодо процедурних деталей	Японія	Підписано: 08.02.2007 Діє з: 08.02.2007
79	Міжурядова	Продовження періоду дії Угоди (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про надання японського гранту непроектного типу на закупівлю товарів до 15 березня 2008 року (лист Мінекономіки № 116-37/14 від 14.03.07 нота П-ва Японії в Україні № 58-07 від 14.03.07)	Японія	Підписано: 14.03.2007 Діє з: 14.03.2007
80	Міжурядова	Продовження періоду дії Угоди (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії про надання грантової допомоги на реалізацію проекту поліпшення медичного обладнання для дитячих лікарень від 8 лютого 2007 року (лист Мінекономіки № 116-37/16 від 15.03.07 нота П-ва Японії в Україні № 64-07 від 15.03.07) (лист Мінекономіки № 116-37/114 від 24.10.07 нота П-ва Японії в Україні № 224-07 від 24.10.07)	Японія	Підписано: 08.02.2007 Діє з: 08.02.2007

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БЕЛАШОВ ВОЛОДИМИР ЄВГЕНІЄВИЧ - директор департаменту контролю над озброєннями та військово-технічного співробітництва МЗС України, Надзвичайний і Повноважний Посол України

БУРАКОВСЬКИЙ ІГОРЬ ВАЛЕНТИНОВИЧ - директор Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, доктор економічних наук, професор.

ВЕСЕЛОВСЬКИЙ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ – заступник Міністра закордонних справ України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, кандидат політичних наук.

ГУМЕНЮК БОРИС ІВАНОВИЧ - ректор Дипломатичної академії України при МЗС України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, доктор історичних наук, професор.

КОРСУНСЬКИЙ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ - директор департаменту економічного співробітництва МЗС України.

МАНЖОЛА ВОЛОДИМИР АНДРІЙОВИЧ – завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор.

МОВЧАН ВЕРОНІКА МИКОЛАЇВНА - директор з наукової роботи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

ПАЛІЙ ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ – провідний співробітник Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України, кандидат політичних наук.

ПЕРЕПЕЛИЦЯ ГРИГОРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ - директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук.

ПОТЄХІН ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ – директор Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України, доктор історичних наук.

ТОДОРОВ ІГОРЬ ЯРОСЛАВОВИЧ – доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету, доктор історичних наук, доцент

ЧЕКАЛЕНКО ЛЮДМИЛА ДМИТРІВНА – доцент кафедри європейської та євроатлантичної політики Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук.